

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta humanitních studií

2014

**POZDNĚ ANTICKÝ ČLOVĚK
V PERSPEKTIVĚ LATINSKY
PÍŠÍCÍCH AUTORŮ**

-

**Gótové v pohledu
SIDONIA APOLLINARA**

a

jeho (téměř) současníků

Autor: **PhDr. Jan L e p e š k a**

Školitel: **doc. PhDr. Zdeněk P i n c**, CSc.

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

PhDr. Jan Lepeška v. r.

podpis

OBSAH	str.
Úvod	
a) Předpokládané cíle a výstupy disertační práce	4–5
b) Slovo o vybraných římských autorech	5–10
c) Využití metod z oblasti historie	10–12
d) Rozbor pramenů a odborné literatury	12–26
e) Historický úvod	26–31
 1. Sidoniův pohled na problematiku Gótů, překlad a komentář k vybraným textům	 32–56
 2. Pohledy a komparace Sidoniových (téměř) současníků na gótské etnikum v podání	
a) Jordana	57–79
b) Ammiana Marcellina	79–95
c) Zosima	95–111
d) Prokopia z Kaisareie	111–127
 3. Úloha Gótů ve formování středověké Evropy v myšlení a pracích předních evropských badatelů	 128–145
Závěr	
a) Dějinný význam pozdní antiky	146–149
b) Souhrnný pohled na vybrané pozdně antické římské autory a jejich díla	150–153
c) Shrnutí a vyhodnocení postupů a cílů předkládané práce	154–157
 Prameny a odborná literatura	 158–166

ÚVOD

a) Předpokládané cíle a výstupy disertační práce

Období pozdní antiky prošlo v posledních desetiletích podrobnou analýzou. Hlavní zájem badatelů často spočíval ve sledování společenských proměn v římské společnosti, ale také v nástupu germánského etnika jako nového vůdčího činitele pozdně antického období.

Hlavním cílem předkládané práce je přispět k tomuto tématu z antropologického a historického hlediska. Pokusit se proniknout, prostřednictvím překladu a komentářů k dopisům biskupa Sidonia Apollinara a jeho téměř současníků, do problematiky nikoliv z pohledu politického uspořádání pozdně antického světa a politických dějin, ale vnímáním germánského etnika – Gótů – z pohledu jejich kulturní úrovně a chování. Název *Pozdně antický člověk v perspektivě latinsky píšících autorů* v sobě zahrnuje aspekty života římské a gótské společnosti, nezaměřuje se tedy výlučně na jednotlivce, ale na celou pozdně antickou společnost pohledem římských historiků a církevních hodnostářů.

Sidoniovy texty jsou výjimečné zejména tím, že poskytují jedinečný pohled římského autora, který byl – mimo jiné – přímým pozorovatelem na gótském panovnickém dvoře a měl možnost sledovat chování a činy nejvyšších gótských „politických“ představitelů. Důvod výběru Gótů spočívá především v jejich důležitosti pro formování nové – raně středověké Evropy.

Prostřednictvím dopisů adresovaných svým přátelům Sidonius nabízí čtenáři pohled na chování a jednání gótské nobility, na jejich zvláštnosti, každodenní režim, zvyky, stolování a mnohé další aspekty kulturního života Gótů.

Analýza a komentář k vybraným Sidoniovým dopisům pojednávajícím o gótské problematice tvoří vlastní jádro předkládané práce. Vzhledem ke skutečnosti, že i Sidoniův pohled je místy jednostranný, je cílem disertační práce zprostředkovat pohledy dalších vybraných pozdně antických historiků, kteří se ve svých dílech zabývali Góty. Výběr autorů se odvíjel jednak od časového hlediska, neboť autoři pokrývají období několika staletí na přelomu antiky a středověku a jejich práce zachycují postupnou proměnu pozdně antického světa, a také od náboženského vyznání, které ve větší či menší míře ovlivňovalo jejich pohled na dějinné události.

Texty Sidonia Apollinara – ale i ostatních vybraných pozdně antických autorů – mohou nabídnout zajímavý antropologický pohled na společnost pozdní antiky – germánské i římské. Přesto, že se jedná o prameny písemné narativní povahy, lze v bádané problematice propojit a

aplikovat vztahy jazyka, kultury a myšlení v různých sociokulturních systémech pozdní antiky.

Kromě překladů a komentářů k dílům pozdně antických historiků by měla tato disertační práce předložit i konstruktivní pohled na úlohu Gótů v dějinách, v souvislosti s tradičním obrazem jejich úlohy při formování dějin nové, středověké Evropy s využitím poznatků starších i současných odborných autorů. Historická úloha Gótů a jejich význam pro dějiny Evropy se odlišuje nejen u jednotlivých autorů, ale odráží se i v myšlení národů. Porovnání rozdílů – či případných shod – může výrazným způsobem doplnit závěry římských historiků, které tvoří základní studijní materiál pro studium gótské problematiky v dějinách Evropy.

Přes značnou obtížnost aplikovat antropologické přístupy na narativní prameny pozdní antiky je lze, s částečnými úspěchy a s předem stanovenými a promyšlenými cíli bádání, využít.

Hlavními očekávanými výstupy předkládané práce jsou:

- 1) Analýza a komentář k dopisům Sidonia Apollinara zabývajících se Góty
- 2) Překlad a komentář k dílům jeho téměř současníků v otázce gótské problematiky
- 3) Úloha Gótů ve formování středověké Evropy v myšlení a pracích předních evropských historiků

b) Slovo o vybraných autorech

GAIUS SOLLIUS MODESTUS SIDONIUS APOLLINARIS

Sidonius Apollinaris se narodil roku 430 v Lugdunu v galořímské patricijské rodině. Již v raném mládí vynikal v poezii a postupem času dosáhl vysokého vzdělání, které mu pomohlo stát se jednou z vůdčích osobností římské říše v 5. století.

Roku 452 se Sidonius oženil s Papianillií, dcerou Avita, který v této době zastával konzulský úřad a posléze se stal i císařem. Tato rodinná spřízněnost Sidoniovi postupně umožnila nahlížet do nejvyšší římské politiky. Nový císař Maiorianus, který nastoupil na trůn roku 457, choval k Sidoniovi velký respekt, Sidonius posléze na oplátku zahrnoval Maioriana ve svých textech lichotkami.

Když se roku 467 zmocnil císařské vlády Anthemius, odměnil Sidonia za jeho panegyriky, které napsal na jeho počest, povýšením do funkce městského prefekta Říma, a později jej pozvedl i mezi senátorský stav. Kolem roku 470 se Sidonius vrátil do Galie, kde se stal biskupem

v Clermontu.

Počátkem sedmdesátých let 5. století Gótové oblehli město Arvern v Galii. Obrana města byla svěřena Ecdiciovi, synovi dřívějšího císaře Avita. Při obraně Ecdiciovi pomáhal – po téměř čtyři roky – jeho švagr, již místní biskup, Sidonius Apollinaris. Roku 475 byla dohodnuta smlouva mezi novým císařem Nepotem a Vizigóty. Císař postoupil Vizigótům celou arvernskou oblast, což vzbudilo u Sidonia velkou nevoli.

Následkem těchto bouřlivých událostí byl Sidonius dočasně uvězněn v blízkosti města Carcaso. Později byl však propuštěn a pokračoval v úřadu biskupa až do své smrti v Clermontu roku 489. Z hlediska duchovní činnosti vynikal zejména jako výrazný ochránce víry proti arianismu. Z jeho písemností se dochovalo 24 básní *Carmina* (soubor jeho panegyrik) a 147 významných dopisů *Epistulae*.

AMMIANUS MARCELLINUS

Pocházel z městského prostředí Antiochie z úřednické nebo vojenské rodiny. Již v raném mládí se stal gardovým protektorem. V této hodnosti byl přidělen ke štábu jezdeckta vojevůdce Ursicina, kde se s ním účastnil válečného tažení na rýnských hranicích v padesátých letech 4. století a kde se setkal se svým budoucím císařským vzorem, císařem Julianem. Záhy byl však odvolán na východ, účastnil se mnoha bojů a zažíval těžké okamžiky, obzvláště ve městě Amida v provincii Mesopotamia, kdy jako jeden z obránců obklíčeného města bojoval proti vojskům perského krále Sabora II., odtud jen se štěstím unikl do města Melitény a následně do Antiochie.

Poté, kdy císař Julianus roku 363 podnikl vojenské tažení proti Persii, byl Ammianus opět jako voják činný v jeho armádě ve funkci zásobovacího důstojníka. Po nešťastné Julianově smrti se Ammianus vrátil z Persie s vojskem nového císaře Joviana do Antiochie, kde také ukončil svoji činnou vojenskou službu a patrně všechn svůj volný čas věnoval historii. Z Antiochie však nakonec pravděpodobně pod tíhou přísných úředních výnosů o cizincích, vydaných místními úřady po roku 383, odchází do Říma.

Ammianus Marcellinus patří mezi nejvýznamnější historiky římské říše a je také pravděpodobně největším římským historikem období pozdní antiky. Je autorem také velkého díla o římských dějinách. Český překlad Josefa Česky (pod názvem *Soumrak římské říše*.¹⁾

¹ AMMIANUS MARCELLINUS. *Soumrak římské říše*, překl. Josef Česka, Odeon, Praha 1975.

vychází z latinského originálu *Ammiani Marcellini: Rerum gestarum libri qui supersunt*.² Jeho práce původně čítala na 31 knih, ale do současnosti se dochovalo pouze 18, které však mají pravděpodobně vyšší vypovídací hodnotu, neboť líčí události pouze mezi lety 354–378 po Kr. *Knihy I. – XIII.* v sobě zahrnovaly dějiny již od roku 96 po Kr. a lze předpokládat, že měly kompilační charakter. Dochovaných osmnáct knih však zachycuje Ammianovu současnost, kdy on sám byl svědkem mnoha uváděných událostí a z jeho výkladu lze poznat, že nebyl neosobním pozorovatelem.

Ammianovo dílo vyniká zejména v tom, že se pokouší podat také výklad o „etnických“ otázkách římské říše, jejích sousedech a také o geografickém uspořádání provincií, měst a přírodních zajímavostí, a to nejen uvnitř impéria, ale i u jeho sousedů.

JORDANES

Osobnost historika Jordana zůstává stále částečně zahalena tajemstvím, neboť o jeho životě se dochovalo jen velmi málo věrohodných zpráv. Jordanes působil – v polovině 6. století – na území byzantské říše a byl téměř jistě gótského původu. Podle Doležala snad byl písařem či tajemníkem římského vojevůdce gótského původu Gunthigise.³ Jeho dílo *De origine actibusque Getarum*, zkráceně *Getiky*, které líčí dějiny Gótů, je také jediným dochovaným pramenem, který se zabývá monografií Gótů a z hlediska předkládané práce představuje velmi zajímavý pramen pro porovnání Sidoniových a Jordanových závěrů.

Jeho tvůrčí snaha se neodráží jen v *Getikách*, ale také v jeho dalším díle známém jako *Romana*, přesněji *De summa temporum vel origine actibusque Romanorum*,⁴ které líčí dějiny římské říše. Vzhledem ke skutečnosti, že se o Jordanově životě nedochovaly jiné informace než ty, které sám autor uvádí, je rekonstrukce jeho osobnosti o poznání obtížnější. Mohl být také notariem římského vojevůdce gótského původu Gunthigise. Navíc *Romana* nemají valnou historickou cenu z hlediska nových pohledů či postřehů o vývoji římského impéria a představují „pouhou“ kompilaci překladu Eusebiovy kroniky a pravděpodobně díla, které vytvořil historik *Marcellinus Comes*⁵ působící ve východořímské říši.

² vydaného kriticky C. U. Clarkem v nakladatelství Weidman, Berlin 1910-15, s přihlédnutím k vydání Seyfarthovu (Berlin 1968-71).

³ DOLEŽAL, Stanislav. *Interakce Gótů a římského impéria ve 3. – 5. století n. l.* Vyd. 1. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2008, 337 s., s. 53, ISBN 978-802-4615-318.

⁴ JORDANES, *De summa temporum vel origine actibusque Romanorum*, ed. Th. Mommsen, MGH AA 5.1, Weidman, Berlin, 1882.

⁵ Marcellinus Comes, východořímský historik/kronikář a Jordanův současník, žijící v 1. pol. 6. st., v roce 1995 byl vydán anglický překlad: *The Chronicle of Marcellinus: a translation and commentary: (with a reproduction of Mommsen's edition of the text) by Comes Marcellinus; Brian Croke; Theodor Mommsen.* Sydney: Australian Association for Byzantine Studies, 1995.

Ani Romana ani Getiky nevynikají originalitou. Pokud Romana měla snad za cíl vytvořit jistý dějinný přehled dějin římské říše, u Getik je mnohem zajímavější autorův vnitřní postoj. Jordanes však sám přiznává, že informace hojně čerpal z *Cassiodorova*⁶ díla.

Avšak nebyl to jen Cassiodorus, ke kterému se Jordanes hlásí. Při podrobném sledování textu se na třech místech svojí práce velmi stručně zmiňuje také o historikovi *Ablabiovi*.⁷ Je otázkou, zda jej Jordanes záměrně neuvádí, aby zvýraznil autenticitu svého díla.

ZOSIMOS

Osobnost římského historika Zosima zůstává do velké míry záhadou. O jeho práci a osobnosti referuje až v 9. století konstantinopolský patriarcha *Fotios*. Podle jeho výkladu Zosimos zastával funkci komita císařské pokladny. Avšak již pouhé datování jeho života nelze s přesností určit.⁸ Na počátku svého díla *Nea Historia*⁹ se Zosimos přiznává, že mu byl vzorem při sepsání dějin pozdně antického Říma římský historik *Polybios*¹⁰ a podle jeho „stylu“ chtěl vytvořit své monumentální historické dílo.

Jeho opovržení vůči křesťanství prochází celým dílem a Polybiův vliv je patrný i v tom, že jestliže Polybios do značné míry přičítal vojenské úspěchy Římanů ve 3. - 2. století př. n. l. jejich smyslu pro státní kult, Zosimos o šest set let později dospěl k přesvědčení, že Řím od doby, kdy se římscí císaři odklonili od antických bohů, stíhá jedna pohroma za druhou. Autorovo dílo je v celkovém pohledu pojato jako ideologická a apologetická protiváha křesťanského vysvětlování smyslu celých antických dějin.¹¹

Důkazem Zosimova nepřátelství vůči křesťanství jsou popisované události v jeho druhé knize, kde přibližuje reformy císaře Konstantina. V Konstantinových reformách Zosimos nespatoval konsolidační proces, který měl vnitřně uspořádat římskou říši, ale spíše v nich

⁶ Flavius Magnus Cassiodorus Senator (6. st.) byl poradce gótského krále Theodoricha, v letech 514 a 519 působil ve funkci konzula, poté zastával další významné funkce – *magister officiorum* a funkci pretoriánského prefekta. Kolem roku 540 působil v Konstantinopoli a v průběhu následujících let zapůjčil Jordanovi dvanáct knih svého díla pojednávajících o dějinách Gótů.

⁷ JORDANES. *Getica*, ed. Th. Mommsen, MGH AA 5.1, Weidman, Berlin, 1882, (28,82,117).

⁸ zůstává nevyřešeno, zda se jednalo o rétora z oblasti Gazy nebo sofistu a gramatika z Askalonu působícího za vlády císaře Anastasia (491–518) – jeho život tak lze orientačně časově umístit do druhé poloviny 5. století.

⁹ ZOSIMOS. *Stesky posledního Římana*, překl. Antonín Hartmann, Odeon, 1983.

¹⁰ Polybios (asi 200 - 120 př. n. l.), řecký politik a historik. Jeden z velitelů achájského spolku, angažujícího se v tzv. makedonských válkách. Od roku 167 žil jako zajatec v Římě, kde se spřátelil s předními vojevůdci. O letech 264–144 sepsal rozsáhlé dílo *Historiai* (*Dějiny*) s cílem vysvětlit co Římu umožnilo ovládnout svět. Úspěchy Říma přičítal "smíšené" římské ústavě, která v sobě spojovala prvky monarchistické, demokratické a aristokratické. Příslušel k horním vrstvám řecké společnosti, které v římské říši viděly spojence proti nespokojené chudině.

¹¹ ZOSIMOS. c. d., s. 247.

viděl nešťastné zásahy do státní struktury.

Slabinou Zosimova díla, které především postihuje události římské říše mezi krizí 3. století a prvním vypleněním Říma, je zejména to, že autor nedokázal vystihnout skutečné příčiny slábnutí římské moci a celkovou vinu za neutěšený stav sváděl pouze na vojenské porážky. Hospodářské a sociální otázky tak zůstávají téměř mimo jeho zřetel. Navíc Zosimos ani nedokázal vytvořit žádnou novou ucelenější teorii, která by blíže objasňovala úpadek říše.¹² Mohlo to být zapříčiněno i tím, že autor nepracoval s prameny dokumentárního rázu, ale vycházel ze starších historických prací.¹³ Pro předkládanou práci je však Zosimův názor důležitý zejména jako pohled historika, který byl zaujat proti křesťanství v době, kdy již v římské říši převládlo, a nevšímá si tak událostí známých z církevních dějin. Velkou pozornost věnuje také Gótům.

PROKOPIOS Z KAISAREIE

Prokopios z Kaisareie se narodil kolem roku 500 v přístavním městě Kaisareia do bohaté rodiny, což mu umožnilo nabýt vysoké vzdělání. Pravděpodobně navštěvoval i řečnickou školu v Gaze. Lze předpokládat, že kromě rodné řečtiny také ovládal latinu. Prokopios završil studia právnickým vzděláním a na konci dvacátých let 6. století byl přidělen jako poradce do vojska vojevůdce Belisaria. V jeho blízkosti působil patnáct let a zúčastnil se všech jeho důležitých výprav. Po pádu Ravenny se roku 540 usadil v Konstantinopoli a získal význačné společenské hodnosti, včetně *illustris*. Prokopiovo dílo *Hyper tón polémon logoi* původně obsahovalo sedm knih. Po dvou líčily válku s Peršany a Vandaly a tři válku s Góty. V českém překladu vyšla jeho díla pod názvy *Válka s Góty*¹⁴ a *Válka s Peršany a Vandaly*.¹⁵ Z pohledu problematiky Gótů začíná Prokopiovo vyprávění až v době vlády Romula Augustula. Jeho líčení se drží přesné chronologie, a to až do konce všech jeho knih, které ohraničuje polovina 6. století. Jeho styl v mnohém připomíná styl Ammiana Marcellina. Podobně jako Ammianus se velmi zajímal o vojenskou techniku a válečné umění. Lze předpokládat, že velký vliv na jeho zájem mělo několikaleté působení v blízkosti *Belisaria*.

V duchu stylistického vzoru antických římských historiků Prokopios často odbíhá od hlavního tématu líčení a vkládá do díla geografické a etnografické exkurzy. Jeho styl nápadně

¹² ZOSIMOS. c. d, s. 298–299.

¹³ zejména Eunapia (*Historické paměti*).

¹⁴ PROKOPIOS Z KAISAREIE. *Válka s Góty*, překl. P. Beneš, Odeon, Praha 1985.

¹⁵ PROKOPIOS Z KAISAREIE. *Válka s Peršany a Vandaly*, překl. A. Hartmann, K. Rubešová, Odeon, Praha 1985.

připomíná *Thukydidu*, který mu byl pravděpodobně vzorem.¹⁶ Jeho celé dílo vyniká upřímnou snahou o objektivní pohled na římské nepřátele. Nepokouší se zamlčovat římské prohřešky, ani často nemorální římské jednání. Přesto vždy vystupuje jako Říman, pro kterého představuje římské impérium nejvyšší civilizační bod v dějinách a ani na chvíli nepochybuje o oprávněnosti Justinianových válek.

Z pohledu sledování a chování společenských vrstev se Prokopios zajímá výhradně o senátorský stav, nižší společenské vrstvy stojí mimo jeho zájem. Pokud jde o Prokopiovo náboženského vyznání lze vyvodit závěr, že sice mohl být křesťanem, avšak na rozdíl od Salviana či Sidonia nevěnuje církevní otázce výraznější pozornost a nastalé události v dogmatických sporech pouze konstatuje bez bližšího zájmu.

c) Využití metod z oblasti historie

Základní metodologický přístup překládané práce představuje analýza latinských pramenů. Na základě vybraných děl autorů zpřístupněných v digitalizovaných edicích MGH a Migne PL, je v zamýšlené práci snahou postihnout klíčové i dílčí problémy pozdně antické společnosti. Analýza latinských edic se vztahuje zejména na samotný překlad Sidoniových *Dopisů*,¹⁷ ve kterých autor zachycuje, mimo jiné, postavení a chování Gótů v 5. století. Pro lepší interpretační orientaci je využito i anglického Daltonova překladu.¹⁸ Dále jsou analyzována zejména díla Ammiana Marcellina a Jordana, jejich latinský originál, i český překlad. Pro dílčí poznatky je – z děl Zosima a Prokopie z Kaisareie¹⁹ – využito anglických a českých překladů.

Srovnáním Sidoniova pohledu na vybrané pasáže děl jeho současníků – nebo téměř současníků – je plánováno poukázat na zásadní rozdíly ve vnímání Gótů.

Pro úspěšné zvládnutí práce vycházím předně z přímé metody. Vzhledem k tomu, že se jedná o prameny rozličné povahy, kdy část autorů se zaměřuje na řešení morálních problémů a další (např. Ammianus) se pokouší postihnout vývoj a důsledky „politických“ rozhodnutí, jeví se použití uvedené metody jako významné.

¹⁶ srov., THÚKIDIDÉS. *Dějiny války peloponéské*, překl. V. Bahník. Praha 1977.

¹⁷ SIDONIUS APOLLINARIS. *Epistulae*, in: Migne, P. L., Tomus LVIII., 1847.

¹⁸ SIDONIUS APOLLINARIS. *Letters*, Tr. O. M. Dalton, Oxford, Clarendon Press, 1915, text was transcribed R. Pearse, Ipswich, UK, 2003.

¹⁹ PROKOPIOS Z KAISAREIE. *Válka s Góty*, překl. P. Beneš, Odeon, Praha 1985.

V disertační práci se nabízí využití i nepřímé metody. Přestože se dochovalo relativně velké množství pramenů, je možné vycházet i z dílčích poznatků historické vědy zabývajících se bádáním údobím, aby bylo možno nahrazovat chybějící „fakta“ zdůvodněnou hypotézou.

Vzhledem k Sidoniovu zájmu o gótskou nobilitu je plánováno využití genealogické metody. Ta sice netvoří hlavní „jádro“ metod vedoucích k hlavnímu cíli analýzy Sidoniových dopisů, avšak jedna z důležitých kapitol disertační práce sleduje porovnání jeho pohledů a závěrů s jeho současníky (Ammianem Marcellinem a Zosimem) v otázce sledování gótské a římské aristokracie, včetně rodů. Záznamy uvedených historiků vykazují řadu nesrovnalostí, avšak i nemalé procento shody, které může představovat nový náhled na přední představitele gótské nobility.

V tomto kontextu se genealogická metoda úzce pojí s metodou filologickou. Při jejím využití je vycházeno z předpokladu, že vývoj jazyka probíhá v těsné souvislosti s vývojem společnosti a určitým způsobem jej odráží. Z dosavadních poznatků analýzy prací římských autorů lze zjistit řadu významových, jmenných a geografických rozdílů. Pro hlubší využití filologické metody se nabízí využití i onomastické analýzy, a to zejména u Jordana. V omezené míře lze uplatnit i toponomastiku, neboť římscí autoři si ve svých dílech velmi všímali geografických názvů.

Povaha práce umožňuje rovněž využití komparativní metody. Jádro komparace představuje Sidoniův přístup k Římanům a Gótům. Z tohoto pohledu se odvíjí vymezení vytyčených cílů, tj. vybraných problémů pozdně antické společnosti, jaké představuje kupříkladu vnímání Gótů Římany v oblastech jejich možné asimilace a srovnání civilizačního stupně vývoje obou etnik. Jedná se však i o srovnání dílčích částí – jako vojenská otázka, zemědělská produkce, chování společenských elit atd. Vůči zvoleným autorům se nejvíce nabízejí čtyři hlavní okruhy bádání:

- 1) sledování společenských proměn pozdně antické společnosti,
- 2) hospodářská oblast,
- 3) vojenská oblast,
- 4) otázka religiozity.

Vybrané okruhy bádání lze zpracovat s využitím typologické metody. V předkládané práci ji lze použít jako nástroj třídění a kategorizace historických jevů, tedy jako prostředek, který může složité společenské vztahy a vazby zjednodušit a zpřehlednit.

Větší počet narativních pramenů umožňuje využít i geografickou metodu. Ta představuje jednu ze základních metod vědeckého zkoumání, neboť historický proces bádáního údobí se odehrává v postupně se měnícím geografickém prostředí. S tím souvisí i vytyčení hlavních

cílů metody za podmínky, že historický proces bude vždy zkoumán s ohledem na geografické prostředí, v němž se odehrává. Dále že bude správně poznán a chápán nejen jako pasivní dějiště historického procesu, ale také jako jedna z nutných podmínek života tehdejší společnosti.

Zejména historik Ammianus Marcellinus předkládá čtenáři podrobný geografický popis oblastí, které v pozdní antice představovaly velmi významná území. Ammianus sleduje pohyby jednotlivých germánských gentes na územích známého římského světa, avšak zaměřuje se i na geografický popis Germány osídlených oblastí.

Z hlediska zvolení časového postupu představuje nejvhodnější metodu propojení synchronního a diachronního přístupu v závislosti na vybraných oblastech komparace. Pro lepší přehlednost práce se jeví efektivnějším využití chronologického přístupu, což je vhodné zejména z důvodu časových rozdílů v působení jednotlivých autorů. S tímto postupem souvisí využití progresivní metody, kdy lze sledovat a zachytit historické události tak, jak po sobě časově následovaly.

I přes rozličnou povahu jednotlivých textů pozdně antických autorů tvoří důležitý postup metoda sondy, umožňující zaměřit se na několik vybraných aspektů v pozdně antické společnosti. Jedná se zejména o problematiku města – jako fenoménu antiky, který procházel ve 4. – 5. století velkou změnou. Dále lze uvedenou metodu aplikovat zejména na hospodářskou a vojenskou otázku.

Pro její aplikaci je plánováno využít reprezentativní vzorky z jednotlivých děl autorů, kteří se zaměřují na příslušné okruhy, zvolit kritéria výběru, ze kterých by se utvořil vlastní výběrový soubor, a na tomto základu přejít k vlastnímu užšímu vymezení předmětu zkoumání, který by měl již vyšší vypovídající hodnotu.

d) Rozbor pramenů a odborné literatury

Údobí pozdní antiky představuje z hlediska pozdně antického dějepisceví římské říše bohatou sbírku literárních pramenů. Křesťanští i „pohanští“ historikové se snažili líčit dějiny římského císařství ze svého úhlu pohledu, což čtenáři umožňuje porovnání nejen faktografických údajů, ale také rozdílných stylů psaní.

Po staletí nadvlády římské civilizace začíná na přelomu 3. a 4. století postupná změna, kdy římská říše stála před problémem, jakým způsobem se nejlépe vypořádat s výrazně nastupujícími germánskými gentes. Většina římských autorů z doby pozdního

císařství se nechávala stylisticky inspirovat svými předchůdci z prvních století nové éry. Až na výjimky, jako byl například biskup Sidonius, většinu autorů germánské zvyky a kultura nezajímaly. Ve svých dílech se mnohem více snažili o vyzdvihnutí římské civilizace coby jedinečné. Jednalo se zejména o autory, které lze zařadit k rétorům, jimž se více jednalo o vytříbený literární styl²⁰ než o zaznamenání germánských kulturních a společenských hodnot. Tento jev v římské literatuře působil, v poměrně velkém měřítku, až zhruba do přelomu 3. - 4. století. Například Horský velmi výstižně cituje Válku ve smyslu toho, že historiografické dílo, zejména syntetické, je také dílem literárním a jeho konstitutivním prvkem jsou též jazykové formy a rétorické stopy.²¹

S nástupem dominátu však nastává změna, kdy se, zejména v 5. století, začínají objevovat autoři, jako například Sidonius, kterým již skutečně záleží na proniknutí do problematiky germánské společnosti a pokoušejí se jí porozumět.

Římské vztahy ke Germánům nebyly vždy stejné. Jistá přezíravost vůči nim sice zůstala až do zániku západního římského císařství, ale podoba přezíravosti se v průběhu staletí měnila. Podle Doležala²² lze v pohledu římských autorů, tak jak je patrný z jejich děl, rozlišit dva postoje. Jeden lze označit za rétorický, druhý za věcný.

První byl charakteristický víceméně ustálenými literárními frázemi. Ve výsledku však nevypovídal o Germánech nic podstatného. Na počátku principátu se setkáváme s vnímáním, že průměrný Germán je zuřivý, divoký, krutý, nedokáže pochopit životní způsob Římanů a tudíž je nebezpečný. Tento postoj se v římské literatuře udržoval prakticky po celé období principátu. I když jen teoreticky, určitý pomyslný zlom nastává v době, kdy Římané dosahují maximální územní expanze. S podmaněním a připojením Dákie římské výboje končí a nastává dlouhé období trvalých obranných bojů, které také postupně mění vzájemné vztahy mezi oběma etniky.

V průběhu dominátu postupně dochází u římských historiků ke změně postojů vůči neřímskému světu. Jednalo se zejména o autory, kteří dokázali překonat rétorské tendence svých předchůdců. Přestože někteří historici, jako například Ammianus Marcellinus, byli stále částečně ve vleku rétorských tendencí, dokázali se od nich oprostit do té míry, že jejich náhled na neřímský svět působil již výrazně odlišným dojmem.

Autoři pozdní antiky, až na výjimky, nechovali vůči Germánům, ale i jiným etnikům, tolik

²⁰ DOLEŽAL, S. c. d., s. 217.

²¹ STORCHOVÁ, L., HORSKÝ, J.. *Paralely, průsečíky, mimoběžky: teorie, koncepty a pojmy v české a světové historiografii 20. století*. Ústí nad Labem: Albis international, 2009, 268 s., s. 16, ISBN 978-808-6971-926.

²² tamtéž

nadřazený a nepřátelský postoj jako jejich předchůdci a někteří se pravděpodobně i z osobních důvodů zajímali o způsob života Germánů. Všichni však pojímali římský způsob života jako nejlepší možný.

Cizojazyčná literatura nabízí – pro bádání dějin pozdní antiky – široké spektrum odborných publikací. Vzhledem ke skutečnosti, že hlavní předmět disertační práce se předně vztahuje ke sledování a vnímání Gótů pozdně antickými historiky, odpovídá tomu i výběr literatury, který se větší či menší měrou k této problematice vztahuje. Nabídka titulů pojednávajících o Gótech je v současné době natolik bohatá a pestrá, že předkládaný seznam tvoří pouze základní přehled, další tituly jsou uváděny v poznámkovém aparátu v průběhu práce.

Jedním z nejdůležitějších děl pro vypracování předkládané práce je kniha J. Harries *Sidonius Apollinaris and the Fall of Rome*,²³ která podrobně mapuje život a dílo Sidonia Apollinara. Práce je rozdělena do dvou hlavních částí – první pojímá období Sidoniova působení od Lyonu po jeho nástup jako relativně významného činitele římské říše v Římě, druhá se zabývá jeho činností v Clermontu. V této části se Harries podrobně zabývá zejména Sidoniovou církevní činností. Autorka postupuje ve výkladu chronologicky, kdy nejprve přibližuje jeho činnost mezi lety 430–455 v Arles a Lyonu. Sleduje také vztah Avita a Maioriana vůči Gótům – poté přechází k Sidoniovu politickému vrcholu v šedesátých letech 5. století a k jeho krizovému období spojenému s vládou gótského krále *Euricha*.

Situaci v Galii v 5. století prostřednictvím Sidoniových dopisů sleduje také Overwien ve studii *Kampf um Gallien: Die Briefe des Sidonius Apollinaris zwischen Literatur und Politik*,²⁴ která také nabízí analýzu Sidoniovi osobnosti.

Pro získání informací z politických dějin období pozdní antiky a gótské problematiky je využito zejména děl J. B. Buryho *Later Roman Empire – from the death of Theodosius I. to the death of Justinian*, dílu I. a II.²⁵ Práce irského historika popisuje detailně politické, náboženské, vojenské, správní, etnické, hospodářské a sociální aspekty pozdně antického římského císařství.

Pro předkládanou práci je významný zejména první díl, ve kterém autor podrobně líčí Stilichonovu politiku a invazi germánských kmenů přes Rýn a jejich další rozmach na území západní části římské říše.

Bez zajímavosti nejsou ani kapitoly zabývající se hunskou invazí, vzájemnými vztahy

²³ HARRIES, J. *Sidonius Apollinaris and the fall of Rome, AD 407–485*. Vyd. 1. New York: Oxford University Press, 1994, xii, 292 p. ISBN 01-981-4472-5.

²⁴ OVERWIEN, O. *Kampf um Gallien: Die Briefe des Sidonius Apollinaris zwischen Literatur und Politik*, Hermes 137. Jahrg., H 1, Franz Steiner Verlag, 2009.

²⁵ BURY, J. B. *History of later Roman Empire from the death of Theodosius I. to the death of Justinian*. New Dover ed. New York: Dover, 1958, xii, 292 p. ISBN 04-862-0398-0.

Attily a Flavia Aëtia a úlohou Ricimera na samém sklonku existence západní části říše. Buryho dílo se zde velmi vhodně doplňuje s Collinsovými *Dějiny raně středověké Evropy 300–1000*,²⁶ zejména v otázce posledních desetiletí existence západního impéria.

Britský historik Stewart Perowne ve své práci *The End of the Roman World*²⁷ sleduje postupnou přeměnou antického údobí v raně středověkou epochu. Perowne se pokouší přiblížit běžný život římských občanů v pozdně antickém údobí římských dějin, ale také sleduje politický a náboženský vývoj v závěrečné fázi existence západní části říše a pokouší se o nalezení určité hraniční čáry mezi sklonkem antiky a raným středověkem. Tato práce tvoří doplněk k Buryho dílům z pohledu zejména politických dějin.

Specificky zaměřené dílo na problematiku vývoje měst a městské správy – mezi údobím pozdní antiky a raného středověku – je dílo autorů G. P. Brogiola, N. Gauthiera a N. Christie *Towns and their territories between late Antiquity and early middle Ages*.²⁸ Autoři v něm sledují zejména správní a hospodářské aspekty měst daného údobí a jejich obchodní činnost v rámci římské správy. Jedním z hlavních prvků této publikace je přiblížení a posléze odborná expertiza římské villy,²⁹ zejména v Hispánii, v rámci dějinné proměny římských měst v raně středověká.

Historii pozdního římského císařství v údobí let 284–430 přibližuje také Averil Cameron v publikaci *The later Roman Empire AD 284–430*.³⁰ Čtenáři jsou předkládány souvislé politické dějiny uvedeného údobí, sociální a ekonomické otázky, ale také vojenské složení pozdně římské armády. Předkládaná práce využívá zejména informace z oblasti římské ekonomiky a sociálních otázek.

Problematikou úpadku západního římského impéria se zabývá práce britského historika E. A. Thompsona *Romans and Barbarians*.³¹ Autor popisuje v první kapitole usídlení barbarů v jižní Galii v 5. století – a to z pohledu politického vývoje. Získané informace vhodně doplňují výklad Sidoniových sdopisů a ukazují tak širší souvislosti Sidoniova líčení. Thompson přibližuje osídlení a přesuny germánských etnik v této oblasti a zejména činnost

²⁶ COLLINS, R. *Evropa raného středověku, 300–1000*. Vyd. 1. Překlad Martin Hořák. Praha: Vyšehrad, 2005, 479 s. Dějiny Evropy (Vyšehrad). ISBN 80-702-1660-3.

²⁷ PEROWNE, S. *The End of the Roman World*, Hodder and Stoughton, 1966.

²⁸ BROGIOLO, G. P., GAUTHIER, N. a CHRISTIE, N. *Towns and their territories between late antiquity and the early Middle Ages*. New Dover ed. Boston: Brill, 2000, xvii, 403 p. ISBN 90-041-1869-1.

²⁹ římské venkovské stavení s přilehlými pozemky, obývané příslušníky vyšších tříd

³⁰ CAMERON, A. *The later Roman empire, AD 284-430*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1993, x, 238 p. ISBN 06-745-1194-8.

³¹ THOMPSON, E. A. *Romans and barbarians: the decline of the Western Empire*. [New ed.]. Madison, Wis: University of Wisconsin Press, 2002, x, 238 p. ISBN 978-029-9087-043.

Flavia Aëtia. V dalších kapitolách se zabývá Vizigóty a jejich vývojem od krále Fritigerna po Eurica. Bez zajímavosti není ani kapitola pojednávající o invazi barbarů do Hispánie z pohledu biskupa *Hydatia z Lemicy* a o následném vzniku svěbského království v Galicii.

Dílo Herwiga Wolframa *History of the Goths*³² zachycuje problematiku historie a vývoje gótského etnika jako celku. Autor se snaží postihnout všechny důležité skutečnosti, a to od etnogeneze, kdy se zabývá samotným vznikem pojmenováním Gótů, až po utváření samostatného etnika. Sleduje jejich výboje ve 3. století podél Černého moře, ale nezanedbává ani jejich politickou organizaci a kulturu. Ve třetí a čtvrté kapitole se Wolfram zabývá dějinnými událostmi Gótů od Adrianopole po rok 418 se zřetelem na krále Alaricha a jeho úlohu v dějinném procesu úpadku západní části římské říše. V předkládané práci jsou využity poznatky zejména ze čtvrté kapitoly, ve které se autor podrobně věnuje dějinnému vývoji Galie v 5. a na počátku 6. století. Wolfram velmi podrobně rozebírá všechny stránky politického a kulturního vývoje, přičemž se důkladně zabývá i náboženskou otázkou.

Vývoj Gótů a jejich vztahů s římským impériem v průběhu 3. století až do vlády Alaricha sleduje ve svém díle *Rome's Gothic Wars: From the Third Century to Alaric*³³ Michael Kulikowski. Zabývá se zejména vzestupem gótské politické a vojenské moci. Podrobně přibližuje zásadní vojenské události, které měly mít zásadní dopad jak pro gótské, tak římské dějiny.

Pro hlubší poznání epochy 4. - 5. století z pohledu římské říše představuje práce historika A. H. M. Jonese *The Decline of the Ancient World*,³⁴ ve které autor přibližuje úpadek římského impéria a jeho postupnou přeměnu. Jones se zabývá zejména fungováním římské správy, armádou, společností, městským životem, náboženstvím, zemědělstvím, problémy rozděleného impéria. Snaží se také přiblížit postupný mocenský vzestup germánského etnika v průběhu 5. století. Jeho poznatky vhodně doplňují Sidoniův pohled na situaci v Galii 5. století.

Neméně významné je i další dílo téhož autora *The Later Roman Empire, 284–602: A*

³² WOLFRAM, H. a Translated by Thomas J. DUNLAP. *History of the Goths: the decline of the Western Empire*. New and completely rev. from the 2nd German ed., 1st pbk. print. Berkeley: University of California Press, 1990, x, 238 p. ISBN 978-052-0069-831.

³³ KULIKOWSKI, M. a Translated by Thomas J. DUNLAP. *Rome's Gothic Wars: From the Third Century to Alaric*. New and completely rev. from the 2nd German ed., 1st pbk. print. New York: Cambridge University Press, 2007, xii, 225 p. ISBN 978-052-1608-688.

³⁴ JONES, A. Translated by Thomas J. DUNLAP. *The decline of the ancient world: from the third century to Alaric*. New and completely rev. from the 2nd German ed., 1st pbk. print. New York: Longman, 1966/1975, viii, 414 p. ISBN 05-824-8309-3.

Social, Economic, and Administrative Survey.³⁵ V publikaci se Jones zabývá zejména sociální a ekonomickou problematikou pozdního římského impéria. Pro předkládanou práci je využito poznatků zejména z VI.–X. kapitoly, kde autor přibližuje stav římské říše a barbarských etnik v 5. století.

Sidoniovy závěry vhodně doplňují informace z díla Margaret Deanesly *A History of early Medieval Europe 476–911*.³⁶ Důležité poznatky jsou čerpány zejména z první a druhé kapitoly, které pojednávají o konci římské vlády na západě v 5. století. A také o přerozdělení moci ve prospěch nově se utvářejících raně germánských „států“, kdy postupně přebírají dědictví po západořímském impériu. Kromě politických dějin autorka přibližuje základní problémy, které s sebou přinášela raná středověká germánská etnika – řeší jazykové a kulturní rozdíly ve společnosti a snahy o jejich překonání. Podrobněji se rovněž věnuje nejdůležitějším germánským gentes – Gótům, Frankům, Vandalům, Burgundům a Sasům.

Velmi významnou prací k dějinnému údobí pozdní antiky a raného středověku je dílo Petera Heathera *The Fall of the Roman Empire: A New History of Rome and the Barbarians*.³⁷ Je významné především v pokusu o novější náhled na římsko-germánské vztahy v průběhu posledních staletí západního římského impéria, přičemž nevynechává ani podrobnější pohled na hunské etnikum, kdy využívá nových archeologických poznatků. Z pohledu vztahu římské vládnoucí elity ke germánským gentes se snaží postihnout zejména diplomatickou snahu římského impéria o udržení určité rovnováhy moci v západním impériu v poslední dekádě existence západní římské říše. Práce tak podává i vysvětlení k vybraným problémům Sidoniova zájmu o vládnoucí elity působící v posledních desetiletích západního římského císařství.

Pro přiblížení problematiky byrokratického aparátu pozdního římského impéria a jeho pochopení pro účely mocenské politiky údobí pozdní antiky je významné dílo Christophera Kellyho *Ruling the Later Roman Empire*.³⁸ Autor poukazuje na vliv stále více se rozšiřujícího byrokratického aparátu pozdního západního impéria na samu stabilitu římské říše a na hrozné důsledky, které tento jev přinesl zejména v 5. století. Kelly se snaží postihnout i vztah

³⁵ JONES, A. Translated by Thomas J. DUNLAP. *The later Roman Empire, 284–602: a social economic and administrative survey*. New and completely rev. from the 2nd German ed., 1st pbk. print. Baltimore, Md.: Johns Hopkins University Press, 1986c1964, 2 v. (xv, 1518 p.). ISBN 080183354X2.

³⁶ DEANSLEY, M. *History of early Medieval Europe 476–911*, Methuen, London, 1969.

³⁷ HEATHER, P. Translated by Thomas J. DUNLAP. *The fall of the Roman Empire: a new history of Rome and the barbarians*. New and completely rev. from the 2nd German ed., 1st pbk. print. New York: Oxford University Press, 2006, xvi, 572 p., [16] p. of plates. ISBN 978-0195325416.

³⁸ KELLY, C. Translated by Thomas J. DUNLAP. *Ruling the later Roman Empire: a new history of Rome and the barbarians*. New and completely rev. from the 2nd German ed., 1st pbk. print. Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press, 2004, 341 p. ISBN 06-740-1564-9.

vysokých římských úředníků ke germánským sousedům a jejich vzájemné diplomatické vztahy. Tato problematika protíná, ve větší či menší míře, díla všech vybraných pozdně antických historiků. Zejména Salvianus a Ammianus přistupují k problematice velmi kriticky a často se stává i hlavním předmětem jejich kritiky vůči římskému impériu. Kellyho práce tak napomáhá blíže vysvětlit propojenost jednotlivých složek římského úředního aparátu a doplňuje a vysvětluje poznatky římských historiků.

Rozsáhlou syntézu vývoje pozdně antického světa předkládá ve svém díle *The Invasion of Europe by the Barbarians*³⁹ již zmiňovaný J. B. Bury. V patnácti kapitolách se zabývá politickými, sociálními, hospodářskými a etnografickými aspekty pozdní antiky, zejména vlivem germánských gentes na uspořádání římského impéria.

Neméně významné je i další jeho dílo *A history of the later roman empire from Arcadius to Irene*.⁴⁰ Pro předkládanou práci jsou důležité zejména první tři části díla, kde se autor pokouší velmi podrobně vylíčit všechny důležité složky římského státního aparátu, dále pak významné osobnosti na římské i germánské straně, fungování římského vládního systému, problematiku religiozity pozdně antické společnosti a diplomatické vazby mezi Římany a Germány.

Dílo W. H. Eltona *Warfare in Roman Europe: AD 350–425*⁴¹ pojednává o vývoji vojenství ve 4. - 5. století. Autor se ve svém díle zabývá jak římským způsobem vedení boje, tak i germánským. Nesoustřeďuje se však pouze na vedení bojů, ale také na dílčí otázky jako například získávání financí pro vedení války, stavbu pevností, způsoby rekrutování vojáků a také zajištění logistiky. Vzhledem ke skutečnosti, že většina římských historiků se zabývala vojenskou otázkou, představuje Eltonovo dílo významný zdroj informací, který doplňuje, ale také vysvětluje některé postřehy římských autorů.

Tuto funkci plní i další práce autora A. Ferrilla *Fall of the Roman Empire: The Military Explanation*,⁴² který ve svém díle předkládá vývoj římského vojenského systému od krize 3. století až po pád západního římského impéria. Text je rozčleněn podle století s důrazem na

³⁹ BURY, J. B. [edited by F.J.C. HEARNshaw]. *The invasion of Europe by the barbarians: a new history of Rome and the barbarians*. Ponatis. New York: Norton, 1967, 341 p. ISBN 978-039-3003-888.

⁴⁰ BURY, J. B. [edited by F. J. C. HEARNshaw]. *A history of the later Roman empire from Arcadius to Irene: a new history of Rome and the barbarians*. Unabridged facs. of the ed., London 1889. S. l.: Adamant Media Corp, 2005, 341 p. ISBN 978-140-2183-683.

⁴¹ ELTON, H. [edited by F. J. C. HEARNshaw]. *Warfare in Roman Europe, AD 350–425: a new history of Rome and the barbarians*. 1st issued in paperback. Oxford: Clarendon Press, 1997, 341 p. ISBN 978-019-8152-415.

⁴² FERRILL, A. [edited by F. J. C. HEARNshaw]. *The fall of the Roman Empire: the military explanation*. 1st issued in paperback. New York, N. Y.: Thames and Hudson, 1986, 192 p. ISBN 05-002-5095-2.

nejdůležitější střetnutí a vojenské události v římských dějinách pozdní antiky v západní i východní části říše.

Hlavním předmětem práce *Goths and Romans, 332–489*⁴³ P. Heathera je přiblížení římsko-gótských vztahů ve 4. - 5. století. Vlastní jádro práce se soustřeďuje na dvě oblasti – na druhou polovinu 4. století, kdy Gótové přebírají strategickou iniciativu, a na 5. století – z hlediska motivů a dopadu gótských zásahů v západní říši. Práce vhodně doplňuje Wolframovo dílo s tím, že vybrané problémy, zejména 5. století, líčí do větší hloubky. Pro předkládanou práci je Heatherovo dílo významné především z pohledu vysvětlení politické, ale také etnické situace v posledních letech západního císařství a v době krátce následující.

W. Goffart se ve své práci *The Narrators of Barbarian History (AD 550–800), Jordanes, Gregory of Tours, Bede, and Paul the Deacon*⁴⁴ pokouší o analýzu uvedených děl pozdně antických a raně středověkých autorů. Snaží se nejen přiblížit jejich díla, ale pokouší se klást i hlubší otázky o motivaci a zaujetí autorů pro jimi bádanou problematiku. Čtenář je tak seznámen nejen s díly, ale i s okolnostmi a prostředím, ze kterého autoři vycházeli.

Práce N. Lenskiho mapující vládu císaře Valenta *Failure of Empire: Valens and the Roman State in the Fourth Century A.D.*⁴⁵ se zabývá stavem říše římské v druhé polovině 4. století. Úzký časový profil bádání přináší detailní pohled na období vlády císaře Valenta, jeho výboje, Adrianopolskou bitvu, diplomatické vztahy s Góty i s jinými etniky. V otázce Gótů je autorova pozornost zaměřena zejména na šedesátá léta gótské expanze. Lenski se však zabývá i religiozní otázkou, zejména vztahem ariánství a ortodoxie, kterým se věnuje podstatná část pozdně antických historiků.

Dílo T. S. Burnse *A History of the Ostrogoths*⁴⁶ poskytuje čtenáři komplexní pohled na dějinný vývoj Ostrogótů. Seznamuje jej se samotným vznikem etnika, v rámci dějin Gótů, poukazuje na jejich sociální uspořádání, otázku jejich religiozity, vojenský systém a specifika jejich kultury. Velmi zajímavou kapitolu tvoří zejména výklad Theodorichova království a

⁴³ HEATHER, P. [edited by F. J. C. HEARNshaw]. *Goths and Romans, 332–489: the military explanation*. 1st issued in paperback. New York: Oxford University Press, 1991, xi, 378 p. ISBN 01-982-0234-2.

⁴⁴ GOFFART, W. [edited by F. J. C. HEARNshaw]. *The narrators of barbarian history (A.D. 550-800): Jordanes, Gregory of Tours, Bede, and Paul the Deacon*. 1st pbk. ed. Notre Dame, Ind.: University of Notre Dame Press, 2005, xli, 491 p. Publications in medieval studies (Unnumbered). ISBN 02-680-2967-9.

⁴⁵ LENSKI, N. E. [edited by F. J. C. HEARNshaw]. *Failure of Empire: Valens and the Roman state in the fourth century A.D.* 1st pbk. ed. Berkeley: University of California Press, 2002, xiv, 454 p. Publications in medieval studies (Unnumbered). ISBN 05-202-3332-8.

⁴⁶ BURNS, T. S. [edited by F. J. C. HEARNshaw]. *A history of the Ostrogoths: Valens and the Roman state in the fourth century A.D.* 4. [print]. Bloomington: Indiana Univ. Press, 1999, xiv, 454 p. Publications in medieval studies (Unnumbered). ISBN 978-025-3206-008.

seznamuje čtenáře také s koncem jejich vlády. Burnsovo dílo tak přehledně předkládá důležité dílčí aspekty gótské společnosti.

Problematikou ontogeneze východních Germánů se zabývá také Schmidt, který ve své práci *Die Geschichte der Ostgermanen*⁴⁷ podrobně líčí vývoj jednotlivých gentes. V odborné literatuře pojednávající o východních Germánech patří jeho dílo k nejpřednějším.

Fenomén strachu, jehož sledování stojí v popředí zájmu předkládané práce a jehož pramenem je ve svých úvahách zejména Ammianus Marcellinus, se zajímavým způsobem ukazuje v Barberově díle *The day of the Barbarians*.⁴⁸ Autor předkládá zajímavou myšlenku, že římská katastrofa u Adrianopole, která se promítla do následujících staletí jako nejničivější událost v římském impériu na sklonku antiky a spoluvytvořila obraz barbarských krvežíznivých Gótů, mohla být úmyslně zveličena, aby zastřela vlastní neschopnost římských císařů překonat osobní ambice, což sice vedlo k velké římské porážce, která však nemusela být tak fatální, jak se ji pozděně antičtí autoři pokoušeli čtenáři předložit. Velmi obtížnou problematikou se zabývá ve své práci *Everyday Life of the Barbarians: Goths, Franks, Vandals*⁴⁹ M. Todd. Autor využívá jak písemných tak zejména archeologických poznatků, s nimiž obratně rekonstruuje život vybraných germánských gentes na sklonku antiky.

Vývojem vztahů mezi německým a francouzským národem se zabývá Gearyho práce *Before France and Germany*.⁵⁰ Geary pojednává v nemalé míře i o úloze a významu Gótů pro formování dějin obou evropských národů a o tom, do jaké míry přispěli k jejich identitě. O významu Germánů jako nových nositelů evropského vývoje na přelomu starověku a středověku pojednává W. Dixon v práci *Barbarian Europe*.⁵¹ Autor se zamýšlí nad proměnou pozdě antického světa, který byl pod velkým vlivem jednotlivých germánských gentes, a přibližuje také jejich důležitost. Nezbytnou bibliografickou příručku, která poskytuje

⁴⁷ SCHMIDT, L. *Die Geschichte der Ostgermanen*, Weidmannsche Buchhandlung, Berlin, 1910.

⁴⁸ BARBERO, A. Translated by John CULLEN. *The day of the barbarians: the battle that led to the fall of the Roman Empire*. 4. [print]. New York: Walker, 2008, xiv, 454 p. Publications in medieval studies (Unnumbered). ISBN 08-027-1671-7.

⁴⁹ TODD, M., WILSON, E. *Everyday Life of the Barbarians: Goths, Franks and Vandals*. 4. [print]. New York, NY: Dorset Press, 1988, xiv, 454 p. Publications in medieval studies (Unnumbered). ISBN 978-088-0291-767.

⁵⁰ GEARY, P., WILSON, E. *Before France and Germany: the creation and transformation of the Merovingian world*. 4. [print]. New York: Oxford University Press, 1988, xii, 259 p. Publications in medieval studies (Unnumbered). ISBN 01-950-4458-4.

⁵¹ DIXON, P. *Barbarian Europe: the creation and transformation of the Merovingian world*. 4. [print]. Oxford: Elsevier Phaidon, c1976, 151 p. Publications in medieval studies (Unnumbered). ISBN 07-290-0011-7.

rozcestník v problematice jednotlivých aspektů vizigótské společnosti, představuje Ferreirova práce *The Visigoths in Gaul and Iberia*.⁵²

V české odborné literatuře patří dějinnému údobí pádu západní části římské říše menší pozornost – v porovnání se západní Evropou. Z českých autorů je v předkládané práci využito zejména poznatků z díla Josefa Česky *Zánik antického světa*.⁵³ Jeho práce přináší čtenáři ucelený přehled politických dějin pozdní římské říše počínající stručně od Diocletianovy tetrarchie přes vládu Konstantina Velikého až k obsáhlému výkladu dějinného údobí od druhé poloviny 4. století do pádu západní části říše. Vedle politických dějin se pokouší přiblížit také náboženskou otázku, především dogmatické spory, a postupnou proměnu postavení křesťanství vůči pohanskému náboženství v kontextu s vládní politikou císařů. Jeho přínos spočívá především v přehledném výčtu základních dogmatických sporů, které výrazně ovlivňovaly vývoj nejen v říši, ale i u germánských sousedů.

Údobí pozdní římské říše se stalo také předmětem bádání Jarmily Bednaříkové, která ve svém díle *Stěhování národů*⁵⁴, v němž přibližuje čtenáři jednu z nejvýznamnějších epoch v dějinách lidstva, popisuje – kromě přesunů především germánských etnik – také v menší míře stav římského impéria v pozdním údobí antiky. Autorka se snaží sice ve stručnosti, ale v uspořádaném přehledu, přiblížit pozdní římskou říši z hlediska politického, kulturního, sociálního a vojenského vývoje. Čtenáři je také předkládán vztah Říma s germánskými etniky a jejich postupná christianizace. Především témata zabývající se přesuny germánských etnik v rámci západní části římské říše se stala pro předkládanou práci bohatým zdrojem informací.

Další práce téže autorky – *Politické a společenské aspekty christianizace barbarů (Vizigótů, Ostrogótů a Vandalů)*⁵⁵ – obsahuje velmi cenné informace o událostech, které provázely christianizační proces uvedených germánských etnik. Nezabývá se však pouze otázkou přijetí křesťanství, ale přibližuje také četné politické události, které tomuto procesu předcházely, nebo do něho zásadním způsobem přímo zasahovaly. Autorka se snaží ukázat zejména motivy jednotlivých kmenových vůdců, kteří v důsledku postupného směřování evropské civilizace ke křesťanství opouštěli z politických důvodů pohanské kultury a pokoušeli se prostřednictvím křesťanství „přenést“ svá etnika přes „práh“ nové éry. Nepřímo tak podává

⁵² FERREIRO, A. *The Visigoths in Gaul and Iberia (update): a supplemental bibliography, 2004-2006*. 4. [print]. Boston: Brill, 2008, xxv, 303 p. Publications in medieval studies (Unnumbered). ISBN 90-041-6944-X.

⁵³ ČESKA, J. *Zánik antického světa*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2000, 277 s., [8] s. obr. příl. Historica (Vyšehrad). ISBN 80-702-1386-8.

⁵⁴ BEDNAŘÍKOVÁ, J. *Stěhování národů*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2003, 413 p. Historica (Nakladatelství Vyšehrad). ISBN 80-702-1506-2.

⁵⁵ BEDNAŘÍKOVÁ, J. *Politické a společenské aspekty christianizace barbarů (Vizigótů, Ostrogótů a Vandalů)*, Masarykova univerzita Brno, disertační práce, 1990.

vysvětlení k obsahům textů s náboženskou problematikou velké části pozdně antických historiků. Kromě uvedených barbarských etnik neopomíjí sledovat také poměr germánských gentes k římskému impériu.

Bednaříková je autorkou i dalšího významného díla pojednávajícího o pozdní antice: *Attila – Hunové, Řím a Evropa*,⁵⁶ které čtenáři podrobně přibližuje dějinné období rozpínavosti Hunů, včetně období pozdní antiky. Z pohledu disertační práce jsou významné zejména kapitoly zabývající se západořímskou říší v době Attilově, Katalaunskými poli a jejich důsledky a rozbořem osobnosti římského vojevůdce Flavia Aëtia, který prostupuje díly většiny pozdně antických historiků. Bez zajímavosti není ani poslední kapitola knihy, která se zabývá rozbořem Hunů v písemných pramenech římských historiků.

Obsahem podobné je Bystrického dílo *Sťahovanie národov (454–568)*. Pro sledování vývoje Gótů je významná zejména 3. a 6. kapitola, která vhodně čerpá, ale zároveň i doplňuje důležité informace z vybraných pozdně antických autorů.⁵⁷

Jedno z nejvýznamnějších děl současného bádání o společnosti pozdní antiky představuje práce Stanislava Doležala *Interakce Gótů a římského impéria ve 3.–5. století n. l.*⁵⁸ Doležal se pokouší ve svém díle přiblížit, kromě analýzy Gótů a Germánů vůbec, otázku „barbarizace“ římské společnosti se všemi s tím souvisejícími důsledky. Dalším přínosem jeho práce je také pohled na modelové vztahy římské zahraniční politiky vůči germánským kmenům a na barbarizaci římské armády.

Z překladové literatury je pro základní poznání vývoje Gótů významné Heatherovo dílo *Gótové*.⁵⁹ Autor čtenáři přibližuje komplexní pohled na vývoj uvedeného germánského kmene od jeho počátků až do 6. století. Všímá si jak politických dějin, tak také kulturních specifik, což z jeho práce tvoří kvalitní základ pro poznání gótských dějin.

Na Heatherovo dílo, které se mj. zabývá otázkou identity, navazuje Ericksenova práce *Etnicita a nacionalismus*.⁶⁰ Autor nabízí čtenáři různé perspektivy a vzorce chování a jednání vůči jinému kulturnímu stylu života.

⁵⁶ BEDNAŘÍKOVÁ, J. *Attila: Hunové, Řím a Evropa*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2012, 340 s., [4] s. obr. příl. Historica (Nakladatelství Vyšehrad). ISBN 978-807-4291-692.

⁵⁷ BYSTRICKÝ, P. *Sťahovanie národov (454-568)*, PRO HISTORIA, Bratislava, 2008. ISBN 978-80-970060-0-6

⁵⁸ DOLEŽAL, S. *Interakce Gótů a římského impéria ve 3. - 5. století n. l.* Vyd. 1. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2008, 337 s. ISBN 978-802-4615-318.

⁵⁹ HEATHER, P. *Gótové*. Vyd. 1. Překlad Lubomír Košnar, Jiří Ohlídal. Praha: Lidové noviny, 2002, 408 s. Dějiny národů. ISBN 80-710-6199-9.

⁶⁰ ERIKSEN, H. T. *Etnicita a nacionalismus: antropologické perspektivy*. Vyd. 1. Překlad Marek Jakoubek. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012, 352 s. Studijní texty (Slon), 51. sv. ISBN 978-807-4190-537.

Dílo *Pád říše římské*⁶¹ Michaela Granta patří k významným dílům zabývajících se pádem západního římského impéria. Autor se pokouší, na rozdíl od Gibbona, již o systematické zodpovězení příčin jeho pádu. Mezi největšími vlivy, které přivodily pád západní části říše, uvádí selhání armády, špatně řešenou sociální otázku ve vztahu státu vůči jednotlivým vrstvám římského obyvatelstva a špatné vztahy obou částí římské říše.

V předkládané práci jsou využita i další díla Michaela Granta – *Římští císařové*⁶² a *Dějiny antického Říma*.⁶³ V obou jsou přiblíženy především politické dějiny římského impéria s detailní biografií všech římských císařů. U díla *Římští císařové* je však nutné dbát určité ostražitosti, neboť autor zde využil jako pramenného materiálu sbírku *Historia*, a tudíž některé skutečnosti o životě římských císařů jsou místy zavádějící, přestože dílo je z velké části předkládáno velice čtivě a přehledně. Velká část římských historiků se zabývá činy římských císařů, vybrané historiky uvedené v předkládané práci nevyjímaje, a Grantova práce – *Římští císařové* – tak slouží jako odborný slovník k pochopení činů římských císařů a jejich chování vůči Germánům.

K pochopení vzájemných vztahů mezi římskou říší a Franky, kteří se v ní s postupujícím časem více a více uplatňovali, především po vojenské stránce, slouží dílo Edwarda Jamese *Frankové*.⁶⁴ V práci jsem použil informace především z druhé kapitoly tohoto díla – Frankové před Chlodvíkem, kde je autorem přiblížena etnická problematika Franků v rámci římské říše ve 4. a 5. století.

Z pohledu především římských dějin je pojato dílo E. A. Thompsona *Hunové*.⁶⁵ Podobně jako práce Heathera Gótové je i Thompsonovo dílo zaměřeno nikoliv pouze na jeden národ, ale na vylíčení širších „mezinárodních“ souvislostí národů a etnik v údobí na sklonku antiky a počátku středověku. Autorův zájem se soustředí zejména na údobí před vládou a za vlády Attily, ale pokouší se také o charakteristiku hunské společnosti a o analýzu příčin zhroucení hunské říše. Pro pozdně římské dějiny západní části říše je také důležitým bodem detailní přiblížení vzájemných vztahů mezi Attilou a Flaviem Aëtiem.

V dílech téměř všech pozdně antických autorů převažuje zájem o vojenskou problematiku.

⁶¹ GRANT, M. *Pád říše římské*. 2. vyd. v českém jazyce. Překlad Gerik Císař. Praha: BB/art, 2010, 208 s. ISBN 978-80-7381-770-1.

⁶² GRANT, M. *Římští císařové: životopisy vládců císařského Říma v letech 31 př. Kr. – 476 po Kr.* 1. vyd. v českém jazyce. Překlad Eliška Hornátová, Michaela Amlerová. Praha: BB art, 2002, 387 s. ISBN 80-725-7731-X.

⁶³ GRANT, M. *Dějiny antického Říma*. 1. vyd. v čes. jaz. Překlad Alena Jindrová. Praha: BB art, 1999, 472 s., [16] s. obr. příl. ISBN 80-725-7009-9.

⁶⁴ JAMES, E. *Frankové*. 1. vyd. v čes. jaz. Překlad Miroslav Košťál. Praha: Lidové noviny, 1997, 275 s. Dějiny národů. ISBN 80-710-6200-6.

⁶⁵ THOMPSON, E. *Hunové*. 1. vyd. v čes. jaz. Překlad Ivo Šmoldas. Praha: Lidové noviny, 1999, 343 s. Dějiny národů. ISBN 80-710-6203-0.

Goldsworthyho práce *Armáda starého Říma*,⁶⁶ která se zabývá vývojem, výzbrojí a strukturou římské armády, podává možná vysvětlení k údajům zejména Ammiana, ale i Jordana.

Germáni, dílo Malcolma Todda, přibližuje problematiku jednotlivých nejznámějších germánských kmenů, jako jsou Gótové, Svébové, Vandalové, Frankové, Alamani, Burgundi, Sasové, Frísové, Langobardi a Gepidové, jejich historický vývoj, náboženskou otázku, kulturu, ale také diplomacii s Římem. Pro předkládanou práci je Toddovo dílo důležité zejména kvůli bližšímu pochopení hlubších souvislostí vzájemných vztahů nejen Říma s germánskými sousedy, ale také mezi germánskými kmeny navzájem, neboť sledováním „politických“ cílů jednotlivých germánských kmenů a jejich postupnou společenskou transformací v rámci římské říše lze vzdáleně vysledovat i možné příčiny pádu západního římského impéria.

Pro pochopení důležitosti a vlivu římského impéria pro dějiny Evropy vyniká Dahlheimova práce *U kolébky Evropy*.⁶⁷ Autor se zaměřuje nejen na faktografické přiblížení římské říše, ale především na odkaz, jaký zanechala pro budoucí Evropu. Všímá si také rozdílů v tom, do jaké míry Germáni dokázali přijmout a začlenit styl a způsob života Římanů do svých nově se utvářejících států. Hlavní pozornost přitom autor věnuje zejména městu, které pojímá jako jeden ze symbolů antiky, a jeho proměně.

Zejména pro kapitolu pojednávající o Prokopiovi je důležitým pramenem informací Heerova práce *Evropské duchovní dějiny*.⁶⁸ Autor předkládá dějinný význam Boethia, který měl blízký vztah k Theoderichovi, a s tím i rodinu Aniciů. Heerův nezanedbatelný přínos je i z hlediska problematiky sv. Augustina.

Archeologický pohled na úlohu Germánů, tak jak ji vnímali přední archeologové 19. a 20. století, nabízí Květinova studie *Archeologie smyšlené identity*.⁶⁹ Pro předkládanou práci je důležité zejména pojednání o Kossinovi a závěry o výjimečnosti Germánů.

Základní archeologickou orientaci pro období doby římské a stěhování národů nabízí Buchvaldkova práce *Dějiny pravěké Evropy*,⁷⁰ ve které autor čtenáři pojednává o archeologickém rozdělení dějin Evropy a s tím souvisejícím vývoji hmotné kultury jednotlivých etnik. Obsahem podobné dílo představují Podborského *Dějiny pravěku a rané*

⁶⁶ GOLDSWORTHY, A. *Armáda starého Říma*. 1. vyd. v čes. jaz. Překlad Helena Svobodová, Lenka Vacinová. V Praze: Slovart, 2010, 224 s. ISBN 978-807-3912-628.

⁶⁷ DAHLHEIM, W. *U kolébky Evropy: odkaz antického Říma*. Vyd. 1. Překlad Jiří Pondělíček. Praha: Vyšehrad, 2006, 221 s. Kulturní historie. ISBN 80-702-1728-6.

⁶⁸ HEER, F. *Evropské duchovní dějiny*. Vyd. 1. Překlad Martin Žemla. Praha: Vyšehrad, 2000, 768 s. ISBN 80-702-1333-7.

⁶⁹ KVĚTINA, P. *Archeologie smyšlené identity*, in: *Archeologické rozhledy LXII*, Archeologický ústav Akademie věd České republiky, 2010.

⁷⁰ BUCHVALDEK, M. a kol.: *Dějiny pravěké Evropy*, SPN, Praha, 1985.

doby dějinné.⁷¹ V předkládané práci jsou využívány zejména kapitoly zabývající se obdobím stěhování národů, užitečné informace se však nacházejí i v pasážích pojednávajících o ontogenezi Germánů.

Z pohledu vnímání postoje římské nobility vůči Germánům se nabízí zajímavý příspěvek i v klasickém Lévi-Straussově díle *Strukturální antropologie*.⁷² Vybrané pasáže práce názorně vysvětlují nesoulad římské nobility vůči germánským přistěhovalcům.

O vývoji smýšlení římských autorů o Germánech pojednává kapitola o Jordanovi *Jordanova Getika jako možný antropologický pramen k poznání života na sklonku antiky* ve sborníku *Evolvendi anthropologicae*.⁷³ Na základě analýzy textů pozdně antických historiků je nastíněna možnost změny jejich smýšlení o Germánech. Fenoménem strachu a vnímáním odlišnosti v pohledu Římanů na germánská gentes se zabývá kapitola *Vnímání germánských gentes pozdně antickou nobilitou* ve sborníku *Člověk a strach*.⁷⁴ V kapitole je pojednáno o realitě vnímání strachu z Germánů, zda se skutečně římscí autoři obávali Germánů, podobně jako Tacitus, či zda došlo k posunu jejich vývoje smýšlení o nich a případně zda mohli být Germáni i potencionálními římskými spojenci. Tacitus také zmiňuje zajímavé tvrzení, že Germáni připisovali svůj úspěch skutečnosti, že žijí v monogamní společnosti a mohou svou agresivitu směřovat na venek. Žádný Germán nesměl mít víc než jednu ženu, takže nikdo neměl důvod zabít kvůli ženě svého spolubojovníka. Ridley (v níže citovaném díle) však zdůrazňuje, že takové vysvětlení ovšem nelze aplikovat na polygamní a rovněž úspěšné Římany.⁷⁵ Betzigová (jak uvádí Ridley) zkoumala poměry v císařském Římě a zjistila, že rozlišování monogamního manželství a polygamní nevěry sestupovalo od nejvyšších příček římské společnosti až na její dno.⁷⁶

Nad procesem stěhování národů se zamýšlí i Wolf v práci *Duchovní odkaz národů*.⁷⁷ Pro bádanou problematiku má důležitost zamyšlení nad samotnou podstatou římské říše a jejím odkazem.

Pro pochopení významu města jako specifického fenoménu antiky má velký význam i

⁷¹ PODBORSKÝ, V. *Dějiny pravěku a rané doby dějinné*. 3. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav archeologie a muzeologie, 2006, 325 s. ISBN 80-210-4153-6.

⁷² LÉVI-STRAUSS, C. *Strukturální antropologie*. Vyd. 1. Překlad Jindřich Vacek. Praha: Argo, 2006, 374 s. Capricorn, sv. 18. ISBN 80-720-3713-7.

⁷³ HANOVSKÁ, L., HORSKÝ, J. a HRONÍKOVÁ, L. *Evolvendi anthropologicae: vývoj v antropologických perspektivách*. Vyd. 1. Praha: Togga, 2012, 349 s. Andrias, vol. 1. ISBN 978-808-7258-767.

⁷⁴ HANOVSKÁ, L. a HRONÍKOVÁ, L. *Člověk a strach: strach v antropologických perspektivách*. Vyd. 1. Praha: Togga, 2013, 216 s. Andrias, vol. 3. ISBN 978-80-7476-018-1.

⁷⁵ RIDLEY, M. *Červená královna. Sexualita a vývoj lidské přirozenosti*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1999, 322 s., s. 166, ISBN 80-204-0825-8.

⁷⁶ tamtéž, s. 164.

⁷⁷ WOLF, J. *Duchovní odkaz národů*. 1. vyd. Praha: ARSCI, 2007, 281 s. ISBN 978-808-6078-663.

*Kultura středověké Evropy*⁷⁸ J. Le Goffa. V úvodu práce Le Goff zdůrazňuje důležitost města, které se stalo i symbolem odkazu římské civilizace. Zajímavé je jeho srovnání s přístupem Germánů k městu na území Galie a vnímání jeho důležitosti.

Církevní problematice se věnuje publikace Drahomíra Suchánka a Václava Dršky *Církevní dějiny – antika, středověk*.⁷⁹ Pro předkládanou práci mají význam zejména pasáže pojednávající o úloze a postavení římských biskupů v 5. století.

Předkládaný seznam a stručný rozbor pramenů a odborné literatury představuje pouze nejužší výběr použitých textů a uvedená díla tvoří pouze základ pro vypracování práce.

e) Historický úvod

V průběhu posledního století existence západní říše postupně probíhal proces označovaný jako stěhování národů. Přestože přesuny germánských etnik probíhaly již v dřívějších dobách, 5. století je výjimečné v tom, že došlo k novému formování Evropy, poté, kdy západní část římské říše přestala existovat. Toto období výrazně přispělo k utváření kořenů současného geografického a etnického složení současné Evropy.

Vnitřní krizi, která zasáhla římskou říši ve 3. století, nejprve využili Gótové, kteří ve velkém počtu překračovali od konce třicátých let 3. století dolní Dunaj, aniž by narazili na vážnější odpor, a postupně plenili pohraniční Thrákii a Moesii, římská Dákie se stala posléze terčem útoků Karpů.⁸⁰ Gótové se poté výrazněji připomínají roku 249, kdy se neúspěšně pokoušeli dobýt Marcianopolis. Avšak již na jaře následujícího roku se pokusili ještě o větší vojenskou akci. Pod velením krále *Cnivy*⁸¹ táhli napříč Dácií a v blízkosti města Oescus překročili řeku Dunaj. Římská reakce byla rychlá. Římané, v čele s císařem *Deciem*, dostihli Góty u Nikopole a uštědřili jim velkou porážku. I přesto se však podařilo gótskému králi zachránit jádro jeho sil.

Citelnou ranou se pro římskou říši stala velká porážka u Abritu⁸² v Malé Skythii roku 251,⁸³ kde se opět střetla gótská vojska pod vedením Cnivy s římskými vojsky,

⁷⁸ LE GOFF, J. *Kultura středověké Evropy*. Vyd. 1., Ve Vyšehradu 1. Praha: Vyšehrad, 1991, Kulturní historie. ISBN 80-702-1808-8.

⁷⁹ SUCHÁNEK, D. a DRŠKA, V. *Církevní dějiny*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2013, 427 s., [4] s. obr. příl. ISBN 978-802-4737-195.

⁸⁰ ČEŠKA, J. c. d., s. 19.

⁸¹ Jeho jméno uvádí pouze Jordanes.

⁸² Abritt – dnešní Razgrad na území Bulharska.

⁸³ ČEŠKA, J.: c. d., s. 19.

vedenými císařem Deciem⁸⁴ a jeho synem a spoluvládcem Herenniem Etruskem. Pro římské impérium byla porážka o to výraznější, že oba státníci v bitvě padli.⁸⁵

Gótové, povzbuzeni dosavadními úspěchy, začali v průběhu padesátých let 3. století dále pronikat do říše. Došlo k zpusťování Bithýnie a Propontidy a řady měst.

Z dalších vojenských katastrof tohoto období je nutné zmínit také četné porážky římských vojsk při pobřeží Černého moře, kdy Gótové a Herulové postupně napadali ostrovy ve východní části Středoziemního moře, včetně Kréty, Rhodu a Kypru, a podnikali dále výpady i do Malé Asie. Od roku 267 nebylo ušetřeno válečného běsnění ani pevninské Řecko, kdy především Herulové s dalšími germánskými kmeny vyplnili Korint, Argos, Spartu a další významná řecká města.⁸⁶ Germánskému plenění učinil přítrž až roku 270 císař Claudius po sérii dílčích vítězství. Dokladem důležitosti této skutečnosti bylo udělení čestného titulu *Gothicus Maximus*.

Údobí určitého klidu na Východě skončilo pro Řím naneštěstí rovněž v době, kdy říše spěla ke krizi, neboť roku 224 na základech starověké parthské říše vzniká tzv. novoperská říše, poté, kdy dynastie parthských Arsakovců je svržena zakladatelem sásánovské dynastie Ardaširem I. (224–241), který se o dva roky později po svém nástupu v Ktésifontu nechal korunovat jako Artaxerxés. Artaxerxés záhy programově vystoupil s nárokem na všechna asijská území, která dříve byla zahrnuta do staroperské achaimenovské říše.⁸⁷

Důležitým důsledkem těchto skutečností 3. století, které velmi negativně ovlivnily římskou říši, byl celkový hospodářský úpadek, kdy nominální hodnota římského platidla citelně klesla, což velmi negativně dolehlo na celou hospodářskou strukturu, zejména na daňovou politiku a armádu. To vedlo ke všeobecné nestabilitě, v jejímž důsledku docházelo k častým uzurpacím trůnu. Římská říše měla velké štěstí, že germánské kmeny dostatečně nekoordinovaly svoje útoky a neudeřily ve stejný čas s Persií.

Za hospodářským úpadkem následoval i úpadek kulturní. Politický rozkvět měst skončil a antické pohanské římské náboženství se ukázalo být v těchto dobách přežitkem.⁸⁸ Přestože si ještě nadále udržovalo coby oficiální náboženství ve společnosti dominantní postavení, východní náboženské kulty, nové filosofické směry a pozvolna stále více sílící křesťanství měnily pozvolna, avšak jistě, římskou antickou společnost.

Dalším momentem, který předznamenal vznik nové epochy, byla oficiální legalizace

⁸⁴ Traianus Decius (249–251), římský císař, který se nechvalně proslavil systematickým pronásledováním křesťanů.

⁸⁵ Bylo to tak poprvé, kdy v bitvě proti cizímu nepříteli padl římský císař.

⁸⁶ ČEŠKA, J. c. d., s. 20.

⁸⁷ ČEŠKA, J. c. d., s. 22.

⁸⁸ PEROWNE, S. c. d., s. 24–25.

křesťanství. Dodnes zůstává rozporuplné zodpovězení otázky, nakolik křesťanství proměnilo římskou antickou říši a zda bylo pro Řím jednotícím prvkem, který pomohl k celistvosti pozdně antické římské společnosti, jež byla postupně zmítána v hlubokých vnitřních i vnějších krizích.

Legalizace křesťanství ovlivnila vztah mezi státem a církví dvěma způsoby - pro císaře znamenala opření o duchovní moc, což vycházelo z Konstantinovy myšlenky, že je jedna římská říše a že je také jedna křesťanská církev – ortodoxní, čímž by byl navozen jednotící prvek, který měl napomoci upevnit celistvost říše. Na druhé straně církev měla mít od státu garantovanou ochranu.⁸⁹

Legalizace křesťanství tak představovala jeden ze základních mězníků v dějinách římské říše. Přestože římské pohanské náboženství nebylo ještě zdaleka vytlačeno a po dlouhou dobu si zachovávalo své místo, křesťanství se postupně stávalo dominantním náboženstvím v říši a bylo u zrodu nové dějinné epochy – středověku.

* * *

Germánské osidlování představovalo spíše postupný proces než náhlou katastrofu, kterou pro Řím představoval především až rok 406.⁹⁰

Počínaje 2. stoletím římská vláda byla okolnostmi nucena umožnit usidlování germánského obyvatelstva ve svých provinciích. Tento stav kulminoval zejména ve 4. století, kdy především velké počty Germánů, ale také Sarmatů byli usazeni jako zemědělští a vojenští kolonisté ve zpustošených pohraničních oblastech, především na Balkáně a v severní Galii, a byli tak ve větší či menší míře postupně romanizováni.

Na východě byla ještě důležitější pozice Gótů, kteří zde, ve 4. století, doslova utvářeli římské dějiny. Dacie byla nenávratně pro Řím ztracena, obsazena Germány a samotnými Římany již nazývána Gothia, na severu ohraničena územím Gepidů, na západě Vandaly a v Banátu Sarmaty. Hraniční čarou byl Dunaj, jehož dolní tok se nazýval ripa Gothica. Římská dunajská hranice zůstala v relativním klidu až do dvacátých let 4. století, do doby, kdy se schylovalo v impériu k občanské válce mezi Konstantinem a Liciniem.

V důsledku sestavování armády oběma císaři byla dunajská hranice vážně oslabena. Této situace využili roku 323 Tervingové a zpusťovali Moesii a Thrákii. Vítězný Konstantinus však nakonec uzavřel *foedus* mezi říší a Thervingy, kteří měli střežit limes „z druhé strany“ před jinými germánskými kmeny. Gótsko - římská „spolupráce“ pokračovala, až na malé šarvátky

⁸⁹ CAMERON, A. c. d., s. 57–59.

⁹⁰ ZÁSTĚROVÁ, B. *Dějiny Byzance*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1992, 527 p., [40] p. of plates., s. 49, ISBN 80-200-0454-8.

jednotlivých kmenů, i v dalším období a v letech 360 a 363 dokonce Gótové poskytli Římu vojenskou pomoc proti Peršanům.

Hunská expanze, jež uvedla do pohybu řadu národů, včetně Gótů, měla za následek, kromě jiného, vytvoření dvou základních seskupení, Vizigótů a Ostrogótů, kteří dohromady představovali mohutnější a soudržnější celky, než tomu bylo kdykoliv dříve v gótské historii.⁹¹

Kolem roku 376 se na Dunaji objevily Tervingové a Greutungové – žádající římskou říši o azyl. Důležitou skutečností bylo, že v této době byl císař Valens na tažení proti Persii a trvalo dva roky, než byl schopen sestavit dostatečně početnou armádu na Balkáně. Z tohoto důvodu byla římská politika vůči Gótům do značné míry diktována nemožností posílit dunajskou hranici.⁹²

Římané již po staletí postupovali v otázce přesídlování přistěhovalců na své území podle přesně daných principů, které spočívaly v tom, že všichni přesídlenci byli zejména po vojenské a politické stránce podrobeni, rozdělení a nakonec rozptýleni po římské říši. Rok 376 byl však do určité míry v tomto ohledu zlomový, neboť říše měla na Balkáně pouze omezený počet vojenských oddílů, které byly schopny udržet pouze jednu gótskou skupinu – Greutingy, kdežto Tervingové museli být Římem přijati. Přestože byl císař Valens „přílivem“ Gótů dokonce zprvu nadšen, neboť mu mohli pomoci zacelit mezery v římském vojsku, byl nakonec nucen, v důsledku katastrofálního jednání římských vysokých úředníků vůči Gótům, řešit nastalou situaci vojensky. Následující události, i informace, které předcházely Adrianopolské římské katastrofě roku 378, široce líčí zejména Ammianus Marcellinus, kterému je v předkládané práci věnována podkapitola.

Impérium zažívalo na konci antiky i výraznou vnitřní proměnu. Koncem 2. století postupně nastává úpadek městské správy a středního stavu. Římská společnost se také začíná diferencovat do dvou základních tříd, jedná se o pozemkové vlastníky na jedné straně a na straně druhé o nemajetné rolnictvo.⁹³

Vládní opatření, která měla za cíl opět stabilizovat a zachovat střední stav městského obyvatelstva a městských úřadů, se však minula účinkem, a naopak stále sílící zvyšování daní, zejména daň z hlavy, znemožnilo jakoukoliv významnější stabilizaci společenských poměrů. Systém městských úřadů byl zachráněn jen díky dosazení zvláštního vládního úředníka, nazývaného *comes*, který se zodpovídal přímo vládě. Avšak i přes tento zásah město

⁹¹ HEATHER, P. *Gótové*, s. 138.

⁹² ČEŠKA, J. c. d., s. 144–146.

⁹³ ROSTOVITZEFF, M. *The social and economic History of the Roman Empire*, Oxford at the Clarendon Press, 1957, s. 371–374.

přestávalo být rozhodujícím orgánem říše.⁹⁴ Z hospodářsky prosperujícího státu se tak postupně stával stát agrární. S tímto stavem se nakonec musela smířit i vláda a jejím hlavním úsilím v hospodářské politice bylo udržet počet venkovského obyvatelstva a zajistit prosperující zemědělství. Státní mechanismus nakonec přivodil stav, kdy rozpočet římské říše byl plně závislý na pozemkové dani. Tato vládní politika však zcela změnila ráz římské společnosti, daňový tlak byl natolik vysoký, že malí statkáři zanikali.

Sidonius působil v době, kdy se Gótové, vedle Říma, stávají hlavní „politickou“ silou na území Galie. Hlavní gótskou osobností, která stála u zrodu výsadního gótského postavení v Galii, byl bezpochyby král *Wallia*.⁹⁵ V této době ještě nelze hovořit o gótském království v pravém slova smyslu, neboť *regnum* se ve vztahu ke Gótům v Galii a Hispánii v pramenech objevuje až s dobou vlády krále *Euricha*.⁹⁶ Heather výstižně poznamenává, že vizigótské království druhé poloviny 5. století bylo útvarem výrazně odlišným od společenství Gótů, kteří se usadili v jihozápadní Galii v druhém desetiletí 5. století.⁹⁷

Sidoniusův hlavní zájem – pokud jde o Góty – tvoří období vlády a působení gótských králů *Theodericha II.*⁹⁸ a *Euricha*. Přestože za Theoderichovy vlády Gótové nedosáhli významnějších územních zisků, upevnili si svoji vládu v Galii a udržovali přátelské vztahy s *Petroniem Maximem*⁹⁹ i císařem *Avitem*.¹⁰⁰ Jejich postavení respektoval i *Maorianus*, což

⁹⁴ ČEŠKA, J. c. d., s. 227.

⁹⁵ gótský král, vládnoucí v letech 415–419.

⁹⁶ Eurich, gótský král (466–484), roku 475 donutil předposledního západořímského císaře, aby uznal všechny jeho výboje v Galii a Hispánii, následně vypověděl spojeneckou smlouvu s Římem a vytvořil již skutečné samostatné vizigótské království. Vizigóti tímto aktem vypovězení smlouvy přestávají existovat v rámci říše jako foederati, ale jako již plně samotní vládci svých území, s městskými centry Arles, Marseille aj.

⁹⁷ HEATHER, P. *Gótové*, s. 187.

⁹⁸ Theoderich II., (453–466), nastoupil vládu po jeho bratru Thorismundovi, který byl ještě na Katalaunských polích prohlášen králem po smrti otce Theodericha I., který v bitvě padl. Theoderich II. rozšiřoval svoji moc zejména nad Svěby, které nejdříve sňatkově spříznil a poté ve spojení s Burgundy a souhlasem římského císaře Avita, nad nimi z velké části zvítězil. Roku 457 však využil situace, kdy nedokázal Svěby plně porazit a pod záminkou jejich zničení vyplenil římská města v Asturii a poté oblehl i Arelate, které stále ještě v této době představovalo sídlo galské prefektury a až na zásah císaře Maorianana (457–461) roku 459 bylo město osvobozeno, o dva roky později sice Theoderich II. vyplenil bohaté město Narbone, avšak roku 463 byl poražen římským vojevůdcem Aegidiem v bitvě u Aureliana (současný Orleans).

⁹⁹ Petronius Maximus, římský císař (17. březen – 31. květen 455), jeho původ je neznámý, narozen kolem roku 396, roku 415 působil jako tribun a notarius a v letech 416–419 jako ministr financí, později zastával dvakrát až třikrát úřad pretoriánského prefekta a dvakrát byl také městským prefektem a konzulem. Okolo roku 455 povýšil do patricijského stavu.

¹⁰⁰ Avitus, římský císař západní části římské říše (455–456), celým jménem Marcus Maecilius Flavius Eparchius, zpočátku působí, po studiu práv, jako státní úředník a roku 437 dosáhl hodnosti vrchního velitele vojska (magister militum) a stal se praefectem praetoria v Galii, což je s podivem, neboť sám Avitus byl galofřímského původu. Výsledkem tedy bylo, že tato oblast zaujala na samém konci existence západní části římské říše velmi důležité postavení. Avitus dále na sebe výrazně upozornil v mírových diplomatických jednáních roku 437 s vizigótským králem Theoderichem I., který válčil s Římem. Velice důležitým jeho počinem bylo, poté co roku 451 opustil svůj úřad, přesvědčení Theodericha I., aby se vojensky zapojil do boje proti Hunům, čehož výsledkem byla Katalaunská pole,

postupně umožnilo Gótům relativně svobodně působit v Hispánii. Maioranův neúspěšný útok proti Vandalům, roku 461, se mu však stal osudným. Nového římského císaře na západě, *Libia Severa*, Gótové podporovali – a v letech 462–463 získali pod kontrolu významné Narbonne. V této době se osmělil i Theoderich II. a začal proti znepráteným Svěbům vést vlastní politiku – avšak již nezávislou na Římu. Theoderichova osoba i úloha je o to významnější, že po vymření Valentinianovské dynastie na západě získali Gótové nejen bohatství a území, ale také kontrolu nad vývojem v Hispánii.¹⁰¹

Sidonius však musel přihlížet tomu, jak se hroutí i poslední zbytky římské vlády v Galii, která se ocitla pod útoky Franků, Keltů a Burgundů, což vedlo k ráznému zásahu nového gótského panovníka Euricha. Ten zavraždil svého bratra Theodericha II. a proti Římu vedl nenávistnou nepřátelskou kampaň, která se velmi dotkla i Sidonia, neboť on sám se posléze stal jednou z obětí Eurichovy protiřímské politiky.

Římská agonie v Galii se naplno rozpoutala po *Anthemiově* porážce od Vandalů roku 468. Eurich byl v očích římských historiků spatřován jako velký nepřítel, nejen u Sidonia, který na jeho osobu nešetřil kritikou, ale také například Jordanes uvádí, že po *Anthemiově* vojenském neúspěchu se Eurich rozhodl k ovládnutí celé Galie.¹⁰²

V době sesazení Romula Augustula Sidoniovo rozhořčení nad Eurichovým postupem vyvrcholilo, neboť gótský panovník získal pod kontrolu „Sidoniovo“ Auvergne. Přestože Eurich nakonec dokázal uplatnit svoji „politickou“ moc nad Římem, důležitým aspektem – pro utvoření gótského království – bylo zajištění věrnosti římských elit, které byly nejlépe schopny zabezpečit správu nového gótského panství.¹⁰³

a přestože sám král v bitvě zahynul, jeho syn, již výše zmiňovaný vizigótský král Theoderich II., se stal jeho blízkým přítelem.

¹⁰¹ HEATHER P. *Gótové*, s. 194–195.

¹⁰² JORDANES. *Getica*, ed. Th. Mommsen, MGH AA 5.1, Weidman, Berlin, 1882 s. 118, XLV, 237.

¹⁰³ HEATHER, P. *Gótové*, s. 197.

1) Sidoniův pohled na problematiku Gótů, překlad a komentář k vybraným textům

Sidonius Apollinaris představuje jednu z nejdůležitějších postav v křesťanské církvi pozdně antického světa. Jako příbuzný římského císaře Avita se účastnil nejvyšší římské politiky na sklonku existence západního římského impéria a aktivně působil i v době po pomyslném zániku západního římského císařství. Jeho *Dopisy*, které jsou jedním z hlavních předmětů bádání předkládané práce, představují cenný pramen informací jak z pohledu politických, tak i kulturních dějin západní Evropy v období pozdní antiky.

* * *

Z antropologického pohledu může představovat Sidonius Apollinaris zajímavý pramen k poznání života na sklonku antiky. Jeho osobě věnoval podrobnější antropologickou studii Eric Goldberg v práci *The Fall of the Roman Empire Revisited: Sidonius Apollinaris and His Crisis of Identity*¹⁰⁴, ve které se zabývá krizí jeho identity. U Sidonia – na rozdíl od Jordana – nepředstavuje hlavní problém jeho sebeidentifikace, ale právě krize identity, o které se čtenář nepřímo dozvídá z jeho textů.

Sidoniův popis událostí může být často napaden z hlediska osobní autenticity, neboť autor byl velmi významnou církevní a politickou osobností, která se pohybovala v nejvyšších kruzích římské politiky a jeho vztah ke Germánům, zejména Gótům, je v konečném důsledku velmi rozporuplný. Například proměna jeho postojů vůči gótskému vládci Eurichovi, ale také nebývale vstřícný přístup k Theoderichovi II., kterého líčí, v porovnání s jiným germánskými vládci, velmi pozitivně.¹⁰⁵ Nechává však bez komentáře, že i on byl ariánského vyznání.

Zajímavé může být i to, jak Sidonius prožíval postupný úpadek západního impéria a jakým způsobem se pokoušel reagovat na nastalé události. V tomto kontextu je důležitá i datace jednotlivých jeho dopisů a panegyrik, neboť zachycuje postupnou proměnu Sidoniova smýšlení o Gótech. Slovy Heera, který se vyjádřil podobně i o sv. Augustinovi, může být Sidonius považován za „muže mnoha pravd“.¹⁰⁶

¹⁰⁴ GOLDBERG, E. *The Fall of the Roman Empire Revisited: Sidonius Apollinaris and His Crisis of Identity*, Vol. 37, University of Virginia, 1995.

¹⁰⁵ HARRIES, J. c. d. Preface.

¹⁰⁶ HEER, F. c. d., s. 30.

Pokud jde o proměnu jeho smýšlení, je zajímavé porovnání jeho spisů datovaných před rokem 469 – obdobím před gótskou expanzí vedenou Eurichem – a po roce 476, kdy si Eurich upevnil svoje postavení v Galii. Předem je nutné zdůraznit, že pravděpodobně nelze s jistotou zjistit, zda mohl v textech po roce 476 popisovat a líčit událost z osobního přesvědčení či pod politickým nátlakem. Tento jev podrobně popisuje a vystihuje ve svojí práci zejména J. Harries.¹⁰⁷ Revizi historických závěrů a problematice interpretace se věnuje ve své studii *Notes, Critical and Interpretative, on the Letters of Sidonius Apollinaris*¹⁰⁸ také například Bailey, který zdůrazňuje, že Sidonius byl z hlediska interpretace velmi složitým autorem a vyslovit jasný závěr o jeho skutečném smýšlení je velmi obtížné.¹⁰⁹

Pokud bychom se drželi teorie krize jeho identity pouze pro sedmdesátá léta 5. století, zůstává otázkou jeho vztah k Theoderichovi II. Jeho náklonnost k němu je všeobecně známá (její rozbor následuje v dalších řádcích) a nelze pominout skutečnost, že Theoderich II. byl spojencem císaře Avita. Mohlo se jevit žádoucím, aby vynikl jako civilizovaný panovník, který představuje pro Řím významnou osobnost?

Je pravděpodobné, že Sidonius chápal situaci především pragmaticky, neboť Gótové v Galii již přijali foedus a v polovině 5. století existovala pro Řím reálná naděje, že by na několik let (desetiletí?) mohlo existovat mezi Římem a Vizigóty příměří, které by umožnilo upadajícímu západnímu impériu nabrat a obnovit síly. Zdá se, že Sidoniův politický pragmatismus zvítězil i nad náboženským přístupem a kritikou gótského ariánství. Zůstává s podivem, že rané Sidoniovy spisy téměř postrádají hlubší křesťanskou tematiku nebo v nich i zcela chybí. Radikální změna nastává po jeho nástupu v úřadu biskupa v Clermontu.

Neprozíravý politický tah císaře Julia Nepota však uvrhl, přes veškerou vojenskou i diplomatickou snahu, Clermont pod Eurichovu správu. Podle Goldberga právě v této době vrcholila krize Sidoniovy identity. V konečném důsledku Sidonius omlouvá či vysvětluje Eurichovu expanzi jako pragmatický krok – nikoliv nábožensky motivovaný. Zůstává však otázkou, nakolik mohl Sidonius skutečně věřit v případnou změnu situace – zejména po roce 476. Teoreticky by bylo možné očekávat reakci východního císařství, avšak politická realita a *Zenónova*¹¹⁰ až přílišná pasivita nemohly Sidoniovu pozici, a pozici jeho přátel z církevního prostředí, nikterak zlepšit.

¹⁰⁷ HARRIES, J. c. d., s. 3 - 19.

¹⁰⁸ BAILEY, R. D. Shackleton: *Notes, Critical and Interpretative, on the Letters of Sidonius Apollinaris*: in Phoenix Vol. 36, No 4, Classical Association of Canada, 1982.

¹⁰⁹ tamtéž, s. 344.

¹¹⁰ Zeno, východořímský císař (474-475, 476-491), původním jménem Tarassiodissa, původem Isaur z Rousoumblady v Isaurii nacházející se v jihovýchodní části Malé Asie. Do Konstantinopole jej přivedl císař Leo I., aby neutralizoval vliv germánských vojsk pod vedením Alana Aspara.

Sidoniovy texty, po roce 476, mají již výrazně umírněnější tón, než tomu bylo v předcházejících letech. Sidonius dokonce připouští, že pád Auvergne byl trestem za jeho dřívější chování. Poté však opět dochází k částečné změně osobnosti, kdy se stylizuje do svojí původní pozice. Jeho zásadně odmítavý postoj k ariánství se objevuje až v *Liber VII.* v souvislosti s volbou biskupa v Bourges, kterým se stal jeho přítel *Simplicius*. Situace se zdramatizovala po roce 476, když Eurich vyhnal ortodoxního biskupa z Bourges a vytvořil z města centrum své správy v provincii *Aquitania Prima*. Sidonius v této době zdůraznil ve svých textech loajalitu vůči ortodoxii a naopak negativní postoj k ariánství a gótské expanzi.

Boj Euricha s rozpadající se římskou vládou pojímá také již jako boj náboženských vyznání. Poukazuje na skutečnost, že Eurichovy úspěšné plány vycházejí z jeho přesvědčení o legitimitě ariánství jako jediného a pravého vyznání. Euricha viní z toho, že by bylo poctivější přiznat, že svých úspěchů dosahuje z pozemského štěstí a nikoliv z ariánské víry. Sidonius se nakonec smířil s tím, že *foedus* zanikl, a zdůrazňoval ostatním biskupům názor, že je nutné udržet alespoň biskupská svěcení – proti Eurichovi lze „bojovat“ duchovní silou.

Ze Sidoniových textů lze soudit, že do roku 469 věřil, že správný způsob, jak provádět politiku v Galii, je udržovat přátelské vztahy s ariánskými Góty.¹¹¹ Během tohoto období byl ochoten prominout a snad i ignorovat gótskou herezi. Jak ale Goldberg zdůrazňuje, poté, co se Sidonius stal biskupem v Clermontu a zažil Eurichovo dobytí galských oblastí, clermontský biskup prošel zásadní transformací svojí identity.

* * *

Sidoniovo „dílo“ se od dalších pozdně antických autorů výrazně liší. Například Jordanovy Getiky líčily dějiny Gótů od jejich počátků až do autorovy současnosti. Sidonius se odlišuje zejména tím, že se nepokoušel o zachycení a sepsání dějin germánských gentes, ale naopak byl aktivním činitelem zejména na území Galie a z postřehů, které zaznamenal, psal dopisy svým přátelům a známým z církevní nebo i světské společenské vrstvy. Rozdíly s Ammianem, Zosimem a Prokopiem jsou minimálně stejně výrazné, neboť uvedení autoři se pokoušeli zachytit historické události a vytvořit dějepisná díla.

Sidoniov styl se tak svým charakterem od ostatních výrazně liší. Římský zájem o Germány všeobecně pramení již z Tacita, který se stal určitým vzorem pro další římské historiky, což zdůrazňuje i Bednaříková, která podává hlubší rozbor. „*Tacitovo líčení obsahuje cenné, a jak se zdá velmi objektivní informace o životě rodové společnosti „barbarů“ v počátečním nebo i*

¹¹¹ Jako bod obratu v jeho smýšlení uvádí rok 469 i J. Harries s odkazem na jeho texty v *Básních*, HARRIES, J. c. d., s. 5.

pokročilejším stadiu jejího rozkladu. Dále pak také informace o prostotě života starých Germánů bez tendenčního záměru stavět je do protikladu s Římany, údaje o některých zajímavých výstřelcích v životě „barbarů“, záměrné srovnávací pasáže, které slouží ke kritice římské společnosti, a konečně úvahy o primitivnějším životě barbarů jakožto šťastnějším. Tacitovy postřehy o životě rodově kmenové společnosti jsou schopny přispět k osvětlení otázky, co vedlo Římany právě k idealizaci tohoto druhu společenství.“¹¹²

Sidonius, ale například i Salvianus, spojovali germánský styl života s jednoduchostí a germánské „primitivní“ sociální návyky se odrážely ve svobodě jedince. Ta, podle římských autorů, poté nebyla svázána společenskými normami chování, jako tomu bylo v římské civilizaci.¹¹³ Nejednotný názor převažoval i ve vztahu ke kultuře. V dopisu adresovaném příteli Agricolovi a popisujícím gótského vládce Theodericha II. autor naopak zdůrazňuje snahu germánského panovníka pěstovat a udržovat kulturu na svém dvoře. Civilizované jednání se stává, v pohledech pozdně antických autorů, i měřítkem kulturní vyspělosti. Podobný styl a přístup volí například i historik *Priskos*,¹¹⁴ popisuje a velebí Attilův dvůr.¹¹⁵

* * *

Sidoniova publikační činnost je velmi rozsáhlá, z limitovaných lingvistických znalostí autora předkládané práce jsou také vybrány informace o Gótech pouze z jeho *Dopisů* a posléze je k nim vytvořen komentář s využitím pramenů a odborné literatury.

V Sidoniových *Dopisech* patří Gótům významné místo. Kromě sledování vzájemných vztahů s Římany se autor zajímá i o jednotlivé gótské panovníky – zejména Theodericha II. a Euricha.

První vladařskou osobou, o které píše, je právě Theoderich II. V historii Gótů se jedná o významného vládce, ke kterému měl Sidonius blízký vztah.

Po násilném odstranění Thorismunda nastoupil jeho bratr Theodorich II., který se snažil plnit spojenecké závazky vůči římskému císařství.¹¹⁶ Roku 455 Theodorich uzavřel spojeneckou smlouvu s Avitem, což pravděpodobně mělo pro Sidonia zásadní význam. Jeho přátelství si váží a o jeho osobě napsal v dopise Agricolovi. Lze předpokládat, že si Sidonius

¹¹² BEDNAŘÍKOVÁ, J. *Obdiv a kritika života barbarů v antických pramenech*, Sborník prací filozofické fakulty Brněnské univerzity G 39 – sociální studia 2, s. 67, 1997.

¹¹³ tamtéž.

¹¹⁴ Priskos působil jako průvodce východořímského velvyslance Maximina.

¹¹⁵ PRISCUS. *Priscus at the court Attila, Fragmenta Historicorum Graecorum*, IV, J. Vanderspoel, Department of Greek, Latin and Ancient History, University of Calgary, translated by J. B. Bury, Fragment 8, 1996.

¹¹⁶ velmi zajímavý a podrobný genealogický přehled gótských vládců uvádí H. Wolfram (WOLFRAM, H. c. d., Appendix 3)

gótského panovníka vážil zejména pro jeho ochotu zachovat vůči Římu mír a spojenectví. Sidoniova výpověď se tak může jevit velmi překvapivou:

„Často jsi žádal o popis gótského krále Theodoricha, jehož pověst vznešených způsobů se zamlouvá každému národu; chceš ho popsat kvantitativně i kvalitativně, jeho osobu i způsob jeho existence. Rád v rámci prostoru, který na to mám, souhlasím, a velmi schvaluji tak výbornou a upřímnou zvědavost.

Je to muž, kterého stojí za to znát, a to i tehdy, když mu nejste nablízku, tak šťastně se Prozřetelnost a Štěstěna spojily a obdarovaly ho dokonalými dary osudu. Jeho cesta životem je taková, že dokonce ani závist číhající na krále ho nemůže zbavit náležité chvály. Ale nejprve k jeho osobě. Je dobře stavěný, vyšší než průměrný člověk, ale není to žádný obr. Má kulatou hlavu s kudrnatými vlasy poněkud ustupujícími od čela až k temeni hlavy. Jeho svalnatý krk nemá žádné znetvořující uzliny. Obočí má husté a klenuté, a když zavře oči, řasy se téměř dotýkají tváře. Horní část uší je ukryta pod loknami, jak si žádá móda jeho původu. Má krásný orlí nos a tenké rty, které nejsou zvětšeny příliš rozšířenými ústy. Každý den si zastřihuje chloupky vyčnívající z nosních dírek a z dolíků na spáncích mu vyrůstají husté chlupy, ale na tvář ještě nezaútočila břitva a jeho holič neúnavně vytrhává bohatý porost na dolní části obličeje. Brada, hrdlo a krk jsou silné, ale ne tlusté, s jasnou pletí, a pokud se podíváte zblízka, barva je svěží, jako u nějakého mladíka. Často zčervená, ale studem, ne hněvem. Jeho ramena jsou hebká, horní části paže i předloktí silné a pevné. Ruce má široké, hrudník vystupuje a pás ustupuje. Páteř rozdělující širokou plochu zad nevystupuje a je vidět klenutí žeber; po stranách jsou nápadné vypracované svaly, hodně vysmívané boky jsou plné síly. Jeho stehna jsou jako tvrdý roh, kolenní klouby pevné a mužné a kolena sama o sobě jsou ta nejhezčí a nejméně vráscitá na světě. Silný kotník podpírá nohu a chodidlo vypadá malé na to, aby neslo mohutné končetiny.“¹¹⁷

Z předkládaného popisu lze vyčíst autorovu snahu prezentovat Theodericha jako ideálního vládce – zatím po fyzické stránce. Je minimálně sporné, že by Sidoniův popis skutečně odrážel realitu – i když nelze předložit důkaz, že by tomu tak nebylo, ale vzhledem k tomu, že se jedná o oslavnou řeč, zdá se pravděpodobné, že literární styl měl zdůraznit důležitost gótského panovníka jako římského spojence.

„A nyní o jeho běžných činnostech veřejného života. Před rozedněním jde s velmi malou družinou na bohoslužbu svých kněží. Modlí se neúnavně, ale pokud mohu upřímně říci, člověk může v této zbožnosti tušit víc zvyku než přesvědčení. Administrativní povinnosti království mu

¹¹⁷ SIDONIUS APOLLINARIS. *Epistulae*, in: Migne, P. L., Tomus LVIII., Liber I., *Epistulae* II. 1847.

zaberou zbytek dopoledne. Ozbrojení šlechtici stojí okolo královského trůnu. Vpustí se k němu velké množství strážců oblečených v hávech z kožešiny; mohou být na doslech, ale kvůli klidu jsou drženi na prahu. Z jejich místa u dveří je slyšet pouze mumlání, mezi záclonou a vnější zábranou. A nyní se představují zahraniční poslové. Král je vyslechne a mluví málo; pokud nějaká věc potřebuje více prodiskutovat, odloží ji stranou, ale urychluje záležitosti zralé k vyřízení. Přichází druhá hodina; vstává z trůnu, aby si prohlédl svou pokladnici nebo stáj.“¹¹⁸

V popisu jeho dvora autor na jedné straně vyzdvihuje organizovanost a panovníkův smysl pro povinnost, ale na druhé straně jej podrobné vládní starosti nijak výrazně nezajímají. Z jeho líčení vyzařuje jednoduchost až prostota Theoderichova dvora. Nejedná se o žádnou výjimku, neboť správa germánských panství byla ve všech ohledech jednodušší, než tomu bylo u římské či jiné středomořské civilizace. Podborský připomíná, že ekonomika a společenský systém germánských kmenů doby stěhování národů se v podstatě nelišil od stavu v mladší době římské. Avšak vlivem narůstajících nájezdů do bývalých římských provincií se prohluboval proces sociální diferenciaci uvnitř jednotlivých kmenů a stoupajícího počtu tvořících se kmenových svazů, kde rozhodující politickou moc si přivlastnila šlechta, a germánské kmeny v této době již překračují sám práh třídní společnosti.¹¹⁹

Bednaříková připomíná zajímavou skutečnost. V germánských barbarských královstvích obyvatelé nemuseli platit daně, poddaní římského císařství naopak ano, avšak germánští muži byli zároveň i vojáky a výzbroj si pořizovali z vlastních prostředků.¹²⁰

Heather interpretuje Sidoniův postoj k Theodorichovi velmi kladně. Gótský vládce byl vzdělaný – a to dokonce v římském právu a literatuře,¹²¹ na jeho dvoře vládla ukázněnost, neukázněné chování bylo naopak důsledně trestáno. Sidonius svým krajanům naznačoval, že Theoderich je důvěryhodný spojenec, slovy Heathera „vstoupil do světa římské civilizace“.¹²² Sidonius si však nevšimá pouze Theoderichova dvora a řešení státních záležitostí – jedinečný popis představuje i zachycení toho, jak tráví svůj volný čas.

„Pokud je na pořadu dne hon, zúčastní se ho, ale nikdy na boku nenese luk, protože to považuje za nedůstojné svého královského postavení. Když je pro něj označen pták nebo zvíře nebo mu náhodou pták či zvíře přeběhne přes cestu, dá ruku za záda a od pážety si vezme luk. Tětiva není napnutá, protože stejně tak jak považuje nošení šípů v toulci za charakteristické

¹¹⁸ tamtéž

¹¹⁹ PODBORSKÝ, V. c. d., s. 257.

¹²⁰ BEDNAŘÍKOVÁ, J. *Stěhování národů*, s. 96.

¹²¹ srov. GRANT, M. *Římští císařové*, s. 332.

¹²² HEATHER, P. *Gótové*, s. 199.

pro kluky, tak považuje za zženštilé dostat zbraň připravenou s napjatou tětivou. Když je mu luk předán, někdy ho drží v obou rukách a konce ohýbá k sobě, jindy si ho přitiskne k sobě koncem s uzlem dolů, opřený o své zvednuté podpatky, a prstem přejíždí po průvěsu a vlajícím provázku. Poté si vezme šípy a vystřelí. Zeptá se vás předem, co byste chtěli, aby sestřelil, vyberete si a on strelí. Pokud se netrefí, ať už kvůli vaší chybě nebo své, bude většinou na vině váš zrak, ne dovednost lukostřelce.

Ve všední dny jeho tabule připomíná stůl obyčejného člověka. Neprohýbá se pod tíhou matného a nevyleštěného stříbra, které dali na stůl udýchání sluhové. Důraz se klade spíše na konverzaci než na talíř; buď se mluví rozumně, nebo vůbec. Závěsy a drapérie používané při této příležitosti jsou někdy z purpurového hedvábí, někdy pouze z plátna. Důležité je umění, ne nákladnost, čistota bez nejmenší poskvrnky spíš než velké množství stříbra. Přípitků je málo a často spíš uvidíte netrpělivého žíznivého hosta než hosta odmítajícího dolít poháru nebo číše.¹²³

Důležitou poznámku tvoří zejména autorova zmínka o přípitcích. Římsí historici vyšším římským vrstvám společnosti často vytýkali přílišnou náklonnost k popíjení či obžerství, které často spojovali s upadající morálkou.¹²⁴ Nejvýrazněji na tento fenomén upozorňuje ve svém díle Salvianus,¹²⁵ ale i další pozdně antičtí autoři.¹²⁶ Heather dokonce zdůrazňuje, že neukázněnost a opilství prý nebyly u Theoderichova dvora vůbec tolerovány.¹²⁷

Sidonius se pokouší o podobný popis i u Avitova paláce.¹²⁸ I když se jedná o jiný Sidoniův text, nabízí se porovnání obou panovnických dvorů s důrazem na to, že Sidonius popisuje pouze císařovo letní sídlo. Jeho postřeh může nabídnout zajímavý pohled na kulturní úroveň obou etnik. Sidonius popisuje Avitacum jako císařské sídlo umístěné v krásném přírodním panoramatu s lázněmi, kolonádou, vyhlídkami, velkými pastvinami a komnatami s letními i zimními pokoji.¹²⁹ Z textu je zřejmé, že císařova rezidence byla v očích Sidonia vrcholem civilizace. Analýzu vztahů mezi Sidoniem a Theodorichem II. předkládá také například Sivan ve svojí studii *Sidonius Apollinaris Theodoric II., and Gothic-Roman Politics from Avitus to Anthemius*,¹³⁰ kterou však pojal ještě hlouběji, až k vzájemným římsko-gótským vztahům za vlády císaře Anthemia.

¹²³ SIDONIUS APOLLINARIS. *Epistulae*, in: Migne, P. L., Tomus LVIII., Liber I., Epistulae II. 1847.

¹²⁴ srov. C. CORNELI TACITI. *Germania*, Gerlach F., Wackernagel W., Basel, 1835, kap. 23., s. 37.

¹²⁵ SALVIANUS MASSILIENSIS. *De gubernatione Dei*, in: Migne, P. L., 1847.

¹²⁶ z nejznámějších lze připomenout Ammiana Marcellina a Avita Viennensis

¹²⁷ HEATHER, P. *Góťové*, s. 199.

¹²⁸ v orig. Avitacum.

¹²⁹ GRANT, M. *Římsí císařové*, s. 332.

¹³⁰ SIVAN, S. H. *Sidonius Apollinaris, Theodoric II., and Gothic-Roman Politics from Avitus to Anthemius*, Hermes 117. Bd. H 1, Franz Steiner Verlag, 1989.

S císařem Avitem byl Sidonius i příbuzensky spojen, neboť imperátor, který pocházel z bohaté a významné rodiny z arvernské oblasti, byl jeho zetěm. Zajímavou studií, která se zabývá zejména politickým vlivem a důsledky Avitovy vlády, a to i ve vztahu k Sidoniovi, předkládá například Mathisen.¹³¹

Sidonius udržoval po celý život s Avitem přátelské vztahy¹³² a snažil se ho i nepřímo ovlivnit v politických otázkách týkajících se úlohy Gótů v politice říše,¹³³ jak o tom stručně vypovídá následující úryvek:

*„Ty (Avite) se můžeš rozhodnout, zda se Gótům dostane velké moci ... (Gótové) mluví o návratu do císařství, protože všichni baží po tvé zemi, kterou by rádi připojili, když by byla říše zničena. ... Gótové zrušili své původní hranice, přesto jejich chrabrost, bojová síla a nenasytnost posunula jejich hranice k Rhôně a Loire, kde jsi je zadržel a nesl tíhu rozhodnutí dalšího postupu, měl bys této situace využít, než se připravíme se jim vzepřít, když se s nimi utkáme a definitivně je odmítneme, zdrží se dalších svých požadavků.“*¹³⁴

Autor oceňuje gótskou chrabrost a bojovou sílu, jsou ale také nebezpečnou vnější silou, která vážně ohrožuje existenci západního impéria. Přesto Sidonius i Avitus chovali ke Gótům, na rozdíl od jiných germánských gentes vstřícný přístup.¹³⁵ Theoderich II. se také stal blízkým Avitovým přítelem.¹³⁶

Při pohledu na politicko-vojenské rozložení sil se však nenabízelo při výběru spojenců pro říši mnoho alternativ, zvláště poté, kdy v šedesátých letech 5. století probíhaly úspěšné výboje Keltů z Armoriky a vojenské úspěchy Franků v severní Galii.¹³⁷ Sidonius pokračuje v líčení Theodericha a jeho dvora dále v dopise Agricolovi:

„Najdete zkrátka řeckou eleganci, dobrou mysl Galie, italskou mrštnost, náladu veřejných oslav s pozornou obsluhou stolu běžného člověka a všude disciplínu královského domu. Je vůbec zapotřebí, abych popisoval nádheru jeho dnů hodování? Žádný člověk není tak neznámý, aby se o něm nevědělo.“

¹³¹ MATHISEN, W. R. *Sidonius of the Reign of Avitus: A Study in political Prudence*, Transactions of the American Philological Association 109, University of Wisconsin, 1979, s. 165–171.

¹³² JONES, A. H. M. c. d., s. 89.

¹³³ GRANT, M. *Římští císařové*, s. 332–333.

¹³⁴ SIDONIUS APOLLINARIS. *Epistulae*, in: Migne, P. L., Tomus LVIII., Liber III., Epistulae I. 1847.

¹³⁵ JONES, A. H. M. c. d., s. 89.

¹³⁶ THOMPSON, E. A. c. d., s. 56.

¹³⁷ Češka popisuje situaci výstižně: „Avitus, který se stal v Galii císařem s podporou vizigótského krále Theodericha II, dokázal sice na čas ovládnout Itálii a po delší době podřídil císařské vládě nakrátko opět Panonii, ale zásobovací potíže v Itálii a zejména v Římě jej přinutily odvelet gótské jádro svého vojska za Alpy. A když se proti němu Rikimer spojil s komitem císařské stráže Maiorianem a se senátem, byl proti této koalici Avitus bezmocný. Po porážce u Placentie roku 456 upadl do zajetí a život si uchoval jen díky tomu, že se v tomto městě, jehož nyní italské jméno je Piacenza, stal biskupem, ne nablouho, poněvadž brzy zemřel.“ (ČEŠKA, J.: c. d., s. 229).

Ale zpět k mému tématu. Odpočinek po večeři je vždy krátký a někdy je přerušen. Když má chuť zahrát si stolní hry, rychle shrábne kostky, pečlivě si je prohlédne, odborně zatřese krabičkou, rychle hodí, vtipně je slavnostně osloví a trpělivě čeká na výsledek. Pokud se mu hod povede, je zticha, nad špatným hodem se raduje, je rozmrzelý smůlou a vždy je filozofem. Je příliš hrdý na to, aby požádal o odplatu nebo ji odmítl; pohrdal by tím, kdyby odplatu přijal, pokud by mu ji někdo nabídl. Pokud je odmítnuta, bude tiše pokračovat ve hře. Vy znovu získáte vítězství bez obstrukce na jeho straně a on bude zpět vést bez tajné dohody s vámi. Když pohybuje figurkami, vidíte стратега; jediné, na co myslí, je vítězství. Přesto při hře odkládá část své královské přísnosti, vybízí všechny k přátelství a svobodě hry: myslím si, že má strach bát se. Zloba člověka, kterého porazí, ho potěší. Nikdy nebude věřit, že jeho protivníci ho nenechali vyhrát, pokud jejich rozmrzelostí neprokáže, že je opravdovým vítězem. Byli byste překvapeni, jak často může radost plynout z malého štěstí přispět k uvedení velkých událostí do chodu. Žádosti, které měly určitý špatný dopad, protože jim nebyla věnována pozornost, se neočekávaně vyřídily. Já sám jsem jím rád poražen, pokud mám to privilegium ho vyzvat ke hře, protože pokud prohrají hru, může to znamenat výhru mého případu.“¹³⁸

Hovořit o diplomacii by v druhé polovině 5. století mohlo být nepřesným vyjádřením, ale Sidonius Agricolovi předkládá popis vladaře, který dosáhl vysokého stupně státnického chování. Sám autor se účastnil společenských her, které, podobně jako dnes, sloužily nejen k zábavě, ale i k politickým rozhovorům. Hře v kostky si u Germánů všímá už i Tacitus.¹³⁹ Z pohledu Římana tvoří důležitou poznámku zmínka o disciplíně královského domu. Jedná se o jedno z klíčových měřítek v posuzování germánských gentes. Zejména Ammianus a Zosimos ve svých dílech často zdůrazňovali germánskou divokost – a to nejen v prvních stoletích prvního tisíciletí, ale například ještě v adrianopolských událostech Ammianus líčí Góty jako zuřivé barbary. Měl na Sidonia, v posuzování Gótů, zásadní vliv Theoderich II.? Pravděpodobně ano, neboť v době vlády Euricha se jeho postoj výrazně mění.

Podle Heathera Avitovo prohlášení za císaře se nejprve odehrálo mezi Góty a až o několik týdnů později bylo v červenci roku 455 potvrzeno na galořímském shromáždění v Arles. Autor zdůrazňuje skutečnost, že Avitův režim v podstatě představoval spojení Gótů s galořímskými aristokaty.¹⁴⁰ Sidonius nepřímou připouští, že na Theodorichově dvoře – v padesátých letech 5. století – nebyli přítomní žádní významní římscí představitelé. Lze

¹³⁸ SIDONIUS APOLLINARIS. *Epistulae*, in: Migne, P. L., Tomus LVIII., Liber I., Epistulae II. 1847.

¹³⁹ C. CORNELII TACITI. *Germania*, kap. 24, s. 38.

¹⁴⁰ HEATHER, P. *Gótové*, s. 199.

předpokládat, že Sidonius popisoval Theoderichův dvůr, kde ještě Římané nezaujímalí výsadní postavení a který vycházel z původního germánského uspořádání.

Sidonius ochotně spolupracoval s Góty, což dokazují nejen jeho dopisy, ale i básně. Zdůrazňuje, že Gótové byli pro Avita přímo oporou jeho vlády – dokonce schvaluje jejich územní expanzi, avšak s podmínkou, že tyto změny budou vždy probíhat pod císařskou autoritou. Pokud však Gótové jednali bez souhlasu císařské vlády, neváhal se proti jejich jednání ostře postavit.

Za vlády Theodericha II. však tyto úvahy a jednání nebyly ještě aktuální. Dokazuje to i další Sidoniův popis jeho dvora.

„Kolem deváté hodiny na něj znovu dopadne tíha vládnutí. Vracejí se dotěrní lidé a zpět jsou i ceremoniáři, aby tyto lidi odháněli. Na všech stranách šumí hlasy prosebníků, což je zvuk, který trvá až do večera a neutichá, dokud není přerušen královským jídlem. Dokonce až tehdy se rozprchnou, aby navštívili své různé patrony mezi dvořany, a jsou na nohou tak dlouho, než je čas jít spát. Někdy, i když ne tak často, je večere oživena vtipnými kousky šašků, ale žádný host není nikdy vystaven jejich kousavým poznámkám. Kromě toho není slyšet hluk kolovrátku ani chóru s dirigentem intonujícím klasická díla. Neuslyšíte žádné hráče na lyru ani flétnu, žádného hudebního mistra, žádné dívky s kytharisem ani tamburínou. Král se nestará o nálady, ale stará se o ty, kteří neméně okouzlí mysl ctností než ucho melodií. Když vstane, aby se odebral pryč, stráž pokladu nastoupí na noční hlídku, ozbrojená hlídka stojí na stráží během prvních hodin spánku. Ale teď odbíhám od tématu. Neslíbil jsem celou kapitolu o království, ale jen několik slov o králi. Musím dostát svému slovu. Nežádali jste o nic víc než o jednu nebo dvě skutečnosti o osobě a zálibách Theodoricha a mým vlastním cílem bylo napsat dopis, ne historii. Sbohem.“¹⁴¹

V předkládaném textu autor opět vyzdvihuje pokročilou kulturu dvora. Zvláštní pozornost věnuje zejména hudbě, která mu však u Theodericha zřetelně chybí. Hudba představovala u římských autorů další měřítko vyspělosti germánských gentes. Zajímavé srovnání kulturní (civilizační) úrovně Gótů a Burgundů nabízí Sidoniova známá *Carmen* zaslaná jeho příteli Catullinovi o kulturní–hudební úrovni Burgundů, která vhodně doplňuje Sidoniovo smýšlení o Gótech.

„... dlím tu mezi vlasatými Germány a musím snášet ten jazyk, kterým mluví, pod jejich divným pohledem pět chválu na to, co tady vykrmený Burgund zpívá a který si vlasy maže žluklým máslem ...“¹⁴²

¹⁴¹ SIDONIUS APOLLINARIS. *Epistulae*, in: Migne, P. L., Tomus LVIII., Liber I., Epistulae II. 1847.

¹⁴² SIDONIUS APOLLINARIS. *Carmina*, Carmen XII., in Migne, P. L., Tomus LVIII., 368, 0708.

Sidonius se zmiňuje o germánském, patrně specifickém, jazyku Burgundů, který je pro něj ve srovnání s latinou nepochybně velmi primitivní. Zajímavý je také jeho postřeh o jejich vlasech a fyzických proporcích.

Vyjádření o „*tlustém Burgundovi*“ má pravděpodobně zvýraznit jeho odmítavý vztah k burgundské kultuře. Toto mínění nepřímo podporuje i Sidoniovo tvrzení o jejich vlasech. Podobný popis germánských gentes se u jiných, zejména pohanských římských autorů, hledá jen velmi obtížně. Určité srovnání lze nalézt snad pouze u Ammiana, který výrazněji přibližuje chování Alamanů.¹⁴³

V dalším úryvku Sidonius upozorňuje na burgundské „recitační umění“ a stravovací návyky.

*„Chceš říci, co mou múzu ničí? Barbarské struny ji zahnaly pryč, pohrdá hexametrem, šestistopým veršem od chvíle, co zná sedmistopé zpěvy svých nových přívrženců, ctitelů múz. Šťastné jsou tvoje oči a uši a šťastným jistě lze nazvat i tvůj nos, cibule, česnek že do něho nečpí již od rána při každém z deseti jídel dne.“*¹⁴⁴

Sidonius klade důraz na skutečnost, že Burgundům chybí klasické římské hudební umění, a obtížně se smiřuje s tím, jakým způsobem Burgundi vyjadřují své hudební „nadání“. Upozorňuje, že ve svých dílech odmítají hexametru, což je pro autora pravděpodobně další důkaz jejich barbarství.

Jeho pohled je však hlubší, než by se na první pohled mohlo zdát, neboť upozorňuje na burgundské „sedmistopé zpěvy“, které nahrazují římské šestistopé verše.

Burgundové představují pro Sidonia na první pohled negativní příklad mezi germánskými gentes. Ale při hlubším rozboru textu lze nalézt několik zajímavostí o burgundské kultuře. Autor podává svědectví o tom, že Burgundové se snažili napodobovat římskou kulturu – jako důkaz může posloužit jejich snaha o skládání veršů podle latinské metriky, pokus o přednášení poezie, které bylo doprovázeno hrou na hudební nástroje a navíc – básně recitovali ve svém rodném jazyku. Přes všechny nedostatky burgundského společenského chování nepřímo oceňuje jejich snahu napodobit římskou civilizovanost. Sidoniovo líčení tak i potvrzuje Heatherovu periodizaci římských dějin, kdy období mezi lety 300–600 považuje za úpadek Říma a formování středověkých nástupnických království.¹⁴⁵

Vedle Theodericha II. se Sidoniova pozornost zaměřuje na dalšího gótského vládce, Euricha, kterého však líčí velmi negativně. I když Eurichova politika upadajícímu západnímu

¹⁴³ AMMIANUS MARCELLINUS. c. d. s. 105.

¹⁴⁴ SIDONIUS APOLLINARIS. *Carmina*, Carmen XII., in Migne, P. L., Tomus LVIII., 369, 0708, 0709.

¹⁴⁵ HEATHER, P. *The Fall of the Roman Empire, A New History of Rome and the Barbarians*, Introduction, s. XII.

římskému impériu velmi uškodila, neviní pouze Euricha, ale i jeho římské přísluhovače. V jednom ze svých dopisů podrobně popisuje jistého Seronata. Podle Heathera se od roku 470 lze setkat s Římany ve vojenských úřadech, do nichž je dosadili gótské králové.¹⁴⁶ Jedním z těchto vysokých úředníků byl zmiňovaný Seronatus o kterém Sidonius pojednává v *Liber III., II.* adresovaném příteli Ecdiciovi:¹⁴⁷

„Rozkazuje jako krutovládce; žádný tyran nevyžaduje víc než on, žádný soudce není rezolutnější ve vynášení rozsudku, žádný barbarský falsifikátor není lživější ve falešném svědectví. Po celý den chodí ze zbabělosti ozbrojený a hladoví kvůli své lakomosti. Svou chtivostí nahání hrůzu a kvůli domýšlivosti je krutý. Neustále se dopouští stejných krádeží, které trestá u druhých. Pro všeobecné pobavení bude pompézně řečnit o válce v civilní společnosti a o literatuře mezi barbary. I když sotva zná abecedu, je nafoukaný a veřejně diktuje dopisy a má tu drzost, že je také upravuje.

Okázale nakupuje veškerý majetek, po kterém prahne, ale nikdy nemyslí na placení a ani se neobtěžuje opatřit si dokumenty, protože ví, že prokázat vlastnické právo je beznadějně. V zasedací místnosti rady rozkazuje, ale na společné poradě je zticha. Tropí si posměch v kostele a modlí se u stolu.

*Kvůli jeho krokům jsou lesy plné nebezpečných utečenců ze statků, kostely plné ničemů a věznic svatých mužů. Velebí Góty a ponižuje Římany... Zavrhuje Theodosiův kodex a na jeho místo dává Theodorikův kodex, přičemž oživuje staré poplatky, aby ospravedlnil nové daně. Rychle pak řeší záležitosti, se kterými ty otálíš; cokoliv, co by ti způsobilo zpoždění, rychle vyřeší. Naši lidé jsou v posledním tažení; svoboda je téměř mrtvá. Ať už existuje nějaká naděje nebo ať má být vše beznadějně, chtějí tě ve svém středu, abys je vedl. Pokud je stát bezmocný na to, aby pomohl, pokud – jak se povídá – je císař Anthemius bez prostředků, naše aristokracie je odhodlána následovat tě a vzdát se své země nebo vlasů na hlavě. Sbohem“.*¹⁴⁸

Sidoniusův pohled na společnost se v tomto případě velmi blíží skeptickému vnímání pozdně antické společnosti, jak ji vnímal Salvianus. Sidonius nejen mění svůj vztah ke Gótům, ale neváhá kritizovat i římské úředníky v gótských službách. Podobnou kritiku lze spatřit u Ammiana a jeho líčení v předadrianopolských událostech.¹⁴⁹ Sidoniova kritika je však hlubší. Ammianus sice kritizoval římské úředníky, avšak ti stále zůstávali na straně Říma. Přestože jejich chování bylo nemorální – bylo loajální. Seronatovo jednání však hraničí se zradou.

¹⁴⁶ HEATHER, P. *Góty*, s. 199.

¹⁴⁷ Ecdicius, syn císaře Avity, kterému Sidonius pomáhal téměř čtyři roky bránit město Arvern proti Eurichovým útokům.

¹⁴⁸ SIDONIUS APOLLINARIS. *Epistulae*, in: Migne, P. L., Tomus LVIII., Liber III., Epistulae II. 1847.

¹⁴⁹ AMMIANUS MARCELLINUS. *Rerum gestarum libri qui supersunt*, LLA, 638, Liber XXXI., cap. 4, s. 168, in: BTL 2- Bibliotheca, Teubneriana, Latina, W. Seyfarth, L. Jacob-Karau, I. Ullman, 1978.

Nejen, že jedná nemorálně, ale navíc zrazuje křesťanskou morálku, toleruje lapkovství, nahrazuje římské zákony gótskými a upřednostňuje Góty na úkor Římanů. Sidoniovy poslední řádky jsou naplněny zoufalstvím a autor si také uvědomuje ztrátu římské moci. Připouští Anthemiovu neschopnost účinně reagovat na germánskou mocenskou expanzi v Galii a snaží se morálně povzbudit Ecdicia v boji proti Eurichovi.

Z historického pohledu je minimálně sporné, zda by galořímská aristokracie byla v této době ochotna neochvějně bojovat na straně římského císaře, když její nemalá část budovala v Galii téměř vlastní panství.¹⁵⁰ Vznikají již drobná „středověká“ panství, na kterých vůle pánů byla pro otroky a kolóny směrodatná, a po dosažení autopragie¹⁵¹ se stává jejich postavení vůči centrální vládě v Římě/Ravenně spíše jen formální.¹⁵² Přesto byl Sidonius jedním z mála autorů, který zpočátku věřil (v kontextu s pracemi dalších autorů) v možný obrat událostí. Eurichův nástup však postupně zlomil i jeho odhodlání.

Vzrůstající Sidoniův odpor vůči Gótům se výrazně projevuje především v dopisu adresovaném švagrovi Ecdiciovi. Pro Sidonia to byly velmi těžké časy, neboť od roku 469 byl biskupem v Clermontu,¹⁵³ území, které se nacházelo v centru zájmu Gótů. V letech 473–475 vedl, jako jeden z hlavních velitelů, obranu proti Vizigótům. Bednaříková ve své práci zdůrazňuje,¹⁵⁴ že biskupové v této době pečovali jak o potřeby svých úředních obvodů, tak také o širší oblasti – včetně vojenských. Přebírali tak mnohá břemena zanikající říšské římské správy:

„V poledne jsi přímo středem pláně bezpečně převedl svou malou skupinku osmnácti mužů přes několik tisíc Gótů, což je výkon, který budou příští generace jistě považovat za neuvěřitelný. Když tě ta ostrílená vojska uviděla, ó ne, při vědomí všech těch zvěstí spojených s tvým jménem byla zničena ohromením; jejich velitelé byli tak ohromeni, že nikdy nepřestali zaznamenávat, jak velké byly jejich vlastní počty a jak malé tvé počty. Stáhli všechny své ozbrojené síly na vrchol příkrého kopce. Oblehateli byli i předtím, ale když ses objevil ty, neodvážili se ani rozestavět se k akci. Porazil jsi několik z jejich nejodvážnějších mužů, které statečnost vedla k tomu, aby bránili týl. Nikdy jsi v této lité bitvě neztratil ani jednoho svého muže a považoval ses sám za jediného mistra zcela nechráněné pláně, kde už nejsou vojáci, kteří by tě kryli...

¹⁵⁰ BEDNAŘÍKOVÁ, J. *Stěhování národů*, s. 24.

¹⁵¹ stav, kdy panství římského aristokrata bylo ekonomicky zcela nezávislé.

¹⁵² HANOVSKÁ, L., HRONÍKOVÁ, L. a kol.: *Člověk a strach, Strach v antropologických perspektivách*, s. 48.

¹⁵³ Clermont – Auvergne, bylo významným místem i pro Sidoniova vnuka Arcadia, který ve dvacátých letech 6. století vedl povstání Gallořímanů proti franské nadvládě.

¹⁵⁴ BEDNAŘÍKOVÁ, J. *Stěhování národů*, s. 97.

...když pomalu postupuješ k městu (jsou vidět), pozdravy, výkřiky uznání, slzy upřímné radosti. Viděli tě, když se ti při tomto radostném návratu od davu dostalo skutečných ovací; dvory tvého prostorného domu byly přeplněné lidmi. Někteří z tebe slíbali prach bitvy, někteří koním sundávali uzdy skrápěné pěnou a krví, někteří převraceli a srovnávali potem zborcená sedla. Jiní odepínali pružné části helmy chránící tváře, které sis přál sundat, jiní ti začali rozvazovat holenní brnění. Někdo viděl lidi počítající zářezy na mečích ztupených velkým vyvražďováním nebo poměřující třesoucími se prsty otvory v korysech způsobené řezáním nebo údery...

*... A nakonec neřeknu nic o službě, kterou jsi vykonával při zvyšování úrovně toho, co bylo prakticky veřejnou silou, a to ze svých vlastních prostředků a s malou pomocí od našich magnátů. A to nemluvím o trestu, který jsi uložil barbarským nájezdníkům, a o omezení uvaleném na neohroženost, která začala překračovat všechny hranice; nebo o těch překvapivých útocích, které zničily celé skupiny, kdy ty jsi utrpěl ztrátu pouze dvou nebo tří mužů. Tyto katastrofy jsi těmito neočekávanými útoky zasadil nepříteli, a on se proto uchýlil k nejvíce nehodnému nápadu, jak zatajit své těžké ztráty. Utál hlavu všem, které nemohl pohrbit v krátkém čase devíti hodin, a nechal je, bezhlavé, ležet, přičemž ve své touze zapomněl zabránit identifikaci svých mrtvých, protože trup prozradí identitu stejně jako celé tělo...*¹⁵⁵

Z dopisu je zřejmá Sidoniova snaha povzbudit Ecdicia k odporu proti Eurichovi. Sidonius svého švagra líčí jako velkého hrdinu, který i přes početní nevýhodu svojí udatností a válečným uměním nakonec donutí barbary k ústupu. Úryvek dopisu pochází z roku 474, tedy doby vrcholného odporu oslabené galořímské aristokracie vůči Eurichově¹⁵⁶ rozpínavosti. Sidonius přiznává, že vojenské počty gótských válečníků byli vyšší než římských i s jejich spojenci. Z historického pohledu je zvláštní, že se Sidonius vůbec nezmiňuje o Burgundech, kteří pomáhali město bránit.¹⁵⁷ Avšak vzhledem k jeho vztahům k Burgundům, které považoval za barbary, lze jeho motiv pochopit. Česka připomíná i další významnou osobnost, která měla výrazný vliv na dění v Galii a byla přítelem Sidonia i Theodericha II. – Arvanda. Arvandus, galský prefekt, přítel Theodericha II., ale i Euricha, se pokoušel zabránit válce mezi Římem a Vizigóty již roku 469. Záhy však byl zatčen a v Římě byl pro údajnou

¹⁵⁵ SIDONIUS APOLLINARIS. *Epistulae*, in: Migne, P. L., Tomus LVIII., Liber III., Epistulae III. 1847.

¹⁵⁶ Eurich vydal roku 475 rozsáhlé dílo, které mělo význam pro další vývoj v Galii. Jednalo se o *Codex Euricianus*, který se však jako celek nedochoval. Je pravděpodobné, že Eurichův kodex byl zákoníkem, jenž určoval právní jednání jak mezi Vizigóty, tak mezi Vizigóty a Římany.

¹⁵⁷ BEDNÁŘIKOVÁ, J. *Stěhování národů*, s. 174.

velezradu senátem souzen a odsouzen k trestu smrti, který mu byl nakonec změněn na „pouhou“ deportaci.¹⁵⁸

Sidonius naznačuje, že Gótové početně Římany předčili a jen římská odvaha dokázala jejich převahu zlomit. Autor také stručně připomíná výzbroj římských (?) vojáků. Zvláštní pozornost věnuje této problematice ve své práci Doležal.¹⁵⁹ Lze jen těžko očekávat, že by se Sidonius podrobně věnoval vojenské otázce, přesto například *Vegetius* zdůrazňuje, že od dob vlády císaře Gratiana¹⁶⁰ římská armáda nepoužívala pancíř a přilby a výzbroj mezi legionáři a pomocnými sbory se vyrovnávala.¹⁶¹ Autor z tohoto negativního vývoje viní úpadek výcviku a morálky v římské armádě a také neblahý vliv Germánů – zejména Gótů, Alanů a Hunů.

Z biskupova textu je také zřejmá skrytá frustrace ze skutečnosti, že město nebrání císařské vojsko, ale Ecdiciovy oddíly a místní galořímská aristokracie. Přiznává tak faktickou ztrátu moci ústřední vlády. I když Ecdicius zastával vysoké postavení, skutečnost, že z vlastních prostředků musel organizovat obranu – bez ohledu, zda tomu tak bylo, či nikoliv – autor nepřímou přiznává porážku římské vlády. V závěru neváhá zdůraznit gótskou lstivost a krutost, která vyniká vedle římské udatnosti.

Následující dopis – *Liber III. IV.* – určený Sidoniovu příteli *Magnu Felixovi*, pochází téměř ze stejné doby jako dopis zaslaný Ecdiciovi. Dopis líčí zoufalou situaci, ve které se Sidonius nacházel. Zdůrazňuje v něm hrozbu vyplývající z velké moci germánských *gentes*, které nedokáží římská vojska účinně zastavit.

„Naše město žije ve strachu z velkého množství kmenů, které v něm vidí překážku své expanze, a z prudkých změn v rukách všech kolem něho. Jako ubohá oběť jsme vystaveni na milost soupeřících národů, podezírají nás Burgund'ané, jsme téměř v kontaktu s Góty. Musíme se hned potýkat se zuřivostí našich útočníků a závistí našich obránců. Ale o tom více později. Jen mi dej vědět, že je u tebe vše v pořádku, a budu spokojený. Ačkoliv můžeme být potrestáni v očích všech lidí kvůli některým obskurním pokleskům, jsme stále dost velkorysí, abychom pro ostatní toužili jen po prosperitě. Pokud člověk nemůže ve zlých časech přát druhým jen to

¹⁵⁸ ČEŠKA, J. c. d., s. 233.

¹⁵⁹ DOLEŽAL, S. c. d., s. 195.

¹⁶⁰ Gratianus, římský císař (367-383), spolucísař na západě, syn Valentiniana I. a Mariny Severy a vnuk Gratiana staršího narozen v Sirmiu roku 359, již roku 366 (!) jmenován konzulem a o rok později otcem svolán Augustem, po Valentinianově smrti roku 375 svolán jediným císařem v západní části říše, po pěti dnech od jeho jmenování však byl v Aquinku prohlášen Augustem jeho čtyřletý bratr Valentinianus II. bez jeho vědomí, v pozadí Gratianovy vlády probíhal boj o moc mezi vrchním velitelem jízdy na západě, Theodosiem starším a prefektem pretoriánů v Galii, Maximinem.

¹⁶¹ FLAVI VEGETI RENATI. *Epitoma rei militaris*, ed. Carolus Lang, Bibliotheca scriptorium Graecorum et Romanorum Teubneriana, Lipsiae, 1885, Liber I, kap. XX., s. 21–22.

dobré, není o nic lepší než zajatec; nepřítelem, který ho zajme, je jeho vlastní nedobrá povaha.“¹⁶²

V první části textu Sidonius uvádí jako hlavní nebezpečí Burgundy a Góty. Svůj vztah k Burgundům autor vyjádřil ve svých *Carmina*, kde k nim zaujímá převážně negativní stanovisko a považuje je za barbary. Přesto v *Liber V. V.*, dopisu zaslanému příteli *Syagriovi*, o nich zanechává zajímavou poznámku:

„V těle a mysli jsou tito lidé (Germáni) podobni dobytku a velmi těžce se tvarují: avšak nyní mají radost, že tě našli, a mají se chut' učit burgundské výmluvnosti a římskému duchu.“¹⁶³

Burgundská výmluvnost mohla být jedním z hlavních impulsů, které na Sidonia udělaly pozitivní dojem. Nabízí se otázka, zda tuto výmluvnost autor nepovažoval také za obdobu římské rétoriky. Mohli Burgundi dosáhnout dalšího vývojového stupně v pomyslném „žebříčku“ římských ctností? Autorova změna náhledu na Burgundy je však limitována časovým obdobím, neboť dopis adresovaný *Syagriovi* je bez bližšího časového určení. Lze předpokládat, že Sidonius popisuje situaci před rokem 475, neboť v tomto roce *Eurich* donutil předposledního západořímského císaře *Iulia Nepota*, aby uznal všechny jeho dosavadní výboje v Galii a Hispánii. Zároveň také vypověděl dlouholetou spojeneckou smlouvu s Římem a vytvořil zcela samostatné gótské království. Od té doby *Eurichovi* Gótové nežili na římském území jako *foederati*, ale jako neomezení vlastníci bývalé římské půdy v podstatné části Galie – mimo jiné i s *Clermontem*.¹⁶⁴ Sidoniova poznámka, že *„jsme téměř v kontaktu s Góty“*, napovídá, že dopis *Felixovi* byl napsán ještě před uvedenými událostmi.

V druhé části textu se Sidonius pravděpodobně pokouší zdůraznit římskou výjimečnost. I v těžkých časech zanikajícího římského impéria autor zdůrazňuje římskou velkorysost a důležitost. Sice připouští, že došlo k výrazným morálním pokleskům, přesto věří, že římská civilizace může nabídnout mnoho dobrého. Snaží se také apelovat na římskou morálku, postupuje však pozitivně a snaží se apelovat na sebekritiku. Jeho kritika římských poměrů však není zdaleka tak hluboká, jako tomu je například u *Salviana*.

Až dosud Sidonius ve svých dopisech líčil Góty či gótsko-římské vztahy zejména z kulturního nebo politického pohledu, avšak v dopise biskupu *Censoriovi* – *Liber VI. X.* – přibližuje gótské nebezpečí, které hrozilo i církevním hodnostářům. Jméno hodnostáře autor neuvádí a bohužel ani jiné indicie, ze kterých by bylo možné rekonstruovat konkrétní osobu, důležitější však může být Sidoniovo zoufalství nad nastalou církevní situací.

¹⁶² SIDONIUS APOLLINARIS. *Epistulae*, in: Migne, P. L., Tomus LVIII., Liber III., Epistulae IV. 1847.

¹⁶³ SIDONIUS APOLLINARIS. *Epistulae*, in: Migne, P. L., Tomus LVIII., Liber V., Epistulae V. 1847.

¹⁶⁴ BEDNAŘÍKOVÁ, J. *Stěhování národů*, s. 97.

„Tento nositel titulu je jedinou privilegovanou osobou, která může zastávat postavení diákona. Když utíkal se svou rodinou před smrtí gótského devastování, byl nesen, jako pouhou hybností svého letu, na tvé území. Jako přistěhovalec bez prostředků, kterým byl, kvapně osel napůl obdělávaný pozemek na církevním území v diecézi tvé svatosti, a nyní žádá o povolení vzít si celou úrodu pro sebe.“¹⁶⁵

Otázce religiozity Gótů se Sidonius věnuje málo. Adresovaný dopis opět pochází z napjatého roku 473, přitom však podle Wolframa¹⁶⁶ mělo posílání biskupů do vyhnanství zejména politický podtext. Nezanedbatelná úloha připadla i císaři Iuliu Nepotovi,¹⁶⁷ který nakonec uznal gótské výboje, a tím zároveň skončilo vyhánění biskupů. Tomuto tvrzení však odporuje líčení Řehoře z Tours, který Eurichovo chování vůči ortodoxním křesťanům považuje za zločinné, když jsou masově pronásledováni. Významné církevní hodnostáře zavíral do žalářů, vyháněl či dokonce zabíjel. Pobíjel na každém kroku ty, kteří nesouhlasili s jeho vírou, a dokonce poručil, aby vstup do svatých chrámů byl uzavřen trnitými keři, což si Řehoř vyložil tak, že jen málo lidí by mohlo vcházet do chrámů a pravá víra by tak upadala v zapomnění. Neopomíjí zmínit také Sidonia a jeho dopis *Basiliovi*.¹⁶⁸

Církev neuchovala žádnou památku na mučedníky z doby vlády Euricha¹⁶⁹, a proto je obtížné s jistotou vysvětlit jev, kdy, podle pozdně antických autorů, docházelo v uvedené době k devastaci kostelů. Vzhledem k nejisté situaci plné vojenských střetů a politické nestability je pravděpodobné, že římská města, která v nemalé míře chudla, neměla dostatečné množství prostředků na udržení veřejných budov.¹⁷⁰

V odborné světové literatuře je problematice gótské religiozity věnována velká pozornost a existuje nepřeborné množství kvalitních děl. I v českém prostředí lze nalézt vysoce kvalitní práce, přičemž velmi zajímavé dílo vztahující se k uvedené problematice představuje starší práce Bednaříkové *Politické a společenské aspekty christianizace barbarů (Vizigótů, Ostrogótů a Vandalů)*,¹⁷¹ ve které autorka podrobně popisuje jednotlivá vybraná gentes a jejich religiózní proměnu v období konce antiky.

Češka ve své práci *Zánik antického světa* zdůrazňuje, že zbídačená města přestávají být v posledních desetiletích „existence“ západní římské říše centry hospodářského života, zhoršuje se postavení kolónů a roste útlak velkostatkářů, nakonec dochází až k autopragii a ve

¹⁶⁵ SIDONIUS APOLLINARIS. *Epistulae*, in: Migne, P. L., Tomus LVIII., Liber VI., Epistulae X. 1847.

¹⁶⁶ WOLFRAM, H. c. d., s. 181.

¹⁶⁷ Julius Nepos, západořímský císař (474 - 475, 477? - 480).

¹⁶⁸ ŘEHOŘ Z TOURS. *O boji králů a údělu spravedlivých*, překl. J. Kincl. Odeon, Praha, 1986, s. 112.

¹⁶⁹ BEDNAŘÍKOVÁ, J. *Stěhování národů*, s. 99.

¹⁷⁰ ČEŠKA, J. *Zánik antického světa*, s. 217.

¹⁷¹ viz úvodní kapitola

svých opevněných venkovských vilách se galořími magnáti obklopují družinami vlastních ozbrojenců.¹⁷² Neutěšenou situaci trpěla i církevní správa. Přesto ekonomická a sociální pozice církve byla silná a musela plnit mnoho důležitých úkolů nejen na poli duchovním, ale také charitativním a diplomatickým.¹⁷³ Vnímat toto období jako destrukci civilizace by však bylo příliš jednoduché, jak to připomíná například Ward-Perkins.¹⁷⁴

Podrobnější dopis pojednávající mimo jiné o Gótech, adresovaný biskupu Patiensovi, se nachází v *Liber VI. XII*. Autor v něm popisuje a vyzdvihuje úlohu římského biskupa, který i v těžkých chvílích impéria ztělesňuje křesťanské ctnosti:

*„Může být pravda, že některé z těchto dobrých skutků nejsou pro tebe typické a děláš se o ně se svými kolegy, ale je zde jeden, který je tvůj „v prvním pořadí“, jak říkají právníci, který nemůže popřít ani tvoje skromnost. Je to ta skutečnost, že když gótské zpuštění skončilo a všechna vojska byla zničena požárem, na své vlastní náklady jsi na celém zničeném území Galů rozdával úrodu lidem trpícím nouzí, ačkoliv by to byla pro naše hladovějící lidi dost velká pomoc, pokud by obilí dostali, ne zadarmo, ale obvyklými obchodními cestami.“*¹⁷⁵

Podobně jako předchozí dopisy i dopis určený biskupu Patiensovi pochází z roku 474. V době zmatků a nejistoty Sidonius oceňuje a vlebí jeho křesťanské ctnosti. Autor obšírně líčí jeho ušlechtilé skutky, avšak v předkládaném textu přímo vyniká důraz na boj proti Gótům. Bednaříková v této souvislosti konstatuje, že Římané v Galii za Euricha poprvé zažili otevřené panství barbarů – a to i přesto, že se nacházeli v římských službách.¹⁷⁶ Podle Řehoře z Tours zakusili největší gótské plenění oblasti Aquitanie a Novempopulany,¹⁷⁷ tedy území, které si Gótové nárokovali už od roku 418. Řehořovo tvrzení je však nutné podrobit hlubší revizi, neboť jako franský kronikář neměl příliš zájmů vyzdvihovat úlohu a činy Gótů.

Přes zjevnou Sidoniovu snahu oslavit biskupovu šlechtetnost autor přiznává neschopnost ravenenské římské vlády na nastalou situaci účinně reagovat. Situaci zachraňuje až samotný biskup, představitel církve, který ekonomicky pomáhá obyvatelům Galie. Sidonius uvádí i úpadek obchodu v Galii, a tím i obchodních cest.

Sidoniovo líčení ztráty obchodních cest se zdá velmi věrohodné, neboť politická

¹⁷² zajímavé srovnání proměny a úpadku uplatnění římského práva představuje práce J. Harries, která v díle *Law and Crime in the Roman World*, Cambridge University Press, 2007, předkládá čtenáři fungující římský úřední aparát v období raného císařství a naopak je kontrastem s dobou uplatnění a vykonávání práva v 5. století v Galii

¹⁷³ BEDNAŘÍKOVÁ, J. *Stěhování národů*, s. 100.

¹⁷⁴ WARD-PERKINS, B. c. d., s. 5.

¹⁷⁵ SIDONIUS APOLLINARIS. *Epistulae*, in: Migne, P. L., Tomus LVIII., Liber VI., Epistulae XII., 1847.

¹⁷⁶ BEDNAŘÍKOVÁ, J. *Stěhování národů*, s. 99.

¹⁷⁷ Novempopulana, římská provincie, která vznikla v údobí vlády císaře Diokleciána, zahrnující pozdější území Aquitanie.

roztržštěnost Galie byla rozsáhlá a obchodní cesty se často stávaly terčem loupežných útoků.¹⁷⁸

Úvodní dopis v *Liber VII* Sidonius adresuje biskupu Mamertovi. Na rozdíl od jiných osobností, se kterými si Sidonius dopisoval, o biskupu Mamertovi se dochovalo více informací.

Narodil se kolem roku 400 ve Vienne na území Galie. Podobně jako další významné duchovní osobnosti na sklonku antiky působící v Galii vynikal ve vzdělání, ale i zbožnosti. Podle Chlumského¹⁷⁹ před nástupem duchovní cesty byl prý ženatý a ovdověl. Roku 461 se pak stává biskupem ve Vienne a zde také postavil chrám sv. Ferreola,¹⁸⁰ do kterého přenesl ostatky mučedníka. V době jeho působení v Galii již probíhaly tvrdé boje mezi slábnoucím Římem a Germány. Podle legendy roku 469 došlo, při slavnosti Vzkříšení, k zvláštní události. Město bylo stiženo požárem a ortodoxní křesťané zachraňovali zbytky majetku. V chrámu však zůstal Mamertus a prosil Boha o záchranu. Mamertova modlitba pronikla k nebesům a jeho slzy uhasily oheň.¹⁸¹ Přesné datum Mamertova úmrtí není známo, ale lze předpokládat, že se překrývá s nástupem vlády Euricha.

Sidonius popisuje biskupu Mamertovi vážnou situaci, která postihla oblast kolem Clermontu:

*„Říká se, že Gótové okupovali římskou půdu; náš nešťastný kraj Auvergne jim vždy při každém jejich vpádu slouží jako vstupní brána. Naším osudem je přilévat olej do ohně typické nenávisti, protože s boží pomocí jsme jedinou překážkou naplnění jejich ambicí rozšířit své hranice až k Rýnu, a tak udržovat celou zem mezi touto řekou, Atlantickým oceánem a Loirou. Jejich hrozivá síla na nás dlouho vyvíjela velký nátlak. Již pohltila celé rozsáhlé oblasti kolem nás, a hrozí, že pohltí ještě víc.“*¹⁸²

Je otázkou, kterou část římské půdy měl Sidonius konkrétně na mysli. Podle Heathera Eurich vedl výbojná tažení již od roku 469.¹⁸³ Není také jisté, zda Sidonius již věděl o gótských záborech v Hispánii. Z časového hlediska to není nemožné, neboť roku 473 gótské

¹⁷⁸ PEROWNE, S. c. d., s. 24 –25.

¹⁷⁹ CHLUMSKÝ, J. *Světcí k nám hovoří*, <http://catholica.cz/sv. Mamert>

¹⁸⁰ sv. Ferreolus se pravděpodobně narodil po roce 200 v Galii. V mladém věku vstoupil do římské armády a postupně dosáhl až funkce tribuna. Kdy se stal křesťanem, není známo, avšak v době pronásledování křesťanů za vlády císaře Diokleciána byl Ferreolus zatčen římským guvernérem. Údajně prohlásil, že než by se vzdal svojí víry, raději dobrovolně odejde ze života. Ferreolus byl zbičován a mučen a následně uvězněn. Z vězení však zázrakem unikl a unikl za řeku Rhône. Římskými hlídkami byl však dopaden a na konci 3. století popraven.

¹⁸¹ Následně Mamertus zavedl každoroční třídenní kající průvody. K nim pak složil z litanií, žalmů a modliteb zvláštní pobožnost. Průvody se konaly tři dny před nanebevstoupením Páně po viennské arcidiecézi a následně se rozšířily do sousedních zemí.

¹⁸² SIDONIUS APOLLINARIS. *Epistulae*, in: Migne, P. L., Tomus LVIII., Liber VII., Epistulae I., 1847.

¹⁸³ HEATHER, P. *Gótové*, s. 195.

oddíly obsadily podstatnou část Hispánie.

*Gauterit*¹⁸⁴ pronikl v tomto roce přes západní Pyreneje a podrobil si řadu měst, včetně Pamplony a Caesaraugusty.¹⁸⁵ Druhý oddíl, vedený vojevůdcem *Heldefredem*, obklíčil Tarragonu¹⁸⁶ a dobýval pobřežní města provincie Tarraconensis.¹⁸⁷ Měl Sidonius na mysli i tato území, či pouze galské provincie? V dopisu zmiňuje Auvergne, které skutečně bylo v centru Eurichova zájmu, avšak v roce 474 ještě pohroma na něj nedolehla. Dobrovolně přiznává, že Auvergne je významnou římskou pevností, která klade Gótům houževnatý odpor. Je zřejmé, že Sidonius u gótských ambicí přehání, neboť v Galii se nenacházeli pouze Římané a Gótové, ale i další významné germánské kmeny. Sidonius se mohl domnívat, že by se Gótové skutečně chtěli zmocnit uvedených oblastí, reálná vojensko-politická situace však tomu neodpovídala, neboť vedle Gótů měli zásadní význam také Burgundi a Frankové.

Až téměř plamennou řeč používá Sidonius v *Liber VII, VI.* v dopise biskupu *Basiliovi* a pocházejícím z přelomu let 472–473. Dopis je velmi obsáhlý a Sidonius, kromě jiného, připomíná Eurichovu expanzi, zaměřuje se však zejména na otázku gótské religiozity a velmi kritizuje ariánství, ve kterém spatřuje větší nebezpečí než v samotné gótské vojenské expanzi.¹⁸⁸

„Poněvadž jsi můj pán a učitel, za prvé jako můj ochránce a za druhé jako můj přítel; protože si tak dobře pamatuji tok tvé výmluvnosti pramenící z tvého vášnivého zápalu, když jsi probodnul hrotem svých spirituálních svědectví Góta Modaharia, protože se po tobě oháněl oštěpy ariánského kacírství. Kvůli tomu všemu se nemusím obávat neúcty vůči ostatním biskupům, když se ti svěřuji se svým zármutkem z úpadku velkého muže naší doby, který se pohybuje kolem věřících a tyje ze ztracených duší, pokradmu a nepozorovaně napravo a nalevo.

... Musím přiznat, že tak, jak může být Gót mocný, bojím se ho méně jako útočníka útočícího na naše hradby než jako ničitele našich křesťanských zákonů. Říká se, že pouhé vyslovení slova katolický tak naruší jeho duševní rovnováhu a rozbuší srdce, že by ho člověk mohl spíš považovat za hlavního duchovního jeho ariánské sekty než za monarchu svého národa.

¹⁸⁴ komes Gauterit přešel s jedním oddílem přes západní Pyreneje a přijal formální kapitulaci některých měst v Hispánii

¹⁸⁵ dnešní Zaragoza

¹⁸⁶ město bylo centrem římské provincie Hispania Tarraconensis

¹⁸⁷ Heather k těmto událostem výstižně konstatuje: „Moc západního císaře se jednoduše rozplynula, když ho přestali podporovat jeho hlavní spojenci, zejména východní Římané a Burgundi.“ (HEATHER, P.: Gótové, s. 196-197).

¹⁸⁸ Zajímavé srovnání pohledů na gótské ariánství lze nalézt u Salviana, který měl osobní zkušenost s ariánstvím tolosánských Vizigótů. Z příklonu k ariánství nevinil samotné Góty, ale všeobecný nedostatek vzdělání a tedy i nedostatečný výklad křesťanské nauky.

*Udělej, co je v tvých silách, pokud trpíš královskou blahosklonností, abys získal pro naše biskupy právo být vysvěcen na kněze v těch částech Galie, které jsou nyní zahrnuty do gótských hranic, takže pokud je nemůžeme držet smlouvou pro římský stát, můžeme je alespoň držet náboženstvím pro římskou církev.*¹⁸⁹

Dopis Basiliovi představuje jeden z nejvýraznějších Sidoniových emočních projevů v celých *Epistulae*. Autor na začátku textu používá básnické obraty, které mají za cíl zdůraznit boj mezi ortodoxií a ariánstvím. O zmiňovaném Modahariovi Sidonius nepodává bližší informace. Ve Ferreiriho studii¹⁹⁰ Modaharius nebyl biskup či jiný církevní představitel, ale obyčejný gótský „občan“, který vedl christologickou debatu s Basilem. Ze Sidoniova textu vyplývá, že se pravděpodobně jednalo o biskupa Basilea z Aix v Arles.¹⁹¹

Sidoniovův vztah k Eurichovu ariánství výstižně charakterizuje Bednaříková.¹⁹² O Eurichovi se vyjadřoval jako o velkém nepříteli ortodoxie a již pouhá zmínka dovedla Euricha k takovému rozčilení, že nebylo jisté, zda byl vůdcem Gótů či ariánské víry, což odpovídá uvedenému textu. Eurich jistě považoval ariánství za pravou víru a přičítal jí svoje úspěchy, což dále podporovalo jeho vojenské a politické úspěchy, které v sedmdesátých letech byly značné. Sidonius uvádí řadu příkladů jeho negativního chování – zneuctění oltářů, dobytek ležící v chrámech, opuštěné diecéze aj.

Autorovo vyjádření o strachu z ariánství a hrubé vojenské síly nemusí být nutně jen obrazné. Při pohledu na mapu Galie na sklonku „existence“ západního impéria bylo postavení ortodoxie vážně ohroženo. Rozdílný pohled na společnost připomíná Heer v Augustinově vnímání pozdně antické společnosti, kterého hluboce dojíká bída lidových mas ve městech a na vesnici a celé lidstvo mu připomíná masu hříchů, zkázy, hněvu – substanci, která je hodna pouze věčného zatracení.¹⁹³ V tomto kontextu se nabízí zajímavá otázka, kterou je vhodné připomenout, neboť má pro Sidoniův výklad a cítění důležitý význam. Jaké byly náboženské příčiny gótského příklonu k arianismu? Sidonius se k nim nevyjadřuje. Přitom však nevysvětluje rozdílný postoj vůči Theoderichovi II. a Eurichovi, kde by – teoreticky – otázka religiozity měla mít stejnou váhu.

Doležal se domnívá, že náboženskou příčinou gótského příklonu k arianismu byla jeho racionalita, která více vyhovovala gótskému myšlení.¹⁹⁴ Hierarchická struktura Boží trojice

¹⁸⁹ SIDONIUS APOLLINARIS. *Epistulae*, in: Migne, P. L., Tomus LVIII., Liber VII., Epistulae VI., 1847.

¹⁹⁰ FERREIRO, A. *The Visigoths: studies in culture and society*. Boston: Brill, 1999, xv, 332 p., s. 40, ISBN 90-041-1206-5.

¹⁹¹ tamtéž s. 41.

¹⁹² BEDNAŘÍKOVÁ, J. *Stěhování národů*, s. 99.

¹⁹³ HEER, F. *Evropské duchovní dějiny*, s. 30.

¹⁹⁴ DOLEŽAL, S. c. d., s. 276.

měla být Germánům bližší, neboť odpovídala patriarchální struktuře jejich společnosti. Toto tvrzení však může být až příliš zjednodušené a nebere ohled na religiózní a kulturní vývoj jednotlivých germánských gentes. Doležal svoji teorii podepírá odkazem na koncept panteonu s jednou hlavní postavou.¹⁹⁵

Postoj k oběma gótským vládcům, z pohledu jejich religiózního cítění, zůstává nejasný. Z textů lze soudit, že politická realita stála nad náboženským vyznáním. Jestliže Sidonius choval k Theoderichovi II. velké sympatie jako římskému spojenci a blízkému příteli císaře Avita, o několik let později Euricha za jeho protiřímské chování odsuzoval. Jeho postoje však nebyly neměnné a nakonec Euricha, po svém propuštění, vyzdvihuje a omlouvá.

Samotného Basilia poté žádá, aby udělal vše, co je v jeho silách, aby zlepšil a upevnil postavení ortodoxních duchovních, kteří se nacházejí na gótském území. Lze jen obtížně určit, zda byl jeho požadavek reálný či nikoliv, avšak Eurichovo nepřátelské chování vůči ortodoxii bylo natolik silné, že se jeví nepravděpodobné, že by Basilius mohl uspět. Na druhé straně v očích ortodoxních biskupů byli ariánští Gótové něčím nepřijatelným a po Theodosiových náboženských zákonech z února roku 380 se nepřátelský postoj k ariánství rozvinul naplno.¹⁹⁶

Sidonius, na rozdíl například od Salviana, se často pokoušel vnímat situaci optimistickým pohledem, avšak události z poloviny sedmdesátých let 5. století otřásl i jeho smýšlením. V *Liber VII. VII.* popisuje zoufalou situaci v Galii, kdy římská snaha o konsolidaci poměrů zcela selhala a veškerá nadějná očekávání padla. V dopisu adresovanému biskupu *Graecovi* uvádí následující popis událostí:

„Každý tvrdí, že v době války bylo lépe než teď po uzavření míru. Naše zotročení bylo cenou za bezpečnost někoho třetího. Zotročení (ach, taková ostuda!) těch Arvernských, kteří se podle staré tradice pyšnili bratrstvím s Latii a původem ze synů Tróje, kteří v naší vlastní době sami vystoupili dopředu, aby si udrželi náskok před společným nepřítelem, kteří dokonce, když byli neprodyšně obklíčeni, se tak málo báli Gótů, že vyrazili proti jejich opevněnému táboru a svou udatností zaseli strach v srdcích nepřátel.

Toto jsou muži, jejichž řadoví vojáci byli tak dobří jako velitelé, ale kteří nikdy nedostali odměnu za své vítězství: to bylo předáno pro tvou konsolidaci, zatímco veškerou zdrcující zátěž porážky museli nést sami. Toto jsou patrioti, kteří se nebáli vydat spravedlnosti hanebného Seronata, zrádce římských provincií, barbarům, zatímco stát, pro který tak riskovali, měl stěží odvahu kvůli svému přesvědčení vykonat rozsudek smrti. A toto má být

¹⁹⁵ tamtéž, s. 276, pozn. č. 1141.

¹⁹⁶ tamtéž, s. 277.

naše odměna za nesmírnou chudobu, požáry, meč a mor, za potřísnění našich mečů krví nepřítelů a za to, že sami jdeme do bitvy hladoví ...

*Toto je tedy ten známý mír, o kterém jsme snili, když jsme si k jídlu vytrhávali trávu z prasklin ve zdech, když jsme ve své nevědomosti často omylem jedli otrávený plevel, kdy jsme ho bez rozmyslu vytrhávali rukama promodralými z hladu a minimálně tak zelenými jako plevel sám. Pro všechny tyto důkazy naší oddanosti by se zdálo, že máme přinést oběť. Pokud tomu tak má být, kéž bychom se styděli za mír bez cti nebo výhody.*¹⁹⁷

Sidoniusův dopis byl napsán v době, kdy bránil Clermont (473–475). Z jeho postřehů však není patrna ani tak snaha obvinít Góty z pustošení Galie, jako opět zdůraznit neschopnost a nemohoucnost římské vlády na nastalou situaci reagovat. Sidonius se cítil být podveden – a oprávněně. Eurichovo tažení bylo mimořádně úspěšné, v této době byla dobyta města Zaragoza a Pamplona a pobřeží včetně Tarragony. Zde vedl boje vizigótský správce Hispánie (jako *dux Hispaniarum*), dřívější římský vojevůdce *Vincentius*. Svébská Galicie a část Baskicka se ocitla pod gótskou nadvládou. Po úspěšných taženích v Hispánii dokončil Eurich i dobytí Auvergne.¹⁹⁸

Sidonius v dopise líčí chmurné události, ale jeho úloha nebyla zcela bezvýznamná a muž, který dopustil tuto situaci, císaře Julia Nepota, sám zpočátku vychvaloval. Situaci výstižně připomíná i Grant.¹⁹⁹ Nepotova neuvážlivá politika začala roku 474, když byl v Ostii prohlášen císařem. Nejdůležitější událostí jeho panování bylo právě prohlášení Euricha, že jeho rozšiřující se galské království již není státem federativním, které je alespoň zdánlivě závislé na západořímském impériu, ale státem zcela samostatným.

Nepos měl k Sidoniovi blíže i v tom, že ustanovil Ecdicia vrchním velitelem ve štábu a patricijem. Sidoniova kritika poměrů v předkládaném textu tak, i když nevysloveně, míří k Nepotovi. Nepos nebyl schopen po téměř tři roky poslat Ecdiciovi a Sidoniovi posily, které by jim pomohly ubránit Auvergne před Eurichovým zábořem. Vyjednávání nakonec přenechal pěti biskupům, kteří však nebyli s to se s Eurichem domluvit. Diplomatické mise zcela selhaly a jednání o územních výměnách nevedla ke konkrétním výsledkům.

Dopis adresovaný biskupu Graecovi tak pochází z roku 475, kdy byla dohodnuta smlouva mezi Nepotem a Eurichem. Římský imperátor v ní postoupil celou arvernskou oblast Vizigótům. Sidonius musel pravděpodobně velmi výrazně přehodnotit svoje smýšlení o Nepotovi, který se zpočátku vlády těšil jeho oslavným řečem, neboť Ecdicius byl nahrazen ve

¹⁹⁷ SIDONIUS APOLLINARIS. *Epistulae*, in: Migne, P. L., Tomus LVIII., Liber VII., Epistulae VII., 1847.

¹⁹⁸ ČEŠKA, J. c. d. s. 237.

¹⁹⁹ GRANT, M. *Římští císařové*, s. 348.

funkci vrchního velitele vojska Orestem, bývalým tajemníkem Attily, před kterým nakonec sám Nepos prchl do Dalmácie.

Sidoniusův dopis pojednávající o zoufalé situaci tak lze také pochopit jako autorovu snahu o odvrácení pozornosti od svého špatného odhadu situace a chybné chvály římského císaře, který nejenže nepomohl ubránit Auvergne, ale nakonec jej i zradil.

Poslední vybraný dopis je adresovaný příteli a pravděpodobně i příbuznému Sidonia, *Tonantiovi Ferreolovi* a pochází z roku 479. Ferreolus byl galořímský senátor žijící v Narbonne a pocházející z rodu Avitů, který žil v Arvernské oblasti. Z následujících řádků je zřejmá Sidoniova zaujatost, avšak Ferreolova osobnost představovala velmi významnou politickou a církevní autoritu Galie:

„Skončila tvoje správa Galů, když byli ještě ve svém největším rozkvětu. Mlčelo se o účinnosti tvých opatření proti Attilovi, nepříteli Rýna, a Thorismundovi, hostovi Rhôny, a o tvé podpoře Aetiovi, osvoboditeli Loiry...

Vládl jsi Galům s takovou moudrostí... Opomenul se proslov, se kterým jsi ovlivnil barbarského gótského krále jazykem, ve kterém se mísil šarm s vážností a rafinovaností, jazykem, který mu nebyl povědomý a který ho donutil odejít od bran Arles hostinou, kde by Aetius²⁰⁰ nemohl uspět silou zbraní.“²⁰¹

Sidoniovo líčení neutěšené situace v západním římském císařství skrývalo v sobě i prvek nového začátku. Jak slábla moc západořímské říše, napomáhal tento vývoj k stále většímu osamostatnění pozice církve. Franzen tuto myšlenku uvádí na příkladu dopisu papeže Gelasia I.²⁰² adresovaného východořímskému císaři Anastasiovi. Gelasius byl zastáncem názoru, že duchovní moc je nezávislá na světské moci a každá je příslušná pro svoji oblast – těžiště je v moci duchovní, pokud i králové se musí zodpovídat Bohu, ale naopak správcové církve musí, v oblasti veřejného pořádku, poslouchat císařské zákony. Tím byl zformulován dualismus, na kterém od té doby spočíval vývoj západní Evropy.²⁰³

V závěru kapitoly se však ještě nabízí jedna zásadní otázka, kterou si položil ve své práci již Dahlheim.²⁰⁴ Sidonius byl potomkem jednoho z nejvýznamnějších rodů v Galii, dostalo se mu výborného vzdělání pro státní službu, avšak nic jej nekvalifikovalo pro vysoký duchovní

²⁰⁰ Podrobnou studii o Aëtiovi a Majorianovi a jejich vlivu na politický vývoj pozdní antiky předkládá například Oost a Max (Oost, I, S. *Aëtius and Majorian*: in *Classical Philology*, Vol. 59, No. 1, The University of Chicago Press, 1964, Max, E. G.: *Political Intrigue during the Reigns of the Western Roman Emperors Avitus and Majorian*: in *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, Bd. 28, H 2, 1979).

²⁰¹ SIDONIUS APOLLINARIS. *Epistulae*, in: Migne, P. L., *Tomus LVIII., Liber VII., Epistulae XII.*, 1847.

²⁰² Papež Gelasius I. (492–496) byl představitelem snah o zvýšení autority papežství, ale také rozkolu mezi východním a západním křesťanstvím.

²⁰³ FRANZEN, A. c. d., s. 84.

²⁰⁴ DAHLHEIM, W. c. d.

úřad. Přesto souhlasil s volbou za biskupa. Vysvětlení svého rozhodnutí uvádí v *Liber II.* s vysvětlením „*patriam seu capillos*“.²⁰⁵ Uprostřed všeobecného úpadku se stal jedinou oporou slibující svým spoluobčanům záchranu.²⁰⁶ Dahlheim v této souvislosti připomíná i zvláštní případ biskupa *Germana z Auxerre*,²⁰⁷ který, i přes výstřední chování, se stal významnou oporou obrany Auxerre a politicky vystupoval stejně neohroženě jako Sidonius. Konečně je nutné dodat, že všichni biskupové měli svou mocenskou základnu ve městech a neúnavně hájili zájmy měst před císařem a místodržitelem, ale také se ujímali veřejných povinností, když nastala doba krize. Rovněž organizovali obranu měst a mírnili utrpení způsobená obléháním a hladomorem.²⁰⁸

Suchánek a Drška dodávají, že především v západních částech římské říše museli představitelé církve často převzít do svých rukou úřední a správní úkoly, které dříve zajišťovala císařská vláda. Mezitím městští úředníci a bohatí pozemkoví vlastníci se stále více stahovali z veřejné služby a uzavírali se před okolním světem na svých venkovských statcích. A právě biskupové zůstávali poslední nezpochybnitelnou lokální autoritou. Dokonce na mnoha místech se museli ujmout ochrany a správy města a zajistit základní administrativní, zásobovací i vojenské záležitosti. Neschopnost stávajících úřadů je učinila faktickými pány města a jeho okolí. Pro Germány tak představovali přirozeného partnera pro vyjednávání.²⁰⁹

* * *

²⁰⁵ obětovat buď vlast, nebo vlasy

²⁰⁶ DAHLHEIM, W. c. d., s. 156.

²⁰⁷ Germanus z Auxerre pocházel z urozené galské aristokratické rodiny galského senátora, po zvolení biskupem opustil manželku Eustachii, rozdělil zděděné jmění mezi chudé a sám se od té doby oblékal do hrubé haleny, na prsou nosil měšec plný svatých relikvií a v noci uléhal na lože plné popela. Přesto intenzivně projevoval zájem o politické dění a stále žil v přesvědčení, že autorita jeho bývalého povolání přísluší také jeho nové duchovní profesi.

²⁰⁸ DAHLHEIM, W. c. d., s. 157.

²⁰⁹ SUCHÁNEK, D. a DRŠKA, V. *Církevní dějiny*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2013, 427 s., [4] s. obr. příl., s. 96-97, ISBN 978-802-4737-195

2/ Pohledy a komparace Sidoniových (téměř) současníků

a) Jordanes

I po desetiletích vášnivých debat o významu a pravdivosti Gerik zůstává Jordanova práce o Gótech jedinečným pramenem pro poznání jejich dějin. Úvodem je nutné položit si otázku – jaký byl Jordanův skutečný motiv k sepsání Getik? Autor na otázku odpovídá hned na začátku svého díla – uvádí svého přítele *Castalia*, který ho požádal o tuto službu.²¹⁰ Dokonce připomíná Castaliovu snahu, aby Jordanes upustil od psaní svého malého díla, které mělo představovat shrnutí kronik, a naopak aby se věnoval sepsání dějin „*Getů*“. Jordanes vysvětluje, že tohoto úkolu snad ani není hoden. Sice práci vypracuje s nejlepším vědomím, ale *Castalia* žádá, aby ho ve výsledku omluvil pro nedostatek pramenů a stylistiky – a aby případné nedostatky sám doplnil.²¹¹ Skutečně Jordanes hovořil se svým přítelem, nebo tato pasáž mohla představovat snahu o určitou „propagandu“ k sepsání Getik a jednalo se pouze o stylistický obrat?

Jordanes klade hlavní důraz na faktografický, chronologický výklad, který však podává místy nesouvisle a často se dopouští i závažných faktografických chyb. V porovnání s jinými pozdně antickými autory Jordanes si téměř nevšimá každodennosti gótského způsobu života, nezajímá se do hloubky o zvyky, kulturu, ale snaží se zdůraznit činy gótských králů a gótské nobility a pokouší se je zasadit do širšího historického výkladu. Poměrně úspěšně se mu daří propojit výklad gótských dějin s římskými a vytvořit ucelený historický přehled římsko-gótských dějin na sklonku antiky. Podrobněji se zabývá pouze popisem Hunů, ale ani zde nejsou jeho závěry původní, neboť Jordanes často využíval díla starších historiků. O Hunech pojednává s velkým despektem a při líčení jejich dějin a kultury odkazuje na vyprávění východořímského historika Priska. Přesto jim v jeho práci patří mimořádné místo a autor se pokouší o hlubší rozbor jejich způsobu života. S využitím citací historika Priska čtenáři umožňuje poznat jejich původ, přibližuje jejich rituály, válečné schopnosti a život a také činy náčelníka Attily a dalších významných osobností hunské historie.

V popisu Germánů se mu nejedná, v porovnání s díly Sidonia²¹² nebo Avita,²¹³ o rozbor sociální struktury společnosti jednotlivých gentes, ale zaměřuje se na jejich celý dějinný

²¹⁰ JORDANES. *Getica*, ed. Th. Mommsen, MGH AA 5.1, Weidman, Berlin, 1882, 1.

²¹¹ tamtéž, 3.

²¹² SIDONIUS APOLLINARIS. *Epistulae*, in: Migne, P. L. 1847.

²¹³ ALCIMI ECDITII AVITI VIENNENSIS EPISCOPI. *Opera quae supersunt*, in: dMGH, AA, 6.2, ed. Rudolf Peiper, Berlin, 1883.

vývoj, byť místy jen ve stručném výčtu nejdůležitějších bodů jejich historie. Určitou paralelu lze hledat s *Isidorem ze Sevilly*,²¹⁴ který věnuje pozornost vývoji jmen jednotlivých národů. Z pohledu antropologie lze Isidorovo dílo – i oficiálně, podle Budila²¹⁵ – uznat jako plnohodnotné antropologické dílo. Problémem je, že struktura celé jeho práce má až encyklopedickou podobu. Tomu se naopak Jordanes vyhýbá a snaží se vysvětlit etnický původ vybraných národů. Při svém výkladu se ovšem dopouští řady výrazných faktografických omylů.

Stejně jako ke Gótům se autor snaží přistupovat k dalším germánským národům. Velkou vypovídací hodnotu mají popisy skandinávských oblastí a tamějších obyvatel. Jordanes uvádí řadu gentes, jejichž historická věrohodnost je značně nejistá, ale autorovo přiblížení geografických oblastí má i tak svoji jedinečnou hodnotu. V porovnání s jinými pozdně antickými historiky lze najít určitou podobu s citovaným dílem Ammiana Marcellina. Oba spojuje snaha o širší výklad geografických údajů a zájem o politické uspořádání pozdně antického světa. Jordanes patrně vycházel z poměrů, které v římském impériu existovaly již od 3. století, kdy se Germáni začali ve větší míře usazovat na římské půdě a začali se i v nemalém měřítku prosazovat v armádě.

V následujících desetiletích se střídala období progermanismu a antigermanismu, což se většinou odvíjelo od osoby císaře. Je obtížné s jistotou říci, zda Jordanes byl zastáncem toho či onoho trendu. Ve svém díle vždy odlišuje římské zájmy od germánských – byť i gótských – a pokud došlo na římské straně k pochybení, jednalo se podle něj většinou o selhání jednotlivce, jako kupříkladu v událostech před bitvou u Adrianopole.

V pozdně antické historiografii vyniká jeho práce i další zvláštností. Jordanes se náboženské otázce, z hlediska vnitřního stmelení říše, příliš nevěnuje, což může být až s podivem. Nenavazuje tak na texty Sidonia a Salviana, kteří naopak viděli hlavní podstatu svého líčení v bližším či vzdálenějším popisu religiózního chování Germánů. Objektivně nelze zhodnotit, která díla mají vyšší historickou výkladovou hodnotu, ale Jordanova práce je zvláštní v tom, že se snaží od náboženské problematiky oprostit a sleduje výhradně politické jednání mezi Římem a Germány. Z Jordanova textu je však zřejmé, že byl ortodoxní křesťan. K ariánství přistupoval negativně – jako důkaz slouží jeho narážka na osobu císaře Valenta

²¹⁴ ISIDOR ZE SEVILLY. *Etymologiae IX*, OIKOYMENH, Praha, 1998, kap. 2, s. 17-49.

²¹⁵ BUDIL, I. *Za obzor Západu : [proměny antropologického myšlení ad Isidora ze Sevilly po Franze Boase]*. Vyd. 1. V Praze: Triton, 2001, 793 p., s. 91, ISBN 80-725-4163-3.

(související s událostmi roku 376) a jeho vyznávání ariánství, kdy se mu mělo dostat spravedlivého trestu za jeho kacířství.²¹⁶

Z pohledu antropologie nabízí dílo netradiční pohled. Na rozdíl od mnoha klasických římských prací Jordanes nejeví například žádný zájem o každodennost. Na druhé straně si však všímá kulturních rozdílů mezi Římany a Germány i mezi jednotlivými germánskými gentes.

Díla Sidonia či Salviana mají k historické antropologii pravděpodobně blíže než Jordanův text. Zejména Sidonius se zaměřoval na pochopení každodenního života Germánů. Jejich motivace však měla zejména pragmatický důvod. Salvianus kritizoval zhýralost pozdně římské společnosti a Germány využíval jako nástroj k morálnímu „polepšení“ Římanů. Naproti tomu se Sidonius pokoušel o určitý „sociologický průzkum“ Germánů, neboť si pravděpodobně uvědomoval, že budoucnost Říma bude spjata s germánskými gentes. Lze předpokládat, že se snažil vyhodnotit, která gentes jsou schopna se více přizpůsobit římskému způsobu života a která se snáze mohou začlenit do římské civilizace. Jordanes přistupuje k problematice odlišným způsobem. Zabývá se především „etnografickou“ otázkou. Zajímá ho vývoj kmene po politické stránce, ale také po lingvistické. Přes leckdy chybné závěry zůstává jeho přínos významný zejména v tom, že je často jediným autorem, který zmiňuje přítomnost a existenci neznámých, či relativně málo známých kmenů.

Jordanovo dílo, ale i díla velké většiny pozdně antických autorů, jsou z pohledu antropologie významná, především pokud jde o přejímání kulturních prvků, vnímání etnické příslušnosti, otázek náboženského vnímání jednotlivých etnik, ale také v pohledu na pozdně antickou římskou kulturu jako celek.

Hlavní pozornost autorů se soustředí na porovnání „civilizační“ úrovně v oblastech jako „diplomacie“, umění, společenské jednání, rétorika, morálka (z pohledu římských tradic) a v neposlední řadě také vojenské umění. Je zajímavé, že římscí autoři oceňovali na Germánech právě vojenské umění. Nejvíce patrně Ammianus Marcellinus, který měl jako voják k němu nejbližší, ale i Jordanes výrazně vyzdvihuje gótskou odvahu, smysl pro povinnost a bojové nasazení.

Jeho vnímání „my“ a „oni“ se na první pohled jeví jednoznačně. Jordanes jakoby bezpochyby stojí na straně Říma – i když jeho etnický původ byl téměř jistě gótský – a z výkladu lze usuzovat, že v jeho pojetí stojí římská civilizace na vrcholu společenského uspořádání pozdně antického světa. Pokud bychom – v tomto kontextu – pojem kultura

²¹⁶ JORDANES. *Gótské dějiny: Římské dějiny*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2012, 330 s. Memoria medii aevi, sv. 16., s. 8, ISBN 978-802-5707-449.

podrobili hlubšímu bádání, lze říci, že v pohledu pozdně antických autorů se jedná o soubor římského způsobu a stylu života. I Jordanes vychází z tohoto „kritéria“. Virtus, gramotnost, alespoň určitá míra civilizace byly hodnoty, kterými vyhodnocuje úroveň cizích národů. U Gótů však vzniká zajímavý paradox. Jordanes si v líčení gótských dějin úmyslně či neúmyslně spletl Gety s Góty, ačkoli je jako Góty předkládal. V části svého díla pojednávajícího o jejich původu zdůrazňuje, že jim nechyběli učitelé moudrosti, byli moudřejší než jiní barbari a dosahovali téměř úrovně Řeků!²¹⁷ Odkazuje sice na vyprávění historika Dia Casia, ale již to, že toto hodnocení nechává bez bližšího komentáře, je s podivem.

* * *

Velmi obtížnou se jeví otázka sebeidentifikace, která – i z důvodu náročnosti – tvoří hlavní náplň kapitoly. Autor sice na jedné straně vystupuje jako Říman – na druhé však velmi vyzdvihuje společenskou úroveň Gótů. Místy se až může zdát, že vedle Římanů existoval téměř stejně vyspělý gótský „národ“.

Necítil se snad být představitelem gótské kmenové historiografie? Tato hypotéza není v jeho díle nikde vyslovena. Do 6. století se žádný autor nepokusil sepsat dějiny Gótů (až na Cassiodora, kde je však otázkou, nakolik se jeho dílo lišilo od Jordanova). Pokoušel se Jordanes vylíčit dějiny „svého“ kmene? Doležal, s odkazem na Goffarta, tuto myšlenku ve své práci popírá²¹⁸ s tím, že Jordanes byl pouze jedním z posledních římských historiků. Na území východořímské říše nebyl v 6. století etnický původ nikterak důležitý, což dosvědčuje i skutečnost, že římscí císaři často pocházeli z nedávno připojených území.

Převážná část díla má charakter vyvyšování gótského etnika nad ostatní a čtenáři je nenápadně podsouvána myšlenka o výjimečnosti Gótů nad ostatními germánskými gentes. Při pohledu na mocenské postavení jednotlivých germánských kmenů v období, které Jordanes předkládá, zejména od 3. století, kdy je již k dispozici větší počet historických a archeologických pramenů, je rozdíl zřejmý. Rozhodující silou se postupně stávají – kromě Gótů – Vandalové a Frankové.

Je zřejmé, že i další germánské gentes měly nezanedbatelné místo v dějinách, zejména Sasové, ale také kupříkladu Burgundové či Alamani, ale pro utváření středověké Evropy byl

²¹⁷ JORDANES. *Getica*, ed. Th. Mommsen, AA, 5.1, ed. T. Mommsen, Weidman, Berlin: 1882, 39 – 40.

²¹⁸ DOLEŽAL, S. c. d., s. 55.

vliv Gótů, Vandalů a Franků velmi důležitý a tak není bez zajímavosti, že si Jordanes výrazně všímá i dalších jmenovaných etnik.

Neřešitelný problém však představuje Jordanovo vnímání s Cassiodorem, od kterého pravděpodobně přejímal podstatnou část informací.

Jestliže se Jordanovi opravdu jednalo o záměrné vyvýšení Gótů nad ostatní gentes, nabízí se i analýza jeho sebeidentifikace. Již název díla napovídá, že by se teoreticky mělo jednat o historii kmene Getů²¹⁹ a nikoliv Gótů – Jordanovo líčení je tak místy výrazně matoucí.

Autor se několikrát dostává do interpretačních nejasností. V úvodu čtenáři předkládá vysvětlení, jak vzniklo jeho dílo. Uvádí, že vychází z dvanácti knih Cassiodora a doplňující informace čerpá z řeckých a latinských pramenů.²²⁰ Z Cassiodora využil poznatky pro sepsání své práce, aby přiblížil původ a činy Getů!²²¹ Další jazyková nesrovnalost se nachází v líčení dějin Gótů období 3. století, kde vyzdvihuje vzdělání Gótů. Svoje tvrzení podporuje i s odkazem na historika *Diona Cassia*. Opět však dochází k záměně, kdy namísto slova Gótové, uvádí jméno Getové.²²² Další výrazná jazyková záměna se dotýká činů panovníka *Hermanarica*, kterého líčí jako velkého vojevůdce a který po porážce Herulů vytáhl do boje proti Venethům. Jordanovo líčení je v těchto pasážích velmi nepřehledné, neboť na jedné straně udává, že Herulové byli zničeni vytrvalostí Gótů a stejně jako další kmeny museli žít pod vládou Hermanarica, krále Getů.²²³

Jordanova záměna jmen Gótů a Getů je zarážející. Čtenáři se však při bližším pohledu, a znalosti pozdně antických pramenů, nabízí několik možných vysvětlení. Záměna uvedených jmen není prvotně Jordanovým autorským výplodem. Jordanes využíval řadu podkladů z děl svých předchůdců. Mezi ně patřil také *Paulus Orosius*, který ve své práci rovněž zaměnil obě jména.²²⁴ Tato skutečnost by mohla vést k domněnce, že Jordanes převzal jeho závěry, aniž by provedl korekci. Vědomě se však k Orosiovi – této pasáži – nehlásí. To učinil nenápadným způsobem až později.²²⁵ Kromě Orosia se záměna vyskytuje i u *Claudia Claudiana* a *Jeronýma*. Ještě více zarážející je líčení historika *Marcellina*, který ve své *Kronice* používá slovo *Getae* pro všechny barbary, kteří v 6. století vpadli na Balkán. Vezme-li se však v úvahu, že Jordanes mohl svoje dílo pojmout jako jistý druh „propagace“ Gótů, mohl se také pokusit vyvýšit jejich dějiny tím, že vědomě propojil dějiny Gótů a Getů. Tuto

²¹⁹ Getové, je název pro řecké označení Dáků.

²²⁰ JORDANES. *Getica*, ed. Th. Mommsen, MGH AA 5.1, Weidman, Berlin, 1882, 3.

²²¹ tamtéž, 1.

²²² tamtéž, 40.

²²³ tamtéž, 118.

²²⁴ PAULUS OROSIUS. *Historia adversus paganos*, ed. C. Zangemeister, Teubner, Leipzig, 1889.

²²⁵ JORDANES. *Getica*, ed. Th. Mommsen, MGH AA 5.1, Weidman, Berlin, 1882, 58.

myšlenku podporuje ve své práci i Doležal²²⁶ – a má svoje opodstatnění, neboť historie Getů byla známa mnohem déle než dějiny Gótů. Jordanes čtenáře nechává na pochybách až do samého závěru práce, kdy se zmiňuje o gótském králi *Vitigovi*,²²⁷ který byl poražen východořímským vojevůdcem *Belisariem*.²²⁸ Mělo se tak stát po dvoutisícím třicátém roce, kdy došlo k zániku gótské moci. Vitigova porážka se udála roku 540. Podle Jordana tedy začíná existence Gótů již roku 1490 př. n. l.! Čím Jordanes vyplnil staletí „gótské existence“? Pokračoval v duchu římské historiografie, kdy uvádí vybájené, z historického pohledu zcela nesmyslné pasáže z pověstí z dějin Dáků, Thráků, Skythů a Getů.

Lze tak na jedné straně na Jordana svalit „vinu“, že se uměle pokusil zvýšit prestiž Gótů oproti jiným gentes tím, že jim dodal hlubší historii, ale na straně druhé nelze vyloučit možnost, že „jen“ zanedbal přepis z Orosia. V římských pramenech se název „Gothi“ objevuje již od druhé poloviny 3. století a není příliš pravděpodobné, že by Jordanes jev přehlédl, navíc s časovým odstupem několika staletí. Pravdou však zůstává, že Orosius se dopustil chyby a Jordanes ji mohl jen zopakovat, i když z celkového kontextu a Jordanova přesvědčení se to zdá nepravděpodobné.

Záměna jmen je však jen jedním z Jordanových možných „pokusů“ o prosazení výjimečnosti Gótů. Pro další bádání se nabízí analýza jeho výrazových prostředků. Jaká však skutečně byla Jordanova mateřská řeč? Tuto otázku ve svém překladu Jordana řeší i Stanislav Doležal.²²⁹ Jakkoli se může zdát Jordanova sebekritika pouze určitým literárním obratem, při hlubším bádání v jeho práci je zřejmé, že si byl svých zásadních nedostatků vědom. Skutečně, Jordanova latina je značně nekvalitní. Často se dopouští chyb – a bohužel i zásadních, které dokonce vedou k absolutní nesrozumitelnosti některých vět, zapříčiněné záměnou nebo chybnou redukcí samohlásek a dvojhlásek. Jedná se o chyby natolik zásadní, že je minimálně sporné, zda latina byla Jordanovým rodným jazykem.

Přesto, že Jordanova latina trpěla značnými nedostatky, svědčí o jeho gramatických znalostech skutečnost, že ve své práci využívá díla latinsky píšících autorů. Kromě Cassiodora a Orosia využívá také například *Pomponia Mela* a *Pompeia Troga*. Kromě nich odkazuje – v menší míře – na Vergíliu, Lucana, Tacita a Livia. Často však uvádí jen jednu větu z jejich textů, což může vést k domněnce, že se Jordanes pokoušel pouze zdůraznit znalost jejich prací. Informace obsažené v Jordanově práci rovněž napovídají, že autor

²²⁶ DOLEŽAL, S. c. d., s. 57.

²²⁷ Vitiges, ostrogótský král, vládl v letech 536–540.

²²⁸ JORDANES. *Getica*, ed. Th. Mommsen, MGH AA 5.1, Weidman, Berlin, 1882, 313.

²²⁹ JORDANES. *Gótské dějiny: Římské dějiny*, s. 13–17.

využíval sbírku *Historia Augusta*. Kromě latinských pramenů však Jordanes odkazuje i na řecké autory: Diona Chrysostoma, Strabóna a Klaudia Ptolemaia.

Jordanova mateřská řeč však sama o sobě nepodává jasnou výpověď o jeho „etnickém“ cítění. Vzhledem k tomu, že se Jordanes pohyboval na území východořímské říše i v Konstantinopoli (na území Řecka si řečtina udržela jistou autonomii i v době absolutní „nadvlády“ latiny v říši), nelze Jordanovu špatnou latinu pokládat za známku jeho „barbarského původu“. Vydavatelé Giunta a Grillone ve svém vydání *Getik* však připomínají, že gramatické odchylky mohly být i důsledkem špatné práce středověkých opisovačů. To by však znamenalo popřít rozsáhlou Mommsenovu práci, která srovnávala osm rukopisů *Getik*.²³⁰

Jordanova práce nabízí, vzhledem k charakteru díla, omezené antropologické přístupy. Velmi zajímavou možností se jeví zejména jazykový rozbor. Přesto, že se jedná o pramen písemné narativní povahy (podobně jako u ostatních vybraných autorů), lze v bádání problematice propojit a aplikovat vztahy jazyka, kultury a myšlení v různých sociokulturních systémech pozdní antiky.

V úvodu *Getik* autor uvádí řadu germánských kmenů, stručně přibližuje nejen jejich základní kulturní znaky, ale i jejich vzájemné jazykové vazby a dějinný vývoj. Jordanes se velmi intenzívně zajímá o „politické“ uspořádání a diplomacii římských sousedů. Podstatná část jeho práce se zabývá sledováním diplomatických vztahů mezi římským impériem a Germány.

V popředí jeho zájmu sice stojí Gótové, ale v líčení dějin 5. století si všímá nemalou měrou i dalších gentes. Vrcholem jeho snažení je období Katalaunských polí, kdy jeho výklad dokonce představuje jediný dochovaný přehled diplomatických jednání mezi Germány, Římany a Huny. Podobnou snahu lze najít i u Ammiana v jeho líčení adrianopolských událostí, který také často zabíhá až do nebývalých podrobností.

Autor věnuje nemalou pozornost také ekonomickému hledisku. Téměř všichni římscí historici velmi často měřili úspěch kultur na základě hospodářské produkce. Ammianus například hluboce opovrhne Huny už jenom proto, že nejsou schopni si zavést efektivní hospodářství, odmítají je a volí raději kočovný a kořistnický způsob života. Důvod římských autorů byl zřejmý, neboť římská produkce značně převyšovala produkci římských sousedů, a proto se stal ekonomický námět vděčným tématem v jejich líčení.

²³⁰ JORDANES. *Gótské dějiny: Římské dějiny.*, s. 14.

Římští autoři také často pomíjeli skutečnost, že samotná římská civilizace se vyvíjela na základě přebírání kulturních prvků z jiných národů a civilizací. Jeden z nejvýraznějších příkladů představuje římské náboženství, kdy postupně docházelo k výraznému přejímání různých orientálních božstev a posléze dokonce i jejich uznání za státní náboženství, jako kupříkladu za vlády císaře Elagabala.²³¹ Pro Jordana však představovaly staré kulty především již jen historické události.

Úvodní pasáže Getik jsou sice z podstatné části složeny ze smyšlených událostí, to však nic neubírá na zajímavosti Jordanova textu, který je i z antropologického hlediska zajímavý a nabízí řadu úvah.

Ve své až mytické pasáži z úvodu díla, kdy líčí události po smrti „gótského“ krále *Tanausa*, vyzdvihuje úlohu gótských žen, které se naučily válečnému umění od svých mužů a bojovaly proti okolním nepřátelským kmenům. Pravděpodobně aby zdůraznil jejich význam, jmenuje i jejich dvě velitelky *Lampeto* a *Marpesii*.²³² Marpesia měla dokonce táhnout až do Asie a dorazit až ke Kavkazu. Z Jordanova výkladu lze tušit, že se pravděpodobně jednalo o bájně Amazonky. Autor uvádí, že následně na místě „vzniklé“ Marpesiiny skály nechal Alexandr Veliký zbudovat tzv. Kaspické brány.

Z pohledu historické „pravdivosti“ jde o absolutní nesmysl. Jedná se v tomto případě o oslavné líčení dávných gótských dějin? Může tento Jordanův postoj naznačit jeho snahu o zvýraznění úlohy gótských žen – na úkor jiných germánských gentes, kde se podobné příklady v jeho podání nevyskytují? Ennenová například uvádí, že germánské ženy se skutečně objevovaly na bojištích, ale pouze na jejich okraji a jejich funkcí bylo povzbuzovat, případně ošetřovat muže.²³³

V IX. kapitole autor projevuje mimořádný zájem o vývoj jmen a jeho postřehy jsou podloženy i reálnými historickými závěry. Jordanes cituje zejména historika Dia Casia – v souvislosti s gótským králem *Télefem*. Zdůrazňuje, že jeho jméno je bezpochyby gótského

²³¹ Elagabalus (218–222), římský císař, původem z části Syřan, zastával dědičné postavení kněze slunečního boha El-Gabala v Emesse. Krátce po ovládnutí Říma se Elagabalus pokusil co nejrychleji začlenit do císařského teologického systému kult boha Slunce. Postavil svůj místní východní sluneční kult na vrchol státního římského náboženství – dokonce jej nadřadil uctívání boha Jova. Jeho svazek s vestálkou Severou měl znázornit spojení dvojí víry, tedy římské a orientální, ze stejných důvodů přisoudil římskou bohyni Minervu bohu El-Gabalovi za manželku. Pro římskou říši tento východní kult a teokratický dvorský ceremoniál nenašel, v této době, velkou oblibu a nakonec byli Elagabalus i s jeho matkou roku 222 zavražděni ve vojenském táboře opozicí vedenou Severem Alexandrem, na jejíž stranu se přidala i Julia Maesa. Z náboženského pohledu byl ovšem Elagabalův zásah do tradičního římského náboženství výrazným jevem, kdy jeho sluneční božstvo bylo, sice pouze dočasně ale oficiálně, prohlášeno za nejvyšší v celé římské říši!

²³² JORDANES. *Getica*, ed. Th. Mommsen, MGH AA 5.1, Weidman, Berlin, 1882, 49.

²³³ ENNEN, E. *Ženy ve středověku*. Vyd. 1. Překlad Jindřich Karásek, Pavlína Rychterová. Praha: Argo, 2001, 338 s., [16] s. obr. příl. Každodenní život, sv. 12., s. 33, ISBN 80-720-3369-7.

původu s tím, že různé národy přejímají cizí jména. Jako příklad uvádí přejímání makedonských jmen Římany, římských Řeky, germánských Sarmaty a hunských Góty. Autorův postřeh může být i nepřímým důkazem, že se hlouběji orientoval ve starších římských textech, neboť přejímání makedonských a římských jmen je historicky doloženo.

Jordanes se snaží napříč svým dílem zdůraznit také gótskou vzdělanost. Zvláštní pozornost věnuje zejména jistému *Dicineovi*. Přesto, že časové umístění autorem je značně nespolehlivé, jeho úloha vyniká právě v „propagaci“ gótské vzdělanosti. Jordanes uvádí, že v době, kdy Gótům vládl král *Burebista*²³⁴ (Jordanes jej uvádí jako *Buruistu*), přišel do Gothie *Dicineus*. *Burebista* *Dicinea* přijal a svěřil mu značné pravomoce. Kromě jiného přiměl „Góty“, aby zpustošili území Germánů, které v autorově současnosti měly ovládat Frankové. Je zřejmé, že po faktografické stránce se Jordanes velmi mýlí, neboť Getové v žádném případě nemohli v 1. st. př. n. l. pustošit území dnešní Francie.

Dicineus byl veleknězem *Zalmoxidova* kultu²³⁵ a „Gótům“ měl zajistit vzdělanost. Jordanes uvádí: „*A tehdy, když poznal, že jej (Gótové) poslouchají ve všem a že jsou vybaveni vrozeným nadáním, poučil je téměř o veškeré filosofii, neboť byl jejím velmi zkušeným učitelem.*“²³⁶ Jakkoli je *Dicineovo* působení sporné, vyniká Jordanova snaha předložit čtenáři „civilizované“ Góty. *Dicineus* je učil přírodní filosofii, jak žít podle jejich vlastních zákonů, které měly být dokonce sepsány a známy pod názvem „*belagines*“. Z historického hlediska se opět jedná o minimálně spornou informaci, neboť zvykové právo nebylo u Gótů sepsáno. Skutečné sepsané gótské právo spatřuje světlo světa až v 5.–6. st. a bylo pod silným vlivem římského práva. Z hlediska Jordanovy sebeidentifikace se jedná o významnou informaci, neboť znovu poukazuje na výjimečnost Gótů mezi ostatními Germány.

Kromě zdůraznění jejich civilizační úrovně připomíná Jordanes také válečné umění, které se však v líčení částečně liší od jeho současníků. Rozdíl nespočívá ve vyvyšování gótské taktiky, ale v otevřené kritice římského chování, které bylo potrestáno. Podle Jordana se za vlády císaře *Domitiana* Gótové zalekli římské chtivosti a zrušili dřívější dohody s římskými císaři. Gótové následně přepadli římský břeh Dunaje.²³⁷ *Domitianův* vojevůdce *Fuscus*²³⁸ zaútočil na krále *Dorpane*a.²³⁹ Namísto očekávaného vítězství však utrpěl porážku. Jordanes uvádí, že hned v prvním střetnutí zabili římského velitele a v táboru Římanů se zmocnili

²³⁴ vládl 80–44 př. n. l.

²³⁵ *Zalmoxis*, mytický náboženský reformátor z Thrákie, zakladatel mysterijního kultu věřícího v nesmrtelnost duše.

²³⁶ JORDANES, *Getica*, ed. Th. Mommsen, MGH AA 5.1, Weidman, Berlin, 1882, kap. XI., 69.

²³⁷ jednalo se o území Illyrika

²³⁸ *Fuscus*, velitel pretoriánské gardy v letech 81–86, roku 86 byl poražen a zabit Dáky.

²³⁹ *Dorpaneus*, pravděpodobně byl předchůdcem dáckého krále *Decebala*.

velkého bohatství.²⁴⁰ Autor líčí gótské vítězství jako zasloužené. Téměř se až čtenáři vnucuje myšlenka, že Gótové potrestali římskou zpupnost a vojensky je zřetelně převýšili. Podobný postoj nacházíme u římských historiků zřídka. Místy zmiňuje podobný pohled Ammianus,²⁴¹ ale Jordanovo – až procítěné líčení – je pro období 1. st. n. l. velmi vzácné. Vítězství mělo být natolik velkolepé, že lid začal gótské vůdce považovat za polobohy.²⁴² Autor je zmiňuje jako *ansis*, což představuje lingvistickou záhadu. Nejjednodušší srovnání se nabízí se staroseverským slovem *áss*, kterým se ve staroseverské mytologii označovala dynastie nejdůležitějších bohů.²⁴³ Mohou uvedené skutečnosti, obsažené v této části práce, snad poukazovat na Jordanovu skrytou gótskou identitu?

Z hlediska jeho možné gótské identity představuje další zajímavou pasáž jeho popis osoby císaře *Maximina I.* Autor se o císaři podrobně rozepisuje a jeho závěry jsou přinejmenším zajímavé. Poté, když se Gótové usídlili v Moesii a Thrákii, měl být jejich potomkem právě budoucí císař Maximinus, jeho otcem byl jistý *Micca*, muž gótského původu, matka se jmenovala Ababa. Její původ není znám, ale je téměř jisté, že podle jména nemohla být římského původu. Z historického hlediska je tato informace značně nespolehlivá, neboť vychází z *Historie Augusty*. Tento údaj však uvádí i M. Grant,²⁴⁴ který také zdůrazňuje jeho až legendární sílu, která spočívala ve velké fyzické zdatnosti, mohutnost a vojenské schopnosti, které jej povýšily, kolem roku 232, až do funkce velitele legie v Egyptě. Jordanes historicky správně uvádí dobu jeho krátké vlády, která trvala pouhé tři roky, důležitější je však autorova zmínka o pronásledování křesťanů. Informaci pravděpodobně čerpal z díla Paula Orosia.²⁴⁵

Jordanes se velmi podrobně zabývá Maximinovým mládím, kdy ho líčí téměř jako bájného udatného hrdinu!²⁴⁶ Dále uvádí velmi zajímavou informaci, která nabízí několik interpretací, jež mohou výrazně přispět k poznání Jordanovy sebeidentifikace: „*Císař²⁴⁷ uspořádal hry pro vojáky a za vítězství byly nabízeny ceny. Když to Maximinus viděl, i když byl mladík a zcela barbar, žádal ústy svého otce po císaři, aby mohl zápasit se zkušenými vojáky.*“²⁴⁸ Pozorným sledováním lze zjistit, že Jordanes nejprve uvádí, že oba rodiče byli neřímského původu,²⁴⁹

²⁴⁰ JORDANES, *Getica*, ed. Th. Mommsen, MGH AA 5.1, Weidman, Berlin, 1882, kap. XIII., 77-78.

²⁴¹ nejzřetelněji lze podobný postoj sledovat u líčení adrianopolské události

²⁴² JORDANES, *Getica*, ed. Th. Mommsen, MGH AA 5.1, Weidman, Berlin, 1882, kap. XIII., 78.

²⁴³ JORDANES, *Gótské dějiny: Římské dějiny*, s. 204.

²⁴⁴ GRANT, M. *Římscí císařové*, s. 155.

²⁴⁵ PAULI OROSII, *Historiarum Adversum Paganos Libri VII: Accedit Ejusdem Liber Apologeticus*, ed. C. Zangemeister, 1882, Liber VII, 19.

²⁴⁶ JORDANES, *Getica*, ed. Th. Mommsen, MGH AA 5.1, Weidman, Berlin, 1882, kap. XV., 83-88.

²⁴⁷ Jordanes má na mysli císaře Severa

²⁴⁸ JORDANES, *Getica*, ed. Th. Mommsen, MGH AA 5.1, Weidman, Berlin, 1882, kap. XV. 84.

²⁴⁹ Grant uvádí přímo Maximinův gótsko-alanský původ.

avšak vzápětí líčí, že Maximinus byl napůl barbar. Mohl se autor zmýlit, či pozapomenout? Nebo jeho gótský původ již nepovažoval za barbarský? Pokud ne, tak by to mohlo znamenat významný posun ve smýšlení autora jako římského historika, který opouští předsudky vůči Germánům. Další zajímavost představuje autorův postoj k Maximinově síle a vojenským schopnostem: „...(Císař) *nařídil, aby zápasil s náhradníky, aby od jinocha neutržili vojáci potupu... Porazil šestnáct protivníků, kdy si ani nevyžádal přestávku mezi jednotlivými zápasy.*“²⁵⁰ Jordanes pokračuje v tomto stylu i dále. Postupně Maximinovy schopnosti stupňuje až do stěží představitelné úrovně. Nejprve se sice Maximinus provinil proti vojenskému řádu nedisciplinovaností, přitom autor neopomíná zdůraznit, že barbarům se to někdy stává (!) – a když jej chtěl Severus potrestat, vymohl si od něj, na důkaz udatnosti, boj s vycvičenými vojáky. Během chvíle porazil sedm vojáků (autor opět zdůrazňuje, že si nepotřeboval ani odpočinout) a císař ho následně zahrnul stříbrnými náramky a zlatým nákrčníkem. Nakonec byl budoucí císař zařazen do císařovy tělesné stráže.²⁵¹ Autor i dále pokračuje v superlativech na jeho osobu, což navozuje dojem, že Maximinus – i přes svůj „polobarbarský“ původ – byl ideálním vládcem.

Jordanes se nezaměřuje pouze na vyvyšování významných osob gótského původu, ale v jeho zájmu stojí i snaha vysvětlit čtenáři etnické vztahy mezi Góty a Gepidy. Pravděpodobně nevědomky se však dostává do interpretačních nejasností. V líčení o dobytí Marcianopole Góty²⁵² Jordanes zdůrazňuje, že když se Gótové vrátili na své území, Gepidové v záchvatu závidy vytáhli proti svým příbuzným do boje.²⁵³

Autor se v celé práci snaží vysvětlovat různé přesuny kmenů v tehdy známém světě a jejich vývoj sleduje hluboko do minulosti, avšak zvláštní pozornost věnuje právě gepidsko-gótským vztahům. Přesto, že se v jeho dalším vyprávění jedná o smyšlený původ obou gentes, opět lze spatřit důraz na gótskou výjimečnost. Autor se v líčení vrací ke králi *Berigovi*²⁵⁴ do doby, kdy se Gótové měli plavit z ostrova Scandza a na třech lodích dorazili ke Gothiscandze. Jedna ze tří lodí však plula pomaleji a kmen, který vezla, dostal jméno gepanta a postupem času se vyvinul název Gepidé. Podle Jordana slovo gepanta znamená snad pomalý či líný s odkazem, že se toto slovo používá v „jejich“ jazyku. Otázkou však zůstává, v „čí“ jazyku měl na mysli. Pravděpodobně tím myslel jazyk Gepidů, avšak důkaz neexistuje, pouze

²⁵⁰ JORDANES. *Getica*, ed. Th. Mommsen, MGH AA 5.1, Weidman, Berlin, 1882, kap. XV., 85.

²⁵¹ tamtéž, 86.

²⁵² patrně k události došlo roku 248 či 249

²⁵³ JORDANES. *Getica*, ed. Th. Mommsen, MGH AA 5.1, Weidman, Berlin, 1882, kap. XVI., 94.

²⁵⁴ tamtéž, kap. XVII., 94–95.

dodává, že uvedené slovo odpovídá jejich mentalitě a chování charakterizovanému leností a neohrabaností.

Uvedené řádky naznačují, že Jordanova shovívavost vůči Gótům byla značná. Doposud se autor neodvážil Góty výrazněji kritizovat a jeho stranění jejich činům je zřejmé, avšak v XX. kapitole dochází k výrazné výjimce pojící se s vládou císaře Galliena.²⁵⁵ V průběhu jeho vlády gótské vůdci Respa, Veduco a Thuruaurus podnikli přes Hellespont invazi do Asie. Jordanes si všímá jejich ničivého útoku velmi podrobně, připomíná, že zničili mnoho měst a plenění Chalkedonu se rovnalo katastrofě.²⁵⁶ Zdůrazňuje také jejich divokost.²⁵⁷ Tato pasáž se výrazně vymyká z tradičního Jordanova pohledu.

Doposud byl čtenář utvrzován ve výjimečnosti Gótů a jejich civilizovanost téměř konkurovala římské. Co jej vedlo k tomuto postoji, když víme, že k dalším gótským expanzím přistupoval neutrálně až téměř oslavně? Z Jordanova popisu situace se čtenáři téměř navozuje dojem, že se na Góty výrazně hněvá a jejich jednání odsuzuje. Je nutné vzít v úvahu skutečnost, že Gótové útočili na východní oblasti římské říše a pokud odtud Jordanes pocházel, mohl gótský útok brát „osobně“? Jedná se pouze o teorii a navíc bez bližších prokazatelných důkazů, ale není bez zajímavosti, že v líčení o dobytí Říma Alarichem je velmi umírněný a dokonce zdůrazňuje jejich civilizované jednání, které se vymyká chování jiných germánských gentes.

Téměř jako „den a noc“ se liší další Jordanovo pojednání o Gótech. Autor přibližuje vládce *Ermanaricha* z rodu Amalů, který byl přirovnáván k Alexandru Velikému – a jak dodává – po právu.²⁵⁸ Ermanarich dokázal soustředit pod svoji vládu nejen řadu kmenů, ale přímo národů. Za pozornost stojí zejména jejich názvy. Jejich autenticita však zůstává přinejmenším sporná. Lze souhlasit s Doležalem, že i pouhá rekonstrukce jejich názvů je velmi obtížná – pokud ne přímo nemožná. Jména – Golthescytha, Thiudos, Inaunxis, Vasinabroncas, Merens, Mordens, Imniscaris, Rogas, Tadzans, Athaul, Navego, Bubegenas a Coldas – je obtížné i skloňovat, neboť pro ně nemáme jiný pramen než ten, který zanechal Jordanes.²⁵⁹ Jeho motiv zůstává neznámý. Je pravděpodobné, že se pokoušel zdůraznit gótské vojenské schopnosti a Ermanaricha připodobnit k Alexandru Velikému, aby zdůraznil význam a důležitost Gótů v pozdně antickém světě.

²⁵⁵ Gallienus, římský císař vládnoucí mezi lety 253–268.

²⁵⁶ JORDANES. *Getica*, ed. Th. Mommsen, MGH AA 5.1, Weidman, Berlin, 1882, kap. XX., 107.

²⁵⁷ tamtéž, 108.

²⁵⁸ JORDANES. *Getica*, ed. Th. Mommsen, MGH AA 5.1, Weidman, Berlin, 1882, kap. XXIII., 116.

²⁵⁹ JORDANES. *Gótské dějiny: Římské dějiny.*, s. 210.

Autor předkládá i reálnější líčení o podrobení kmene Herulů, pro jejichž historii však již existuje dostatek pramenů. Herulové, přestože jsou líčeni jako obratní válečníci, byli podrobeni Góty díky gótské tvrdosti a uvážlivosti. Snaha vyvýšit gótskou udatnost je z Jordanova textu opět zřejmá. Zjevně se však nejedná o surovou hrubou sílu, ale o vojenskou bystrost a vojenskou nadřazenost Gótů nad ostatními.

Oproti jiným římským křesťanským historikům Jordanes řeší náboženskou otázku Germánů velmi málo. Gótskou religiozitu výrazněji připomíná pouze místy, nejvýrazněji v souvislosti s hunskou expanzí ve 2. polovině 4. století. V jeho líčení gótské konverze však zůstává nezodpovězená důležitá otázka: „*Slibovali (Gótové), že pokud jim dá (císař Valenes) část území Thrákie a Moesie, aby zde zúrodňovali půdu, budou se řídit zákony a nařízeními. A aby jim císař více důvěřoval, slíbili mu, že se stanou křesťany, když jim pošle učitele, kteří by je naučili jeho jazyk.*“²⁶⁰ Co tímto textem autor zamýšlel? Je zřejmé, že jazykem zamýšlel latinu. To však z hlediska konverze nedává smysl. V římské říši (například v Moesii, o které Jordanes přímo hovoří) již poměrně dlouhou dobu žila výrazná křesťanská gótská menšina, používající góštinu při křesťanských obřadech. Podle Doležala v tomto případě Jordanes záměrně spojil znalost latiny s přijetím křesťanství.²⁶¹ Lze předpokládat, že se v tomto případě jednalo o určitý symbol křesťanského stmelení prostřednictvím latiny.

Jordanes dokonce uvádí, že sám císař Valens chtěl Góty požádat, aby se usadili na římském území s tím, že by vytvořili pomyslnou zeď proti jiným germánským kmenům. V této pasáži se výrazně rozchází s Ammianem, který naopak zdůrazňuje, že Gótové byli usazeni na území říše bez jakékoli smlouvy s Římem – a navíc s příslibem, že budou v případě nutnosti poskytovat říši vojenskou pomoc.

Jordanes dále vysvětluje skutečné motivy Valensova chování. Nebylo motivováno upřímnou snahou poskytnout Gótům pomoc, ale naopak přivést je k ariánství, ve kterém Jordanes spatřoval velké nebezpečí: „*A neboť tehdy byl Valens nakažen ariánským zlem, bránil našim obcím v činnosti a ke Gótům poslal svoje přívržence, aby je poučili ve víře. Ti přišli a vpustili jed svojí zrady do lidí nevzdělaných a nepoučených.*“²⁶² Jordanes – v tomto smyslu –, „obcemi“ míní zřejmě obce nikájských křesťanů. Autor k Valensovi zjevně cítil velké nepřátelství, ale za jeho kritikou vůči císaři stojí snaha zasáhnout proti ariánství. Valens byl pravděpodobně stoupencem arianismu, ve volbách podporoval ariánské kandidáty, jinak však do náboženských otázek nezasahoval. Odlišný názor má Grant, podle kterého byl Valens

²⁶⁰ JORDANES. *Getica*, ed. Th. Mommsen, MGH AA 5.1, Weidman, Berlin, 1882, kap. XXV., 131.

²⁶¹ JORDANES. *Gótské dějiny: Římské dějiny.*, s. 212.

²⁶² JORDANES. *Getica*, ed. Th. Mommsen, MGH AA 5.1, Weidman, Berlin, 1882, kap. XXV., 132.

zarytým stoupencem ariánství, poslal ortodoxní biskupy do vyhnanství a některé vyznavače ortodoxie nechal i popravit.²⁶³

Jordanes se v dalším líčení velmi podrobně věnuje adrianopolským událostem. Nevšímá si podrobně bitvy samotné – jako Ammianus – ale svoji pozornost zaměřuje na události předcházející bitvě. Neváhá silně kritizovat římské velitele, na druhé straně vyzdvihuje gótskou udatnost s důrazem, že góští válečníci raději zvolí smrt v bitvě než hladem. Jordanův text se nápadně podobá Ammianovu, zdůrazňuje však: „...*ten den se Gótové zbavili hladu a Římané ztratili bezpečí*...“²⁶⁴ Z Jordanova líčení se téměř zdá, že „spravedlnost“ zvítězila. Zrádní římsští úředníci byli potrestáni, ariánský císař Valens zahynul – jak autor dodává, rukou těch, které svedl z pravé cesty²⁶⁵ – a Gótové zaslouženě získali moc.²⁶⁶ Popis adrianopolských událostí představuje pravděpodobně jedinou pasáž, kde se čtenáři může až zdát, že autor téměř smazává „římskou“ příslušnost. Velmi kriticky se k římským poměrům vyjadřuje i Ammianus, avšak Jordanův postoj je zřetelně nesmiřitelnější. Gótové byli, v jeho podání, téměř v právu – jaký vliv v hodnocení však mohlo mít jeho religiozní cítění k Valensovi a jeho ariánství? Měla Jordanova tolerance vůči Gótům etnický podtext, nebo se jednalo o nenávist vůči ariánství?

Jordanes pokračuje stejným stylem i dále. Podrobně si všímá událostí kolem prvního vyplnění Říma. Jeho závěry jsou však oproti jiným římským historikům překvapivé a svým postojem je jedinečný. První zajímavou zmínku představuje Honoriovo chování vůči gótským územním nárokům v Galii a Hispánii. Zdůrazňuje, že Gótové rozradostněni touto zprávou (Honorius Gótům nabídl území v Galii a Hispánii) opustili Itálii, aniž by spáchali něco zlého.²⁶⁷

Jordanes z následujících událostí otevřeně obviňuje Stilicha, který: „...*zlotřile dorazil k Pollentii, ležící v Kottijských Alpách, a zaútočil ke zkáze celé Itálie a ke své hanbě na Góty, kteří nečekali žádné nebezpečí*.“²⁶⁸ Následně autor vyzdvihuje gótskou udatnost a připomíná, že Stilichonovo vojsko bylo celé obráceno na útěk a zničeno. Přesná interpretace této pasáže je problematická z několika důvodů (z historického hlediska situaci podrobně popisuje

²⁶³ GRANT, M. *Římscí císařové*, s. 285.

²⁶⁴ JORDANES. *Getica*, ed. Th. Mommsen, MGH AA 5.1, Weidman, Berlin, 1882, kap. XXVI., 137.

²⁶⁵ tamtéž, s. 138.

²⁶⁶ Tělo císaře Valense se nikdy nenašlo. Ammianovo líčení se shoduje s Jordanem, podle kterého, byl císař, po utrpeném zranění v boji a na útěku, upálen nepřáteli v nedaleké chalupě nacházející blízko bojiště. Ammianus však navíc přidává druhou verzi, kdy měl Valens náhle zemřít po zásahu šípem uprostřed svých vojsk.

²⁶⁷ JORDANES. *Getica*, ed. Th. Mommsen, MGH AA 5.1, Weidman, Berlin, 1882, kap. XXX., 153.

²⁶⁸ tamtéž, 154.

zejména J. B. Bury).²⁶⁹ Jordanes, podobně jako v dalších textech, zdůrazňuje kladné gótské vlastnosti, Stilicho je naopak vyobrazen jako zrádce. Mohla mít na Jordana vliv skutečnost, že Stilicho byl polobarbarského – navíc vandalského – původu? Jordanes, podobně jako jiní římsí historikové, líčil Vandaly obecně velmi negativně. Stilicho však, alespoň oficiálně, zastupoval římské zájmy. V následujících řádcích Jordanes připouští, že Alarichovo vojsko vtrhlo do Říma, ale zmocnilo se pouze kořisti – město nezapálilo a ani svatá místa neutrpěla škody, jak by to udělali jiní barbaři.²⁷⁰ Text navozuje dojem, že Alarich postupoval civilizovaně, když vyplenil Řím! Autorův smířlivý postoj je zcela ojedinělý, zdůrazňuje také, že Gótové postupovali nenásilným způsobem.

Jordanovo etnické cítění je v těchto pasážích velmi problematické. Zdůrazňuje sice gótskou výjimečnost, ale stále je považuje za barbary. Z kontextu vyplývá, že v jeho pohledu jsou Gótové pojímáni jako barbaři „vyššího řádu“. Alarich dokázal vyplenit Řím, a přestože se jednalo o taktické vítězství, ze strategického hlediska to byl pro Alaricha neúspěch, neboť se mu nepodařilo vymínit si pro Góty vyšší správní postavení v římské říši.²⁷¹

Autor v další části práce věnuje velkou pozornost období hunské expanze. Stručně představuje hunskou vládnoucí genealogii s důrazem na osobu Attily, který shromáždil velké vojsko a připravoval se podrobit si „*dva nejvýznamnější národy světa – Římany a Vizigóty*“.²⁷² Pravděpodobně, aby dodal následným událostem větší dramatickosti, uvádí, že proti nim shromáždil na půl milionu vojáků,²⁷³ což je podle Thompsona absolutní nesmysl.²⁷⁴ Jordanův postoj vůči rovnosti Římanů a Vizigótů je zřejmý. Mělo na jeho smýšlení vliv etnické cítění, nebo skutečnost, že Vizigóti výrazně v následujících událostech pomohli Římu na Katalaunských polích, kde měli zásadní význam pro výsledek bitvy?

Jordanes uvádí velmi zajímavý dialog v pasáži pojednávající o poselstvu Valentiniana III. ke gótskému králi Theoderidovi: „*Je na vašem uvážení, nejudatnější ze všech kmenů, abyste se stali součástí spojení proti panovníkovi, jenž hodlá udělat lidí z celého světa své otroky...*“²⁷⁵ Historická hodnověrnost Jordanova textu je v tomto místě mizivá. Poselstvo pocházelo nikoliv od císaře, ale od *Flavia Aëtia*, který se pokoušel Vizigóty přimět k tažení proti Hunům dříve, než proniknou do Galie.²⁷⁶ I odpověď Vizigótů Římu není podložena historickými údaji. To však nic nemění na tom, že Jordanovo úsilí podsunout čtenáři

²⁶⁹ BURY, B. J. c. d., s. 160–166.

²⁷⁰ JORDANES. *Getica*, ed. Th. Mommsen, MGH AA 5.1, Weidman, Berlin, 1882, kap. XXX., 155.

²⁷¹ WOLFRAM, H. c. d., s. 158–161.

²⁷² JORDANES. *Getica*, ed. Th. Mommsen, MGH AA 5.1, Weidman, Berlin, 1882, kap. XXXV., 181.

²⁷³ tamtéž, 182.

²⁷⁴ THOMPSON, E. *Hunové*, s. 51–55.

²⁷⁵ JORDANES. *Getica*, ed. Th. Mommsen, MGH AA 5.1, Weidman, Berlin, 1882, kap. XXXVI., 187.

²⁷⁶ BEDNAŘÍKOVÁ, J. *Attila – Hunové, Řím a Evropa*, s. 197.

výjimečnost Gótů nejen jako velkých válečníků, ale také diplomatů, kteří vystupují vůči Římanům jako rovný s rovným, je značné: „*Římané, nyní máte, oč jste usilovali, učinili jste z Attily i našeho nepřítele...*“²⁷⁷ Jordanovo smýšlení v těchto pasážích je výrazně progótské. Katalaunská pole představují v líčení římských historiků velmi zásadní událost, „propagace“ Gótů tak zde má mimořádný význam.

O samotné bitvě zanechává Jordanes podrobný popis. Z pohledu Gótů však věnuje zvláštní pozornost situaci po bitvě, kdy přibližuje Aëtiovo jednání. Římští autoři velebili Aëtiovy činy a vlastnosti, které skutečně nejednou výrazně pomohly vyřešit napjatou politickou situaci říše. Jordanes však římského vojevůdce v důsledku kárá. Podle něj se Aëtius obával, že by zničení Hunů vedlo k posílení pozice Gótů. *Thorismunda*²⁷⁸ přesvědčil k odchodu z bojiště v jeho vlastním zájmu, aby pro svoji osobu uhájil trůn. Jordanes otevřeně kritizuje římského vojevůdce, neboť využil Thorismundovy váhavosti.²⁷⁹

Autor si výrazně všímá gótské udatnosti a nepřímo i přiznává, že římské vítězství by se bez gótské pomoci zrodilo jen obtížně. Jordanes velebil Thorismundovo úsilí i dále. Neváhá přitom čtenáři předložit smyšlenou událost, která jej má utvrdit v postupné gótské mocenské nadřazenosti nejen vůči Hunům a jejich spojencům, ale nepřímo i vůči Římu. Následné události dějinně zasadil do roku 452, což samo o sobě je historický omyl. Podle jeho mínění Attila, po plenění Itálie, opět vytáhl proti Vizigótům – nejprve však zaútočil na Alany u řeky Liger,²⁸⁰ Thorismund Attilův plán prohlédl a zaútočil na něj.²⁸¹ Následně proběhla urputná bitva, která se vyrovnala té na Katalaunských polích.²⁸²

Řehoř z Tours sice uvádí, že Thorismund se nedlouho před smrtí účastnil bitvy,²⁸³ avšak proti Alanům a nikoliv proti Hunům. Jaký motiv vedl Jordana k této interpretaci? Pokoušel se vyvýšit gótský úspěch na úkor nejen Hunů, ale i nad římskou udatností? Attilova vojska plenila Itálii a až na zásah papeže Lva I. – nikoliv římské armády – byl jeho postup zastaven a také až gótské vojenské schopnosti dokázaly zastavit hunský rozmach.

Jordanes připomíná i největší krizové období západořímské říše, nikoliv však z pohledu římské politiky, ale z nástupu vizigótského krále Euricha, který „*když viděl rychlou výměnu*

²⁷⁷ JORDANES. *Getica*, ed. Th. Mommsen, MGH AA 5.1, Weidman, Berlin, 1882, kap. XXXVI., 189.

²⁷⁸ Thorismund vládl velmi krátce mezi lety 451–453, kdy byl zavražděn svým bratrem Theoderichem II.

²⁷⁹ JORDANES. *Getica*, ed. Th. Mommsen, MGH AA 5.1, Weidman, Berlin, 1882, kap. XLI., 216.

²⁸⁰ dnešní Loira

²⁸¹ BEDNAŘÍKOVÁ, J. *Attila – Hunové, Řím a Evropa*, s. 216.

²⁸² JORDANES. *Getica*, ed. Th. Mommsen, MGH AA 5.1, Weidman, Berlin, 1882, kap. XLIII., 226–227.

²⁸³ TURONENSIS, Gregorius. *O boji králů a údělu spravedlivých: kronika Franků: dějiny v deseti knihách*. Vyd. 2. Praha: Argo, 2006, 516 s. Memoria medii aevi, sv. 1., II., 7, ISBN 80-720-3597-5.

římských císařů na trůně, snažil se uchvátit Galii pod svoji nadvládu“.²⁸⁴ Podobně jako Sidonius také Jordanes spatřuje v gótském vládcu velké nebezpečí. Jordanes připomíná i Eurichovo dobytí města Arvernum, které bylo působištěm Sidonia – a které bránil Sidoniův švagr Ecdicius. Následující řádky představují jedinečnou možnost komparace/konfrontace s líčením Sidonia: „*Tedy Eurich viděl velké změny, obsadil, jak jsme výše uvedli, město Arvernum. V té době*²⁸⁵ *tam velel římský vojevůdce Ecdicius, nejurozenější senátor a syn císaře Avita ... Avitův syn Ecdicius po dlouhé a neúspěšné válce s Vizigóty přenechal svůj domov a zejména město Arvernum nepříteli a odebral se na bezpečnější místo.*“²⁸⁶

Jordanes nastalou situaci blíže nekomentuje. Jeho výpověď má charakter suchého konstatování, které však odpovídá Sidoniovu líčení. Zdá se, že je autor smířen s realitou postupného oslabování římské moci v Galii a jeho vztah k Eurichovi – na rozdíl od jiných gótských vládců – zůstává chladný. V předchozích pasážích, kdy Jordanes často vyzdvíhoval činy gótských vládců, zůstává – i pro Jordana – Eurichovo jednání těžko přijatelné. Zdržuje se však veškerých emocí a pouze konstatuje, že Eurich využil „*otřesů římské říše*“.²⁸⁷

Jordanes se však hned v další části textu opět snaží vyvýšit gótskou výjimečnost. Autor zmiňuje Eurichova nástupce Alaricha, který vládl Vizigótům jako toho jména devátý v pořadí.²⁸⁸ Naráží tak na Alaricha II.,²⁸⁹ se kterým měla skončit existence Vizigótů, což je historický omyl, neboť Vizigóti, po porážce od Franků, působili dále na Pyrenejském poloostrově. Kincl uvádí, že kodifikace práva, pořízená Alarichem pro římské poddané, mohla být také politickým gestem, kterým chtěl Římany přátelsky naklonit Vizigótům a přimět je ke spolupráci proti franckým agresorům.²⁹⁰

Není smyslem výkladu poukázat na Jordanovu faktografickou chybu, ale je třeba zdůraznit, že jeho přirovnání o konci vlády říše se pojí s osobou císaře *Romula Augustula*, který nesl jméno zakladatele Říma. Jordanes zdůrazňuje stejný osud obou říší, kdy vládcové téhož jména stáli u jejich zrodu i zániku. Z hlediska římských dějin se autor samozřejmě mylí, neboť rok 476 nelze ve světle dějin pojmut jako zánik západořímské říše. Snaží se Jordanes zdůraznit paralelu – a tedy i význam – Gótů a Římanů jako nejpřednějších států tehdejšího

²⁸⁴ JORDANES. *Getica*, ed. Th. Mommsen, MGH AA 5.1, Weidman, Berlin, 1882, kap. XLV., 237.

²⁸⁵ roku 475

²⁸⁶ JORDANES. *Getica*, ed. Th. Mommsen, MGH AA 5.1, Weidman, Berlin, 1882, kap. XLV., 240.

²⁸⁷ JORDANES. *Getica*, ed. Th. Mommsen, MGH AA 5.1, Weidman, Berlin, 1882, kap. XLVII., 244.

²⁸⁸ tamtéž, kap. XLVII., 245.

²⁸⁹ Alarich II., syn Euricha, vládl mezi lety 487-507, roku 506 nechal vyhotovit tzv. Alarichův breviář, který vycházel z římských práv a zákonů, roku 507 byl poražen a pravděpodobně zabit franským vládcem Chlodvíkem. v bitvě u Vouillé.

²⁹⁰ KINCL, J., URFUS, V. *Římské právo*, Panorama, Praha, 1990, s. 65.

světa na základě společného jevu? I pokud by tomu tak nebylo, uvedené srovnání představuje z pera římského historika velmi vzácný postoj.

Jordanův další výklad směřuje k přiblížení dějin Ostrogótů. Jeho první výraznější zmínka se pojí s boji vedenými proti oslabeným hunským vojskům usazených v Panonii. Podle Wolframa²⁹¹ následné události spadají do roku 467 či 468, netýkají se však Hunů, ale Bulharů, což Jordanes patrně netušil. Zdůrazňuje, že Gótům již nestačilo to, co dostávali od římského císaře, a rozhodli se olupovat okolní kmeny, nejen aby získali potřebnou kořist, ale také – jak zdůrazňuje – aby předvedli svoji statečnost.²⁹² K loupení nedošlo, neboť se Ostrogóti měli utkat s hunským vládcem *Dintzikem* a porazit ho. Jordanes pokračuje i dalšími vítězstvími, tentokrát proti Svébům. Gótský vládce *Thiudimer* Svéby porazil, ale projevil i velkorysost, neboť zajatce propustil a jejich vládce *Hunimunda* dokonce přijal za svého syna.²⁹³ Uvedené řádky mohou nabídnout rozmanitou interpretaci textu. Sama osoba Hunimunda je nejasná, neboť jiné prameny o ní nic nevypovídají. Jordanes sice v *XLVIII.* kapitole zmiňuje jméno Hunimund, který byl synem gótského krále Ermanaricha, ale z kontextu vyplývá, že se rozhodně nemohlo jednat o svébského vládce. Mohl Jordanes jen zkomolit jméno či jej chybně opsat? Pokouší se zdůraznit gótskou převahu nad jinými gentes?

Zajímavou poznámkou je autorova zmínka o adopci. Z kontextu je zřejmé, že se s velkou pravděpodobností jednalo o tzv. „*adoptio per arma*“, tedy adopci prostřednictvím darování zbraní.²⁹⁴ V období stěhování národů se nejednalo o vzácný jev, neboť germánská společnost považovala tento postup za rovnocenný s pokrevním příbuzenstvím. Rovněž z pohledu římského chování se nejednalo o nic překvapivého, neboť pokud římský císař přistoupil k této formě adopce, nezakládal tento čin žádný nárok na dědictví.

Jestliže Jordanes ve svém díle často zdůrazňoval vojenskou vyrovnanost mezi Římany a Góty, v otázce srovnání Gótů s jinými gentes neváhá zvýraznit gótskou udatnost a odvahu ještě více. Hunimund měl zradit gótského vládce a přemluvit Skiry, kteří žili doposud s Góty v míru, aby na ně společně zaútočili. Gótský král *Valamer* sice v následném boji padl, ale převaha Gótů byla tak vysoká, že Skirové byli zcela rozprášeni a v konečném důsledku porážka znamenala jejich zánik jako etnika. Následně Gótové porazili i Svéby a Sarmaty a tímto činem pomstili Valamerovu smrt.²⁹⁵

²⁹¹ WOLFRAM, H.. *Die Goten*, s. 264.

²⁹² JORDANES. *Getica*, ed. Th. Mommsen, MGH AA 5.1, Weidman, Berlin, 1882, kap. LII., 272.

²⁹³ JORDANES. *Getica*, ed. Th. Mommsen, MGH AA 5.1, Weidman, Berlin, 1882, kap. LII., 274.

²⁹⁴ JORDANES. *Gótské dějiny: Římské dějiny*, s. 232.

²⁹⁵ JORDANES. *Getica*, ed. Th. Mommsen, MGH AA 5.1, Weidman, Berlin, 1882, kap. LII., 275.

Jestliže se Jordanes pokoušel navodit myšlenku, že Římané a Gótové představují nejpřednější národy světa, z hlediska germánských gentes stojí Gótové na pomyslném vrcholu. Čtenáři se tak nabízí jedinečný pohled na římského historika, který výhradně straní vybranému kmenu, a navíc jejich počínání ve svých textech nejen schvaluje, ale i výrazně zdůrazňuje.

Jedinečný stylistický výklad (a zároveň také pohled) obsahuje text LVII. kapitoly pojednávající o chování Theodericha Velikého vůči císaři Zenónovi v souvislosti s jeho vstupem do Itálie. Autor se pokouší zdůraznit vzájemnou fungující harmonii mezi Góty a Římany. „*Proč se Západ, kterému v dřívějších dobách vládli Vaši předchůdci ... žije nyní pod tyranskou vládou krále Torkilingů a Rugů? Pošli mě tam s mým kmenem ... pokud zvítězím s pomocí Boží, rozšíří se Vaše sláva. Je lepší, abych já, Váš sluha a rovněž syn ... ovládl království, které získám od Vás darem. ... Pokud budu poražen, Vaše Milost nic neztratí ... a ušetří na výdajích. Ačkoli císař těžce nesl, že by Theoderich měl odejít, souhlasil s jeho nabídkou, protože mu nechtěl způsobit smutek ... svěřil mu (Theoderichovi) do rukou senát a lid římský.*“²⁹⁶ Uvedené řádky, byť obsahem zestručnělé pouze na hlavní autorovy postřehy, nabízejí zajímavý přístup k římsko-gótským vztahům. Jordanes předkládá smyšlený rozhovor, který líčí Theodericha jako významného Zenónova spojence. Zdůrazňuje sice jeho podřízenost vůči císaři, zároveň je však vhodným kandidátem na vyřešení napjaté situace na západě. Theoderich však měl Zenóna na západě pouze zastupovat, dokud císař osobně nedorazí.²⁹⁷

Je minimálně sporné, že by Zenón přistoupil, v této podobě, na Theoderichovu nabídku – a navíc, že by byl zatížen „smutkem“. Pravděpodobně se jedná o Jordanův literární stylistický obrat, který měl za cíl zdůraznit úlohu Gótů v pozdně antickém světě. Autor se zřejmě opět pokouší navodit myšlenku ideálu spojení Říma s Góty. Dochází snad u Jordana k duševnímu (etnickému) rozpolcení?

Theoderichovi se Jordanes věnuje i v další části díla. Zdůrazňuje, že po násilném odstranění Odoakera Theoderichem gótský vůdce odložil oděv Gótů a oblékl již šaty vládce, neboť se stal vládcem Gótů a Římanů.²⁹⁸ V další práci, *Romana*, autor zdůrazňuje, že Theoderich žil dalších třicet let a moudře vládl jak Gótům, tak Římanům.²⁹⁹ Z Jordanova líčení může vzniknout dojem duality moci Římanů a Gótů, kdy si římská civilizace podržela

²⁹⁶ JORDANES. *Getica*, ed. Th. Mommsen, MGH AA 5.1, Weidman, Berlin, 1882, kap. LVII., 291-292.

²⁹⁷ JORDANES. *Gótské dějiny: Římské dějiny.*, s. 233-234.

²⁹⁸ JORDANES. *Getica*, ed. Th. Mommsen, MGH AA 5.1, Weidman, Berlin, 1882, kap. LVII., 295.

²⁹⁹ JORDANES. *Romana*, ed. Th. Mommsen, MGH AA 5.1, Weidman, Berlin, 1882, 349.

svoji kontinuitu na východě, což odpovídá i Jordanově současnosti, a na západě vývoj pokračuje – snad v Jordanově pojetí – ideálním vývojem?

Autor Theodericha velebil až do jeho smrti a z následných událostí na Apeninském poloostrově viní *Theodehada*, který zneužil důvěry a postavení sestřenice *Amalasuenthi*, již nechal roku 535 popravit.³⁰⁰ Tento čin Justiniana natolik zasáhl, že to považoval přímo za urážku své osoby. Amalasuentha totiž již roku 533 poskytovala Belisariovi logistickou podporu ve válce s Vandaly. Po jejím sesazení dal Justinian zřetelně najevo, že považuje Amalasuenthu za svou chráněnkou.³⁰¹

V popisu Belisariova válečného tažení v Itálii se Jordanův vztah ke Gótům nečekaně mění. Zdůrazňuje Belisariovo snadné ovládnutí Sicílie, kde Gótové byli lehce přemoženi a následně se vzdali římskému veliteli. I další Belisariův postup se nesl – v jeho podání – ve znamení jednoduchých vítězství. Jordanes poukazuje na Theodehadovu vojenskou neschopnost. Neváhal proti Belisariovi poslat svého zetě *Evermunda*, jenž nakonec v zoufalství padl východořímskému vojevůdce k nohám a prosil o milost!³⁰² Oproti ranějším pasážím autor naopak zdůrazňuje gótskou vojenskou slabost. Jaký motiv mohl zapříčinit změnu Jordanova smýšlení? Jednalo se skutečně o vojenskou vyčerpanost Gótů, či se autor pokouší zvýraznit Theodehadovu neschopnost a proradnost, kdy se násilím zmocnil vlády?

Z dalších řádků Jordanova textu se jeví pravděpodobnější, že Theodehadova osobnost byla nepřijatelná i pro samotné Góty. Nakonec byl gótským vojskem vyhnán a na jeho místo nastoupil *Vitiges*.³⁰³ V posledních řádcích Getik Jordanes udržuje ke Gótům chladný přístup. Z Jordanova líčení čtenář postupně získává dojem, že jeho vztah k Justiniánovi předčil i sympatie ke Gótům, přesto neopomíná zdůraznit, že i v těžkých chvílích si zachovali důstojnost, v čele s Vitigisem.

Možná odpověď – na Jordanovu etnickou příslušnost – se pravděpodobně nachází až v samém závěru Getik. Jordanes, v souvislosti s Justinianovým vítězným tažením v Itálii, zdůrazňuje, že dochází k zániku gótské říše. S Vitigisem Justinián jednal velmi slušně, byl odveden do Konstantinopole, kde dokonce od císaře získal titul *patricius*.

Jordanes zdůrazňuje propojenost římské a gótské dynastie – spojení rodů Amalů a Aniciů. Vitigova manželka *Matesuentha* se provdala za císařova bratrance *Germana*, který měl pocházet z rodu Aniciů, což je však neprokazatelné a pravděpodobně se jedná o Jordanovu snahu zvýraznit jeho vznešenost. Spojení vznešených rodů Římanů a Gótů mělo být

³⁰⁰ ZÁSTĚROVÁ, B. c. d., s. 70.

³⁰¹ HEATHER, P. *Gótové*, s. 266–267.

³⁰² JORDANES. *Getica*, ed. Th. Mommsen, MGH AA 5.1, Weidman, Berlin, 1882, kap. LX. 309.

³⁰³ ZÁSTĚROVÁ, B. c. d., s. 70–71.

vyjádřeno narozením syna *Germana ml.* O jeho osudu však není nic známo.³⁰⁴ Lze z Jordanova textu vyčíst přání o spojení obou etnik v novou vládnoucí dynastií? Je otázkou, zda Jordanes preferoval římskou Justinianovu vládnoucí linii, či by byl nakloněn spolupráci obou etnik. Buď jak buď, Matesuentha se provdala do římské vládnoucí dynastie a tato varianta zdaleka nebyla nereálná již s vědomím, že ve východořímské říši etnická příslušnost nehrála zásadní roli.

Až v úplném závěru práce Jordanes pootevívá čtenáři svoje skutečné motivy k sepsání Getik. A možná odpověď na Jordanovu sebeidentifikaci se skrývá přímo v posledním odstavci. „*Rod Amalů, který je hoden chvály, ustoupil císaři, který je hoden slávy ještě více, a vzdal se vojevůdci, který je ještě statečnější než Góty, a jehož sláva nikdy nevyhasne.*“³⁰⁵ Uvedené řádky napovídají, že pro Jordana představuje Justinián nejdůležitější osobu obou národů a svým původem, činy a urozeností stojí i nad Góty. I když Jordanes napříč svým dílem považuje rod Amalů za vysoce urozený – nakonec „*ustoupil císaři*“. Čtenář tak může nabýt dojmu, že v konečném výsledku stojí na vrcholu římská civilizace, která je v závěsu následována Góty.

Nejsložitější interpretační problém Jordanovy sebeidentifikace se nachází pravděpodobně také v posledních řádcích Getik. Latinský text však nabízí dvě možné interpretace. Z tohoto důvodu jsou předloženy následující řádky v latinském jazyce. „*Nec me quis in favorem gentis praedictae, quasi ex ipsa trahenti originem, aliqua addidisse credat, quam quae legi et comperi. Nec si tamen cuncta, quae de ipsis scribuntur aut referuntur, complexus sum, nec tantum ad eorum laudem quantum ad laudem eius qui vicit exponens.*“³⁰⁶ Pro úplnost je v poznámkách text přeložen i do českého jazyka.³⁰⁷ Úskalí uvedených řádků představuje Jordanův výklad: „*pocházím z Gótů/jako kdyby z nich sám pocházel*“ (*quasi ex ipsa trahenti originem*). Tento problém podrobně rozebírá ve svojí práci Doležal³⁰⁸ s odkazem, že klíčové slovo tu představuje ono záhadné *quasi*. Domnívám se, že toto slovo může být klíčové pro celé pochopení Getik a tím i problematiky jeho sebeidentifikace. Podle Doležala Jordanes může tento výraz používat ve smyslu „jakoby“, „jako“, „jakožto“. Pozorný čtenář si všimne, že Jordanes slovo „*quasi*“ používá k přirovnáním, nebo – slovy Doležala – „*blíže vysvětluje*

³⁰⁴ JORDANES. Gótské dějiny: Římské dějiny., s. 237.

³⁰⁵ JORDANES. *Getica*, ed. Th. Mommsen, MGH AA 5.1, Weidman, Berlin, 1882, kap. LX., 315.

³⁰⁶ tamtéž, 316.

³⁰⁷ „Avšak ať si nikdo nemyslí, že jsem ve prospěch uvedeného národa Gótů, jen proto, že od něj odvozuji svůj původ, přidal do svého popisu něco odlišného, než co jsem sám přečetl či zjistil. Vždyť jsem do něj nezahrnul ani vše, co se o nich píše a říká, nevyprávěl jsem to ani z důvodu jejich slávy, ale kvůli slávě toho, kdo nad nimi zvítězil.“

³⁰⁸ JORDANES. Gótské dějiny: Římské dějiny., s. 8–9.

nějakou skutečnost“.³⁰⁹ Jasná odpověď o Jordanově původu pravděpodobně neexistuje. Ačkoliv Jordanův původ je nejasný, jeho stranění Gótům je zřejmé napříč celým dílem.

V kapitole pojednávající o Jordanovi jsem se pokoušel odhalit možnou autorovu etnickou příslušnost, zároveň také přiblížit odlišný pohled na Góty, než je tomu v líčení Sidonia a dalších vybraných pozdně antických autorů.

Jordanes se čtenáři oficiálně prezentuje jako římský historik vyznávající ortodoxii, který odvozuje svůj původ od Gótů. Může se však jevit s podivem, že by římský historik (Jordanes) měl zájem líčit dějiny „svého původního“ kmene – vezme-li se v úvahu, že například žádný z vybraných historiků nebyl zcela římského původu. Tvrdit – i po předkládaném rozboru – že Jordanes byl představitelem „gótské historiografie“, by pravděpodobně bylo příliš odvážné.

Jordanův přístup je oproti Sidoniovi výrazně odlišný. Hlavní rozdíl spočívá zejména v rozdílných osobnostech obou autorů. Jordanes se pokouší vylíčit celé dějiny Gótů, Sidonius se zaměřuje pouze na gótskou „přítomnost“ s důrazem na významné osobnosti, se kterými byl v přímém kontaktu. V Jordanově práci tak například zcela chybí podrobný popis vládců, jaký zanechává Sidonius (např. v dopise o Theoderichovi II.). Přitom i Jordanes působil u Gótů,³¹⁰ ale kromě stručného konstatování nepodává žádné bližší informace. Zajímavé srovnání názorů a přístupů vůči Gótům nabízí komparace Jordana s Ammianem Marcellinem a Zosimem. Pro oba historiky jsou Gótové barbarským etnikem, které pro římskou říši neznamena žádný významný politický, sociální nebo kulturní přínos. Jedná se o barbary germánského původu, kterým nelze věřit, schází jim morálka na úrovni Římanů, jednají impulsivně a jejich velitelé, i když v římských službách, se projevují značnou nespolehlivostí vůči Římu. Jordanův pohled se s uvedenými historiky rozchází, a to i přesto, že styl výkladu autorů je často podobný.

Oba „pohanští“ historikové nahlíží na Góty jako na jedno z mnoha germánských etnik, které pro Řím nemá žádný užitek, Jordanes v nich naopak spatřuje etnikum, které může být pro říši i přínosem. Ammianus se sice snažil vžít do pozice „starořímana“, ale ani on etnicky nebyl Říman. Měla na jeho úsudek vliv armáda a prostředí 4. století?

Ve 4. století však sloužilo v římském vojsku mnoho vojáků neřímského původu a bylo by s podivem, že by Ammianus po dlouhá léta dokázal tento jev přehlížet. Vysvětlením by snad mohlo být jeho vnímání jednotlivce či menší skupiny vojáků neřímského původu v římských službách, kteří bojují za římské zájmy proti „barbarům“. Na rozdíl od Jordana byl Ammianus také přímým účastníkem událostí, které – v bádáném období předkládané práce – popisoval. Jordanes líčí události se značným časovým odstupem a – na rozdíl od Ammiana – se

³⁰⁹ JORDANES. *Gótské dějiny: Římské dějiny*, s. 9.

³¹⁰ DOLEŽAL, S. c. d., s. 53.

neúčastnil přímé konfrontace s Germány. Porovnání Zosima a Jordana je ještě obtížnější. Na rozdíl od Ammiana se o Zosimově osobě dochovalo výrazně méně informací. Jordanes i Zosimos se lišili zejména religiózním cítěním. Tato okolnost výrazně ovlivnila jeho práci, zvláště v líčení dějin období pozdní antiky. Na rozdíl od Jordana se výhradně zaměřuje na sledování římských dějin. Gótové jsou v jeho pohledu jen dalšími nepřáteli Říma a podobně jako Ammianus je zastáncem výsadního postavení římské říše – a to i v období úpadku západního římského impéria.

* * *

b) Ammianus Marcellinus

Gótové jsou předmětem zájmu i pozdně antického pohanského historika a vojáka Ammiana Marcellina. Jeho zájem o Góty intenzivněji začíná v sedmdesátých letech 4. století ve spojení s vládou císaře Valense. Kromě své slavné a známé XXXI. knihy, která je téměř plně vyhrazena Gótům a gótsko-římským vztahům, sleduje jej napříč celým svým dílem. Důvod výběru Ammiana pro komparaci se Sidoniem je jednak v jeho podrobném pohledu na Góty v období jejich velké expanze, tedy na konci 4. století, ale také v přiblížení možného antropologického jevu – fenoménu strachu. Například odborný článek *Vnímání germánských gentes pozdně antickou nobilitou* ve sborníku *Člověk a strach – strach v antropologických perspektivách*³¹¹ pojednává o strachu římské nobility (také Ammiana) z Germánů, včetně Gótů. U Ammiana je sledování tohoto jevu o to zajímavější, že na rozdíl od dalších vybraných historiků a úředníků žil v době, kdy římské impérium mělo ještě dostatek sil odolávat expanzi Germánů.

Předně je nutné zdůraznit, že Ammianus žil ve 4. století, tedy v době, kdy Gótové sváděli s Římem vleklé boje bez jasného konečného výsledku. Ammianus se často inspiroval stylem antického dějepisce z období počátku principátu, a pravděpodobně z tohoto důvodu vždy velmi přísně odlišoval germánskou a římskou kulturu. Přesto lze v jeho díle nalézt i nezastřený strach z Germánů, který byl dán jeho životem vojáka a s Germány také po dlouhá léta bojoval. Ammianus předkládá čtenáři hned několik případů, většinou bitev, kde Germáni statečně bojovali proti římským vojskům – což téměř nikdy neopomíná zdůraznit.³¹²

³¹¹ HANOVSKÁ, L., HRONÍKOVÁ, L. a kol. *Člověk a strach, Strach v antropologických perspektivách*, s. 45 - 57.

³¹² tamtéž, s. 54

Pravděpodobně nejvýstižněji vyjadřuje svůj strach z Gótů v líčení slavné bitvy u Adrianopole, která se udála roku 378.³¹³

Sidonia a Ammiana od sebe sice odděluje přístup a časové období, ale při bádání v jejich pracích lze nalézt i zajímavé shody. Rozdíly jsou zřejmé, přesný rok Ammianovy smrti není znám, ale pohybuje se mezi lety 395–400, Sidonius se narodil až o zhruba třicet let později. Hlavní rozdíl však spočívá v náboženském vyznání, přesto se oba věnovali vojenským problémům – Ammianus jako profesionální voják a Sidonius jako představitel křesťanské církve, biskup, který bránil s Ecdiciem Auvergne proti Gótům. Jejich texty se liší v žánru i v obsahu, ale oba spojuje obava z gótské expanze.

Ammianus, který nebyl křesťanem, zaujímal k biskupům negativní stanovisko, jak poznamenal v XXVII. knize:

*„... když uvažuji o okázalosti městských poměrů, nepopírám, že se lidé chtějí této věci (dosažení úřadu biskupa) musí kvůli dosažení toho, po čem touží, hádat ze všech sil ... když uspějí, do budoucnosti jsou zabezpečeni tak, že se obohacují milodary matrón a na veřejnosti se chovají tak, že sedí nádherně oděni v kočárech a starají se o hostiny tak marnotratné, že jejich hodokvasy převyšují královské stolování...“*³¹⁴

Autorův postoj tak částečně kontrastuje například s volbou sv. Ambrože, jak připomíná Heer: *„Pro východ nemá historický Kristus žádnou průkaznost, pro Západ se stává historická skutečnost důkazem Boha. Ambrožovi přineslo takovéto pochopení světodějný úspěch. Nepokřtěný správce v Ligurii a Emilii byl milánským lidem zvolen za biskupa. To znovu dokazuje, jak úzce spolu souvisí pohanství a křesťanství: římská politická virtus statečného a úspěšného muže platila také za křesťanskou ctnost.“*³¹⁵

V otázce Germánů Ammianus, jako „staroříman“, rád stavěl do protikladu život primitivních společenství i vlastní idealizovanou minulost. Bednaříková připomíná, že nadřazenost Římanů nad barbary nezanikla ani v křesťanské éře římské říše a projevuje se i u křesťanských autorů, k nimž Sidonius patří. Vize jediného a jednotného lidstva, spojeného křesťanskou vírou, zde nezvítězila, naopak, vrcholící období stěhování národů přineslo některá velmi negativní stanoviska křesťanských spisovatelů k barbarům. Ve 4. století je

³¹³ Bitva se udála 9. srpna 378, kdy se střetlo římské vojsko pod velením císaře Valenta s Góty vedenými Fritigernem. Střetnutí se odehrálo severně od římského města Adrianopol a skončilo jasným vítězstvím Gótů, když v boji zahynula většina římských vojáků včetně samotného Valenta. Gótové sice nedokázali svého úspěchu výrazněji využít a o několik let později se Římanům dokonce podrobili, avšak setrvali na území říše a stali se trvalým mocenským faktorem ovlivňujícím římskou politiku a trvalou hrozbou pro balkánské provincie. Průběh bitvy lze poměrně dobře rekonstruovat na základě popisu soudobých historiků Ammiana Marcellina, Orosia a Eunapia.

³¹⁴ AMMIANUS MARCELLINUS. c. d., s. 349.

³¹⁵ HEER, F. c. d., s. 27.

najdeme např. u Ambrosia (sv. Ambrože), Hieronyma (sv. Jeronýma) nebo křesťanského básníka *Prudentia*.³¹⁶

Bednaříková se, v tomto smyslu, zabývá Ammianem i dále a uvádí, že „*Ammianus podává ve svém díle informace o velkém množství nejrozličnějších kmenů a národů, žijících mimo římskou říši. Provedeme-li rozbor jeho údajů o nich, zjistíme, že v celkem 133 případech takovýchto popisů existují významné rozdíly podle toho, zda autor tato etnika poznal autopticky, eventuálně zda šlo o etnika, s kterými byli Římané v běžném styku, nebo o národy vzdálenější a méně známé. V Ammianových etnografických exkurzech lze vyčlenit sedm hlavních znaků, které u něho představují úplnou charakteristiku etnika. Skutečnost, že všech sedm nebo většinu z těchto znaků najdeme jen u kmenů a národů historikovi dobře známých, ukazuje na to, že se své popisy nesnažil příliš doplňovat smyšlenkami anebo málo věrohodnými informacemi. Hodnota jeho exkurzů o Germánech nebo o Hunech je tedy poměrně vysoká. Topoi, převzatá ze starší literatury, nalezneme u Ammiana samozřejmě jako u většiny dalších antických autorů, samozřejmě také, co se exkurzu o Hunech týče, obsahuje však poznatky, které bychom ve starší literatuře v popisech kočovných etnik nikde nenašli. Jeho vztah k barbarům je většinou pohrdavý, jako starořímský cítící autor uznává nutnost je potlačovat, bojovat proti nim.*“³¹⁷

* * *

Ammianus poprvé připomíná Góty v XXII. knize souvislosti s císařem Julianem³¹⁸ a čtenáři přibližuje pohled na ně zrakem císaře Juliana. Z následujících řádek je zřejmé, že si římský imperátor neuvědomoval sílu Gótů a z vojenského hlediska je hluboce podcenil:

„...nedovoloval (Julianus) nic provádět liknavě, a ačkoli mu jeho důvěrníci radili, aby zaútočil na blízké Góty, často potměšile proradné, říkal, že hledá lepší nepřátele: na ně prý stačí galatští kupci, jejichž prostřednictvím byli všude bez ohledu na společenské postavení prodáváni.“³¹⁹

V Julianových očích byli Gótové pouze druhořadí barbaři, na které nebylo nutno vojensky plýtvat prostředky. Závěr je to přinejmenším udivující při pomýšlení, že Gótové patnáct let po skončení Julianovy vlády přivodili říši velkou vojenskou porážku u Adrianopole. Je otázkou, do jaké míry Ammianus líčil jeho vnímání Gótů, neboť Juliana velmi obdivoval a spatřoval

³¹⁶ BEDNAŘÍKOVÁ, J. *Obdiv a kritika života barbarů v antických pramenech*, s. 72.

³¹⁷ tamtéž, s. 73.

³¹⁸ Julianus Apostata (Flavius Claudius Julianus) 361–363, poslední římský císař oficiálně vyznávající nekřesťanské náboženství.

³¹⁹ AMMIANUS MARCELLINUS. c. d., s. 231.

v něm typického římského císaře se všemi ctnostmi k tomu náležejícími.

Další zajímavostí textu je vylíčení Gótů jako „často potměšile proradných“. Jeho závěr není však překvapující, protože všichni barbaři jsou v pohledech většiny římských autorů méněcennými bytostmi, kterým schází jakákoliv morální římská hodnota, a podle toho je nutno k nim přistupovat – minimálně s velkou obezřetností. Doležal se v tomto kontextu domnívá, že císařův pohled ovlivnily události v Gothii, kde v té době probíhaly kmenové války, jejichž důsledkem byli váleční zajatci, kteří byli prodáváni Římanům.³²⁰ Přesto došlo ve vnímání barbarů k posunu. Pomine-li se Tacitova *Germania*, ve které se autor pečlivě pokouší zmapovat germánskou kulturu, ještě *Plinius Starší* v 1. století připomíná, že „*existují skythské kmeny, a to značný počet, které se živí lidským masem ... do zcela nedávné doby byl za Alpami zvyk některých kmenů obětovat člověka, což se od požívání jeho valně neliší.*“³²¹

Autor v dalších částech díla podrobně odkrývá vztahy římské vlády s Góty. Jeho zájem se však nejprve soustředí na uzurpátora Procopia, který svým způsobem stál u počátků budoucích bouřlivých vztahů mezi římskou říší a Góty.

Podle Ammianova líčení Valentova manželka a matka jeho tří dětí Albia Domnica byla dcerou jistého Petronia, vysokého úředníka nenáviděného pro jeho krutost a hamižnost.³²² Zřejmá neobliba tchána nového císaře podnítila bývalého velitele Procopia k povstání, roku 365 se v Konstantinopoli prohlásil Augustem a získal širokou podporu, neboť Valens byl v té době na tažení v Sýrii,³²³ a jak doslova zaznamenává Ammianus:

„Když tedy (Procopius) prahl po tom, co se snažil uspíšit, poskytl mu osud velice vhodnou příležitost. Po uplynutí zimy spěchal Valens do Sýrie, když už vstoupil na území bithýnské, dověděl se z hlášení provinciálních velitelů, že se národ Gótů, v té době ještě nezkrúšený a proto velice divoký, sjednocuje a připravuje ke vpádu do thráckého pohraničí.

Jakmile to císař zjistil, poručil – aby sám mohl pokračovat v cestě tam, kam mířil – poslat do těch míst, ve kterých byl strach z barbarských nájezdů, dostatečně velkou posilu jezdců i pěšáků.

... Jakmile se císař vzdálil, tu Procopius ... otevřel rázně hru spojenou se všemi nebezpečími, a neobávaje se ničeho, i kdyby měl zemřít nejstrašnější smrtí, pustil se, jako by ztratil zdravý rozum, do krajně odvážného podniku. Spěchal pobouřit Divitensy a

³²⁰ DOLEŽAL, S. c. d., s. 105.

³²¹ PLINIUS STARŠÍ. *Kapitoly o přírodě*, Svoboda, Praha, 1974, kniha VII., s. 65.

³²² AMMIANUS MARCELLINUS. c. d., s. 331.

³²³ ČEŠKA, J. c. d., s. 136.

Tungrikany,³²⁴ určené, aby spolu s jinými pospíchali přes Thrákii k naléhavému tažení ...“³²⁵

Autor v tomto místě popisuje Góty jako nezkrúšený národ, který se ještě nepodařilo „pacifikovat“ podle římského systému,³²⁶ a v důsledku této skutečnosti pro něj Gótové představují národ velmi divoký, který se pokouší napadnout území římského impéria.

Na druhou stranu nelze nepoznat, že Ammianus kritizuje i římský postup, avšak s důrazem, že se jedná pouze o vůli jednotlivce a nikoliv systému jako celku. To je velmi důležité, neboť Ammianus ve svém díle často nešetří římské jednotlivce, kteří svým jednáním poškozují celistvost a soudržnost říše,³²⁷ v tomto případě uzurpátora Procopia.

O rok později byl však Procopius v bitvě s Valentovým vojskem u města Nacolea ve Frýgii poražen,³²⁸ germánští velitelé ho opustili a krátce poté zavraždili.³²⁹ Hlavní problém, z hlediska římsko-gótských vztahů, však spočíval v tom, že Procopiovi poskytl vojenskou pomoc, kromě jiných – podle Michaela Granta³³⁰ – právě Gótové. Nyní reálně hrozilo nebezpečí, že Gótové vpadnou do podunajských provincií.

Valens však roku 367, a poté ještě 369, řeku překročil a gótské území vydrancoval.³³¹ O této skutečnosti se zmiňuje i Ammianus:

*„Když byl ve Frygii přemožen Procopius a zmizela příčina vnitřních rozběrů, byl velitel jezdecký Victor poslán proti Gótům, aby přímo na místě zjistil, z jakého důvodu poskytl tento národ, Římanům přátelský a vázaný smlouvami dlouhodobého míru, pomoc samozvanci, když se pouštěl do války proti legitimním císařům. ... Gótové předložili dopis dotyčného Procopia, jenž připomínal, že se ujal jako příbuzný constantinovského rodu vlády mu patřící, a přitom ujišťovali, že šlo o prominutelný omyl. Valens se to dozvěděl z Victorova hlášení, a poněvadž tu zcela jalovou výmluvu pokládal za nedostatečnou, vydal se proti nim na pochod.“*³³²

Na autorově úryvku je zajímavé, že Gótové jsou národ Římanům přátelský a vázaný smlouvami dlouhodobého míru. Při pohledu na předchozí řádky, kdy Ammianus označuje Góty za divoký národ, je jeho tvrzení o národu přátelském Římanům až zarážející a svým způsobem protiřečící si.

³²⁴ Divitensové a Tungrikani (Divitenses et Tungricani), galské pomocné sbory, nazvané podle města Divitia, dnešní Deutz, a Tungri, dnešní Tongerern.

³²⁵ AMMIANUS MARCELLINUS. c. d., s. 332.

³²⁶ obecné modely vztahů mezi Římany a Germány přibližuje v české odborné literatuře např. Doležal, c. d., s. 173–176.

³²⁷ AMMIANUS MARCELLINUS. c. d., s. 13–14.

³²⁸ Město Nacolea, dnes Seytgazi.

³²⁹ HEATHER, P. a MATTHEWS, J. *The Goths in the fourth century*. Liverpool: Liverpool University Press, c1991, xiv, 210 p., s. 17, ISBN 08-532-3426-4.

³³⁰ GRANT, M. *Římské císařství*, s. 284.

³³¹ JONES, A. H. M. c. d., s. 67.

³³² AMMIANUS MARCELLINUS. c. d., s. 131.

Je vhodné zdůraznit, že Ammianus svoji pozornost soustředí zejména na dějinné události a „politiku“ především římské říše a Góty připomíná pouze jejich výboji a dohodami, které měli s říší. V jeho líčení však chybí bližší mezispolečenské souvislosti, které by odhalily skutečné motivy gótského chování. Nelze pominout ani možnost, že Gótové v tomto případě Ammianovi sloužili jako prostředek pro líčení římské politiky, která utrpěla Procopiovým jednáním.

Buď jak buď, skutečnosti, které autor popsal, byly pravděpodobně příčinou toho, že římsko-gótské vztahy zůstaly napjaté a dále se vyhrcovaly. Navíc císař Valens „přiléval olej do ohně“ následnými skutky:³³³

*„A již byl zpyšnělý sebedůvěrou, poněvadž při různých přesunech sem a tam nemohl nalézt nikoho, koho by přemohl nebo potřel. ... Aby tedy nepromarnil celé léto, a nevrátil se bez jakéhokoli výsledku, poslal se skupinami drancovníků generála pěchoty Arinthea a zmocnil se části rodin ...“*³³⁴

Ammianus neváhal a kritizoval i postup římského císaře. Otázkou zůstává, zda jej negativně vylíčil kvůli jeho skutkům, které mohly být pro Ammiana morálně nepřijatelné, nebo kvůli náboženské orientaci. Je také nutné mít na mysli skutečnost, že Ammianus byl nepochybně tvrdým vojákem, ale patrně nikoliv „barbarským“ drancovníkem, kterému by dělalo potěšení bezúčelně masakrovat obyvatele. Pravdou však zůstává, že římscí autoři rádi zdůrazňovali vítězství nad Góty, například Valentův císařský úředník *Rufius Festus*³³⁵ poznamenal na adresu císaře Ioviana:³³⁶ *„Jen ať nadále trvá štěstí, které je dáno z boží vůle a dopřáno díky božstvu, v něž věříš..., aby ti k nynějšímu nesmírnému vítězství nad Góty přibyl ještě vítězný mír, který dáš Babylonii.“*³³⁷ Zmínka o Gótech tak jistě není, v kontextu vlády Ioviana, náhodná. Festovo dílo připomíná i Burian ve smyslu toho, že se ve 4. století začal projevovat odklon od široce pojatých výkladů minulosti, které byly nahrazeny stručnými přehledy událostí. Ammianovo dílo se tak ve 4. století zvolenému stylu vymyká.³³⁸

V náboženské politice Valens rozhodně nesdílel bratrovu toleranci,³³⁹ protože jako zarytý

³³³ obdobím Valentovy vlády se zabýval zejména N. Lenski, který podrobně sleduje i Valentův vztah ke Germánům (Lenski, N., *Failure of Empire*, University of California Press, Berkeley, 2002.)

³³⁴ AMMIANUS MARCELLINUS. c. d., s. 352.

³³⁵ Valentův císařský úředník, který svoje dílo *De breviario rerum gestarum populi Romani*, napsal na příkaz císaře Valenta, dílo je zajímavé i tím, že Festus předkládá přehledný soupis římských provincií.

³³⁶ Iovianus, římský císař (363-364), jeho vláda trvala pouze několik měsíců, byl nástupcem Juliana Apostaty a ustoupil od Julianovy protikřesťanské politiky.

³³⁷ EUTROPIUS, Rufius FESTUS. *Stručné římské dějiny: slavné osobnosti města Říma*. 1. vyd. Překlad Bohumila Mouchová. Praha: Maitrea, 2008, 319 s., s. 144, Antická knihovna (Arista: Baset, sv. 77.) ISBN 978-809-0376-182.

³³⁸ BURIAN, J., OLIVA, P. *Civilizace starověkého Středomoří*, Svoboda, Praha, 1984, s. 502.

³³⁹ Bratrem císaře Valense byl Valentinianus I. (321–375).

stoupenec ariánství zahájil pronásledování ortodoxie a dokonce dal několik jejích příslušníků popravit.³⁴⁰ Nabízí se otázka, zda Ammianus mohl vylicit císařovo chování podle svých osobních morálních pocitů, neboť zůstává nezodpovězeno, jestli Ammianus činil výrazné rozdíly mezi ortodoxií a ariánstvím a jestli mohly být vyliceny Valensovy činy proti Gótům z hlediska autorovy náboženské netolerantnosti.

Valentovi však tyto „úspěchy“ nestačily. Roku 368 sice rozsáhlé záplavy znemožnily další trestnou výpravu říše, ale již o rok později císař zaútočil opět s plnou silou na gótské Greutungy:³⁴¹

„Také třetího roku vtrhl s obdobnou zarputilostí na barbarské území, když u Noviodonu spojil lodi, aby mohl přejít přes řeku, a nepřetržitými pochody přepadl v dálce žijící Greuthungy, bojovný to kmen, a po menších bojích nesmírně poděsil a donutil k útěku jejich tehdy nejmocnějšího náčelníka Athanaricha,³⁴² který se odvážil postavit na odpor s tlupou bojovníků, neboť si myslel, že jich má nazbyt.“³⁴³

Nalézt jasnou odpověď o smýšlení císaře Valense o Gótech, tak jak jej zaznamenal Ammianus, je velmi nelehké.

U Greutungů uznává, jako téměř u všech barbarských etnik, jejich bojovnost, která však zasluhuje římské potrestání. Z textu je patrná autorova neochota k možné toleranci vůči germánským sousedům. V tomto bodu se Ammianus svým líčením velmi přibližuje klasickým pohansky píšícím autorům raného císařství, kteří vychvalovali, a místy až velmi krajním způsobem, úspěchy římských vojsk.

Za povšimnutí rovněž stojí skutečnost, že autor Athanarichovy bojovníky líčí pouze jako „tlupu“ bojovníků, a aby zdůraznil jeho podřadné barbarské myšlení, připomíná množství jeho vojáků, které svým počtem převyšuje římské a tím vyrovnává síly. Jak připomínají ve svých dílech Heather i Wolfram, na konci 4. století již Gótové nepředstavovali žádné bezvýznamné etnikum, které stálo na okraji pozornosti říše, ale bylo již velmi silné, které mohlo, a nakonec také přivedlo, říši katastrofální porážky.

³⁴⁰ GRANT, M. *Římští císařové*, s. 285.

³⁴¹ WOLFRAM, H. c. d., s. 71.

³⁴² Athanarich, kmenový vůdce Vizigótů, z rodu Baltů, snažil se zavést mezi Vizigóty dědičnou královskou vládu, po válce s Římany v letech 367-369 ostře vystupoval proti křesťanství, které od roku 370 důsledně pronásledoval. Náčelník křesťanské strany Frigidern, který se mu postavil na odpor, byl přemožen a jenom díky pomoci pohraničních římských legií byl zachráněn. Když Ostrogóti utrpěli roku 375 od Hunů drtivou porážku, bránil se Athanarich nejprve za Dněstrem, potom za Prutem, ale musel ustoupit až do sedmihradských hor. Avšak ani zde nebyl v bezpečí, a tak následně, na výzvu císaře Theodosia I., který v něm spatřoval vydatnou pomoc proti ariánským Vizigótům, vstoupil, roku 376, do římských sužeb. Po Frigidernově smrti dosáhl nadvlády nad všemi Góty a uzavřel s Theodosiem I. mír. Krátce poté roku 381 umírá v Konstantinopoli a jeho vojsko vstoupilo do Theodosiových služeb.

³⁴³ AMMIANUS MARCELLINUS. c. d., s. 352.

Ammianus se gótskou problematikou nejvíce zabývá ve své poslední, XXXI. knize, kde zaznamenal vyhnání Gótů Huny z jejich původních sídel přes adrianopolskou katastrofu až k ničivému postupu Gótů ke Konstantinopoli. Není předmětem předkládané práce podrobně analyzovat adrianopolské události ani složitý vývoj usídlování Gótů na římském území, ale pokusit se postihnout Ammianovo vnímání nebezpečnosti Gótů po této bitvě. Politickým vývojem sedmdesátých let 4. století se zabývá řada předních světových historiků například Heather, Wolfram, Thompson, Bury a v českém prostředí, kromě Bednaříkové a Češky, vyniká zejména Doležalův podrobný rozbor.³⁴⁴

Rok 376 je spojen zejména s ohromnou hunskou expanzí, která podle některých historiků doslova vyvolala „stěhování národů“ a kdy na zmíněného gótského krále Athanaricha udeřilo plnou silou hunské vojsko,³⁴⁵ jak o tom vypovídá také Ammianus:

„Zatím se však daleko po gótských kmenech šířila zvěst o tom, že se ze zastrčeného kouta vynořil nevídaný dosud druh lidí a vyvrátil a zničil všechno kolem dokola jako lavina či smršť z vysokých hor. A tu většina národa, která – jsou ztenčena nedostatkem nutných životních potřeb – opustila Athanaricha, vyhledávala domov vzdálený všeho povědomí o barbarech a po dlouhém rozvažování, jaká sídla si má vybrat, se rozhodla pro útočiště v Thrákii.“³⁴⁶

Z úryvku je důležité připomenout autorův záznam o gótském nedostatku životně nutných potřeb, neboť po Valentových nájezdech mezi léty 367–369, kdy byla s Góty uzavřena pro Řím výhodná smlouva, byl značně omezen obchodní styk mezi nimi a říší, což pro ně představovalo vážné existenční problémy.³⁴⁷

Předně je nutné si položit otázku, jakým způsobem se podařilo římskému autorovi zjistit chování „dalekých“ gótských kmenů, které reagovaly na hunské nebezpečí. S velkou pravděpodobností se muselo skutečně jednat o nevídanou, a svým rozsahem obrovskou migrační vlnu, která překračovala tehdejší běžné poměry.

Toto vše jen vyzdvihuje důležitost událostí hunského vpádu roku 376, který měl dalekosáhlé důsledky jak pro Góty, tak i pro římskou říši. Ammianus v tomto smyslu připomíná, že i gótská migrace, která nastala, byla do té doby nevídaná a Gótové byli nuceni hledat nové útočiště. Využili přitom i slabosti římské armády na Balkáně.

Podobný styl líčení událostí například v Zosimově díle povětšinou chybí, neboť autor sice na jedné straně uvádí, že došlo k významným přesunům jednotlivých etnik, ale často již

³⁴⁴ DOLEŽAL, S. c. d., s. 111–131.

³⁴⁵ LEE, A. D. *From rome to byzantium ad 363 to 565 the transformation of ancient rome*. S. I.: Edinburgh Univ Press, 2011., s. 33, ISBN 978-074-8627-912.

³⁴⁶ AMMIANUS MARCELLINUS. c. d., s. 448.

³⁴⁷ WOLFRAM, H. c. d., s. 72.

nepřipomíná důvody, které k tomu vedly. Ammianův popis událostí a jejich důsledků proto patří mezi nejdůležitější a také nejlépe zpracovaná dějinná svědectví o historii Gótů v tomto časovém údobí.

Ammianus líčí události, kdy hunská expanze vrhla řadu národů za Dunajem přes římské hranice, a jak sám přiznává, v tomto údobí se rýsovala další osudová událost, která měla navždy proměnit římský svět a kdy opět hamižnost několika vysoce postavených vojenských činitelů přinesla říši zkázu.³⁴⁸

„Když se v této době otevřely závory našich hranic a barbarská cizina chrlila houfy ozbrojenců jako Etna řeřavý popel a kdy krušné chvíle tísnivých poměrů vyžadovaly nějaké vojenské organizátory, veleznámé svými záslužnými činy, shledali se naráz – jako by je vybíralo nějaké nepříznivé božstvo – a veleli vojenským posádkám lidé ničemní.

Jim stál v čele Lupicinius³⁴⁹ a Maximus, jeden jako komes v Thrácké diecézi, druhý jako zkázonosný provinciální velitel, oba se překonávajíc ve zbrklosti. Jejich úskočná chamtivost byla zdrojem všeho neštěstí.“³⁵⁰

Jednalo se o důležitý moment ve vztazích Římanů a Gótů. Autor dodává, že oba organizátoři došli dokonce tak daleko, že když noví přistěhovalci byli sužováni nedostatkem obživy, vymysleli hrůzný obchod, kdy všechny psy, které mohli sehnat, dali za jednotlivé otroky, mezi nimiž byli odvedeni i příbuzní zajaté gótské nobility! Tento římský postup musel logicky u Gótů vyústit ve velký hněv vůči říši.

Důsledků, které chování Římanů vůči Gótům nakonec přineslo, si Ammianus ještě nebyl vědom, avšak zaznamenal další jednání, kdy již otevřeně kritizuje římský způsob a kupodivu na Góty zde pohlíží již jako na skutečné oběti římského zpupného jednání, což dokazuje i následující úryvek:

„Lupicinus pozval Alaviva a Fritigerna k hostině a zadržel daleko od městských hradeb barbarský lid, proti kterému postavil vojáky a který jakožto podrobený našemu panství a s námi jednotný se svými prosbami ustavičně dožadoval, aby směl vstoupit do města a opatřit si věci nutné k obživě. Mezi obyvateli a odmítnutými barbary vznikly pak větší hádky a došlo dokonce k potyčkám. A když prudce rozzuření barbaři pozorovali, že jsou jejich příbuzní nepřátelsky odvlékáni, pobili a svlékli ze zbroje hromadu vojáků.

... Lupicinus dal zavraždit všechny osobní strážce, kteří čekali kvůli počtě i ochraně před vládní budovou na své velitele.

³⁴⁸ HEATHER, P. Gótové, s. 139–140.

³⁴⁹ Lupicinius, velitel jezdeckva a konsul roku 367.

³⁵⁰ AMMIANUS MARCELLINUS. c. d., s. 449.

... *Fritigern vykřikl v obavě, aby nebyl s ostatními držen jako rukojmí, že se bude bojovat s větším krveprolitím, nebude-li mu s jeho druhy dovoleno odejít a ukonejšit lůzu, která se rozlítla ke vzpouře v domnění, že její vůdcové byli pod rouškou zdvořilé laskavosti zabiti.*

... *Pak nasedli na koně a tryskem ujeli, hodlajíce rozvířit různé podněty k válkám.*³⁵¹

Autorův text odhaluje dvě významné skutečnosti. Jednak si neodpouští jistou charakteristickou stylistickou římskou vložku, kdy barbarský lid je opět podrobený římskému panství. Na druhé straně však přímo připouští, jaké osudové chyby se dopustil Lupicinus tímto hanebným činem, který autor nekompromisně odsuzuje, což dává najevo pochopením možné gótské reakce poté, kdy se Římané dopustili takového nečestného činu. Nutné je ještě dodat, že Ammianův kritický postoj patří k jednomu z jeho nejostřejších výstupů proti římské správě.

Porovná-li se Ammianův pohled na chování římské správy vůči barbarům obecně, například se Salvianem, lze dospět k závěru, že Salvianus se mnohdy stavěl daleko více za zájmy neřímských etnik a naopak římskou správu osočoval, že svým jednáním pouze vyprovokovává germánské sousedy říše k radikálním akcím, které měly pro impérium, v konečném důsledku, zkázonosné následky. Také Sidonius otevřeně kritizoval římskou správu a neváhal obvinít římskou vládu, že nedokázala včas a účinně reagovat na nastalou situaci v Galii. U Ammiana je kritika však až nečekaná, je také potřebné mít na mysli, že Ammianus při popisu událostí již znal výsledek bitvy u Adrinopole i její důsledky, a je zřejmé, že za oficiální vyprovokování Gótů mohlo selhání jednotlivců, i když nelze opomenout skutečnost, že Gótové jistě velmi rádi přivítali možnost vtrhnout na římské území a podlomit moc Říma na Balkáně, neboť již žili na římské půdě jako porobení *dediticii*.³⁵²

Pro lepší pochopení kontextu je nutné zmínit události, které následovaly po Ammianově líčení, neboť mají bezprostřední vliv na další dějinný vývoj a jeho výklad. Události uvedené autorem následně vyvolaly obrovskou vlnu krveprolití, když Tervingové, v čele s Fritigernem, vyplnili balkánský poloostrov. Přestože se Lupicinus snažil vojensky zasáhnout, Gótové jeho vojsko rozprášili a i když se mu podařilo zachránit, vojenská situace zde byla katastrofální.³⁵³

Následně události dostaly rychlý spád. Poté, když Valens rozkázal dvěma gótským vojevůdcům, Sueridovi a Coliasovi, aby se z Adrianopole přesunuli do Helléspontu, žádali oba tamějšího městského správce o peníze, přiděl potravin a dvoudenní odklad. Ten však nejenže jim nevyhověl, protože jeho majetek zpusťovali právě Gótové, ale navíc vojensky proti

³⁵¹ AMMIANUS MARCELLINUS. c. d., 450–451.

³⁵² ČEŠKA, J. c. d., s. 146.

³⁵³ WOLFRAM, H. c. d., s. 119–121.

nim zasáhl, což vedlo k jejich revoltě a následnému krveprolití. Poté se spojili s Fritigernovou armádou.³⁵⁴

Následné krveprolití u Adrianopole mělo výrazně proměnit římský svět. S nadsázkou lze říci, že se i zde mohlo jednat o selhání jednotlivce, neboť k Valensovým vojskům mířil na pomoc ze západu jeho synovec a západní císař Gratianus.

Češka upozorňuje ještě na jednu nezanedbatelnou skutečnost, která mohla mít vliv i na konečný výsledek. Gratianus se zdržel na západě až do poloviny roku 378 válkou s Alamany na Rýně, pro kterou musel z Illyrika odvolat oddíly, které mířily Valentovi na pomoc. Nedlouho po květnovém návratu Valense z východu do Konstantinopole, *magister peditum*³⁵⁵ Sebastianus přímo u Adrianopole zničil skupinu Gótů, kteří se zmocnili značné kořisti na římském území. To mohlo zvýšit Valensovo sebevědomí a v kombinaci s pyšností nad svým synovcem následně vést k římské katastrofě.

Pomine-li se Salvianovo a Vitensisovo³⁵⁶ dílo, lze v římských pramenech nalézt jen málo případů takové obavy a nejistoty, jakou následně projevil Ammianus. Sám zažil mnoho bitev s Germány i boje na východě, poznal sílu Alamanů i jiných germánských gentes a jistě byl schopen posoudit vojenské důsledky možných porážek. O to více se zdá porážka Říma u Adrianopole něčím víc než jen velkou porážkou v jedné bitvě z mnoha. I Doležal připomíná, že současníci vnímali bitvu jako drtivou porážku, a to s okamžitými zdrcujícími důsledky, kdy Římanům trvalo celé čtyři roky, než se jim kombinací válečných operací a diplomacie podařilo znovu ovládnout situaci.³⁵⁷

Mohlo se v případě Ammiana jednat o apokalyptický strach? Při pohledu na Vitensisovo dílo³⁵⁸ či Augustinovo *De civitate Dei* je apokalyptický strach v prvním případě přímo, v druhém nepřímo přítomen a odráží se v dílech a smýšlení dalších autorů. I Salvianus je naplněn hořkostí a zoufalstvím nad nastalou situací, Sidonius se snaží zachovat tvář, ale i on při obléhání Auvergne propadá skepsi. Zosimos je zoufalý při líčení vyplenění Říma roku 410 a Prokopios z Kaisareie věnoval válkám s Góty celé dílo! O velké římské vojenské katastrofě, kterou vnímá podobně jako Ammianus, vypovídá i Paulus Orosius.³⁵⁹

V Ammianově případě musela být pro něj porážka o to těžší, že ještě Julianus nepovažoval Góty za velké nebezpečí a už o dvě desetiletí později byla pýcha a elita římské armády zcela

³⁵⁴ JONES, A. H. M. c. d., s. 68.

³⁵⁵ *magister peditum* – velitel pěchoty

³⁵⁶ v souvislosti s Vandaly

³⁵⁷ DOLEŽAL, S. c. d., s. 119.

³⁵⁸ VICTOR VITENSIS. *Historia persecutionis africanae provinciae sub Geiserico et Hunirico regibus Wandalorum*, rec. C. Halm, in: dMGH, AA, 3.1, Berolini: apud Weidmannos, 1879.

³⁵⁹ PAULUS OROSIUS. *Historiae adversus paganos*, ed. C. Zangemeister, Teubner, Leipzig, 1889, 33.

rozmetána. Zůstává otázkou, zda lze u Ammiana již přímo hledat strach ze zániku vlastní kultury. Tento strach představuje také strach ze zániku vlastního světa, vlastního žitého prostředí a vlastního života.³⁶⁰ Při četbě celého Ammianova díla čtenářem prostupuje všudypřítomná obava a nejistota autora, který tuší, že sláva římského impéria navždy upadá, i když tento jev nikdy otevřeně nepřiznal.

Na příkladu Gótů lze pravděpodobně nejlépe rozpoznat interpretační a pocitové rozdíly mezi jednotlivými římskými autory. Všeobecně vnímaný strach, jak se po relativně dlouhou dobu udržoval v myslích nemalé části evropské společnosti, nemusí nutně odrážet povědomí o Gótech na sklonku antiky. Vyvodit však přesnější závěr je obtížné, neboť je nutné vzít v úvahu dobu a místo jejich působení, jejich postavení a v neposlední řadě také, v případě Jordana, etnický původ. Tak se čtenáři může otevřít srovnání jako „den a noc“ v případě Gótů líčených Ammianem na jedné straně a Jordanem na straně druhé.³⁶¹

Zajímavý postřeh uvádí Fontana, když poukazuje na skutečnost, že vzbouření Gótů bylo způsobeno jednáním římských úředníků, kteří je soustředili do nejneplodnějších oblastí, aby podlehl hladu. Avšak ani po svém vítězství u Adrianopole, ani po dobytí Říma roku 410 se vítězové nesnažili o nic víc, než aby bylo uznáno jejich postavení „uvnitř říše“.³⁶²

Rozbor bitvy, kterému se věnuje zejména například Heather, Wolfram, Doležal, je důležitý především proto, že na základě písemných pramenů Ammiana a Eunapia³⁶³ lze, s odborným komentářem uvedených historiků, dospět k zajímavým závěrům. Zda až téměř apokalyptický strach z Germánů, v tomto případě z Gótů, se u římských autorů zakládal na reálných skutečnostech, či se pokoušeli omluvit římskou porážku zaviněnou špatným nebo nezodpovědným velením. Zcela jedinečným dílem je pro tuto problematiku Barberova práce, kde se autor zabývá pouze bitvou u Adrianopole, rozebírá její politické a vojenské aspekty a také důsledky z ní vyplývající.³⁶⁴

Pro Ammiana bylo pravděpodobně nejtěžší snést tu skutečnost, že římská armáda byla po dlouhých letech poražena na hlavu – v otevřeném poli. Pokud se jednalo například o bitvu v Teutoburském lese, mohli římscí historikové omluvit porážku terénem, ale u Adrianopole jen velmi těžko. I počet vojska nebyl takový, jak jej uvádí Ammianus. Na obou stranách stálo proti sobě přibližně 20 000 vojáků. Je nutné zdůraznit, že se u Římanů jednalo o vojenskou

³⁶⁰ HANOVSKÁ, L., HRONÍKOVÁ, L. a kol. *Člověk a strach, Strach v antropologických perspektivách*, s. 45.

³⁶¹ tamtéž, s. 55.

³⁶² FONTANA, J. *Evropa před zrcadlem*. Překlad Jiří Kasl. Praha: Lidové noviny, 2001, 199 s., Utváření Evropy, sv. 2., s. 20, ISBN 80-710-6395-9.

³⁶³ EUNAPIOS. *Fragmenta historica*, ed. K. Müller, FHG 4, Paris, 1885.

³⁶⁴ BARBERO, A. c. d.

elitu, což mohlo Ammianovo líčení výrazně ovlivnit. Nicméně počty římské armády nejsou zcela přesné, žádný pramen nám nezachoval číslo, a tak zbývá rekonstruovat na základě přibližných počtů z dochovaných pramenů. Wolfram připouští, že Římané mohli shromáždit vojsko čítající až 40 000 vojáků.³⁶⁵ Doležal si všímá skutečnosti, že Valens nakonec dal na radu svých velitelů. Zmiňovaný Sebastianus navrhoval rychlý postup k nepříteli, zatímco *magister equitum prasentalis* Victor, naléhal na císaře, aby vyčkal na Gratianův příchod.³⁶⁶ Valens nakonec vyslyšel radu Sebastiana.

Ammianovo následné líčení bitvy je velice brilantní a poutavé, ale také může být zavádějící, neboť římscí autoři, zejména v kritických okamžicích, měli tendenci události zveličovat a také navyšovat počty vojsk. V pozdně antických pramenech lze nalézt jen málo případů, kdy římský autor se podrobně věnuje samotné bitvě, a tak Ammianus a Jordanes, (v souvislosti s bitvou na Katalaunských polích) představují doslova zlatou studnici informací. Důkazem toho je známá Ammianova pasáž o samotné bitvě, která je v předkládané práci účelově zkrácena na vystihnutí autorova smýšlení o barbarech:

„Když se ze všech stran kmitaly zbraně a střely a když Bellona zuřící strašlivěji než obvykle dula žalostně do polnic, ohlašujíc římskou porážku, zastavili se za mnoha ozývajících se břítkých povelů naši ustupující muži, a bitva rozrůstající se jako plameny požárů děsila mysl vojáků, přičemž někteří byli prokláni ranami vymrštěných oštěpů a šípů.

... Jakmile se však barbaři vyhrnuli v nesmírných houfech a drtili koně i muže, nedal se ve sražených řadách nikde uvolnit žádný prostor, kam se uchýlit, a hustá tlačence znemožňovala jakýkoli únik. A tu se naši vojáci v zoufalém pohrdání smrtí chopili opět mečů a pobíjeli útočící nepřátele, a oplátkou nato pak byly jim sekýrami proráženy přilby i krunýře. Bylo možno vidět barbara ve zpupném vzdoru s tváří křečovitě sevřenou, jak s přeťatým kolenem nebo s pravicí useknutou mečem či s probodeným bokem ještě na samém prahu smrti hroživě koulí posupně hledícíma očima. Na obou stranách padali střetající se muži a pokrývali svými těly půdu, pole se naplnila zabítymi lidmi a bylo slyšet úděsné stony umírajících mužů, proklaných hlubokými ranami.

... Nakonec pod tíhou barbarského náporu naše šiky zakolísaly, a poněvadž měly v nejhorších útrapách jediný prostředek k záchraně, obrátily se – kam kdo mohl – na útěk.

... Barbaři tedy pronásledovali se zběsilostí vyzařující jim z očí naše vojáky, z jejichž žil už v ochromení vyprchával žár. Někteří z nich padali, aniž věděli, kdo je sklál, leckterí byli zavaleni pouhou tíhou těch, kdo na ně tlačili, a někteří byli zabiti ranou svých

³⁶⁵ WOLFRAM, H. c. d., s. 137.

³⁶⁶ DOLEŽAL, S. c. d., s. 119.

spolubojovníků.“³⁶⁷

Ammianus přibližuje barbara, který bojuje s absolutním sebeobětováním, a vyzdvihuje především jeho odvahu, nezdolnost a vůli.

Na druhé straně zdůrazňuje i statečnost římských vojáků, kteří se proti zuřivým barbarům snaží dosáhnout vítězství nehledě na zoufalou situaci. Autorovo líčení Adrianopole je o to cennější, že barbari jsou co do vojenského umění již plně na úrovni Římanů, což je v líčení římského historika zajímavou skutečností v porovnání s autory píšícími v údobí raného císařství. Z úryvku je zřejmé, že i Ammianus, jakožto „staroříman“ musí plně respektovat vojenskou sílu barbarů.

Ammianus si patrně v době, kdy psal své dílo, plně neuvědomoval rozsah a důsledky porážky Římanů u Adrianopole. O tom, že se jednalo – i pro autora – o velkou porážku římských vojsk, není pochyb, neboť Ammianus jen velmi zřídka ve svém díle popisuje a přiznává otevřeně římské porážky. Zde se však upřímně snažil vylíčit hrůzu, která Řím postihla. Podobné líčení v Zosimově díle čtenář nenalezne. Zosimos sice přiznává velkou římskou porážku, avšak podrobný popis bitvy, kterou přiblížil Ammianus, a gótského válečného umění se v jeho díle neobjevuje. Může to být dáno i tím, že Ammianus byl voják a proto mu byly uvedené skutečnosti bližší.

Je však nutné Ammianovo líčení podrobit hlubší revizi, a to následně i u pozdějších historiků, kteří z Ammiana čerpají. Jestliže bitva trvala jeden den, zdá se například Gibbonovo mínění o rozsahu římské porážky³⁶⁸ velmi zavádějící, neboť by téměř překonalo i Wolframovy nejvyšší odhady, a to jen v počtu padlých!

Heatherův i Barberův odhad se zdá být reálnější. Heather neopomíná zdůraznit zmatek a nedisciplinovanost římských vojsk. Následkem toho také byly dvě třetiny Valentovy armády zmasakrovány, což je jediný počet, který se dochoval a pochází právě od Ammiana. Lze věřit tomu, že podle římského historika se jednalo o druhou největší římskou porážku po bitvě u Kann. Heather odhaduje ztráty římských vojsk na 10 000, maximálně 15 000 vojáků. K tomuto závěru jej vedlo historické porovnání s bitvou na Sommě, kde Angličané za první den ztratili 21 000 vojáků.³⁶⁹ Nejeví se však příliš reálné, že by Římané utrpěli od Gótů takové ztráty, které by odpovídaly ztrátám v 1. světové válce za použití „moderní“ vojenské techniky.

K bitvě se vyjádřil i Dawson, který zdůrazňuje, že Gótové vítězství nevybojovali sami.

³⁶⁷ AMMIANUS MARCELLINUS. c. d., s. 467–468.

³⁶⁸ GIBBON, E. *The History of the Decline and Fall of the Roman empire*, London, 1837, kap. XXVI, s. 409–410.

³⁶⁹ HEATHER, P. *Gótové*, s. 142.

Gótskému vítězství výrazně pomohla sarmatská jízda vedená králem Alatheem a Safraxem. Přičítat tak vítězství jen gótskému vládci Fritigernovi by bylo nespravedlivé. Dawson si všiml ještě jednoho zajímavého jevu, a to, že zvítězilo barbarské jezdecktvo nad římskou pěchotou.³⁷⁰

Samostatnou kapitolou je líčení historika Zosima, o kterém bude pojednáno jinde. Jeho porovnání s Ammianem vykazuje přinejmenším několik výrazných rozdílů, a to zejména v událostech, které následovaly po Adrianopoli.

Dosavadní Ammianovo líčení adrianopolských událostí mělo téměř apokalyptický nádech s důrazem na římskou udatnost a barbarskou statečnost až fanatismus, ale také s nepřímým obviněním římských vojevůdců a císaře Valenta z toho, že zahájil bitvu bez čekání na Gratianovy oddíly. Ammianus ve svém díle vždy vystupoval jako „staroříman“ a vyznavač římské virtus, ale pokud by bitva u Adrianopole měla být hodnocena jako totální římská porážka, jak ji předkládá i většina současné odborné literatury, neslučuje se již tento názor s tím, co Ammianus vylíčil po samotné bitvě v souvislosti s obléháním několika římských měst na Balkáně. Autor přímo zmiňuje situaci v Adrianopolis:³⁷¹

„Gótové naproti tomu rozvažovali o krušných výsledcích boje a sklíčení tím, když viděli, jak jsou jejich stateční mužové hubeni a zraňováni a jak jsou jejich síly po částech podlamovány... žádného ze vztekajících se barbarů neodrazoval až do pozdního podvečera od jeho vášnivě statečného počínání příšerný pohled na krev, naopak je rozněcovalo, že viděli zdálky po různých zásazích padat také velmi mnohé obránce a radovali se z toho. Tak se s nesmírnou statečností bojovalo bez oddechu i náležité míry o uhájení dobytí hradeb.“³⁷²

Ammianova kniha i celé dílo končí bezprostředními událostmi, které následovaly po bitvě u Adrianopole. Nedisciplinované a neuspořádané houfy Gótů, Hunů a Alanů se pokoušely bez valného úspěchu zmocnit římských měst.³⁷³ Čtenáři je tak nenápadným způsobem podávána myšlenka, že sice Římané u Adrianopole prohráli, ale neurvalé a neschopné jednání „barbarů“ nemohlo římskému impériu přinést zkázu. Ammianova zášť vůči Gótům vyvrcholila na samém konci jeho díla hrůzným líčením chování římského důstojníka, kterého Ammianus velebí pro pragmatičnost a ráznost:

„V týchž dnech se za Taurem zaskvěla spásná a rázná zdatnost náčelníka polních vojsk Julia. Když se totiž dověděl o osudném neštěstí v Thrácké diecézi, rozesílal listy vojenským velitelům, vesměs Římanům – což je v těchto dobách řídkým zjevem – a nařídil jim vyvést

³⁷⁰ DAWSON, Ch. *Zrození Evropy: úvod do dějin evropské jednoty*. Vyd. 1. Překlad Miroslav Kratochvíl. Praha: Vyšehrad, 1994, 244 s. Historica (Vyšehrad), sv. 41., kap. V., ISBN 80-702-1114-8.

³⁷¹ nyní turecké město Edirne

³⁷² AMMIANUS MARCELLINUS. c. d., s. 472–473.

³⁷³ DOLEŽAL, S. c. d., s. 123.

*v jednom a též dni Góty, kterým veleli a kteří byli předtím přijati a rozptýleni po různých městech i pevnostech, na předměstská území, a až tam budou bezstarostně čekat na slíbený žold, všechny je pobít. Tím chytrým plánem, provedeným bez hluku a průtahu, se východní provincie vymanily z velkého nebezpečí.*³⁷⁴

Ammianova verze je jen jednou z dalších, jiné se objevují u Zosima či Eunapia. Zda tomu tak historicky bylo, či nikoliv je historickým otazníkem, pro bádanou problematiku je však možná důležitější Ammianův postoj ke Gótům a strach z nich plynoucí.

V porovnání s vybranými římskými autory je Ammianův postoj velmi nesmiřitelný. Jestliže Jordanes Góty vnímal téměř jako partnerské etnikum vůči Římu, je Ammianův postoj zcela odlišný a podobné úvahy nepřipouští. U Sidonia je porovnání obtížnější z důvodu jeho nejednoznačných postojů při srovnání Gótů Theodericha II. a Euricha. I při obraně Auvergne častěji kritizoval římskou vládu a její neschopnost zajistit obranu Galie, než aby poukazoval na zuřivost Gótů.

Z Ammianova líčení gótského kmene a zejména adrianopolských událostí lze dospět k zajímavým závěrům o skutečné úloze Gótů a jejich reálném nebezpečí. Bylo gótské nebezpečí nakonec skutečně tak veliké, jak je líčí Ammianus? Zasáhl římskou říši apokalyptický strach z germánské expanze a barbarství, které by mohly zničit římskou civilizaci? Není obraz germánských „barbarů“, kteří chtějí uchvátit římskou říši, spíše pokusem odvést pozornost od vlastních chyb, kterých se v nemalé míře dopouštěli císařové a vysocí hodnostáři?

Zajímavou a poučnou myšlenku uvádí v tomto smyslu Wolf, který na dějinách starověké Itálie ukazuje, čeho je člověk schopen, co dokáže a čemu dá přednost, když se dostane k moci, když je mu osud nakloněn a když zvítězí v boji tělesném a duševním. Poznání je to poučné, velmi radostné, ale také smutné zároveň. Od skvělých a všelidských ideálů až k otřesným a nelidským činům vítězů, ze kterých se právě proto, že zradili všelidské ideály, stanou dějinami beznadějně porážení.³⁷⁵ Wolfův text přibližuje vývoj římské říše, která přes počáteční kladné ideály republiky nakonec uchvátila vládu nad podstatnou částí tehdejšího známého světa a navíc pýcha, podporovaná pocitem nadřazenosti vůči ostatním národům, uvedla impérium postupně do morálního marastu.

I když mohou znít tato slova jako zažitá fráze, Ammianovo líčení římských dějin je toho příkladem a Juliovo chování vůči Gótům i důkazem. V Ammianově líčení adrianopolských událostí, kdy římské ztráty dosahují závratného vrcholu proti necivilizovaným Germánům, tak

³⁷⁴ AMMIANUS MARCELLINUS. c. d., s. 474.

³⁷⁵ WOLF, J. *Duchovní odkaz národů*, s. 207–208.

nejde tolik o apokalyptický strach, ale více o snahu odvést pozornost od římských chyb. Čtenář tak může o Germánech získat dojem, že jsou bezuzdnými barbary, kteří se vrhají na římskou říši, aby ji uchvátili (například v líčení Ammiana), nebo téměř partneři, které uvádí Jordanes.

Není smyslem kapitoly předložit důkaz o důsledcích dějinného smýšlení o Germánech z per římských historiků, ale pokusit se zdůraznit skutečnost, že strach z Germánů nebyl jen apokalyptický, jak jej většina římských historiků uvádí, ale že se projevoval i strach z neznámého, odlišného stylu života, zvyků a chování.

Líčení bitvy u Adrianopole může být důkazem toho, jaké nebezpečí hrozí z nekritického přejímání informací. Konkrétně v historickém povědomí o Gótech a Germánech vůbec, neboť Ammianus líčil Góty jako necivilizované a nevzdělavatelné barbary. Přitom je nutné mít na paměti, že již několik let před adrianopolskými událostmi přijali Gótové křesťanství, Vulfila snad mohl být i mluvčím gótských imigrantů prchajícími před Huny do říše a není vyloučeno, že přijetí do říše mohlo být podmíněno jejich christianizací.³⁷⁶ Po vytvoření Vulfilova překladu bible získali Gótové také vlastní spisovný jazyk.³⁷⁷ Jako důkaz gótské schopnosti stát se „civilizovaným“ etnikem slouží také úspěšná činnost *Joanna Chrysostoma* na začátku 5. století.

A tak povědomí o Gótech pouze jako o krvavých barbarech uchvacujících území římského impéria, byť s pochybením římských jednotlivců, jak to líčí Ammianus, je nutné brát jistě s velkou rezervou a s tím i související teorie o apokalyptickém strachu z Gótů.

* * *

c) Zosimos

Zosimos se zabývá ve svojí práci více římskou politikou nežli hlubšími gótskými dějinami, ale i on – podobně jako Ammianus – je ke Gótům velmi nedůvěřivý. Hlavní vinu za událost roku – obklíčení Říma Alarichem, které tvoří významnou část jeho textu o Gótech – nesvaluje výhradně na Góty, ale na neuváženou vládní politiku Říma, kterou viní z toho, že dopustila, aby se Gótové ujímali významných pozic. A jak vyplývá z jeho práce, říše se v jeho pohledu postupně barbarizovala a vnitřně rozkládala.

Z významných gótských osobností zdůrazňuje zejména Alaricha, zejména v kontextu

³⁷⁶ DOLEŽAL, S. c. d., s. 272.

³⁷⁷ HEATHER, P. *Gótové*, s. 95.

Stilichonovy politiky. Autor je pravděpodobně přesvědčen, že bez jejího hlubšího poznání nelze římsko-gótské vztahy na počátku 5. století hlouběji pochopit. Z jeho pera tak vzniká zajímavý pohled, který tvoří i určitou sondu do vnímání římského a „barbarského“ světa a římské politiky 4. a 5. století.

Zosimos se věnuje problematice Gótů zejména ve čtvrté, páté a šesté knize. Líčí v nich události v římském impériu v druhé polovině 4. století a na počátku 5. století. V souvislosti s vládou Honoria a Arcadia sleduje především dvě osoby, které se podílely na skutečném politickém vývoji pozdně antické římské říše – Stilichona a Rufina – a jejich prostřednictvím uvádí činy Alaricha. Zosimovo pojednání o římsko-gótských vztazích končí těsně před prvním vypleněním Říma roku 410.

Z antropologického pohledu nabízí Zosimova práce téma vnímání strachu. Podobně jako tomu je u Ammiana i Zosimovo dílo je v líčení událostí 4. století protknuto strachem z barbarů i z následků upadajícího impéria. I když se o Zosimově osobnosti zachovalo jen velmi málo informací, je jisté, že oba autory od sebe dělí několik staletí. Spjoval je však odpor ke křesťanství – a u Zosima mnohem intenzivnější než u Ammiana. Lze jen obtížně tvrdit, že by odmítavý postoj ke křesťanství určoval jejich vnímání neutěšené situace v pozdně antickém impériu. Sidoniův a Salvianův postoj představuje neméně zoufalou reakci na nastalý vývoj.

Avšak i u Zosima, podobně jako u Ammiana, je nutná revize jeho textu a závěrů. Největší problém představuje období před vypleněním Říma Alarichem. Autor líčí události velmi podrobně a ty výrazně kontrastují s líčením zejména Jordana. Cílem následujících řádků je pokusit se předložit kritický rozbor Zosimova textu v souvislosti s reálným vnímáním strachu a případně odhalit, zda se v jeho případě nejednalo spíše o literární styl.

Jestliže Ammianus líčil adrianopolskou porážku jako velké neštěstí s osudovými následky, Zosimos samotnou bitvu jen stručně připomíná: „*Barbaři mu vyšli (Valensovi) bez otálení naproti a v boji dobyli rozhodného vítězství, málem mu způsobili úplnou záhubu.*“³⁷⁸ Osud Valense popisuje stejně jako Ammianus, v této souvislosti připomíná vojevůdce Victora, velitele římské jízdy, který s několika jezdci vyvázl z nebezpečí, aby zalarmoval Gratiana. Zosimovi, v porovnání s Ammianem, chybí hlubší zaujetí situací. Zdá se, že Zosimos situaci pouze připomíná bez hlubšího zájmu, ale nabízí se úvaha, zda se i v jeho případě gótské nebezpečí a strach z plenění nemísily se snahou zakrýt římskou pýchu, kterou Valens bezpochyby projevil, neboť Zosimos se rád stylizoval do pozice „starořímana“.

³⁷⁸ ZOSIMOS. c. d., s. 151.

I když se jednalo o elitu římské armády, nelze ji patrně morálně srovnávat s obdobím raného císařství. Zvláštního jevu si všímá Goldsworthy. Připomíná, že vojáci pozdní antiky vydávali válečný pokřik, *barritus*. Ten původně používali Germáni a začínal temným mumláním vydávaným muži, kteří si drželi štít blízko obličeje, aby se zvuk dobře odrážel k nepříteli a postupně také mohutněl, což se velmi lišilo od chování profesionálních legionářů z minulých dob.³⁷⁹

I když Zosimova výpověď o bitvě u Adrianopole je jen zlomkem Ammianova líčení, připomíná bezprostřední události, ve kterých se věcně i smýšlením s ním shoduje. Ammianus vyzdvihoval osobnost Julia, který Istii nechal povraždit Góty v římských službách a podobně je tomu i u Zosima.

„Senát uložil Juliovi, aby ... odvrátil nebezpečí městům... povolal k sobě všechny vojenské osoby, které měly nějakou velitelskou funkci ... Když svolání velitelé uslyšeli, co mají dělat, rozšířili mezi barbary ... zprávu, že císař je chce odměnit velmi štědrými dary ... Potom je vyzvali, aby se ve stanovený den shromáždili v hlavních městech. ... Vojáci, kteří věděli o úmluvě, obsadili domy přilehlé k náměstí a na přicházející barbary vrhali kameny a střely, až je všechny do jednoho pobili. a tak východní města osvobodili od hrozícího nebezpečí.“³⁸⁰

Zosimova přezíravost vůči Gótům a barbarům je v pasážích čtvrté knihy velmi značná. Zosima a Ammiana však spojuje obava z moci Germánů a strach z budoucího vývoje, který například u Jordana téměř neexistuje.

Vítězství Gótů u Adrianopole přineslo sice Římu porážku a bezprostřední následky byly pro říši alarmující, avšak již roku 381 vojenské oddíly císaře Gratiana provedly řadu úspěšných tažení proti Gótům a Fritigernovy oddíly je vytlačily z Illyrika směrem na východ i s Greutungy.³⁸¹

Zosimos je vůči Gótům skeptický, jako tomu je i u Ammiana. Ale na rozdíl od něj je rozbor jeho práce o to složitější, že autorovo dílo má charakter spíše „dějepisné učebnice“ než historické práce. Češka doslova uvádí, že ze zamýšleného vědeckého zpracování dějin zůstalo namnoze jen vyprávění připomínající dějepisnou učebnici s množstvím zajímavých údajů, přičemž „novost“ jeho pojetí nikde nepřekročila rámec starších koncepcí.³⁸²

I Zosimova terminologie je v některých pasážích textu obtížně srozumitelná. Autor často připomíná v souvislosti s Góty zadunajské Skythy, čtenář až do poloviny čtvrté knihy není

³⁷⁹ GOLDSWORTHY, A. *Armáda starého Říma*. Překlad Helena Svobodová, Lenka Vacinová. V Praze: Slovart, 2010, 224 s., s. 214, ISBN 978-807-3912-628.

³⁸⁰ ZOSIMOS. c. d., s. 153.

³⁸¹ HEATHER, P. *Gótové*, s. 143.

³⁸² ZOSIMOS. c. d., s. 298–299.

seznámen s významem slova a až zde si Zosimos pravděpodobně uvědomil svoji interpretační nejasnost a uvádí, že má na mysli nejen Góty, ale i Taifaly³⁸³ a „jiné kmeny, které s nimi žily společně“.³⁸⁴

Zajímavá zmínka o Gótech na přelomu 70. a 80. let se pojí s králem Athanarichem. Jeho líčení se nápadně podobá Ammianovu výkladu,³⁸⁵ kdy oba autoři připomínají snahu Gótů odstranit ze svého středu krále Athanaricha a udeřit na řecká města. Zosimos však navíc uvádí, že Athanarich byl hlavou celého skythského rodu.³⁸⁶ Podle Doležala představoval Athanarich ve složité vnitropolitické situaci v Gothii alternativu k Fritigernovi.³⁸⁷

Výsledkem dlouhodobých konfliktů a vyjednávání byla dohoda s Góty roku 382, což představovalo logické vyústění situace, kdy sice na jedné straně Gótové zasadili Římu obrovskou porážku, ale na druhé straně sami utrpěli značné ztráty a museli pro tento čas upustit od snah vytvořit na římské půdě samostatné království. Neustupující iniciativa Gótů však nakonec dosáhla svého cíle a byla jim udělena vlastní půda a povolení vlastního zákonodárství. To představovalo značnou autonomii uvnitř hranic říše, na oplátku měli Gótové pro Řím vykonávat vojenskou službu.³⁸⁸

Ammianus ve svém díle často kladl důraz na velké rozdíly mezi Římany a barbary, Sidonius byl v posuzování již umírněnější a Jordanes Římany a Góty téměř používal pro měřítko civilizovanosti, u Zosima však tomu tak nebylo. Ve čtvrté knize čtenáři předkládá důkaz o rozdílném smýšlení, jednání a chování Římanů a barbarů. Ač jako nevoják zabývá se nábořem doslova, jak uvádí, zadunajských barbarů,³⁸⁹ které naverboval Theodosius I., aby doplnili stav římského vojska. Theodosius si uvědomil jejich velký počet, ze kterého mohla hrozit revolta, a proto je poslal do Egypta, aby se smísili s řádnými římskými vojsky. Z Egypta naopak povolal římské jednotky. Obě vojska se setkala v lýdské Filadelfii.³⁹⁰ Jejich chování na tržišti autor zaznamenal takto: „Když pak jeden z prodávajících žádal, aby mu bylo zapláceno to, co prodal, barbar vytáhl meč a zranil prodávajícího ... i dalšího, který mu chtěl pomoci. Egyptským (římským) vojákům to bylo líto a domlouvali mírně barbarům, aby

³⁸³ Konkrétní příslušnost kmene Taifalů není přesně známa, ale v kontextu prací římských autorů lze předpokládat o jejich sarmatském původu, ale nelze vyloučit ani germánský původ.

³⁸⁴ ZOSIMOS. c. d., s. 151.

³⁸⁵ viz. s. 79.

³⁸⁶ ZOSIMOS. c. d., s. 159.

³⁸⁷ DOLEŽAL, S. c. d., s. 129.

³⁸⁸ Přestože Řím uzavřel s Góty smlouvu, roku 386 dolehla na římské hranice na Dunaji třetí vlna gótských skupin – Greutungové pod velením náčelníka Odothea. Tentokrát římská armáda udeřila plnou silou, Greuthungové utrpěli těžké ztráty, Odotheus padl a zbytek, který přežil římský protiútok, byl přesídlen do maloasijské Frýgie.

³⁸⁹ ZOSIMOS. c. d., s. 155.

³⁹⁰ dnešní turecké město Alaşehir

se zdrželi nepřátelských činů, to přece není jednání lidí, kteří chtějí žít podle římských zákonů. Tu barbari použili proti nim zbraně, až konečně i egyptští vojáci, popustivše uzdu hněvu, se na ně vrhli a zabili jich více než dvě stě ... Egyptští vojáci, kteří tímto způsobem zakročili ve Filadelfii proti barbarům, přivedli je takto k rozumu a rovněž je poučili, že v podobných případech narazí na odpor.“³⁹¹

Podobné narážky lze nalézt téměř v každém díle pozdně antického autora a bez rozdílu vyznání. V tomto případě je ovšem nutné být při rozboru textu obezřetný, neboť Zosimos choval k Theodosiovi negativní vztah. Grant připomíná Zosimovo odsuzování Theodosiova přepychu a oddávání se radovánkám.³⁹² Zůstává otázkou, zda Zosimos záměrně nezdůraznil římské vojáky sloužící v Egyptě, neboť zde umístěné legie povětšinou nevykonávaly náročné úkoly a jejich hlavní náplní bylo udržet pořádek v provincii. Nebyly vystaveny vleklým a neutuchajícím pohraničním svárům říše s Germány, byly disciplinovanější a podle tradice neměly v čele – a to bylo výjimečné – ani *legáta* ani *tribuna laticlavia*, namísto nich jim velel *praefectus legionis* jezdeckého stavu.³⁹³ Lze jen obtížně zjistit, o jakou legii či její část se mohlo jednat. Podle doby a umístění by popis odpovídal pravděpodobně *Legio II. Traiana Fortis*.³⁹⁴

Etnické a kulturní rozdíly v římských a v „germánských“ jednotkách Římanů však skutečně mohly být v tomto období leckdy ještě značné. Rozšíření vlivu Gótů v impériu souviselo zejména s římskou gótskou smlouvou z roku 382.³⁹⁵ Jedná se také o cennou informaci z pohledu využití Gótů jako spojenců Říma, neboť za Theodosiovy vlády bojovaly na straně Říma celé kmeny vedené jejich vlastními náčelníky.³⁹⁶ O chování jednotlivců v římských jednotkách existuje výrazně méně informací. Jednání gótských vojáků zde ostře kontrastuje s Jordanovým líčením a výrazně se naopak blíží Ammianovu.

Zosimovi, ale i téměř všem římským autorům, scházela tolerance vůči jiným kulturám než vlastní římské. Co však nemohli ovlivnit, byla postupná integrace jiných kultur do římského světa. Příkladem může být Alarichovo chování a cíle, o kterých bude pojednáno níže.

Na druhé straně ne vždy Zosimos spatřoval v Germánech největší nebezpečí. Theodosiovy až téměř posedlosti vybíráním daní si všímá i Zosimos „ ... ustanovil (Theodosius) výběrčí veřejných daní, kteří měli uložené částky vybírat se vsí přísností. A tak bylo vidět, jak se

³⁹¹ ZOSIMOS. c. d., s. 156.

³⁹² GRANT, M. *Římští císařové*, s. 295.

³⁹³ GOLDSWORTHY, A. c. d., s. 214.

³⁹⁴ DANDO-COLLINS, S. *Legions of Rome: The Definitive History of Every Imperial Roman Legion*. 1st U.S. ed. New York: Thomas Dunne Books, 2010. ISBN 978-125-0004-710.

³⁹⁵ viz např. Doležal, S. c. d., kap. 7.5.

³⁹⁶ Jejich náčelníci dostávali každoročně příspěvek v penězích či naturáliích, aby mohli svá vojska jako císařovi zástupci vyplácet. (Grant, M.: *Římští císařové*, s. 292)

odnáší, co nechala lidskost barbarů.“³⁹⁷

Přestože měl autor o Theodosiovi nevalné mínění, zdůrazňuje Athanarichovo podřízení se Theodosiovi vůli poté, kdy na něj Góty připravili spiknutí. V Konstantinopoli byl i se svými druhy uvítán a po jeho smrti mu Theodosius vystrojil královský pohřeb.³⁹⁸ Z pohledu mocenské rovnováhy mezi Římany a Góty mělo Athanarichovo „přeběhnutí“ mizivý význam. Dosvědčuje sice strach z Gótů, u Zosima již jen v tom smyslu, že „*Skythové se vrátili domů a z obdivu k císařově laskavosti už Římany nikdy neznepokojovali*“,³⁹⁹ ale podle Doležala posloužil Athanarichův případ jen císařské propagandě.⁴⁰⁰

Mohlo se tak jednat pouze o snahu přimět Góty vstoupit do římských služeb, protože Athanarichova pozice byla nenávratně podlomena, neboť již byl ve vysokém věku a bez mocenského postavení. Mezi řádky Zosimova textu lze nalézt i obavu ze sílícího postavení Gótů, kdy postupně každý další gótský vůdce získával větší moc než jeho předchůdce.

Vrchol Zosimova líčení Gótů představuje jeho pátá kniha. Autor na začátku knihy uvádí Alarichovo postavení. V jeho výkladu však chybí vysvětlení, jakou funkci Alarich sehrál. Podle Heatherova⁴⁰¹ mínění Alarich mohl sehrát určitou úlohu v první gótské revoltě. Zůstává však otázkou, zda vedl všeobecnou vzpouru Gótů usazených v říši podle smlouvy z roku 382, neboť klíčový moment, který se udál roku 395 a který může vypovídat o Alarichově úloze, zaznamenal Zosimos takto:

*„Později (Rufinus)⁴⁰² zpozoroval, že Alarich se bouří a nedbá zákonů, protože těžce nesl, že nemá velení nad římskými jednotkami, nýbrž jen nad barbary, které mu kdysi odevzdal Theodosius, když společně s ním svrhl uzurpátora Eugenia. Tehdy mu Rufinus tajně vzkazoval, aby s barbary, které má, i s ostatním jinak sebraným vojskem přitáhl blíže, neboť jeho vítězství prý bude snadné. Po těchto vzkazech Alarich vytrhl z Thrákie, postupoval Makedonií a Thesálií a pustošil země, jimiž táhl.“*⁴⁰³

Text naznačuje, že se Alarich pokoušel o vojenskou kariéru v římské říši. S jistotou nelze tvrdit, že chtěl být gótským králem, jakým byl například Fritigern. Pokud by tomu tak bylo, mohlo by to potvrzovat Jordanovo vnímání o proměně germánského „světa“. Důležitou skutečností, kterou lze vysledovat, je, že barbar se zdá být zklamán svým postavením v armádě, neboť nemá vrchní velení. O nejvyšší funkce v armádě již nesoúpeří pouze Římané,

³⁹⁷ ZOSIMOS. c. d., s. 158.

³⁹⁸ tamtéž, s. 160.

³⁹⁹ tamtéž

⁴⁰⁰ DOLEŽAL, S. c. d., s. 131.

⁴⁰¹ HEATHER, P. *Góty*, s. 146.

⁴⁰² Rufinus, pretoriánský prefekt ve východní části římské říše.

⁴⁰³ ZOSIMOS. c. d., s. 189.

ale otevřeně také příslušníci barbarských etnik, důkazem je i Stilichonův⁴⁰⁴ původ. V kontextu zmíněné, v literatuře uvedené práce Benedictové se v tomto období, ale již i dříve ve 4. století,⁴⁰⁵ zásadně mění cíle a priority germánských vůdců, a právě Alarich je největším důkazem.

Přezíravost vůči barbarům však u římských historiků zůstávala. V případě Alaricha by to bylo i pochopitelné, přesto například Alarichovo jednání Jordanes hodnotí mnohem méně negativně než Zosimos. Pokud by se ovšem rozdíl týkal v myslích autorů jen kulturních odlišností – nikoliv jednotlivců (v tomto případě Alaricha), je zvláštní, že nemalá část římských autorů ve svých dílech pomíjela skutečnost (kromě například Vergilia či Cicera), že samotná římská civilizace se vyvíjela na základě přebírání kulturních prvků z jiných národů a civilizací, a to ve velké většině oblastí kulturního života.⁴⁰⁶ Je možné, že se však mohlo jednat pouze o literární styl, aby text vyhovoval požadavkům objednatele, což většinou mohli být buď samotní císařové či vysocí úředníci. Výjimečně však text mohl v menší míře působit i obráceně, jako v případě Jordana, který pravděpodobně převzal podstatnou část od Cassiodora, jenž byl poradcem gótského krále Theodericha.

Zosimos si podrobně všímá chování Stilichona k Alarichovi a jeho „podivné“ výpravy do Řecka poté, co jej Alarich z velké části vyplnil. Zajímavý je postřeh z Alarichova tažení do Athén. *„Sluší se nepřecházet mlčením příčinu, která město zachránilo, protože je důstojná božstva a povzbuzuje čtenáře k zbožnosti... (Alarich) spatřil, jak hradby obchází Athéna ... připravená postavit se na odpor útočníkům, dále jak před hradbou stojí Achilleus ... Toto zjevení Alaricha tak poděsilo, že upustil od obléhání města. ... po oboustranných přísahách vstoupil Alarich s malým doprovodem do Athén.“*⁴⁰⁷ Autor dodává, že Alarich byl přijat s všeobecnou vlídností, vykoupal se, účastnil se hostiny s předními muži města, dostal dary a s vojskem odtáhl.

Athény sice Alarich ušetřil, ale dobyl jiná slavná města, například Korinth, Argos a Spartu. Stilicho mu však roku 397 způsobil velké ztráty, po nichž se Alarich stáhl do severořecké provincie Épeiru.⁴⁰⁸

Kdo však byli Alarichovi Gótové? Doležal připomíná, že etnické složení Alarichova vojska se postupně měnilo a s narůstajícími ztrátami lze jen obtížně hovořit o Alarichově

⁴⁰⁴ Flavius Stilicho působil v hodnosti magister militum v západní části říše a zastupoval zájmy císaře Arcadia a byl polovandalského původu.

⁴⁰⁵ například franský velitel Bauto

⁴⁰⁶ HANOVSKÁ, L., HORSKÝ, J., HRONÍKOVÁ, L. a kol. *Evolvendi anthropologicae, Vývoj v antropologických perspektivách*, s. 280.

⁴⁰⁷ ZOSIMOS. c. d., s. 190.

⁴⁰⁸ BEDNAŘÍKOVÁ, J. *Stěhování národů*, s. 83.

vojsku jen jako o Gótech.⁴⁰⁹ Přesto je však tak římský historikové, Zosima nevyjímaje, označují. Doležal také dodává a vysvětluje, proč Alarichovo putování trvalo tak dlouho. Trvalé osídlení mělo pro Góty jen velmi malou prioritu, zdá se, že v této době stále ještě preferovali mobilní existenci.⁴¹⁰

Text také vypovídá o Zosimově náboženské orientaci, kdy zdůrazňuje původní řecké náboženství a spatřuje v něm ochrannou sílu. Zůstává otázkou, zda se jedná o původní autorovu stylistiku, nebo použil obrat, symbolismus, který nacházíme u mnoha pozdně antických křesťanských autorů a čerpající z řeckého dějepiscectví. Například v situaci Konstantinova vítězství nad Maxentiem u Mulvijského mostu, kdy Konstantin spatřil kříž a ve jménu tohoto symbolu měl dosáhnout vítězství nad nepřítelem. Křesťanské motivy v tomto smyslu tak pouze nahrazují antičtí bohové, ale smysl je stejný – ochránit dotyčného před neštěstím a zajistit mu vítězství.

Wolters zdůrazňuje, že právě na náboženství se ukazuje snad ještě zřetelněji než v jiných oblastech, že romanizace nebyla centrálně zamýšleným nebo dokonce řízeným procesem, nýbrž se jednalo o vzájemný vztah, ve kterém obě strany, domorodé obyvatelstvo i Římané, dávaly i přejímaly. Řím pak požadoval jen účast na císařském kultu, a to jen jako výraz loajality. Situaci změnil až nástup křesťanství, které odpovídalo i tehdejší potřebě náboženské spásy. Britský historik a archeolog zdůrazňuje, že monoteistické křesťanství však trvalo na své výlučnosti vůči jiným náboženstvím a požadovalo od svých stoupenců zásadní rozhodnutí.⁴¹¹

Důležitý aspekt v římsko-gótských vztazích však stále představuje vztah Stilicha a Alaricha, a to zejména proto, že Stilicho, který měl bránit římskou říši před „barbarem“, se často choval vůči Římu neloajálně. Chtěl Stilicho Alaricha skutečně zničit? I v budoucnu se mu naskytly příležitosti, kdy mohl gótského vůdce definitivně porazit, ale neučinil tak. Je možné, že Stilicho k němu choval určité sympatie kvůli jeho (tj. Alarichovu) neřímskému původu? Pokud ano, tak je však zároveň nutné vzít v úvahu skutečnost, že po „romanizaci“ určitého příslušníka a jeho rodu nehrál jeho původ zásadní roli, i když tendence se mohly místy objevit, jak tomu je například u Jordana.

Stilichonovo chování bylo zejména zřejmým projevem nenávisti vůči Rufinovi, kterého považoval za většího nepřítele nežli gótského vůdce.⁴¹² O Stilichově osobě a chování podává

⁴⁰⁹ DOLEŽAL, S. c. d., s. 147.

⁴¹⁰ tamtéž, s. 148.

⁴¹¹ WOLTERS, Reinhard. *Římané v Germánii*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2002, 141 s. il., mapy. Historica (Vyšehrad), s. 89, ISBN 80-702-1539-9.

⁴¹² BURY, J. B. c. d., s. 106–115.

podrobný popis především historik Claudianus.⁴¹³ Zosimos líčí konfrontaci Stilichona s Alarichem takto:

*„Stilicho nalodil vojsko a vytáhl na pomoc postiženému Řecku. Přistál na Peloponésu a donutil barbary prchnout do Foloe. Protože barbaři trpěli nedostatkem potravin, Stilicho by je byl velmi snadno zničil, kdyby se nebyl oddal hýření, zábavám v divadle a stykům s nestoudnými ženštinami a kdyby nebyl dovolil vojákům loupit, co zanechali barbaři, tak umožnil nepřátelům, aby i s veškerou kořistí ustoupili z Peloponésu, postoupili do Epeiru a tam pustošili města. Když se Stilicho dověděl o jejich odchodu z Řecka, odplul do Itálie, aniž dosáhl cíle své výpravy, a tak s vojáky, které s sebou přivedl z Řecka, nadělal Řekům ještě větší a těžší škody.“*⁴¹⁴

Alarichovi velmi pomohla římská nejednota. Na rozkaz Stilichona byl Rufinus nakonec zavražděn a na jeho místo nastoupil Eutropius,⁴¹⁵ který, než by se podrobil Stilichonovi (i když s ním z počátku spolupracoval), rozhodl se pro spolupráci s Alarichem, s nímž uzavřel roku 397 dohodu⁴¹⁶ a udělil mu hodnost *magistra militum*.⁴¹⁷ Podle mínění Heathera⁴¹⁸ získal pravděpodobně vrchní velení v Illyriku. Vznikla tak paradoxní situace, kdy Alarich, který dříve vyplnil Illyrikum, měl být nyní jeho ochráncem.

Tyto ústupky Říma však podnítily další odpor proti říši. Velké gótské nebezpečí vypuklo roku 399 ve Frýgii, kde byli usídleni zmínění Greutungové ze třetí gótské „vlny“. Situace využil Tribigild, který působil v římské armádě, ale nebyl velitelem římských jednotek, nýbrž gótských barbarských oddílů. Tribigild opustil Konstantinopol a údajně, podle Zosima, odjel zkontrolovat své oddíly, jejichž velení mu svěřil císař. Nastaly však neočekávané události:

„Tento muž (Tribigild) miloval nebezpečí a byl odhodlaný ke každému ztřeštěnému dobrodružství. Nebyl velitelem římských jednotek, nýbrž barbarských oddílů umístěných ve Frýgii.

*...Vzal s sebou barbary, kteří patřili pod jeho velení, napadal území, jímž táhl, pobíjel muže, ženy i děti a loupil, co mu přišlo do cesty. Zakrátko shromáždil kolem sebe takové množství otroků a vůbec opovržených lidí, že uvedl ve svrchované nebezpečí celou Asii.“*⁴¹⁹

Je zřejmé, že autor Tribigilda považuje za nebezpečného barbara, který se ve jménu římské služby dopouští ohavných zločinů. Zosimos zřetelně odsuzuje jeho barbarské chování i s jeho

⁴¹³ CLAUDI CLAUDIANI. *Carmina*, Vol II., překl. Maurice Platnauer, London, NY, 1922, s. 3-43.

⁴¹⁴ ZOSIMOS. c. d., s. 191.

⁴¹⁵ Eutropius, eunuch na dvoře císaře Arcadia.

⁴¹⁶ BURY, J. B. c. d., s. 115–121.

⁴¹⁷ *Magister militum*, vrchní velitel, známý také, zvláště ve východním císařství, jako *magister utrisque militiae*.

⁴¹⁸ HEATHER, P. *Gótové*, s. 150.

⁴¹⁹ ZOSIMOS. c. d., s. 197.

barbarskými druhy.

Zajímavou reakci císaře zachytil Zosimos poté, když se císař dozvěděl o událostech ve Frýgii a možných následcích:

*„Když však byla o těchto událostech podána zpráva císaři, vůbec necítil tíhu společného neštěstí, vždyť při své duševní omezenosti nebyl s to pochopit, jaká opatření se mají učinit, a veškeré řízení státu odevzdal Eutropiovi.“*⁴²⁰

Eutropius zareagoval rychle, vyslal proti Tribigildovi dvě vojenské skupiny, jednu pod velením vojenského velitele *Leonta*, druhou pod velením Góta *Gaina*.⁴²¹ Lze předpokládat, že Tribigildovy ambice byly stanout na stejné úrovni jako Stilichon na západě a zbavit se Eutropia. Tribigild však zůstával s Gainem tajně v kontaktu. V Pisidii⁴²² byl ale nečekaně zaskočen místními římskými oddíly a téměř zničen. Gainas poručil Leontovi, aby vytáhl s vojskem a Tribigildovu porážku dokončil, přidělil mu však vojáky gótského původu, kteří posléze na Leonta nečekaně zaútočili, zabili ho a tajně se připojili k Tribigildovi. Podle Doležala to bylo podle tajného Gainova plánu.⁴²³ Vznikla tak absurdní událost, že Gainas se dopustil zřejmé vlastizrady, kdy nejenže pomohl Tribigildovi, ale lstí zničil Leontovo vojsko i s velitelem.⁴²⁴ U Gaina autor navíc zdůrazňuje zběsilost, které je charakteristická pouze pro barbary. Pro Řím pochmurné události autor zaznamenal takto:

*„Gainas se však obával, aby Tribigild, který byl ze všech stran obklíčen a neměl bojeschopné vojsko, nebyl úplně zahuben, proto postupně posílal k římským vojskům oddíly svých barbarů, které je měly v krátké době zničit a tak poskytnout Tribigildovi možnost se zachránit. Barbaři tedy, které dal Gainas Leontovi na pomoc, napadali všude Římany, pustošili zemi, pobíjeli vojáky a nepřestali činit útoky na všechny strany, až zničili vojsko i s jeho velitelem Leontem a celou zemi proměnili v poušť ...“*⁴²⁵

Podle dalšího autorova líčení byl Eutropius nejprve zbaven funkce a poté úkladně zavražděn. Zosimos nepřímou upozorňuje na skutečnost, že svěřením velitelských pravomocí do rukou barbarů, třebaže v římských službách, je odstrašujícím příkladem pro budoucnost a jejich plná asimilace do říše není možná.

Kam se poděla v očích autora ona římská virtus? Co zapříčinilo takové chování? Bylo by například takové chování možné za vlády Octaviana Augusta? Zřejmě nikoliv. Neblahý vliv

⁴²⁰ tamtéž

⁴²¹ Gainas, původně vizigótský vůdce ve vojsku Theodosia I., zčásti zosnoval vraždu Rufina, po níže uvedených událostech byl nakonec poražen a zabit při ústí Dunaje vojsky hunského náčelníka Undina.

⁴²² území v severní Lýkii

⁴²³ DOLEŽAL, S. c. d., s. 241–242.

⁴²⁴ THOMPSON, E. A. c. d., s. 42–43.

⁴²⁵ ZOSIMOS. c. d., s. 202.

na tento vývoj mohla mít barbarizace římské armády. Nepřímo na tento jev poukazoval i Zosimos. Goldsworthy je v posuzování úpadku pozdně římské armády opatrnější. Zdůrazňuje, že mnohé z každodenní rutiny a vojenských rituálů zůstalo stejné jako za doby principátu, a to i přes taktické inovace.⁴²⁶ Ale hojné odvádění barbarů do armády nebylo nic nového, neboť už *auxilia*⁴²⁷ za principátu rekrutovala muže, kteří pocházeli z oblastí za hranicemi římské říše. Problémem však bylo, a to Goldsworthy zdůrazňuje, že počet odvedených Germánů z ještě necivilizovaných germánských kmenů (což však v kontextu neodpovídá Jordanovu líčení) se stále zvyšoval a loajálnost vůči Římu byla sporná. Ještě horším řešením pro říši se ukázalo být využívání foederátů, až římská armáda „...nebyla o nic víc než masou žoldnéřských band, kterým veleli barbarští náčelníci.“⁴²⁸ Zosimos a Ammianus chápali situaci podobně, u Sidonia spočívá problém v tom, že musel zůstat kvůli svojí pozici názorově loajální, ale ani on si při obléhání Auvergne neodpustil kritiku římské vlády.

Alarich mezitím do událostí na Východě přímo nezasahoval, neboť na samém konci čtvrtého století v Konstantinopoli vypuklo velké protigótské povstání bývalého Gainova spojence, městského prefekta Konstantinopole, *Caesaria*, které stálo Gaina pozici a upevnilo v Konstantinopoli protigótské nálady.⁴²⁹ Nebyly to jen protigótské nálady, ale rozšiřující se antigermanismus po celém východě na přelomu 4. - 5. století.⁴³⁰ To může vysvětlovat i následné Alarichovo chování a postoje.

Alarich se přesunul z Řecka na území západní části říše a chtěl využít Stilichonovy nenávistné politiky vůči východní části říše. Roku 401 však Gótové překročili Dinárské Alpy a o rok později se střetli se silami západní části říše v bitvách u Verony a Pollentie, a protože obě skončily nerozhodně, Stilicho vyčkal, až Gótům dojdou zásoby a budou nuceni k ústupu.⁴³¹ Následné vztahy mezi Stilichonem a Alarichem jsou Zosimem zaznamenány takto:

„Když Stilicho viděl, že mužové spravující Arcadiovu říši chovají proti němu nepřátelské úmysly, rozhodl se ve spojenectví s Alarichem připojit ilyrské kmeny k říši Honoriově.“⁴³²

Je až zarážející, že autor to pouze suše konstatuje bez hlubšího zamýšlení. Je zřejmé, že se Stilicho dopouštěl otevřené vlastizrady, když se měl spojit s „barbarem“ proti římské říši – nehledě na to, o jakou část se jednalo, neboť je nutné mít stále na paměti, že římská říše,

⁴²⁶ GOLDSWORTHY, A. c. d., s 201.

⁴²⁷ pomocné římské sbory.

⁴²⁸ GOLDSWORTHY, A. c. d., s 208.

⁴²⁹ HEATHER, P. Gótové, s. 152.

⁴³⁰ DOLEŽAL, S. c. d., s. 151.

⁴³¹ BURY, J. B. c. d., s. 160–166.

⁴³² ZOSIMOS. c. d., s. 212.

přestože rozdělena na dvě části, zůstala oficiálně jednotným římským impériem. Je možné, že na Zosima mohl mít vliv jeho „východořímský“ původ?

Buď jak buď, než mohlo dojít ke spojení, říše musela odvrátit vpád Radagaisa⁴³³ do Itálie roku 405. Stilicho zvítězil a uchránil Itálii před pleněním. Heather si všímá skutečnosti, že v Zosimově líčení byl Radagaisus vůdcem mnohonárodních sil. Zároveň však uvádí, že mohl být i gótským králem a v kontextu Zosimova díla není vyloučeno, že jeho vpád mohl římský historik zaměnit i za vpád Germánů přes Rýn.⁴³⁴ Této teorii nasvědčuje i skutečnost, že Zosimos nikde neuvádí podrobné informace o vpádu Germánů přes zamrzlý Rýn. O úloze Gótů, ať byla jakákoliv, pojednává také Paulus Orosius, na kterého odkazuje právě Heather. Orosius si všímá toho, že se na trhu v této době objevilo takové množství otroků, že je nebylo možné prodat.⁴³⁵

Stilichonův úspěch však byl zastřen rýnskou katastrofou roku 406. K tomu je ještě nutné přičíst řadu vojenských revolt, které invaze s sebou přinesla, zejména v Británii, kterou vedl voják Constantin,⁴³⁶ jenž do roku 408 rozšířil svoji moc až k Alpám a Pyrenejím a jehož úspěchy výrazně podlomily Stilichonův vliv na Honoria.⁴³⁷

Pozdějšího císaře, již Constantina III., zaznamenal ve svém díle i Zosimos. V této souvislosti kladně hodnotí i Stilichona. Constantinus prošel celou Galií (!) a podle Zosima se usídlil ve městě Arelate.⁴³⁸ I když nebezpečí, které představoval, bylo veliké, větším, podle Zosima, byla blízká přítomnost Alaricha, kterého označuje jako barbara a nespolehlivého člověka. Dokonce věří, že by bylo nejlepší v zájmu Říma, a Stilichon by si to doslova přál, aby Alarich vytáhl proti Constantinovi III. s barbary a několika římskými legiemi (neopomíjí zdůraznit, že s římskými veliteli) a sám Stilicho by vytáhl na východ.⁴³⁹

Heather se přímo nezmiňuje, jako Doležal, o antigermanismu, ale neopomíjí zdůraznit, že se k Alarichovi přidalo v Itálii velké množství bojovníků. Položil si zásadní otázku – odkud se vzali? Je pravděpodobné, že mohli přejít k Alarichovi po masakrech po Stilichonově smrti a také jako otroci po porážce Radagaisa. Situaci bylo třeba rychle vyřešit a Zosimos o jednáních senátu se Stilichonem zapsal:

⁴³³ Radagaisus, pravděpodobně gótský král, který byl Stilichonem poražen roku 405 u Fiesole a po bitvě byl zajat a se svými syny popraven, zbytek jeho armády byl zničen.

⁴³⁴ HEATHER, P. *Gótové*, s. 153.

⁴³⁵ OROSII, P. *Historiae adversum paganos*, ed. Zangemeister, C., 1889, Liber VII., 37, 13.

⁴³⁶ Constantinus, později jako císař Constantinus III. (407-411), prohlášen legiemi v Británii císařem, s velkou částí svých polních jednotek se přeplavil na kontinent, jejich odsun významným způsobem přispěl k održení Británie od říše, na jeho stranu se postupně přidávaly další legie v galských provinciích, a tak rozšiřoval své panství po dalších částí Galie.

⁴³⁷ HEATHER, P. *Gótové*, s. 153.

⁴³⁸ Arelate, nynější Arles v departementu Bouches-du-Rhône

⁴³⁹ ZOSIMOS. c. d., s. 218.

„Senát, který se sešel v císařském paláci, se radil o tom, zda se má vést válka, přitom bylo mínění většiny pro válku. Jediný Stilicho ještě s několika, kteří s ním souhlasili ze strachu, byl jiného mínění a navrhoval uzavřít s Alarichem mír. Když ti, kteří dávali přednost válce, žádali Stilichona, aby vysvětlil, proč raději nechce válku, nýbrž mír, a svoluje, aby mír byl k potupě vážnosti římského jména kupován za peníze, odpověděl Stilicho: Vždyť Alarich pobýval v Epeiru tak dlouhou dobu v zájmu císaře východní říše, odtrhl od ní Ilyry a připojil je k říši Honoriově.

... Protože se tehdy všem zdálo, že Stilicho má pravdu, rozhodl senát dát Alarichovi za mír 4000 liber zlata, pro toto usnesení hlasovala většina ne z přesvědčení, nýbrž ze strachu před Stilichonem.“⁴⁴⁰

Zdá se, že až nyní autor dospěl k přesvědčení o skutečné krizi říše a poukazuje na skutečnost, do jakých zoufalých mezí byla římská vláda zahnána. Kritika padá i na senát, který je nucen uzavřít potupný mír s barbarem, neboť se bojí „svého barbarského“ velitele. Zosimos kritizuje římské poměry, i když nepřímě, ale v realitě byl Řím fakticky závislý na libovůli germánského velitele v římských službách. Jeho moc byla natolik silná, že tradiční římský „hlas“ byl umlčen pod hrozbou ztráty hrdla. Zajímavé je srovnání Zosimova smýšlení zejména s Claudianem a jeho panegyrikou na Honoria.⁴⁴¹ Ten si naopak Honoria velmi vážil jako schopného vládce.

Stilichonova mocenská pozice však postupně upadala, pro svoji tvrdou disciplínu ztrácel oblibu u vojska a vojenské katastrofy, které se valily na říši, v konečném důsledku způsobily jeho pád. Jistý dvořan Olympius totiž úspěšně přesvědčil Honoria, že se ho Stilicho snaží zabít. Stilicho bývá v literatuře považován minimálně za polobarbara.⁴⁴² Doležal si položil zajímavou otázku, zda tento polobarbar nebyl obětí i západního antigermanismu.⁴⁴³

Ze Zosimova i Claudianova textu vyplývá, že Stilichon se upřímně snažil o záchranu západního impéria, ale Doležal zdůrazňuje, a jeví se to jako velmi reálné mínění, že potřeboval Góty, které však nedokázal zvládnout. Zajímavý rozbor jeho osobnosti předkládá například Hughes, který sleduje i hlubší aspekty situace v říši na přelomu 4. a 5. století a rekonstruuje tak i Stilichonovu osobnost – samotnou výpověď je již název jeho díla – *Stilicho, The Vandal Who Saved Rome*.⁴⁴⁴

Naopak jiní římstí autoři, například Hieronymus či Orosius, považovali jeho jednání za

⁴⁴⁰ ZOSIMOS. c. d., s. 215.

⁴⁴¹ C. CLAUDIANUS. c. d., s. 71–124.

⁴⁴² TODD, M. c. d., S. 59.

⁴⁴³ DOLEŽAL, S. c. d., s. 151–253.

⁴⁴⁴ HUGHES, I. *Stilicho: the Vandal who saved Rome*. Barnsley: Pen, 2010, xxii, 282 p. ISBN 18-441-5969-8.

zrádné, neboť přineslo říši zkázu. O antigermanismu Honorio a jeho dvora pojednává mj. také Wolfram.⁴⁴⁵ Je zřejmé, že Stilicho nedokázal udržet Germány v poslušnosti a pomoc foederátů byla více ke škodě než k užitku. Grant Stilichovi vyčítá neochotu dostatečně energicky vystoupit proti svým germánským krajanům. Připomíná také, že po jeho smrti se padesát let nestal vrchním velitelem na západě příslušník germánského kmene.⁴⁴⁶ Fontana však zdůrazňuje, že Alarichovo vojsko po dobytí Říma chtělo „jen“ uznání jejich postavení uvnitř říše,⁴⁴⁷ nebylo vojskem, kterým by Řím zahynul, jak to pravděpodobně cítil sv. Augustin.

Zosimos připomíná i Stilichonovy kladné rysy. Nikdy neustavil velitele vojenských oddílů za peníze, ani nezneužil naturálních dodávek pro armádu ve svůj vlastní prospěch, a to přesto, že Zosimosův vztah k němu byl dvojaký, neboť před událostmi roku 404 k Stilichovi zaujímá negativní stanovisko.⁴⁴⁸ I Claudianovu výpověď je nutné přijímat kriticky, neboť byl Stilichonův básník. Jeho pozice nebyla jednoduchá. Stilicho byl roku 408 popraven, což paradoxně přivedlo západní část říše téměř k zániku.⁴⁴⁹

*„Když se zpráva o Stilichonově smrti donesla vojákům, kteří byli posádkou v jednotlivých městech, vrhli se na ženy a děti barbarů, které byly v každém městě, a jako na dané znamení je všechny pobili a všechn jejich majetek rozkradli. Jakmile se o tom dozvěděli příbuzní povražděných, shlukli se ze všech stran na jednom místě a rozjitřeni tímto věrolomným porušením přísahy, jež je pod ochranou božstva, rozhodli se všichni připojit k Alarichovi a zúčastnit se s ním války proti Římu. Za tímto účelem se shromáždilo něco více než 30 000 lidí.“*⁴⁵⁰

Autor nešetří kritikou na římské poměry – možná by se v tomto místě nabízela paralela se stylem ostrého Salvianova pohledu na poměry v pozdně antické římské říši. Důležitost jeho momentu zdůrazňuje i obtížně uvěřitelným číslem 30 000 lidí, kteří se měli přidat k Alarichovi. Heather uvádí, že Alarichovo vojsko mohlo čítat kolem roku 410 zhruba 40 000 mužů,⁴⁵¹ není tak pravděpodobné, že by se k Římu vydal s 10 000 vojáky. Podrobný rozbor Heather uvádí v práci *Goths and Romans*.⁴⁵²

Vnímání „my“ a „oni“ vystupuje v těchto časech v římských dějinách více než kdy jindy. Jakkoliv byla římská říše multietnická, vzájemná nevraživost mezi Římany a Germány

⁴⁴⁵ WOLFRAM, H. c. d., s. 156.

⁴⁴⁶ GRANT, M. *Římští císařové*, s. 304.

⁴⁴⁷ FONTANA, J. c. d., s. 20.

⁴⁴⁸ ZOSIMOS. c. d., s. 221–222.

⁴⁴⁹ BURY, J. B. c. d., s. 166–173.

⁴⁵⁰ ZOSIMOS. c. d., s. 223.

⁴⁵¹ HEATHER, P. *Gótové*, s. 154.

⁴⁵² HEATHER, P. *Goths and Romans*, s. 213–214.

dosáhla vrcholu.

Grant v deváté kapitole svého díla *Pád říše římské*, kap. *Etnikum proti etniku*, zdůrazňuje římskou xenofobii. Nepřátelství vůči Germánům, ať bylo jakkoliv založeno na realitě či jen předsudcích, se nevyhnutelně rozšířilo i proti spojeneckým kmenům a federálním státům na území říše. Římská xenofobie vedla k dalším tragickým událostem, kdy zprvu přátelsky naladěné přistěhovalecké kmeny se k Římanům chovaly stále agresivněji a cílevědomě usilovaly o vlastní nezávislost.⁴⁵³ Za všechny příklady stojí Geiserichovo jednání vůči Římu.

Doležal věnuje v citované práci velký prostor řešení otázek germanismu a antigermanismu a zdůrazňuje, že již rok po Stilichonově smrti a čistkách v armádě římský antigermanismus končí.⁴⁵⁴ Avšak je to mínění do určité míry sporné. V dílech Salviana či Sidonia také převládají antigermanistické tendence. Důležitá je však doba, kdy oba autoři psali svá díla či dopisy.

Jestliže Zosimos zakončil svoje dílo před vypleněním Říma, jednalo se o období germánské expanze, která roku 407 zásadně ovlivnila dění a mocenské postavení Germánů v říši, ale autorova pozornost míří výhradně k území Itálie. V Galii byla mezitím situace pro Řím zoufalá, a stále se zhoršující.

A není bez zajímavosti připomenout, jak se západní říše postavila vůči jednání východního impéria v otázce povstání v severní Africe vedeného *Gildem*. Ten nabídl podřízení severoafrických provincií východní říši. Východořímský vojevůdce *Eutropius*, eunuch, který nastoupil na místo Rufina, vyhrožoval každému, kdo by chtěl proti němu vojensky zakročit.

Grant se zájmem podrobně popisuje Claudianovu reakci a Eutropiovo chování také odsoudil. Claudianova nenávist dosáhla až na dno, když přímo nabádal Stilichona k invazi do východního impéria. Grant z Claudianova textu soudí, že autor se na základě Gildovy otázky hluboce zabýval fundamentálním rozdílem obou kultur. Jeho závěry jsou až překvapující. Claudianus označuje Konstantinopol za „žumpu“ všech neřestí a změkčilost východní říše prý urazila samého boha Marta.⁴⁵⁵

Je velmi obtížné přesně interpretovat závěry Zosima a Claudiana. Zosima, který se podobně jako Ammianus rád vtěloval do role „starořímana“ a Claudiana, který měl ke Stilichonovi blízký vztah, lze jen obtížně označit za „neutrální“ pozorovatele a popisovatele dějin. A tak také otázka římské xenofobie zůstává ne zcela vysvětlena, neboť zaujatost římských historiků byla značná – již od dob Tacita.

⁴⁵³ GRANT, M. *Pád říše římské*, s. 114.

⁴⁵⁴ DOLEŽAL, S. c. d., s. 253.

⁴⁵⁵ GRANT, M. *Pád říše římské*, s. 96-97.

V závěrečné pasáží Zosimova díla se autor zaměřuje na Alarichův postup do Itálie a následné události přičítá absolutní Honoriově neschopnosti jakýmkoliv způsobem zasáhnout, když odmítl reagovat na Alarichovy podmínky míru. Jeho kritika směřuje i k vojenské otázce. Po vojenské stránce Honorius nebyl schopen proti Alarichovi zajistit podporu:

„Ale císař ani nepřijal nabízený mír, ani si nezískal Sarovo⁴⁵⁶ přátelství, ani nesoustředil římské vojsko, nýbrž všechny své naděje vložil do Olympiových modliteb a tak se stal původcem strašné pohromy říše. Neboť v čelo vojska postavil takové vůdce, kteří mohli u nepřátel vzbudit nanejvýš opovržení.“⁴⁵⁷

Autorova kritika vrcholí. V předcházejících úryvcích káral pouze jednotlivce nebo určitou vrstvu, ale samotného císaře se kritika týkala pouze v případě činů císařů Konstantina I. a Theodosia I. Autor si všímá i Stilichonova syna, Eucheria, který *„byl by zachráněn (Alarichem), kdyby eunuši Arsakios a Terentius⁴⁵⁸ nebyli přišli na útěku dříve než barbari, oba eunuši přivedli Eucheria do Říma, aby ho zde na císařův rozkaz usmrtili.“⁴⁵⁹* Jeho tvrzení opět otevírá Stilichonovu úlohu. Předpokládal autor, že Alarich Eucheria ušetří za to, že Stilicho na něj neudeřil v řecké kampani?

Z následujících řádků bude zřejmé, že Zosimos dává za vinu neštěstí roku 410 sice barbarskému Alarichovi, ale také ve stejné míře císařské vládě, která je přímo vinna téměř stejnou měrou jako Alarich. Autor rozdělil svůj hněv na obě strany stejnou měrou, což může představovat u Zosima, jako „starořímana“, přinejmenším zvláštní jev.

Následkem císařovy neschopnosti řešit nastalou situaci Alarich přitáhl roku 409 k Římu a oblehl jej.⁴⁶⁰ Zoufalou situaci v Římě autor vylíčil následně:

„... nedostávalo se všeho, co mohlo pomoci zahnat hlad, jak se dalo čekat, přicházela mor a všude bylo plno mrtvol. A ty nebylo možno pohřbívat vně města, protože nepřátelé střežili všechny východy, takže se město stalo hřbitovem, a kdyby nebyl nedostatek potravin, puch, který se šířil z mrtvol, by byl stačil k nakažení a zahubení zdravých obyvatel, a tak se město vylidnilo.“⁴⁶¹

Řím byl posléze alespoň na chvíli vykoupen 5000 librami zlata, 30 000 librami stříbra, 4000 hedvábnými oděvy, 3000 červených koží a 3000 librami pepře.⁴⁶² Honorius se sice snažil vojensky zasáhnout, když z Dalmácie povolal pět elitních legií o 6000 vojácích pod

⁴⁵⁶ Sarus, gótský náčelník ve službách císaře Honorio, zavražděn roku 412 Alarichovým švagrem Athaulfem.

⁴⁵⁷ ZOSIMOS. c. d., s. 224.

⁴⁵⁸ Terentia Honorius odměnil za jeho služby funkcí představeného císařského služebnictva.

⁴⁵⁹ ZOSIMOS. c. d., s. 224–225.

⁴⁶⁰ DEANSLEY, M. *A History of early medieval Europe 476-911*, Methuen, London, 1969.

⁴⁶¹ ZOSIMOS. c. d., s. 227.

⁴⁶² Uvedené údaje viz. ZOSIMOS. c. d., s. 229.

velením Valense, avšak pomoc Římu skončila katastrofou:

„Valens, který se nebál žádného nebezpečí, považoval za nedůstojné postupovat cestami, které nebyly obsazeny nepřáteli. Alarich však vyčkával, až římské vojsko potáhne, a pak na ně udeřil s celou svou vojenskou mocí, takže se Valentovou vinou dostaly římské legie do moci nepřátel, stěží uniklo asi jen sto mužů, mezi nimi i jejich vůdce.“⁴⁶³

Zosimos v samém závěru díla v zoufalství líčí, že Alarich předkládal skromné a rozumné návrhy, všichni také zároveň obdivovali jeho umírněnost. Nemalou vinu na následných událostech, kdy se Alarich rozhněval a připravoval se k dobytí Říma, nesl podle Zosima také Jovius, velitel císařské stráže, který svým jednáním Alaricha jen urážel.⁴⁶⁴ I Heather uvádí, že Alarich, znechucen římskou zpupností, nakonec 24. srpna 410 město vyplnil, což znamenalo v podstatě neúspěch, neboť Alarichovy plány vydobýt si novou roli v centru říše, zkrachovaly.⁴⁶⁵

Zosimos však již tyto události nepopisuje, neboť jeho dílo končí krátce před vyplněním Říma.

* * *

d) Prokopios z Kaisareie

Prokopiův spis nazvaný *Knihy o válkách* se původně skládal ze sedmi knih. První dvě líčí válku s Peršany, další dvě válku s Vandaly a poslední tři válku s Góty. Jeho díla zastupují klasická díla antického stylu dějepisectví – líčením dějinných událostí, které představovaly úvod k autorově současnosti, v Prokopiově případě období vlády císaře Justiniana I.

O popisu Gótů a následných římsko-gótských vztazích mezi Góty a západní části impéria se čtenář dozvídá od autora zejména v jeho knize, která u nás vyšla pod názvem *Válka s Peršany a Vandaly*.⁴⁶⁶ V úvodních pasážích Prokopios přibližuje časové údobí počínající Theodosiovou vládou. Další jeho práce známá pod názvem *Válka s Góty*⁴⁶⁷ začíná až sesazením Romula Augustula a obdobím Odovakerovy vlády. Hlavní část textu obsahuje podrobné líčení Belisariových úspěchů v Itálii. Je také téměř nevyčerpatelným zdrojem informací o chování, jednání a myšlení Gótů v Itálii v první polovině 6. století. Každý list díla

⁴⁶³ ZOSIMOS. c. d., s. 232.

⁴⁶⁴ tamtéž, s. 235.

⁴⁶⁵ HEATHER, P. *Gótové*, s. 254–155.

⁴⁶⁶ PROKOPIOS Z KAISAREIE. *Válka s Peršany a Vandaly*, Odeon, Praha 1985.

⁴⁶⁷ PROKOPIOS Z KAISAREIE. *Válka s Góty*, Odeon, Praha 1985.

obsahuje zajímavé pojednání o Gótech jako významném kmenu pozdně antického světa, který bojuje s Belisariem, ale i s vlastními problémy a s obtížemi porobeného obyvatelstva Itálie. Navíc Prokopiův styl psaní je velmi čtivý a poutavý a pro nezaujatého čtenáře i profesionálního historika představuje neocenitelné informace již jen z pohledu prolínání a návaznosti gótské historie na Jordanovy Getiky. S nadsázkou lze říci, že Jordanes předkládá téměř celou antickou historii Gótů a Prokopios ji dokončuje v rozhodujícím období gótských dějin.

Prokopiův stručný, ale přehledný životopis čtenáři předkládá v doslovu k Vádkám s Góty Vavřínek.⁴⁶⁸ Prokopios, vzděláním právník, byl roku 526/7 přidělen ve funkci *consularia* do štábu vojevůdce Belisaria a prožil s ním patnáct let vojenského života až do pádu Ravenny roku 540. Následně mu byla udělena hodnost *illustris* a, podle mínění Vavřínka, snad i *patrikios*. Obě hodnosti by Prokopiovi umožnily účastnit se nejvyšší politiky a zastávat nejvyšší úřady. Důkazy o tom, že by zastával významné úřady, však neexistují. I přesto se řadí významem k Ammianovi, pro vojenské zkušenosti i k Sidoniov, který se se svým postavením účastnil nejvyšší římské politiky.

O autenticitě informací do roku 540 není třeba výrazněji pochybovat, neboť vycházel z jeho osobních zkušeností, ale i po roce 540 je pravděpodobné, že byl o všech podstatných událostech podrobně informován, a to až do roku 552, kterým jeho líčení událostí končí.

Jak bylo uvedeno v úvodu práce, jeho dílo se stylem a strukturou podobá zejména Ammianově práci – nejen podrobným sledováním vojenské problematiky, ale také řadou exkurzů do rozličných vědních oborů. S Ammianem jej spojuje i snaha o reálné vylíčení dějin, kdy neváhal, pokud to uznal za vhodné, otevřeně kritizovat římské poměry a jednání.

Se všemi vybranými autory, uvedenými v předkládané práci, ho však spojuje etnické cítění sebe sama jako představitele římského impéria, které stojí nejvýše ve společenském řádu tehdejšího světa. Nepochybuje o důležitosti Justinianových výbojů a jejich legitimizaci, nevnímá je jako uchvacování cizího území, ale jako snahu o získání ztraceného, které bylo po staletí součástí římské říše. Neváhá však přitom ocenit i osobní charakter jednotlivců či celých germánských skupin, které vynikaly svými vlastnostmi nad ostatními.

Podobně jako Jordanes se ani Prokopios nezabývá nižšími vrstvami společnosti. Zajímá se především o senátorský stav, což ho může spojit i se Sidoniem, který si také všímá výlučně nobility – římské i germánské – a chudé vrstvy obyvatel ho nezajímají.

Zajímavý komparativní pohled se nabízí také se Zosimem, zejména v otázce Alarichova

⁴⁶⁸ tamtéž, s. 427–438.

vítězného postupu. Zásadní rozdíl mezi autory je v otázce jejich religiozity. Zosimos zastával ke křesťanství velmi negativní postoj, a to napříč celým dílem. Zajímavě se však k náboženské otázce vyjádřil i Prokopios, který je sice křesťan, ale odmítá zkoumat přirozenost Boha, neboť pro člověka jsou to záležitosti, které nejsou zcela pochopitelné, ale obratem dodává, že o Bohu nemůže říci nic jiného, než že je nekonečně dobrý a všechno má ve své moci.⁴⁶⁹

Na rozdíl od Zosima se však Prokopios pokouší přiblížit Góty například z pohledu jejich fyziognomie či etnického složení, jak o tom vypovídají následující úryvky:

„Gótské kmeny byly kdysi a jsou i nyní velmi početné, ale ze všech nejmnocnější a nejpočetnější byli Gótové, Vandalové, Vizigóti a Gepaidové. Ve starověku je nazývali Sarmati a Melanchlainové.

... Ti všichni se liší jen jménem, v ostatním jsou si podobni jeden druhému. Ve skutečnosti jsou všichni světlolasí, mají bílou pleť a vysokou postavu a mají příjemný výraz, všichni mají stejné zákony a stejné náboženství. Všichni vyznávají ariánství a mluví stejným jazykem jako Gótové. Zdá se mi, že všichni pocházejí ze stejného kmene, svá odlišná jména mají podle panovníků, pod jejichž vládu patřili.“⁴⁷⁰

Podle autora líčení Gótové původně představovali jakýsi jeden velký kmen, ze kterého se postupem času vydělilo několik podskupin.⁴⁷¹ Při popisu jejich fyziognomie, se nabízí zajímavé srovnání s Ammianem, který líčí Góty u Adrianopole jako hrubé barbary s „tvrdými“ rysy, ale Prokopios poukazuje na jejich příjemný vzhled, což několikrát ve svých dílech, v různých kontextech, opakuje.

Jedná se o důležitý postřeh, neboť u pozdně antických autorů prakticky nikde neexistuje nářezka, že by barbari měli „příjemný“ vzhled. Naopak, u Ammiana či Zosima se lze setkat s tradičním pohledem, že germánské barbari jsou necivilizovaní, hovoří podivným jazykem, nedbají na kulturu a jejich zevnějšek je pro římskou kulturu naprosto nepřijatelný. Podborský připomíná, že z fyziologického pohledu antičtí autoři Germány líčí jako divoký a statečný lid velké tělesné výšky a síly, modrých očí a plavých vlasů. Zároveň však dodává, že i když jádro germánského lidu náleželo k severoeuropidnímu typu, antropologické šetření kosterního materiálu a lidských mumií z bažin severní Evropy ukazuje, že Germáni v době římské nebyli rasově čistým etnikem. Tato skutečnost vychází již ze samého procesu jejich etnogeneze, při

⁴⁶⁹ PROKOPIOS Z KAISAREIE. *Válka s Góty*, s. 14.

⁴⁷⁰ PROKOPIOS Z KAISAREIE. *Válka s Peršany a Vandaly*, s. 201.

⁴⁷¹ WOLFRAM, H. c. d., s. 19–21.

němž postupně splývaly různé fyzické typy lidí.⁴⁷²

U Gótů připomíná jejich pravlast jižního Švédska a ostrova Gotland. Zdůrazňuje přitom i úlohu Herulů, které Prokopios také líčí ve *Válkách s Góty* a kteří se s Góty a Gepidy na počátku nového letopočtu usadili kolem ústí Visly.⁴⁷³

Zajímavého fenoménu si všímá i Kučera, který zdůrazňuje, že na počátku středověku došlo k výraznému ochlazení, které se táhlo od Sibiře až do prostorů Skandinávie a omezilo rozsah pozemků, na kterých Germáni pěstovali obilí a chovali dobytek. To je donutilo opustit svoje prostory a táhnout do teplejších oblastí Černomoří a odtud do západní Evropy. Dodává, že představa, že barbaři chtěli plánovaně zničit římskou říši, je nepřesná, až zavádějící.⁴⁷⁴

Prokopios však nesleduje jen gótsko-římské vztahy, ale všímá si i vztahů mezi Germány. V popředí jeho zájmu jsou zejména Vandalové:

*„Když Vandalové, kteří žili u Majorského jezera, viděli, že jsou tísněni hladomorem, vtrhli do té části Germánie, kde nyní žijí Frankové, přešli řeku Rýn a spojili se s Alany... Potom pod vedením Godegiselovým vtrhli do Hispánie ... Císař Honorius uzavřel s Godegislem smlouvu, podle níž mu povoloval usadit se tam se všemi oddíly.“*⁴⁷⁵

V jeho výkladu však scházejí bližší souvislosti. Zejména je nutné zdůraznit, že poté, kdy se opět smířili s Vizigóty, rozhodli se Římané proti barbarům v Hispánii využít právě sil gótských foederátů.⁴⁷⁶ Stručný, ale přehledný popis těchto událostí předkládá například Goffart,⁴⁷⁷ který zdůrazňuje velmi rychlé zabrání severozápadní Hispánie Svěby.⁴⁷⁸

Další Prokopiovo líčení je velmi zajímavé zejména v porovnání s pohledem Zosima na události roku 410.

Prokopios dává za vinu katastrofu Říma především císaři Honoriovi, který hluboce podcenil situaci, a když se dozvěděl o tažení Gótů na Itálii, prchl do Ravenny a svou neschopností situaci jen dále vyostřoval.⁴⁷⁹ O gótském postupu zanechal autor velice pochmurný obraz:

„Když se barbaři nesetkali s žádným odporem, projevíli se jako nejkrutější ze všech lidí. Neboť když dobývali města, ničili je takovým způsobem, že z nich dnes nezbývá téměř nic a ve

⁴⁷² PODBORSKÝ, V. c. d., s. 238–239.

⁴⁷³ tamtéž, s. 258.

⁴⁷⁴ KUČERA, M. *Slovenské dejiny*. 1. vyd. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2008–2012, v. <1, 4-5>. s. 38, ISBN 97880811905515.

⁴⁷⁵ PROKOPIOS Z KAISAREIE. *Válka s Peršany a Vandaly*, s. 205.

⁴⁷⁶ WOLFRAM, H. c. d., s. 177.

⁴⁷⁷ GOFFART, Walter A. *Barbarian Tides: The Migration Age and The Later Roman Empire*. Philadelphia, Pa.: University of Pennsylvania Press, c2006, x, 372 p., s. 74, ISBN 978-081-2239-393.

⁴⁷⁸ Svěbský král Hermerich založil roku 409 v Galicii království, které však od roku 416 bojovalo právě s Vizigóty.

⁴⁷⁹ ČEŠKA, J. c. d., s. 186–187.

městech kolem Iónského zálivu je vidět pouze občas nějakou zbořenou věž nebo bránu nebo nějakou jinou budovu. Bez výčitek zabíjeli všechny, kteří jim padli do rukou, kdy nešetřili ani starce, mladé lidi, ženy, děti.“⁴⁸⁰

Jeho vylíčení událostí se doplňuje s líčením Zosima, který se více zabývá politickými událostmi. Zajímavé porovnání názorů předkládá například Kulikowski v epilogu *Rome's Gothic War*, a to včetně pasáže, ve které se věnuje výhradně roku 410.⁴⁸¹ Na rozdíl od Sidonia, který o několik desetiletí později téměř doporučuje Avitovi spojit se s Góty, je Prokopiusův výklad až zarážející. A to ve smyslu toho, jak se proměnila a upadla politika říše do poloviny 5. století, kdy pro udržení alespoň určité stability se musela spojit s Góty.

Prokopios bezpochyby pojmá v tuto chvíli Góty jako nebezpečné barbary, kteří ničí říši a chovají se doslova „barbarsky“. Jeho popis téměř překračuje negativní stanovisko, které zaujímali Ammianus, Zosimos či Sidonius.

I pro doplnění Zosimem zaznamenaného vyplenění Říma Alarichem roku 410 může Prokopiusův text posloužit jako podrobné vylíčení plánu na dobytí města.

*„Tento vládce (Alarich) ztratil hodně času obléháním, a když nemohl dobyt to místo ani útokem, ani strategií, vynalezl toto. Z mladých mužů gótského vojska vybral na tři sta nejlepších, jež ještě neměli vousy a teprve dospívali, avšak ukázali se jako velmi stateční. Oznámil jim, že je chce zdánlivě nechat římským patricijům jako otroky. Nakázal jim, aby, až budou se svými budoucími pány, ochotně všechno vykonávali, co jim přikážou ..., a aby se projevovali jako klidní, zdrženliví a skromní. Pak jim určil den, jenž nebyl příliš daleko, ve kterém měli kolem poledne, poté až budou jejich páni spát, všichni společně přiběhnout k bráně Salaria, zabít strážce, které se ani v nejmenším neobávají, že by měly být napadeny, a co nejrychleji otevřít bránu jeho vojsku.“*⁴⁸²

Autor přibližuje Alarichovu lstivost. Na druhé straně patrně vyzdvihuje statečnost římských obránců, kteří budou přemoženi jen díky lsti a nikoliv vojenskému umění Gótů.

Následující události pravděpodobně skutečně proběhly, podle Prokopia, tak, jak je Alarich naplánoval. Prokazatelně však tuto verzi potvrdit nelze. Podle jiné verze, kterou Prokopius také uvádí jako možnou další příčinu, která vedla k otevření brány, jsou činy křesťanky patricijského původu Proby, která se již nemohla dívat na trpící římský lid. I tato Prokopiova verze se zdát být reálnou, neboť by se objevilo srovnání na jedné straně římské křesťanky

⁴⁸⁰ PROCOPIUS. *History of the Wars*, 7 vols., trans. H. B. Dewing, Cambridge, Mass., and London: Harvard University Press & Wm. Heinemann, 1914; reprint ed., 1953-54, II, s. 12.

⁴⁸¹ KULIKOWSKI, M. c. d., s. 154–185.

⁴⁸² PROCOPIUS. *History of the Wars*, 7 vols., trans. H. B. Dewing, Cambridge, Mass., and London: Harvard University Press & Wm. Heinemann, 1914; reprint ed., 1953-54, II., s. 11–23.

ortodoxní víry, která se nemůže již dívat na trpící římské křesťany, a na druhé straně ariánského Alaricha.

Pravdou zůstává, že 24. srpna 410 Alarich vyplnil Řím, a přestože se jednalo o taktické vítězství, ze strategického hlediska to byl pro Alaricha neúspěch. Jak bylo naznačeno, nepodařilo se mu vymínit si u Honoria pro Góty lepší správní postavení v uspořádání v rámci římské říše.⁴⁸³

Zosimos ve svém díle přiblížil chmurný život v obleženém Římě, Prokopius přibližuje události, které nastaly po otevření bran Říma:

„Když nadešel ten den, Alarich nechal nastoupit vyzbrojené vojsko, jakoby se chystalo k odchodu, a postavil je u brány Salaria. ... Ve stanovenou dobu se mladí Vizigóti shromáždili u brány a neočekávané napadli stráž, které zabili, a neboť tam již nebyl nikdo, kdo se postavil proti nim, otevřeli brány a vpustili Alaricha i s vojskem do města. Vojáci zapálili domy, které byly nejbližší u brány. Mezi těmito domy byl i dům Sallustia,⁴⁸⁴ který kdysi sepsal římské dějiny. Ruiny jeho spáleného domu se zachovaly až do mých dob. Když barbari vyplnili celé město a zmasakrovali obyvatelstvo, postupovali dále.“⁴⁸⁵

Prokopiovův postoj vůči gótským „dobyvatelům“ je nekompromisní a o určité toleranci gótského etnika nemůže být v tuto chvíli ani řeč. Gótové jsou chápáni jako obyčejní barbari, kteří přinášejí Římu zkázu.

Alarich, podle Prokopia, vydal nařízení, aby byly ušetřeny kostely a chráněny lidské životy. Tato zpráva může mít reálný základ, neboť Gótové byli křesťané ariánského vyznání a respektovali křesťanské chrámy a jejich majetek. Tři dny pak trvalo plenění Říma, zmírněné respektováním práva azylu v kostelech svatého Petra a Pavla. Cílem rabování se staly bohaté usedlosti a několik jich na Aventinu, Caeliu a Quirinalu shořelo.⁴⁸⁶

V oblasti Fora byla bazilika oloupena o část svého stříbra a barbari se prý zmocnili i židovského pokladu, který císař Titus⁴⁸⁷ přivezl z Jeruzaléma. Přes Alarichovy rozkazy si lze snadno představit, že mnoho Římanů zahynulo a s jinými se zacházelo špatně. Otázkou zůstává, zda však skutečně došlo k hromadným masakrům, jak autor uvádí, neboť se nezdá pravděpodobné, že by Alarich dopustil bezuzdné vraždění, kdyby měl poté jednat s říší o svém budoucím postavení.

⁴⁸³ WOLFRAM, H. c. d., s. 158–161.

⁴⁸⁴ Sallustius (86 př. n. l. - 35 n. l.) římský historik a politik; stoupenec Caesarův. V dílech *Spiknutí Katilinovo*, *Válka s Jugurthou* a *Historie* (dochovány jen zlomky) vykreslil krizi římské republiky a morální úpadek římské aristokracie.

⁴⁸⁵ PROCOPIUS. *History of the Wars*, 7 vols., trans. H. B. Dewing, Cambridge, Mass., and London: Harvard University Press & Wm. Heinemann, 1914; reprint ed., 1953–54, II., s. 11–23.

⁴⁸⁶ WOLFRAM, H. c. d., s. 158–159.

⁴⁸⁷ Titus, římský císař (79–81), v údobí jeho vlády postihly římskou říši velké přírodní katastrofy.

Bednaříková k tomu dodává, že christianizovaní barbaři často dokázali pochopit podstatu víry správně, neboť být křesťanem pro ně neznamenal zaměnit jen jeden rituál za druhý, ale také pozměnit morálku předků. S odkazem na Orosiovo líčení příběhu vznešeného Góta křesťanského vyznání, který objevil poklad z baziliky sv. Petra střežený jedinou starší jeptiškou, připomíná, že Orosius si nemohl celý příběh jen vymyslet, kdyby poklad byl Alarichem skutečně uloupen.⁴⁸⁸

Kromě obrovské kořisti do rukou Gótů padla i Theodosiova dcera a nevlastní Honoriova sestra, *Galla Placidia*. Byla nyní rukojmím a bylo s ní jednáno způsobem odpovídajícím jejímu postavení. Materiální škody, které Gótové napáchali, nebyly nenahraditelné, ale přestože Řím již dávno ztratil své výjimečné postavení, působilo jeho krátkodobé ovládnutí Germány na většinu současníků jako těžký otřes a bylo chápáno jako předzvěst blížícího se zániku římského světa, vždyť Řím nebyl dobyt téměř 800 let!⁴⁸⁹

Krátce poté však Alarich zemřel, a protože neměl syna, nastoupil na jeho místo jeho švagr *Athaulf*. Günther jej popisuje jako inteligentního člověka s impozantní postavou, který již pohlížel na Řím jiným, pozitivnějším pohledem než jeho tchán. Autor nevylučuje možnost, že na změně jeho smýšlení o římském impériu mohla mít vliv i *Galla Placidia*.⁴⁹⁰

Obdivovatelé odumírajícího antického náboženství označovali potupu římské moci a slávy jako trest seslaný zhrzenými bohy, kdežto křesťanští autoři, především Aurelius Augustinus a historik Paulus Orosius, viděli v dobytí Říma příznak nové doby.⁴⁹¹ *De civitate Dei* je mimořádné i proto, že hájí víru před obviněním, že Řím padl vinou křesťanů.⁴⁹² Augustinův význam byl nesmírný. Rádlovi se podařilo vystihnout jeho osobu pro neklidnou dobu velmi výstižně, když poznamenal „... *Aurelius Agustinus trčí v této přechodné době jako rozhledna daleko patrná do dějin lidstva, spojuje cestu řecké filosofie s evangeliem tak, že takřka z každé jeho věty slyšíš ozvěnu obojího.*“⁴⁹³ Zpráva zasáhla i Jeronýma, kterého ochromila na celé měsíce.⁴⁹⁴ Praktičtěji se zachoval opat Gerontius, který lakonicky poznamenal, že požehnání jsou ti, kteří prozřeli a prodali svůj majetek dříve, než přišli barbaři.⁴⁹⁵ Prokopios si ochotně „rýpnul“ i do samotného císaře Honoria:

„Říkají, že tehdy eunuch, který měl na starosti císařovy ptáky, oznámil v Ravenně císaři

⁴⁸⁸ BEDNAŘÍKOVÁ, J. *Stěhování národů*, s. 89.

⁴⁸⁹ WOLFRAM, H. c. d., s. 160.

⁴⁹⁰ GÜNTHER, R. *Římské císařovny: mezi láskou, mocí a náboženstvím*. Vyd. 1. Překlad Monika Kuprová. Praha: NS Svoboda, 2000, 171 s., [31] s. obr. příl., s. 51, ISBN 80-205-1012-5.

⁴⁹¹ HEATHER, P. *Gótové*, s. 154–155.

⁴⁹² RAVIK, S. *Velká kniha světců*. 1. vyd. Praha: Regia, 2002, 675 s., s. 647, ISBN 80-863-6724-X.

⁴⁹³ RÁDL, E. *Dějiny filosofie*. 1. vyd. Praha: Votobia, 1998, 514 s., s. 295, ISBN 80-722-0063-1.

⁴⁹⁴ HEER, F. c. d., s. 29.

⁴⁹⁵ GRANT, M. *Římscí císařové*, s. 305.

*Honoriovi, že Řím je zničen. Ten prý s lítostí odpověděl: Přece jen mu dám najíst z vlastní ruky – měl totiž obrovského kohouta, kterému dal jméno Řím. Eunuch pochopil, co chce císař říci, a odpověděl mu, že zničeno bylo město Řím a že jeho pánem se stal Alarich. – A já, příteli – odpověděl císař – jsem si myslel, že zničen je můj pták Řím. Říká se, že císař trpěl takovou pomateností.*⁴⁹⁶

Otázkou zůstává, zda výrok je pravdivý, avšak vezme-li se v úvahu absolutní neschopnost Honoria nějakým adekvátním způsobem zasáhnout proti Gótům, shoduje se s Prokopiovým svědectvím i Zosimos.

Grant k tomu poznamenává zajímavou myšlenku. Při pohledu na římské císaře 5. století se, až na vzácné výjimky, jednalo o vladaře přinejmenším méně schopné, a proto se nelze divit, že říše vlastně zanikla zevnitř a pouze díky propracované, po století fungující státní správě se dočkala své dlouhodobé existence.⁴⁹⁷

Na začátku díla *Války s Góty*, které otevírá Prokopiův pohled na události v bývalém západním impériu v 6. století, autor stručně popisuje Augustulův pád:

*„V době, kdy vládl v Byzantiu Zenon, na západě byl u moci Augustus, kterému Římané říkali mazlivě Augustulus, poněvadž se stal panovníkem ještě jako chlapec, za něho spravoval říši jeho otec Orestes,⁴⁹⁸ muž velmi rozumný. Nějakou dobu předtím se podařilo Římanům získat za spojence Skiry, Alany a několik dalších gótských kmenů.*⁴⁹⁹

Z líčení lze vyvodit závěr, že Gótové skutečně mohli představovat konglomerát různých kmenů, mezi něž autor počítá i Skiry, kteří se později stali součástí Ostrogótů, a Alany, kteří však téměř jistě byli íránského původu.⁵⁰⁰

Při studiu díla pozornému čtenáři neunikne Prokopiův podrobný popis germánského kmene, který se v souvislosti s Góty objevuje, Herulů. Na Heruly v díle římského historika upozorňuje i Doležal a věnuje jejich popisu, pohledem Prokopia, samostatnou kapitolu ve svém díle. Prokopios o jejich historii vypráví velmi podrobně, včetně jejich obyčejů a zvyků.

⁴⁹⁶ PROCOPIUS. *History of the Wars*, 7 vols., trans. H. B. Dewing, Cambridge, Mass., and London: Harvard University Press & Wm. Heinemann, 1914; reprint ed., 1953-54, II., s. 11–23.

⁴⁹⁷ GRANT, M. *Pád říše římské*, s. 89.

⁴⁹⁸ Orestes, původem Říman z Panonie, dřívější tajemník hunského krále Attily, který se oženil s dcerou vyššího římského důstojníka Romula původem z Poetovia a po Atilově smrti vstoupil do služeb římského císařství. Díky svým schopnostem se rychle prosazoval a v roce 474 jej císař Julius Nepos ustanovil vrchním velitelem vojska v císařském štábu a vyznamenal povýšením na patricije. Dlouhodobé styky se střední Evropou mu získaly oblibu u jeho germánských jednotek, které v té době v Itálii tvořily téměř celou římskou armádu a dávaly mu přednost před císařem Nepotem, který k nim přišel z východu roku 474. Na jejich požadavek vyvolat vzpouru proti panovníkovi zareagoval kladně, ale rozhodl, aby vojáci povýšili do císařského stavu jeho syna Romula, kterého uvedl na císařský trůn 31. října 475.

⁴⁹⁹ PROKOPIOS Z KAISAREIE. *Válka s Góty*, Odeon, Praha 1985, s. 7.

⁵⁰⁰ BEDNAŘÍKOVÁ, J. *Stěhování národů a Východ Evropy: Byzanc, Slované, Arabové*. Vyd. 2. Praha: Vyšehrad, 2013, 557 s., [8] s. obr. příl. Historica (Vyšehrad), s. 272, ISBN 978-80-7429-306-1.

V porovnání s nimi se o Vizigótech zmiňuje jen marginálně a o gótské historii téměř vůbec.⁵⁰¹ Svědčí to tak o pečlivé a důsledné práci skutečného historika, který se nespolehá jen na prameny, ale snaží se popsat i výpovědi současníků, které jako voják získal.

O skirském vůdci Odoakerovi Prokopios poznamenává:

*„Čím více u nich vzrůstala moc a vážnost barbarů, tím více upadala pověst římských vojáků: pod honosným jménem spojenectví je neomezeně ovládali cizinci, ti na nich bezostyšně vynucovali mnoho a nakonec, aby mezi ně byly rozděleny všechny pozemky v Itálii. Nejprve žádali na Orestovi, aby jim z nich dal třetinu, a poněvadž byl velmi málo nakloněn splnit jejich požadavek, ihned ho zabili. Jeden z nich se jmenoval Odoaker, důstojník v císařově družině, ten tehdy prohlásil, že splní jejich přání, jestliže ho přivedou k moci. Když se tak zmocnil vlády, neudělal císaři nic zlého, nýbrž ponechal ho žít dále jako soukromou osobu. Přidělil tehdy barbarům třetinu pozemků a tak si je natrvalo získal a upevnil si vládu na deset let.“*⁵⁰²

Poukazuje na skutečnost, že postupná barbarizace nakonec přivedla říši k úpadku. Je zřejmé, že Prokopios si byl vědom toho, jakým způsobem se nechávala římská vláda ovlivňovat barbary a že konečným výsledkem byla Odoakerova uzurpace. Zmiňuje i gótskou reakci. Ačkoliv to přímo neuvádí, byl si pravděpodobně vědom toho, že císařská vláda na západě skončila.

*„Právě v tutéž dobu pozdvihli zbraně proti Římanům také Góti, kteří sídlili v Thrákii, jež jim byla darována císařem. Vedl je Theodorech, patricij, který v Byzantii dosáhl hodnosti konsula. Císař Zenon, zkušený v posuzování situace, poradil Theoderichovi, aby táhl do Itálie, bojoval proti Odoakerovi a získal pro sebe a pro Góty vládu nad Západní říší, že pro muže senátorské důstojnosti by bylo líp svrhnout tyrana a vládnout Římanům i všem ostatním obyvatelům Itálie než pozdvihnout zbraně proti císaři a upadnout do takového nebezpečí.“*⁵⁰³

Je zajímavé sledovat jeho líčení v otázce Theoderichova postupu. Prokopios patrně v této situaci změnil, zčásti, pohled na Góty, neboť se u něj nesetkáváme s výrazně negativním postojem. Při dobytí Říma líčil Góty jako „krvavé“ barbary, kteří přinášejí pouze zkázu. O několik desetiletí později souhlasí s postupem Theodericha s Góty do Itálie, aby odstranili Odoakera. Odoaker sice obsadil Ticinum⁵⁰⁴ a ohrožoval i Mediolanum,⁵⁰⁵ Theoderichovi však

⁵⁰¹ DOLEŽAL, S. c. d., s. 305–310.

⁵⁰² PROKOPIOS Z KAISAREIE. *Válka s Góty*, Odeon, Praha 1985, s. 7–8.

⁵⁰³ tamtéž, s. 8.

⁵⁰⁴ dnešní Pavia

⁵⁰⁵ dnešní Milán

přišli na pomoc Vizigóti, kteří ale, podle Bystrického, mohli být Vidimerovi Ostrogóti.⁵⁰⁶ Odoaker ustoupil a u řeky Addua⁵⁰⁷ se v srpnu roku 490 odehrála rozhodující bitva, která skončila Theodorichovým vítězstvím.

Jestliže římsští autoři často neměli pro gótské vůdce mírného slova, u Theodoricha tomu bylo v podání Prokopia naopak. Ravennský biskup zprostředkoval mezi Odoakerem a Theodorichem dohodu, ale když se gótský velitel dozvěděl, že skirský uchvatitel na něj lící past, pozval ho na hostinu. Theodorich využil nastalé příležitosti a zabil ho.⁵⁰⁸ Theodoricha si autor vážil i proto, že nechtěl převzít odznaky ani titul římského císaře, ale žil pod jménem krále. K ovládání poddaných však využil císařských pravomocí. Prokopios neopomíjí zdůraznit, že věnoval velkou péči ochraně zákonů a spravedlnosti a pevně hájil zem proti okolním barbarům.

Rozporuplnou zůstává otázka zákonů. Sbírka *Takřečené Edictum Theoderici*, která je soupisem norem římského práva, je rozdělená na 155 článků a byla závazná pro Římány i Góty, byla dlouho považována za zákon vydaný Theoderichem kolem roku 500. Kincl však uvádí, že na základě výzkumu italských a španělských historiků *Edictum* nepochází z prostředí ostrogótského, ale vizigótského. Vznikla někdy mezi lety 458–459 a vydal ji Magnus Narbonensis, tehdejší „*praefectus Galliarum*“ a měla být závazná pro Římány a Vizigóty v jižní a jihovýchodní Galii.⁵⁰⁹

Podrobnou studii uveřejnil například Lafferty, který se zabývá ve třetí až páté kapitole svého díla zejména uplatněním práva v Itálii pod Theoderichovou nadvládou.⁵¹⁰ Ve skutečnosti vládl jako císař, který jednal stejně jako legitimní císařové v západním impériu v 5. století.⁵¹¹ Tento názor víceméně sdílí i Hodgkin ve starší práci *Theodoric, King of the Ostrogoths*.⁵¹²

V souvislosti s Theoderichem připomíná i jeho jediný negativní čin v celé vládě – odsouzení Boethia. Boethius, pocházející z rodiny Aniciů, vzdělaný v platónské Akademii, ovládající výtečně řečtinu a působící na dvoře Theodericha ve funkci *magister officiorum*,⁵¹³

⁵⁰⁶ BYSTRICKÝ, P. c. d. s. 53.

⁵⁰⁷ řeka v severní Itálii – Lombardii - dlouhá 313 km, je levým přítokem Pádu

⁵⁰⁸ BOUZEK, J. *Vznik Evropy*. Vyd. 1. Praha: Stanislav Juhaňák - Triton, 2013, 359 s., 40, 24 s. obr. příl., s. 322, ISBN 978-807-3876-708.

⁵⁰⁹ KINCL, J., URFUS, V. *Římské právo*, s. 65–66.

⁵¹⁰ LAFFERTY, S. D. *Law and society in the age of Theodoric the Great: a study of the Edictum Theoderici*. ix, 332 pages. ISBN 11-070-2834-5.

⁵¹¹ tamtéž, s. 9–11.

⁵¹² HODGKIN, T. *Theodoric, King of the Ostrogoths*, G. P. Putnam's sons, NY, London, 1891, s. 109-126.

⁵¹³ Podle Heathera je pravděpodobné, že pomáhal ukončit i akaciánské schizma na konci druhé dekády 6. století (Heather, Gótové, s. 225)

slovy Tretery „šéf veškeré úřední služby ve státě“⁵¹⁴ a autor slavného spisu *De consolazione philosophiae*, byl nakonec na příkaz gótského vládce popraven, ale východořímský historik k tomu činu dodává i zvláštní poznámku.

Kromě Boethia uvádí také jeho zetě Symmacha, které oba označil za přední muže senátu a konzuly. Filosofii ovládali dokonce jako nikdo jiný, pečovali o spravedlnost a finančně pomáhali chudým. Tím však na sebe přivolali závist několika špatných lidí a Theoderich našeptávačům podlehl. I když pozdě, svého činu litoval poté, kdy mu služebnictvo k obědu přineslo rybí hlavu a pojednou se mu zdálo, že je to hlava nedávno zabitého Symmacha, se zuby zaťatými do dolního pysku, s očima, které se na něho dívaly strnulým a hrůzným pohledem. Prokopios uvádí, že Theoderich po tomto zážitku utekl do postele, zakrýváje si hlavu příkrývkami. Poté vše řekl lékaři Elpidiovi a litoval křivdy, které se na obou dopustil. Propokios dodává, že želel svého rozhodnutí a dokonce plakal, neboť nad oběma vynesl rozsudek, aniž by provedl řádně vyšetřování, a zanedlouho poté zemřel.⁵¹⁵

V mnoha ohledech Prokopiovův názor na Boethia a jeho úlohu podporuje i Heer. Boethia připomíná jako autonomního římského vzdělance, který poznal svůj osud a přijal ho jako „správný“. Bůh je dobro, stvořil svět z dobra a řídí jej prostřednictvím dobra, neexistuje žádné skutečné zlo a ctnost je vždy odměněna a neřest naopak potrestána. Z Boethiova smýšlení vycházel i Cassiodorus, který usiloval o to, začlenit Góty do jediného posvátného, starého římského světového řádu, do jednoty práva, mravů a vzdělanosti, která má být opět nastolena především Theoderichem.⁵¹⁶

Prokopios pokračuje ve svém výkladu vládou Athalaricha, který – vychováván svojí matkou Amalasuinthou – se dobou vlády již překrývá s Justinianem I. Justiniana obdivoval nejen Prokopios, ale také Jordanes. Oba římské historiky, ve vztahu k Justinianovi, podrobně líčí ve svém díle Mazal, který si všímá i historické úlohy obou autorů.⁵¹⁷ O Amalasuinthe hovoří velmi kladně, dokonce potomkům Symmacha a Boethia vrátila majetek jejich otců a mladého panovníka chtěla vzdělávat v římském duchu, přestože sama byla barbarského původu.

Prokopios však často přísně odlišoval mezi jedinci gótské provenience – ať v negativním či pozitivním smyslu, a Góty jako gens.

Gótové si nepřáli chlapcovo římské vzdělání, neboť „...dychtili po bezpráví vůči

⁵¹⁴ TRETERA, I. *Nástin dějin evropského myšlení: od Thaléta k Rousseauovi*. 5. vyd. Praha: Paseka, 2006, 374 s., s. 173, ISBN 80-718-5819-6.

⁵¹⁵ PROKOPIOS Z KAISAREIE. *Válka s Góty*, s. 10–11.

⁵¹⁶ HEER, F. c. d., s. 38–39.

⁵¹⁷ MAZAL, O. *Justinian I. und seine Zeit: Geschichte und Kultur des byzantinischen Reiches im 6. Jahrhundert*. Köln: Böhlau, 2001, 764 p. ISBN 34-120-2501-1.

poddaným a chtěli, aby jejich pán vládl spíše po způsobu barbarů“.⁵¹⁸ V dalších pasážích textu autor velmi přesvědčivě líčí, jak se z mladého panovníka stával duchem „barbar“. Zdůrazňuje přitom gótské opovržení ke vzdělání, kdy gótská nobilita kolem Athanaricha vysvětluje Amalasuinthe, že ani Theoderich nedovolil nikomu z Gótů, aby posílali děti do školy se slovy „...jestliže se do dětí vloudí strach před důtkami, nikdy nebudou schopny postavit se statečně proti meči a kopí.“⁵¹⁹ Prokopios k tomu dodává, že Gótové doslova chtěli, aby mladého panovníka namísto vzdělání povzbuzovali k chrabrosti po zvyku barbarů.

Z textu lze teoreticky vyvodit dva závěry, kdy jeden by mohl líčit Theodericha jako germánského udatného válečníka bez zájmu o vzdělání, neboť to by podkopalo vojenského ducha, a druhý propagandisticky oslavovat Amalasuinthu jako romanizovanou barbarku, která chce svého syna vést v duchu římské civilizace.

Pro Prokopia je vzdělání a římský způsob života jedinou správnou volbou. Správnost druhého závěru podtrhuje i Heather, který věnuje celou kapitolu Theoderichově osobnosti.⁵²⁰ Podkapitolu dokonce nazval *Theoderich Augustus*? Historickou skutečností zůstává, že Itálie byla nejvýrazněji římská ze všech nástupnických států „zaniklého“ západního impéria a otevřeně projevovala úctu k východořímské říši. Heather v této souvislosti připomíná Theoderichův dopis adresovaný císaři Anastasiově,⁵²¹ ve kterém římského císaře zahrnuje poctami, sám se stylizuje do role Římana, ale ve skutečnosti bylo jeho římanství pózou a jeho pokora vůči Konstantinopoli byla předstíraná.⁵²² Přesto Theoderich nepředal svým nástupcům upadající říši a následné problémy v Itálii Heather přičítá spíše nástupnické otázce než hluboce zakořeněnému gótsko-římskému antagonismu. V neposlední řadě byl položen základ pro úspěšnou integraci Gótů a Římanů, které však záhy měla první trhliny.⁵²³

Není smyslem předkládané kapitoly líčit podrobně obecně známé politické události, které vedly k Belisariově (Justinianově) invazi do Itálie, ale pokusit se zaměřit na méně známé či zdánlivě nepodstatné informace, které však mohou vysvětlit Prokopiovo cítění vůči Gótům, ale i k dalším germánským gentes. Prokopiovův podrobný výklad o následných bojích v Itálii také přibližuje etnické problémy, které výrazně zasáhly území Itálie. O východořímském vojevůdci Belisariovi, a také o Prokopiově vztahu k němu, se Hughes zabývá ve svém díle

⁵¹⁸ PROKOPIOS Z KAISAREIE. *Válka s Góty*, s. 11.

⁵¹⁹ tamtéž, s. 12.

⁵²⁰ HEATHER, P. *Gótové*, s. 221–263.

⁵²¹ Anastasios I., východořímský císař (491–518), nástupce Zenóna, Theodericha jmenoval konzulem pro západní část říše.

⁵²² HEATHER, P. *Gótové*, s. 227.

⁵²³ tamtéž, s. 263.

Belisarius: The Last Roman General,⁵²⁴ ve kterém předkládá čtenáři zajímavou biografii. Velmi zajímavá je zejména druhá kapitola, která podrobně pojednává o Belisariově mládí, kde autor odhaluje jeho výjimečné vojenské nadání, které ovládal již od mladých let, a také talent na výběr schopných spolupracovníků, kteří měli nemalý podíl na jeho vojenských úspěších na Apeninském poloostrově.

Prokopios si, kromě Gótů, všímá zejména Franků. Když Belisarios dorazil k Sicílii, vyslal poselstvo k franckým velitelům, ve kterém zdůrazňuje uchvácení Itálie Góty, ti způsobili Římanům nesnesitelné a nesmírné škody, a proto se sluší, aby se s Římany Frankové připojili k válce proti Gótům, neboť Římany a Franky spojuje pravá víra, která odmítá ariánské bludy, a také společné opovržení Góty.⁵²⁵ O Francích pojednává i o několik stránek dále, ale ve zcela jiném kontextu.

Prokopios si často liboval v geografických znalostech. V Galii připomíná Rhônu a Rýn, který se vlévá do oceánu, uvádí, že je tam mnoho močálů, kde v dávné době sídlili Germáni, barbarský kmen, zpočátku bezvýznamný, ale nyní se nazývají Frankové.⁵²⁶

Pro Prokopia zůstávají Frankové stále barbary, přestože přijali pravou víru. Nepřímo přiznává, že Belisariovo poselství bylo pouze diplomatickým manévrem bez myšlenky jejich hlubší integrace. Jaký je to posun myšlení Římanů o Germánech od Tacita písícího o pět století dříve, kterého Budil připomíná jako největšího římského historika, jenž dával germánské „ctnosti“ za vzor „mravně rozvráceným“ Římanům? Budil Tacitovo dílo připomíná i jako práci, která má již povahu etnografické a antropologické studie.⁵²⁷

Prokopios se v dalších pasážích textu zabývá boji o Neapol. Její obyvatele označuje jako Římany, kteří se nacházejí pod kontrolou barbarských Gótů a nabádají Belisara, aby neválčil proti Římanům, neboť obyvatelé Neapole mu nemohou pomoci, protože Gótové drží jako rukojmí jejich děti a manželky. Pro autora tak obyvatelé Itálie zůstávají stále Římany, kteří jsou pod nadvládou Gótů, a – i přes Theoderichovu snahu – jsou pojmáni jako barbarští uchvatitelé. Důkazem je jeho poznámka o osvobození sicilských obyvatelů, kteří když „...vyměnili barbarské tyrany za vládu Justiniánovu, stali se svobodnými a byli chráněni před jakoukoliv nepříjemností.“⁵²⁸ Pro Justiniána bylo římské, tj. křesťanské impérium chápáno jako pozemské uskutečnění říše Kristovy a jeho obnovení a rozšíření jako úkol svěřený mu

⁵²⁴ HUGHES, I. *Belisarius: the last Roman General*. 1. publ. Barnsley: Pen, 2009. ISBN 978-184-4158-331.

⁵²⁵ PROKOPIOS Z KAISAREIE. *Válka s Góty*, s. 20.

⁵²⁶ tamtéž, s. 43.

⁵²⁷ BUDIL, I. c. d., s. 51.

⁵²⁸ PROKOPIOS Z KAISAREIE. *Válka s Góty*, s. 29.

božským příkazem.⁵²⁹

Prokopios se podrobně věnuje jednotlivým větším či menším střetnutím s Góty, ale pro čtenáře je jeho výklad místy velmi složitý. Heather jej vhodně doplňuje důležitou informací, že až do pádu Neapole se jednalo o „podivnou válku“,⁵³⁰ skutečné drama nastalo až od zimy roku 536/37 do roku 540, kdy gótský vůdce Vitigis vydal Ravennu a vzdal se Belisariovi.⁵³¹ Prokopios neopomíná zdůraznit Vitigisovu krutost, když na přelomu zimy odešel z Říma do Ravenny „...poslal do Ravenny s příkazem zabít všechny římské senátory, které tam dal odvést na začátku této války“.⁵³² Tak se také stalo, se dvěma výjimkami – senátory Vergentinem a Reparatem, který byl bratrem biskupa Vigilia.

Prokopios se obyčejným vojákům ve svém díle nevěnuje, pojímá je jako celek, armádu, ale přesto zaznamenal v tomto bouřlivém období zvláštní jev – projev soucitu, který byl v této době zcela mimořádný a v dílech ostatních římských historiků velmi ojedinělý. Čtenáři předkládá situaci, kdy kdesi za branou Salaria, při pronásledování Gótů, jeden římský pěšák spadl do jámy.⁵³³ Protože byl blízko nepřátelského tábora, neodvážil se volat o pomoc. Druhý den, když Římané opět pronásledovali Góty, spadl do jámy i Gót a Prokopios doslova uvádí: „...Tam se okolnostmi donuceni laskavě i přátelsky sblížili a dali si slib, že si budou oba vzájemně pomáhat při záchraně.“ Již tato část textu se může jevit z pera římského historika minimálně překvapivou. Římští historikové podobné události nezaznamenávali, zdůraznění dobré vůle se povětšinou týkalo výhradně předních osobností jedné či druhé strany, ale jen výjimečně „obyčejných“ jednotlivců. Prokopios pokračuje dále: „Potom oba začali volat nahlas ze všech sil. Gótové se vydali za křikem, nahlíželi do jámy a snažili se zjistit, kdo volá. Poněvadž se ti dva tak domluvili, Říman mlčel a druhý řekl ve své řeči, že tam spadl nedávno při pronásledování, a žádal, aby mu hodili provaz... Rychle mu hodili provaz a mysleli, že vytahují Góta, ale Říman se chopil provazu a dal se vytáhnout ven, říkal si, že když vyjde první on, Gótové neopustí nikdy svého druha, ale když zjistí, že je tam nepřítel, nebudou se o něho vůbec zajímat“⁵³⁴

Napjatá situace nakonec dopadla dobře, Gót odešel se svými druhy a Římana Gótové pustili.

Autor chtěl na tomto příběhu pravděpodobně dokázat, že lze i na bojišti přátelskou cestou

⁵²⁹ ZÁSTĚROVÁ, B. c. d., s. 64.

⁵³⁰ Heather má pravděpodobně na mysli podivnou válku Francie a Anglie proti Německu mezi zářím 1939 a jarem 1940.

⁵³¹ HEATHER, P. Gótové, s. 268.

⁵³² PROKOPIOS Z KAISAREIE. *Válka s Góty*, s. 80.

⁵³³ Prokopios uvádí, že je kdysi vykopali Římané na uchování obilí.

⁵³⁴ PROKOPIOS Z KAISAREIE. *Válka s Góty*, s. 90.

dojít k mírovému vyřešení stávajících sporů. Co však skutečně bylo autorovým motivem? Jednalo se o autentický příběh, nebo fikci? Tato část textu se vymyká z dosavadního Prokopiova líčení, kde naopak zdůrazňuje jednotlivá tvrdá střetnutí a politické události. Pravděpodobně ji ale nelze jednoduše označit za fikci již jenom proto, že Prokopios byl přímým účastníkem bojů mezi Římany a Góty. Nepochybně viděl i velké strádání domácího římského obyvatelstva. Chtěl snad upozornit na to, že válka může mít i lidskou tvář s možností mírové dohody? Podobné téma se stalo interpretací i pro řady románových válečných příběhů. Polemizovat s Prokopiovou autenticitou by jistě vydalo na velký počet řádků a jasná odpověď neexistuje. Avšak historie je podobných příběhů plná.⁵³⁵

Válka mezitím v Itálii směřovala k patové situaci a Prokopios zaznamenal zajímavou výpověď gótských vyslanců, kteří byli posláni k Belisariovi, aby východořímskému vojevůdci vysvětlili, že válka, kterou mezi sebou východní říše a Gótové vedou, je nesmyslná a na straně Justiniána i Římanů nespravedlivá. Gótské vyslanci osočili Římany z toho, že právě Římané spáchali bezpráví proti svým spojencům a přátelům, neboť Gótové se zmocnili Itálie, aby svrhli tyra Odoakera, který sesadil z trůnu římského císaře Augustula.⁵³⁶ Autor se zjevně snažil o zachycení autenticity rozhovoru a pohled Gótů na situaci v Itálii lze reálně jen obtížně vyvrátit.

Zvláštní vztah měl autor k zmiňovaným Frankům. Na jedné straně sice zdůrazňoval, že tak jako kdysi Římané i oni přijali pravou víru, ale na druhé straně je neváhá obvinít z hrůzných zločinů, když vytáhli v čele s Theudibertem⁵³⁷ do Itálie poté, kdy byli Gótové i Římané vyčerpáni vzájemnými boji. V letech 536/37, získali Frankové na Ostrogótech Narborskou Galii,⁵³⁸ kde však měli naprostou početní převahu původní římskoprovinciální obyvatelé.⁵³⁹ Theudibertova výprava byla v mnoha ohledech výjimečná. Prokopios bystře poznal, že ostrogótsko-francké „spojenectví“ je nestabilní a Frankové mají vlastní zájmy. Neopomíjí přitom zdůraznit, že Frankové – Germáni, jak je označuje – jsou nejspolehlivějším ze všech germánských gentes.⁵⁴⁰

⁵³⁵ Zajímavý text, který je neméně interesantní výpovědí o vnímání nepřítele, předkládá například J. Lucas v práci *Válka na východní frontě 1941 - 1945* (Mustang, 1997, kap. Podivné cizí kraje, s. 66). Autor uvádí výpověď německého vojáka, v civilu dělníka, který byl v roce 1941 součástí německé armádní skupiny Jih. Ten byl šokován prostotou sovětského ubytování, kde v „bytě“ dominovaly jen obrazy Lenina a Stalina na novinách, jimiž byly polepeny stěny jako izolace, a zároveň neuvěřitelnou chudobou ženy a jejích malých dětí. Německý voják, který se chystal sníst svoji plechovku, se nad zuboženým stavem rodiny slitoval a se svými spolubojovníky jim přenechal konzervy.

⁵³⁶ PROKOPIOS Z KAISAREIE. *Válka s Góty*, s. 108–109.

⁵³⁷ Theudibert I. (534-548), franký král z Austrasie, vnuk Chlodvíka.

⁵³⁸ dnešní francouzská Provence

⁵³⁹ BEDNAŘÍKOVÁ, J. *Stěhování národů*, s. 233.

⁵⁴⁰ PROKOPIOS Z KAISAREIE. *Válka s Góty*, s. 158.

Frankové bezpečně překročili most u Ticina, ale poté nastalo krveprolití, které nikdo nečekal „...když se Frankové zmocnili mostu zabili gótské děti a ženy, které tam našli ... tihle barbari totiž, i když se stali křesťany, zachovávají mnoho obyčejů ze staré víry: konají i zločinné oběť kvůli věštění.“⁵⁴¹ Nakolik může být Prokopiovo tvrzení o obětech pravdivé, není lehké pro nedostatek pramenů zjistit, ale Gótové pod vedením Uraia, velitele, který podléhal Vitigisovi, se museli bránit proti Frankům, kteří zároveň otočili zbraně i na Belisaria. Bystrický k tomu dodává, že francká výprava skončila fisakem, neboť vojsko onemocnělo úplavicí a ani spojení s Gepidy jim k rozhodnému vítězství v Itálii nepomohlo.⁵⁴²

Prokopios si Vitigisovy neschopnosti všímá zejména ve vztahu k jeho oblíbenému veliteli Belisariovi, kterého Gótové, sužovaní hladem, dokonce chtěli provolat císařem západu, ale protože by to byla pro něj příliš velká pocta, a především bez Justinianova souhlasu, rychle ji odmítl.⁵⁴³

Následné boje a politická jednání, podrobně známá z odborné citované literatury, vedly k tomu, že Vitigis byl roku 540 oblehnut v Ravenně a Belisariem donucen ke kapitulaci. Belisariova moc vrcholila, Prokopios si bedlivě všímá i závisti, která přicházela z řad jeho důstojníků, kteří jej pomlouvali u Justiniána. Císař Belisariovi důvěřoval a jeho převelení na východ mělo pragmatický důvod, neboť perský král Chosrau zaútočil na východní hranice říše. Jako důkaz pro svůj názor dodává, že Belisarios, který s Vitigisem a Theoderichovým pokladem dorazil do Konstantinopole, byl císařem vřele přivítán. A pravděpodobně aby zdůraznil vyhlídku na časy míru, líčí, že císař byl překvapen i skupinou barbarů krásných a velkých postav.⁵⁴⁴ Vítězným návratem Belisaria z Itálie také končí Prokopiova osobní účast na válečných taženích v Itálii. A tím i předkládaný výčet jeho postřehů v předkládané práci. Na uvedených řádcích jsem se pokusil přiblížit Prokopiovu osobní zkušenost v Belisariově kampani a předložit tak jeho bezprostřední dojmy.⁵⁴⁵

* * *

⁵⁴¹ tamtéž, s. 159.

⁵⁴² BYSTRICKÝ, P. c. d., s. 120.

⁵⁴³ PROKOPIOS Z KAISAREIE. *Válka s Góty*, s. 171.

⁵⁴⁴ PROKOPIOS Z KAISAREIE. *Válka s Góty*, s. 177.

⁵⁴⁵ Vavřínek si však správně všímá, že zejména pro leta 546/7 Prokopios podává čtenáři velmi podrobné informace, které by mohly svědčit o tom, že byly získány osobní zkušeností (Prokopios z Kaisareie, *Válka s Góty*, s. 429).

V předkládané kapitole jsem se pokusil přiblížit pohledy Sidoniových téměř současníků na Góty. Určit jednotný závěr s jistotou nelze, avšak řada momentů tyto autory spojuje. Každý z nich představuje jedinečnou historickou osobnost s velkým dílem pojednávajícím o klasickém a pozdně antickém období známé Evropy. Spojuje je však obava o osud římského impéria – z důvodu vnitřního i vnějšího nebezpečí. I když mezi řádky pozorný čtenář nalezne snahu o zastření římských chyb – a v některých případech i fatálních – je fenomén přítomnosti strachu určujícím a motivačním hlediskem, které výrazně ovlivňuje jejich práce. Rozdíl spočívá i v časovém období. Ammianus ve 4. století spatřoval velké nebezpečí nejprve zejména v Alamanech, ale adrianopolské události s vítězstvím Gótů ukázaly reálné nebezpečí konce velmocenského postavení Říma jinde. Existenční strach se plně projevil až u Sidonia, který nejenže čelil Gótům, ale musel přihlížet zhroucení římské moci na západě.

Až na Jordana žádný nepřipouští bližší spolupráci s Góty. Jordanovy Getiky jsou však výrazně ovlivněny jeho původem. Prokopios si sice například váží Theodedricha jako výjimečného jedince, ale jinak jsou Gótové nepřátelé Říma, podobně jako Frankové, a to přesto, že přijali ortodoxii. Pro Ammiana jsou zdatnými válečníky, ale stále barbary, stejně tak i pro Zosima. Vnímání „my a oni“ prostupuje celým dílem každého vybraného historika a je příkladem odmítavého postoje k cizí, barbarské kultuře, která je s Římem neslučitelná. Hlubšímu rozboru je věnováno místo v závěru práce.

3) Úloha Gótů ve formování středověké Evropy v myšlení a pracích předních evropských badatelů

Dějinný význam Gótů je pro starověkou a středověkou Evropu obrovský. To, jakým způsobem ideologie germánské moci a nadřazenosti ovlivnila vývoj ve 20. století, je však smutným příkladem možného zneužití dějin. Gótové stáli v popředí zájmu antických, středověkých i současných autorů. S nadsázkou lze říci, že se stali i symbolem germánství, a proto i pohled na jejich význam se v některých případech popisu a výkladu jejich úlohy moderními autory i výrazně liší. Výjimečnost Gótů spočívá i v tom, že zanechali vliv ve velké většině Evropy.

Jordanovo líčení jejich dějin ukázalo, jak postupně vzrůstal vliv Gótů a jejich význam pro pozdně antický svět. O dějinné úloze, kterou sehráli, mezi historiky již takový všeobecný názor nepanuje. Ne však ve všech částech Evropy Gótové zanechali pozitivní vliv. Prokopios oceňuje Theoderichovu snahu v Itálii. Historie Vizigótů v Hispánii, kteří králem Rekkaredem⁵⁴⁶ přijali ortodoxii a byli zde „reprezentanty“ pravé víry (v 6. století krátce i s Byzancí), se po bitvě u *Jerez de la Frontera*⁵⁴⁷ rychle chýlila ke konci. Přesto jejich vliv, zejména v 6. století, zde zůstal v mnoha ohledech výjimečný. Dlouhodobý a bezprostřední styk s římským prostředím byl zřejmě příčinou velmi tolerantního a příznivého vztahu původně ariánských Vizigótů ke katolickému hispanorománskému obyvatelstvu. Ačkoli napětí mezi oběma skupinami nikdy zcela nevymizelo a Vizigóti si záměrně uchovávali od římského obyvatelstva odstup, hispánská církev se dlouhodobě těšila klidu, prosperitě a relativní samostatnosti.⁵⁴⁸

V Galii byl však jejich vliv v 5. století rozhodující. Mocné vizigótské Tolosánské království se ovšem muselo vypořádávat se vzrůstající mocí Franků a po bitvě u Vouillé,⁵⁴⁹ na začátku 6. století, vizigótský vliv na Galii a kontinuálně i na Francii, končil. Následující řádky se snaží stručně postihnout, jakou úlohu měli Gótové v Evropě, ale také jak na ně pohlíželi historikové, archeologové a další vědci z příbuzných oborů, kteří čerpali informace zejména

⁵⁴⁶ Rekkared I. (586-601), vizigótský král, který provedl úpravu vizigótského zákoníku a roku 587 přestoupil z arianství na ortodoxii, které bylo na koncilu v Toledu roku 589 prohlášeno za státní náboženství, což urychlilo asimilaci Vizigótů a místního obyvatelstva.

⁵⁴⁷ V rozhodující bitvě mezi Vizigóty a Araby na Pyrenejském poloostrově, která se udála roku 711, vojsko vedené Tárikem ibn Zijádem drtivě porazilo Vizigóty vedené králem Roderichem (710-712).

⁵⁴⁸ SUCHÁNEK, D. a DRŠKA, V. *Církevní dějiny*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2013, 427 s., [4] s. obr. příl., s. 100, ISBN 978-802-4737-195.

⁵⁴⁹ Bitva, která se udála roku 507 blízko Poitiers mezi Vizigóty a Franky, které vedl Chlodvík, vizigótské vojsko Alaricha II. utrpělo velkou porážku.

z děl pozdně antických autorů.

Podle Heathera Gótové hráli ústřední roli v rozpadu římského impéria. Navíc byli první nezávislou skupinou nájezdníků, která si ve velkém měřítku vynutila vstup do impéria a přežila. Primát mají i v tom, že jako první etnikum po staletích klidu vyplnili Řím a obě jeho části – Vizigóti i Ostrogóti – nejenže přežily, ale aktivně se spolupodílely, jako jeden z nejvýraznějších činitelů, na tvorbě nové, středověké Evropy.⁵⁵⁰

Jantač však upozorňuje, že novou podobu Evropě nevťiskli Germáni, tedy ani Gótové, ale křesťanství. Minimálně sporné je však jeho mínění, že antickou kulturu křesťané opustili a barbari zničili.⁵⁵¹ Stejně tak i názor, že s pádem západní římské říše upadla správa, obchod a řemesla.⁵⁵² Prokopiovo svědectví o Theoderichově snaze upevnit vztah mezi římským a gótským obyvatelstvem je dostatečně výmluvné, neboť Theoderich se snažil navázat na tradice římského impéria.

Výrazně odlišný názor zaujímá Le Goff. Theoderich se nechal po svém příchodu obklopit významnými římskými osobnostmi – Libériem, Cassiodorem, Symmachem a Boëthiem – a nechal Itálii prožít nový zlatý věk.⁵⁵³ Ale i Le Goff připouští, že na troskách starověké obchodní sítě byla první obětí římská silnice. Naproti tomu se začíná hojně využívat říčních cest, které však měly za následek odpovídající přestavbu života ve městech.⁵⁵⁴ Zajímavé srovnání nabízí například Pirenne, který zdůrazňuje, že pád západní říše se nedotkl všech římských měst, kdy například města v Itálii fungovala víceméně dále.⁵⁵⁵

Naopak Musil zdůrazňuje, že 5. století bylo obdobím zásadních změn, ve vývoji Evropy. V Germánii, Noricu, Raetii a Panonii se hroutila infrastruktura, snižoval se počet venkovských vil, města se uzavírají za hradby, ztrácejí svou původní hospodářskou, kulturní a správní funkci a nabývají na významu jako útočiště obyvatelstva v období neklidu.⁵⁵⁶ Nikoliv v takové míře, ale podobný jev lze nalézt i v Galii. Jedním z nejvýznamnějších autorů a svědků nastalých událostí je právě Sidonius a také Salvianus, kteří viděli a popisovali úpadek měst i římské morálky. Sidoniovo Auvergne se stalo typickým příkladem neschopnosti římské politiky a gótské neústupnosti.

⁵⁵⁰ HEATHER, P. *Gótové*, s. 9.

⁵⁵¹ JANTAČ, Petr. *Hledání Evropy: kapitoly z politických dějin evropské civilizace*. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2011, xv, 439 s. Populárně odborné příručky., s. 10, ISBN 978-807-4003-721.

⁵⁵² tamtéž, s. 5.

⁵⁵³ LE GOFF, J. *Kultura středověké Evropy*, s. 42.

⁵⁵⁴ tamtéž, s. 46.

⁵⁵⁵ srov. Pirenne, H.: *Středověká města*, Historický klub, Praha, 1928.

⁵⁵⁶ BÁRTA, M. a KOVÁŘ, M.. *Kolaps a regenerace: cesty civilizací a kultur: minulost, současnost a budoucnost komplexních společností*. Praha: Academia, 2011, 813 s. kap. 10., s. 285. ISBN 978-80-200-2036-9.

Dahlheim, jako německý odborník na starověké dějiny, však nespatřuje v Gótech rozkladný živel, ba naopak. V citované práci, v kapitole *Vzkříšení*, čtenáři předkládá Jeronýmův zajímavý postřeh z návštěvy v Betlémě, když důstojník a občan Narbonne prohlásil, že je přítelem gótského krále Athaulfa a svěřil se mu také, proč se vlastně zrodil. Zpočátku sice chtěl vyhladit Římany a na troskách impéria vybudovat vlastní říši, posléze poznal, že jeho divoký lid není schopen řídit se zákony, bez nichž stát nemůže být státem. Stanovil si tedy nový cíl – nikoliv zničit říši, ale naopak ji posílit.⁵⁵⁷ O snaze, ale i nutnosti vytvořit fungující zákony, které alespoň částečně čerpají z římského práva, podrobně pojednává například ve svých pracích Kincl.⁵⁵⁸ Kepartová navíc uvádí, že základem fungování římské společnosti, z pohledu práva, byl maximální důraz na právo soukromé.⁵⁵⁹ O problematice postavení ženy v raných středověkých germánských gentes pojednává zajímavě například Ennenová.⁵⁶⁰

Dahlheim k tomu dodává, že národy, které v 5. a 7. století porazily obránce římské říše, nezničily antické dědictví úplně. Panovníci nových říší v severní a střední Evropě sice vládli barbarům, ale toužili získat autoritu jako římscí císaři a Augustovi následovníci. V neposlední řadě Bůh promlouval ve starých západních provinciích impéria k obyvatelům výhradně latinským jazykem.⁵⁶¹

Dahlheimově koncepci by odpovídalo například Theoderichovo chování a jednání v Itálii. Theoderichova Itálie skutečně zůstávala kulturně i politicky románskou, hospodářství vykazovalo pozitivní výsledky, jeho omezující politika zajišťovala klid a také klérus a papež dávali přednost jeho toleranci, a to i přesto, že byl ariánem. Byl však pro ně menším zlem než císař a řecký patriarcha.⁵⁶²

Toto chování však paušálně nelze aplikovat na všechny nastupující raně středověké vládcy germánských gentes. Hovořit však pouze o 5. - 7. století jako o době zásadní proměny římské civilizace také nelze, neboť změny začínají již koncem 2. století, kdy postupně nastává úpadek městské správy a středního stavu. Římská společnost se také začíná diferencovat do dvou základních tříd, jedná se o pozemkové vlastníky na jedné straně a na straně druhé o nemajetné rolnictvo.⁵⁶³

⁵⁵⁷ DAHLHEIM, W. c. d., s. 186.

⁵⁵⁸ např. Kincl, J.: *Všeobecné dějiny státu a práva*, Panorama, 1983.

⁵⁵⁹ KEPARTOVÁ, Jana. *Římané a Evropa: [antické dědictví v evropské kultuře]*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005, 298 s. Učební texty Univerzity Karlovy v Praze, 3., s. 127, ISBN 80-246-0862-6.

⁵⁶⁰ ENNEN, E. c. d.

⁵⁶¹ DAHLHEIM, W. c. d., s. 187.

⁵⁶² DRŠKA, V. *Dějiny středověké Evropy*. 1. vyd. Praha: Aleš Skřivan ml., 2004, 364 s., s. 17, ISBN 80-864-9311-3.

⁵⁶³ ROSTOVTZEFF, M. c. d., s. 371-374.

Pro Češku představovalo období vlády Theodericha již jen anachronismus, kdy se duch antiky ze společnosti vytratil, a zůstávaly jen některé z antiky zděděné formy s přetrvávající říšskou ideou.⁵⁶⁴

Prokopios i Sidonius, i přes výtky a zřejmou římskou nadřazenost a zároveň římský původ, dokázali ocenit snahu Gótů přejímat římské prvky civilizovaného chování, ale Ammianus a Zosimos již nikoliv. Jestliže bitva u Adrianopole, kde Gótové měli hlavní úlohu, byla Ammianem líčena jako katastrofa a jeho text má povahu téměř panického strachu z barbarů, Doležal dokázal, že se jednalo o velkou porážku, ale nikoliv zásadní, která by ohrozila existenci impéria. Wolters však například uvádí, že Římané utrpěli u Adrianopole zničující porážku a nastává teritoriální rozklad říše, kdy Gótové získali dalekosáhlou autonomii s vlastním vládcem a vlastními zákony, a tím se v zásadě stali státem ve státě.⁵⁶⁵

Zásadní význam při zkoumání vlivu Gótů na evropský vývoj měl však až Schmidt, kterého připomíná i Doležal.⁵⁶⁶ Doležal také ve svém díle čtenáři předkládá sice stručný, ale přehledný objektivní výčet zkoumání gótských dějin s výběrem nejvýznamnějších osobností. Schmidtův obecný zájem o Germány stojí u základů současných bádání o nich. Z římských historiků jej nejvíce ovlivnil Jordanes s teorií – svědectvím, že Gótové pocházejí ze Skandinávie. Jeho práce *Die Ostgermanen*⁵⁶⁷ má nadčasový význam, který však musí být podroben hlubší kritice.

Vedle předních evropských autorů, včetně českého autora Stanislava Doležala, náleží významné místo také Bednaříkové, která ve své disertační práci předkládá téma gótské religiozity na sklonku antiky, a bez zajímavosti není ani autorčin autoreferát, který obsahuje zajímavé odkazy na odbornou literaturu zabývající se christianizací vybraných germánských gentes.⁵⁶⁸ Zdůrazňuje, že ariánství bylo i ideologií ostrogótské Itálie, přesto se Theoderich pokoušel provádět politiku sblížující Ostrogóty a původní obyvatele. I když jeho náboženská tolerantnost byla zřejmá, nestačila k vyřešení rozporů mezi typem germánské vlády na jedné straně a římské na straně druhé a ostrogótský stát tak nedosáhl významného stupně feudalizace jako u Gótů na západě. Obecně o Gótech, ve vztazích s Římem a Huny v 5. století, podrobně pojednává v práci *Attila, Hunové, Řím a Evropa*.⁵⁶⁹

Bednaříková si všímá zejména malé misijní aktivity ve vztazích mezi Germány a Římany a

⁵⁶⁴ ČEŠKA, J. c. d., s. 241.

⁵⁶⁵ WOLTERS, R. c. d., s. 104.

⁵⁶⁶ DOLEŽAL, S. c. d., s. 25.

⁵⁶⁷ SCHMIDT, L. *Die Geschichte der Ostgermanen*, Weidmannsche Buchhandlung, Berlin, 1910.

⁵⁶⁸ BEDNAŘÍKOVÁ, J. *Politické a společenské aspekty christianizace barbarů (Vizigótů, Ostrogótů a Vandalů)*, Masarykova univerzita Brno, disertační práce, 1990.

⁵⁶⁹ BEDNAŘÍKOVÁ, J. *Attila, Hunové, Řím a Evropa*, Vyšehrad, 2012.

Germány obecně. Logickým výsledkem tak bylo podřízení náboženských zájmů zájmům politickým. Přesto, podle Bednařikové, křesťanství naučilo Germány uvažovat v obecných pojmech dobra a zla, spravedlnosti a nespravedlnosti a přispělo ke sbližování mezi nimi a Římany.

I z Prokopova líčení je zřejmé, že se Theoderich skutečně snažil o kompromisní politiku, která však předešla dobu. Teorie Bednařikové o uvědomění si dobra, zla, spravedlnosti a nespravedlnosti se ve větší či menší míře objevuje i v dílech pozdně antických autorů. Z příkladů uváděných v předkládané práci je možné poukázat na Alarichovu shovívavost při plenění Říma či projevenou Theoderichovu lítost nad Boethiem a Symmachem.

Bednařiková na začátku devadesátých let tak výrazně doplnila, v české vědě, snahu německých autorů zabývajících se otázkou religiozity Germánů. Z nejznámějších autorů lze připomenout například Baetkeho⁵⁷⁰ či Schmidta,⁵⁷¹ v otázce obecného přijetí křesťanství spojeného s politickými motivy vyniká, v porovnání s předchozími, mladší práce Nyssena a Sonntaga.⁵⁷² V českém prostředí mají význam pro problematiku vzájemných římsko-gótských vztahů, včetně otázky religiozity, i další práce Češky⁵⁷³ a zejména Kincla.⁵⁷⁴

Antropologický přístup k pozdně antickým pramenům v české vědě otevírá například Budil v práci *Za obzor západu*. Autor si všímá zejména již zmiňovaného Isidora ze Sevilly. Isidora lze pojmut i jako pokračovatele předkládaných autorů, může být chápán i jako předěl mezi antickým a středověkým světem. Slovy Budila, jeho biblická antropologie se snaží vyložit etnickou, institucionální a duchovní rozmanitost lidstva na základě textu Písma a církevních autorit, kdy zvolil metodu etymologického přezkoumání základních vědeckých pojmů.⁵⁷⁵

Nalezení prvotního bytí určitého národa je, podle Isidora, mírou jeho vnitřní hodnoty. Rozdíl spočívá v tom, že Isidor již nepojímal Římany jako vrcholné představitele lidské civilizace. Antropologické a sociologické problematice se věnoval v *IX. knize*. Podle jeho mínění rozmanitost jazyků vznikla při stavbě babylonské věže v období po potopě světa.

Velký význam má jeho teorie, že národy vzešly z jazyků a nikoliv jazyky z národů. Tím překročil hranice popisovaných autorů, ale zároveň má jeho práce charakter kompilace, i když výborné, nicméně, v porovnání se Sidoniem a Ammianem, nebyl současníkem většiny

⁵⁷⁰ BAETKE, W. *Die Religion der Germanen in Quellezeugnissen*, Diesterweg, 1938.

⁵⁷¹ SCHMIDT, K. *Die Bekehrung der Germanen zum Christentum*, Vandenhoeck & Ruprecht, 1939.

⁵⁷² NYSSSEN, W., SONNTAG, P. F. *Der Gott der wandernden Völker*, Leipzig, 1969.

⁵⁷³ ČEŠKA, J. *Římský stát a katolická církev ve IV. století*, UJEP, Brno, 1983.

⁵⁷⁴ KINCL, J. *Studie o otrocích, kolónech a propuštěncích ve vizigótském státě 5. – 8. století*, UK, 1968.

⁵⁷⁵ BUDIL, I. c. d., s. 91.

popisovaných událostí. Jeho přínos je však obrovský v mnoha ohledech, což velmi dobře vystihl Fontaine, když jej označil za zakladatele středověké vědy. Jeho dílo vyniká, mimo jiné, i v tom, že představuje svědectví o protínání antického světa se sílícím křesťanstvím. Ambrožová zdůrazňuje, že Isidor je autorem raně středověkého partikularismu, neboť na úkor Říma vyzdvihl historickou úlohu germánského království.⁵⁷⁶

Vrchol antropologického zkoumání v otázce Gótů patří však Heatherovi. Jeho mimořádný přínos tkví zejména v tom, že se neopírá výlučně o prameny písemné povahy, ale také o archeologické. Jakkoliv je například Wolframovo dílo nevyčerpatelnou studnicí námětů, historických skutečností a skvělou mapou popisující gótské dějiny, tvoří nezanedbatelnou součást jeho práce také nedostatečně kritický postup v přejímání informací z pozdně antických děl, zejména Jordana. V předkládané práci jsem se na několika místech pokusil, na základě odborné literatury a pozdně antických pramenů, zpochybnit některé Jordanovy závěry. Přesto, že je Jordanova úloha nezastupitelná, nejsou jeho dějiny Gótů, zejména v jejich raných obdobích, podepřeny prokazatelnými historickými fakty. Důkazem Wolframovy důvěry v Jordana může být například teorie skandinávského původu Gótů, v Getikách uváděné rody Amalů a Balthů, které udávaly směr vývoje gótského gens a tvořily také jejich identitu.

Pro ontogenezi Germánů tak zůstává zásadním dílem Wenskusova práce *Stammesbildung und Verfassung*.⁵⁷⁷ Hlavním měřítkem a ukazatelem je klíčové slovo *Stamm*, kterému by v angličtině mohlo nejlépe odpovídat *tribe*, v češtině pravděpodobně *kmen*, *rod* a pro latinu je charakteristické slovo *gens*. Od tohoto slova se dále odvíjí příslušný jazyk jednotlivých germánských kmenů. Hodnotu Wenskusova díla podtrhuje skutečnost, že autor pracoval s prameny rozličné povahy – historickými, geografickými, etnografickými – a konečný výsledek může mít zajímavou hodnotu zejména pro sociální antropologii, neboť otevírá pohled na Góty nejen z hlediska politických dějin, ale také nabízí pohled na strukturu jejich společnosti, která není dosud podrobně analyzována.

Doležal velmi výstižně rozlišuje Heatherův a Wolframův přístup, který spočívá v Heatherově hlavním cíli definovat a zmapovat gótskou identitu.⁵⁷⁸ Wolfram ji spatřoval v gótské rodové aristokracii,⁵⁷⁹ ale Heather jde dále a analyzuje samotný pojem *Gothicness*.

⁵⁷⁶ AMBROŽOVÁ, L. *Germáni, dějiny a zrod rasové teorie*, in: Antropowebzin, 2008/2-3.

⁵⁷⁷ WENSKUS, R. *Stammesbildung und Verfassung*. Das Werden der frühmittelalterlichen Gentes, Köln, 1961.

⁵⁷⁸ DOLEŽAL, S. c. d., s. 25–28.

⁵⁷⁹ Kromě klasických Wolframových děl, je pro studium a situaci v Galii v 5. století významná i jeho studie o postavení Gótů v Aquitánii, která může sloužit jako komparativní pohled na vliv Gótů

Heather, v práci *Gótové*, věnuje samostatnou kapitolu gótskému problému jako celku.⁵⁸⁰ Pro svůj výklad zachází až do historie antropologie, kdy v 19. století antropologové hojně zastávali názor, že rasa, jazyk a kultura jsou v podstatě totožné, což by vytvořilo standardní kritéria pro definici etnické identity. Dále pokračuje v nástinu vývoje antropologického vnímání etnické identity v průběhu 20. století. Zdůrazňuje, že převládajícím předpokladem se stala skutečnost, že sociální skupina, podrobená dílčím hlediskům různých kategorií (sociální hodnoty, interakce, komunikace či sebeidentifikace), bude vykazovat jedinečný souhrn objektivních rysů s komponenty své etnické příslušnosti, které ji zřetelně odliší od jiných.

Výsledkem by pak mohla být teorie, že každá okolní skupina by tak stejným způsobem vykazala svůj rozlišovací profil.⁵⁸¹ Pro hlubší bádání odkazuje autor například na Bacalu.⁵⁸² V současnosti však lze říci, že identita je veličinou, která může významně ovlivnit integraci minorit do majoritní společnosti a majoritní společnost naučit respektovat minority, respektive odlišnost.⁵⁸³

Význam kulturního cítění a sounáležitostí s římskou tradicí potvrzují ve svých dílech všichni vybraní pozdně antičtí autoři. Na jejich identitu lze aplikovat i moderní Eriksenův přístup k vnímání etnické identity, která v bádaném tématu úzce souvisí i s postojem vůči rozpínavosti Gótů na sklonku antiky. Viditelná podoba hranic nabývá na významu, kdy jsou hranice pod tlakem (což v římsko-gótských vztazích lze ve větší míře vysledovat již ve 3. století). Etnické identity, které ztělesňují vnímanou kontinuitu s minulostí, mohou fungovat tak, že jedince či skupinu uklidní. Vnímají existenci jádra etnické přináležitosti, což ubezpečuje o kontinuitě s minulostí.⁵⁸⁴ To může být významným zdrojem sebeúcty a osobní autenticity, která je příznačná zejména pro římské autory.

Copans si všímá i zásadního slova *tribe*, které se, mimo jiné, objevuje v odborné literatuře pojednávající o germánských *gentes* – Góty nevyjímaje – velmi často. Název *kmen* byl často definován velmi rozdílně. Nejprve byl synonymem primitivní společnosti a znamenal určitý typ segmentární a rodové společnosti. Kmen byl sociální skupinou se silnou vnitřní kohezí,

v jednotlivých regionech pozdně antického světa (Wolfram, H.: *The Goths in Aquitaine: in German Studies Review*, Vol. 2, No. 2, The Johns Hopkins University Press, 1979).

⁵⁸⁰ HEATHER, P. *Gótové*, s. 9–15.

⁵⁸¹ HEATHER, P. *Gótové*, s. 11.

⁵⁸² BACAL, A. *Ethnicity in the Social Sciences, A View and a Review of the Literature on Ethnicity*, Coventry 1991, kap. 1.

⁵⁸³ *Etnické komunity: integrace, identita*. Vyd. 1. Editor Dana Bittnerová, Mirjam Moravcová. Praha: FHS UK, 2011, 359 s. Agora (Univerzita Karlova), sv. 7., s. 10, ISBN 978-808-7398-135.

⁵⁸⁴ ERIKSEN, H. T.. *Etnicita a nacionalismus: antropologické perspektivy*. Vyd. 1. Překlad Marek Jakoubek. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012, 352 s. Studijní texty (Slon), 51. sv., s. 118-119, ISBN 978-807-4190-537.

vlastníci případně i určitý způsob obrany své teritoriální identity.⁵⁸⁵

Tím se otázka etnicity vrací zpět k Heatherovi, který se obrací k Leachovi a jeho práci *Political system of highland Burma: A study of Kachin social structure*.⁵⁸⁶ Heather z jeho díla vyvozuje závěry, že lidé, kteří mají málo společného nebo nemají společného nic, se někdy hlásí ke stejné sociální skupině a naopak ti, co mají mnoho společného, se mohou hlásit k různým skupinám. Výsledkem je, že výměna kulturních znaků nemusí nutně vést ke splynutí skupin.⁵⁸⁷

Pozorný čtenář Heatherových děl nalezne mezi řádky pojednávajícími o Gótech i nezanedbatelný vliv Barthova pohledu, kterého sám autor zmiňuje v souvislosti s problematikou identity.⁵⁸⁸ Jedná se zejména o příslušnost k identitě – k jaké identitě se hlásili jednotlivci a jaká identita byla uznávána jinými? Heather neopomíná zdůraznit základní hledisko, které je důležitou součástí bádání i o germánských gentes. Totiž, že rozdílné kulturní znaky jsou symbolem identity, nikoli její podstatou. Etnická příslušnost tak nemůže být dědičně dána, ale postupně se získává a přijímá. Barthovy závěry jsou důležité například i pro pochopení jednání germánských jednotlivců, což Heather nepřímo naznačuje.

V případě Gótů se jedná zejména o Alarichovo postavení. Římští autoři se shodují, že Alarich byl zklamán, když nezískal funkci nejvyššího vojenského velitele Říma, nechtěl město zničit a jeho čin lze pojmut i jako jistou frustraci, což některým současníkům, včetně Augustina, pravděpodobně nedocházelo.

Římská civilizace měla pro některé Germány až magickou moc. Stilicho, polobarbar a navíc vandalského původu, se stal římským hrdinou. V některých případech však byla identita jen nutnou kamufláží, která měla zakrýt skutečné cíle jednotlivce – například Arminia⁵⁸⁹ a následné události v Teutoburském lese, když Varus⁵⁹⁰ utrpěl zdrcující porážku.⁵⁹¹ Heather zdůrazňuje, že Barthovo uvažování umožnilo vznik komplexního přístupu k etnitě. Identita je tak produktem osobní volby a je pomíjivou situační konstrukcí a nikoliv trvalým, spolehlivým faktem.⁵⁹²

Příkladem velké problematiky identity jsou i vybraní římscí autoři. Ani jeden nebyl

⁵⁸⁵ COPANS, J. c. d., s. 63.

⁵⁸⁶ LEACH, E. *Political system of highland of Burma: A study of Kachin social structure*, Harvard University Press, 1954.

⁵⁸⁷ HEATHER, P. *Gótové*, s. 12.

⁵⁸⁸ Heather vychází z Barthovy práce *Ethnic Groups and Boundaries* (1969).

⁵⁸⁹ Arminius (16. př. n. l. – 21 n. l.), náčelník kmene Cherusků, který roku 9 porazil římská vojska vedená Varem.

⁵⁹⁰ Publius Quintilius Varus (46 př. n. l. – 9 n. l.), původně správce provincie Afrika, Syria, jeho porážkou v Teutoburském lese roku 9 byla ztracena XVII., XVIII. a XIX. legie.

⁵⁹¹ BURIAN, J. c. d., s. 437.

⁵⁹² HEATHER, P. *Gótové*, s. 12–13.

skutečného římského původu. Nejblíže měl k němu Sidonius jako galoříman, Ammianus, který vynikal v hlubokých znalostech římských dějin a považoval se za starořímana, byl etnicky Řek, stejně tak i Zosimos, Prokopios pocházel z Kaisareie a Jordanes byl romanizovaný Gót – Germán.

Identitou „barbarů“ se podrobně zabývá také Mathisen v práci *Romans, Barbarians, and the Transformation of the Roman World: Cultural Interaction and the Creation of Identity in Late Antiquity*.⁵⁹³ Z historického pohledu je významná zejména III. kapitola pojednávající o vztahu mezi Římany a Góty v Galii a Hispánii. Pro rekonstrukci současného stavu bádání je, zejména jako bibliografická základna, důležitá závěrečná kapitola díla, ve které autoři přisuzují zásadní úlohu Moutiéovi, kterému Mathisenova práce věnuje podstatnou část kapitoly.

Pro římskou říši nelze plně uplatnit ani „prvotní“ přístup, neboť odlišný původ a řeč nebránily v římském světě aktivně se podílet na fungování státu. Na Ammianově i Jordanově latině lze prokazatelně ukázat, že jazyková bariéra nehrála v římském světě zásadní roli, pokud jedinec latinu alespoň částečně ovládal.

Lévi-Strauss uvádí, že nejstarším, psychologicky podloženým postojem je prosté odmítání těch kulturních forem – mravních, náboženských, společenských či estetických – které jsou nejvzdálenější kulturním formám, se kterými se daná, v tomto případě římská, společnost ztotožňovala.⁵⁹⁴

Giddens k tomuto tématu podotýká, že prakticky všechny kultury byly a jsou ve větší či menší míře etnocentrické. „Ti druzí“ bývají považováni za vetřelce nebo barbary, mravně či mentálně zaostalé. I v případě římské říše je etnocentrismus spojen se skupinovým uzavíráním.⁵⁹⁵ Podle Gellnera dějiny nejsou historií národních konfliktů. Lidé spolu v jejich průběhu bojovali, nenáviděli se a navzájem se zabíjeli, aniž by brali velký ohled na jazyk, rasu, etnickou příslušnost, víru nebo barvu pleti, a při vraždění a vykořisťování se vzájemně nediskriminovali.⁵⁹⁶

Dahlheim se v citované práci často obrací na Sidonia, jehož *Epistulae* dokládají výrazný římský egocentrismus, a dodává, že nic nemohlo otrást jeho vírou, že jen Řím může být příbytkem zákonů a školou vzdělání. Přiznává, že Sidoniovi a jemu rovným budoucnost

⁵⁹³ MATHISEN, R., SHANZER, D. *Romans, Barbarians, and the Transformation of the Roman World: Cultural Interaction and the Creation of Identity in Late Antiquity*. Burlington, VT: Ashgate, c2011, xix, 378 p. ISBN 14-094-1243-1.

⁵⁹⁴ LÉVI-STRAUSS, C. *Strukturální antropologie – dvě*, s. 294.

⁵⁹⁵ GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Vyd. 1. Praha: Argo, 1999, 594 s., s. 236, ISBN 80-720-3124-4.

⁵⁹⁶ GELLNER, Ernest André. *Nacionalismus*. 1. vyd. Překlad Hana Novotná, Petr Skalník. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, c2003, 133 s., s. 38, ISBN 80-732-5023-3.

nepatřila. Přesto zůstala nevykořenitelná představa, že barbar je ten, kdo se vyhýbá městům, přebývá v polích, nezná zákony a považuje za důležité jednoduché povrchnosti.⁵⁹⁷

Heatherův přínos v otázce identity spočívá i v tom, že se otevřeně hlásí k předním vědcům, jejichž závěry aplikuje na pramennou a archeologickou základnu gótského kmene. Mezi nejvyužívanější autory a jejich následné práce patří zejména Renfrew,⁵⁹⁸ A.D. Smith,⁵⁹⁹ se kterým se názorově ztotožňuje, a rovněž Ernst Gellner.⁶⁰⁰ Heather se úmyslně vyhýbá jasnému závěru, který by s určitostí definoval etnicitu Gótů, ale snaží se prozkoumat vyvíjející se význam termínu „Gót“ v různých dobách a kontextech.⁶⁰¹ Pravděpodobně největším badatelským přínosem, který však otevírá velkou diskuzi, je skutečné postavení Tervingů a Greutungů a jejich následný vývoj s etnickým zařazením, které Heather zpochybňuje.⁶⁰²

Nekritické přijímání Getiky trvalo až do 19. století a mělo neblahé následky v interpretaci úlohy Gótů. Heather neopomíná ve svých pracích zdůraznit velký přínos Kossiny, profesora archeologie na Humboldtově univerzitě, který ve své práci pojednávající o původu Germánů zastával názor, že každý kmen, v líčení římských autorů, měl svoji vlastní, jedinečnou, hmotnou kulturu.⁶⁰³ Výsledkem bádání byl závěr, že archeologické nálezy mohou potvrdit, či vyvrátit písemné popisy migrací.

Vedle Heathera se Góty intenzívně zabývají díla Waltera Goffarta. Goffartův význam pro dějiny pozdní antiky a raného středověku je obrovský, ale pro předkládanou práci má zásadní

⁵⁹⁷ DAHLHEIM, W. c. d., s. 142-143.

⁵⁹⁸ COLIN RENFREW, P. *Archaeology: theories, methods and practice*. 6th ed. New York: Thames, 2012. ISBN 978-050-0289-761.

⁵⁹⁹ SMITH, A. D. *War and Ethnicity: The Role of Warfare in the Formation, Self-images and Cohesion of Ethnic Communities*, in: *Ethnic and Racial Studies* 4, 1981.

⁶⁰⁰ GELLNER, E. *Nations and Nationalism*, Oxford, 1983.

⁶⁰¹ HEATHER, P. *Gótové*, s. 15.

⁶⁰² Etnické složení germánských gentes, které se promítalo do událostí Atilovy expanze, je zajímavé sledovat například na rozdělení vojsk na římské a hunské straně v bitvě na Katalaunských polích roku 451:

- Aetiovo vojsko bylo rozděleno do tří hlavních skupin. Pravé křídlo tvořili Theoderichovi Gótové. Aetius - se svým „římským“ vojskem - byl na levém křídle bojové sestavy. Pojistil si Sangibana a Alany tím, že je umístil mezi Góty a Římany. Jak poukazuje i Jordanes - pokud by Sangiban chtěl ustoupit - neměl by kam.

- Atila s jádrem svého vojska stál uprostřed. Zůstává tak otázkou, jestli počítal se Sangibanovou liknavostí, která mohla mít v bitvě zásadní význam. Jeho pravé i levé křídlo se sestávalo z vojsk porobených národů.

Proti sobě tak stáli Gepidové a Ostrogóti - na jedné straně - a Vizigóti proti nim - na druhé. Na straně Hunů vynikalo vojsko Ostrogótů vedené Thiudimerem a Vidimerem. Jordanés vyzdvihuje i Ardarica, který byl údajně věrný Atilovi. Vynikal spolehlivostí a rozvahou a dokonce se měl aktivně zúčastňovat jeho válečných porad.

⁶⁰³ KOSSINA, G. *Altgermanische Kulturhöhe. Eine Einführung in die deutsche Vor- und Frühgeschichte*, J. F. Lehmanns Verlag, 1927.

význam jeho názor na Wolframovo pojetí Jordana. Wolframa ocenil pro jeho upřímnou snahu zrevidovat a rozebrat Getiky, ale výsledkem byla pouze vylepšená verze, která se stále drží stěžejních Jordanových závěrů — zejména v otázkách gótské ontogeneze — a tím vzniká nebezpečí, že Wolframovy závěry mohou být zavádějící.

V práci *Barbarian Tides: the migration age and the later Roman Empire*⁶⁰⁴ se Goffart Getikám ve IV. kapitole podrobně věnuje a porovnává Jordanovo líčení se současnými vědeckými závěry. Jordanův až místy přehnaný důraz na rod Amalů se projevuje i ve Wolframově práci, kdy autor nedostatečně podrobuje Jordanovy závěry objektivní kritice.⁶⁰⁵ V citované Goffartově práci se však autor ve III. kapitole zabývá germánskou problematikou jako celkem, a to i pokud jde o vztah mezi Germány a moderním Německem.

Hlavní význam pro výklad dějin Germánů však spatřuje, jako Heather, až v archeologickém přístupu Kossiny a jeho vědeckých postupech, s důrazem na nutnost interdisciplinarit vědeckých oborů.⁶⁰⁶ Na druhé straně je Kossina důkazem toho, jakým negativním způsobem lze vyložit úlohu Germánů v dějinách ve vztahu k nacistické ideologii.

Kossinův přínos, jakkoliv je z vědeckého pohledu nepopíratelný, však vyvolává pro dějiny 20. století řadu otázek. Květina se ve své studii *Archeologie smyšlené identity*⁶⁰⁷ zabývá Kossinovou osobností a pokouší se vysvětlit jeho postoj. Zdůrazňuje hlavní Kossinovu hypotézu, že archeologické kultury jsou zřejmým odrazem etnicity. Kossinou také skončila éra evolucionismu v archeologii, která byla nahrazena kulturně-historickým paradigmatem. Připouští, že Kossinu lze z dnešního pohledu označit za tvrdého nacionalistu, který se snažil ztotožnit germánské etnikum s konkrétními archeologickými nálezy co možná nejstaršího období, a tím i určit původní pravlast Germánů. V této souvislosti Květina zdůrazňuje, že na Kossinovu práci přímo navázal i Franz Petri.

Todd připouští, že Kossina svým referátem z roku 1885 v Německém antropologickém ústavu v Kasselu výrazně ovlivnil na budoucí desetiletí pohled na význam Germánů pro německé dějiny. V oblastech Meklenburska, Šlesvicko-Holštýnska, Dánska, západopobaltských ostrovů a jižního Švédska, které považoval za pravlast Germánů, se germánská kultura rozvíjela bez vnějších vlivů od střední doby kamenné. Kossinova práce *Germánská prehistorie jako nejdůležitější národní disciplína* z roku 1912 se přímo dovolávala

⁶⁰⁴ GOFFART, W. *The Migration Age and the Later Roman Empire*. Philadelphia, Pa.: University of Pennsylvania Press. ISBN 978-0-8122-3939-3.

⁶⁰⁵ tamtéž, s. 58.

⁶⁰⁶ tamtéž, s. 42.

⁶⁰⁷ KVĚTINA, P. *Archeologie smyšlené identity*, in: *Archeologické rozhledy* LXII, Archeologický ústav Akademie věd České republiky, 2010.

německého nacionalismu.⁶⁰⁸

Seriózní Buchvaldkova práce *Dějiny pravěké Evropy* poukazuje v otázce etnogeneze Germánů na spojitost s Jaforskou kulturou, která se již nepochybně považuje za germánskou kulturu a její území za východisko expanze germánských kmenů. Nepřímo potvrzuje i Kossinův názor, že k oblasti germánské etnogeneze patřilo patrně i území Dánska a jižní Skandinávie.⁶⁰⁹ Archeologické poznatky tak definitivně vyřešily Jordanovu koncepci o původu Gótů. Ti přišli ze švédských krajů Västergötlandu a Östergötlandu a z ostrova Gotlandu a přeplavili se do dolního Povislí zhruba kolem přelomu letopočtu, následováni příbuznými Gepidy.⁶¹⁰

S Květinou lze souhlasit i v tom, že patriotické až rasistické tendence nebyly ve své době u archeologů ojedinělé jen v Evropě, ale objevovaly se i v duchu imperiálního kolonialismu v Severní Americe, Africe a Austrálii.⁶¹¹ Kossinův koncept přejímá i Childe,⁶¹² ale již bez rasistických konotací. Květina Childea také považuje za posledního velkého teoretika archeologie, který chápal archeologickou kulturu jako ekvivalent antropologické kultury.

Komplexním pohledem na Germány se zabývá i britský historik Todd, který se podrobně věnuje i Gótům. V českém jazyce je známa především jeho práce *Germáni*, pojednávající o germánské hmotné kultuře a stručném přehledu dějin vybraných germánských národů, ale velký význam má také Toddovo dílo *Everyday life of the barbarians: Goths, Franks, Vandals*.⁶¹³ Autor v něm čtenáře seznamuje s každodenním životem vybraných germánských gentes. Informace však čerpá nejen z písemných pramenů, ale velký důraz klade i na archeologické výstupy. Sám však přiznává, že například v otázce hmotné kultury vizigótského království v Galii je překvapivě jen málo archeologických nálezů. S odkazem na římské historiky připouští, že Germáni skutečně mohli využívat vilových usedlostí Římanů, ale archeologické vykopávky zatím přinesly jen málo důkazů.⁶¹⁴

Tato skutečnost také komplikuje podrobnější rekonstrukci germánské hmotné kultury v Galii, která však měla mít zásadní význam ve formování nových, středověkých dějin západní a střední Evropy. I když neúplnou, ale přesto zajímavou práci, která pojednává o vztahu a společných kořenech Francie a Německa, předkládá například Geary v díle *Before*

⁶⁰⁸ TODD, M. *Germáni*, s. 252.

⁶⁰⁹ BUCHVALDEK, M. a kol. *Dějiny pravěké Evropy*, SPN, Praha, 1985, s. 179-182.

⁶¹⁰ tamtéž, s. 192.

⁶¹¹ KVĚTINA, P. c. d., s. 634–636.

⁶¹² CHILDE, G. V. *The Dawn of European Civilization*, Paladin, 1957.

⁶¹³ TODD, M. *Everyday of the barbarians: Goths, Franks, Vandals*, Batsford, 1972.

⁶¹⁴ TODD, M. *Germáni*, s. 151.

France and Germany: The Creation and Transformation of Merovingian World.⁶¹⁵ Významná je zejména jeho druhá kapitola s příznačným názvem *Barbarský svět* pojednávající o 6. století a úloze Gótů ve formování nové Evropy.

Todd se, v závěru práce *Germáni*, zabývá i dosavadními zásadními historickými vědeckými závěry, které odhalily minulost Germánů. Z výčtu významných osobností důrazně připomíná Gibbonův pohled, kterým se v novověku mění pohled na Germány jako etnikum. Pro lepší orientaci předkládá čtenáři Gibbonovo srovnání Germánů a jejich ničivého efektu v porovnání s vojsky Karla V., kdy doslova uvádí, že „*pustošení barbarů bylo méně ničivé než nepřátelské akce podnikané vojsky Karla V., katolického knížete, který si říkal císař Římanů*“.⁶¹⁶

Todd se Góty zabývá i v sedmé kapitole svojí práce *The Early Germans*.⁶¹⁷ Věnuje se sice dějinnému vývoji Gótů a dalších gentes, rovněž však sleduje kulturní proměnu germánského světa v oblastech obchodu, diplomacie a sociálních vztahů. Velmi zajímavá je závěrečná kapitola, ve které se autor zamýšlí nad vnímáním Germánů napříč dějinným vývojem Evropy v dílech klasických autorů. Zásadním pramenem pro poznání germánské historie sice zůstává Tacitova *Germania*, zdůrazňuje však, že písemné prameny mohly být často zavádějící a také zneužívány k propagaci německé nadřazenosti. Opět je zdůrazněna Kossinova úloha a vrcholem znásilňování historie byla Himmlerova posedlost germánské nadřazenosti vůči Slovanům a Keltům na základě vykonstruované nadřazenosti nordické rasy.⁶¹⁸

Vedle britských autorů je zajímavé sledovat i pohled francouzských, a to na úlohu a význam Germánů, včetně Gótů, při procesu formování dějin Evropy. Jestliže se britští autoři snažili udržet jistý nadhled nad dějinnou úlohou Germánů, u francouzských a německých autorů se často objevují výrazně protichůdné tendence s nacionálním akcentem.

Z klasických autorů je třeba připomenout Mauroise a jeho *Dějiny Francie*.⁶¹⁹ Zajímavá je z tohoto pohledu jeho první kapitola s podkapitolou *Jak se barbaři smísili s Galoromány*, kde pojednává o vztahu Germánů a Galořímanů. Uvádí, že Germáni za Tacita byli násilničtí, proradní a vůči cizincům krutí. Germánští muži šli za vůdcem tlupy, kterého slepě poslouchali, ale vazba s králem nebyla určena zákonem, jak autor podotýká, jako tomu bylo v Římě. S odkazem na Blocha míní, že politický a vojenský život Germánů určovaly dvě

⁶¹⁵ GEARY, J. P. *Before France and Germany: The Creation and Transformation of Merovingian World*, Oxford University Press, 1988.

⁶¹⁶ TODD, M. *Germáni*, s. 247.

⁶¹⁷ TODD, M. *The Early Germans*, Blackwell Publishing, 2004.

⁶¹⁸ tamtéž, s. 251–252.

⁶¹⁹ MAUROIS, A. *Dějiny Francie*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 1994, 495 s. ISBN 80-710-6098-4.

neurčité koncepce: kmen a tlupa.

Na Mauroisově díle lze poukázat na příklad etnické zaujatosti. Autor sice zdůrazňuje migraci germánských kmenů, ale bez hlubšího archeologického přístupu. Ostrogóti, Vizigóti, Sasové, Teutoni a Vandalové měli pouze tendenci přesouvat se na Západ a Jih, dychtili po bohatství říše, plodili velký počet dětí a nedokázali se věnovat zemědělství. O germánských vpádech Maurois pojednává jako o záškodnických a loupežných výpravách.

Na sklonku antiky sice byli Galorománi početnější, ale chyběla jim soudržnost a uchýlovali se pod ochranu městských hradeb, zatímco Germáni tábořili v polorozpadlých dvorcích na venkově. Pro období 4. století v o vývoji města v Galii pojednává zajímavě na Ausoniově příkladu Gabrielle Villais. V práci *Ausonius' cities: perception of the urban space in fourth century Gaul*⁶²⁰ předkládá čtenáři, ve třetí kapitole,⁶²¹ popis a rozdíl života ve městě a na venkově prostřednictvím vybraných pozdně antických autorů. Zdůrazňuje přitom i religiózní hledisko, které mohlo, v určité míře, také ovlivnit život městské společnosti. Sleduje i proměnu města, kolem kterého se začínají budovat hradby, jež mají ochránit důležitá městská centra.⁶²² V širším pohledu problematiku města, zahrnující i Sidoniovu analýzu, představuje Fryeova studie *Aristocratic Responses to Late Roman Urban Change: The Examples of Ausonius and Sidonius in Gaul*.⁶²³

Le Goff zdůrazňuje, že například franští vládci, ale i jiní germánští vůdci, sídlili sice mimo města, ale ve *villae*, ze kterých spravovali svoje velkostatky.⁶²⁴ Archeologický pohled a zároveň doplnění dochovaných písemných textů představuje například Darkova studie⁶²⁵ pojednávající o nich v severozápadních provinciích římské říše ve 4. a 5. století. Zajímavé srovnání s Mauroisem a Le Goffem nacházíme například u Brogiola, a to v otázce postavení měst⁶²⁶ a ideové podstaty města.⁶²⁷

Protipól Mauroisova názoru může představovat například Dixonova práce *Barbarian Europe*, ve které autor předkládá pohled na Evropu, v níž Germáni přejímají duch antiky a její

⁶²⁰ VILLAIS, G. *Ausonius' cities: perception of the urban space in fourth century Gaul*, University of Birmingham, 2009.

⁶²¹ tamtéž, kap. 1, III., s. 29-36.

⁶²² tamtéž, kap. 2, I., s. 40–41.

⁶²³ FRYE, D. *Aristocratic Responses to Late Roman Urban Change: The Examples of Ausonius and Sidonius in Gaul*: in *The Classical World* Vol. 96, No 2, The Johns Hopkins University Press, 2003, s. 185-196.

⁶²⁴ LE GOFF, J. c. d., s. 50.

⁶²⁵ DARK, K. *The Archeological Implications of Fourth – and Fifth Century Descriptions of Villas in the Northwest Province of the Roman Empire*: in *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, Bd. 54, H 3, Franz Steiner Verlag, 2005.

⁶²⁶ BROGIOLO, P. G. *Towns and their territories between late Antiquity and early middle Ages*, Brill, 2000.

⁶²⁷ BROGIOLO, P. G. *The Idea and Ideal of the Town Between Late Antiquity and the Early Modern Ages*, Brill Academic Pub, 1999.

kulturní dědictví.⁶²⁸ Jako boj civilizací Maurois pojímá bitvu na Katalaunských polích, kde společné úsilí Římanů a Germánů zachránilo Západ. Až zarážející se může jevit jeho tvrzení, že Burgundové, Gótové a Frankové chovali upřímný respekt k Římu a oženit se s římskou patricijkou byla čest.

Na druhé straně však přiznává, že přítomnost barbarů na jih od Loiry nebyla pro obyvatele Galie nutně nesnesitelnou. Jako příklad uvádí Sidoniovo úsilí pořídit germánskou nobilitu a pozvednout ji na vyšší úroveň, což v případě Theodericha II. může být považováno za částečný úspěch. Čerpá přitom zejména z jeho *Epistulae*, a to ve vztahu ke Gótům i Frankům. Ale i v Chlodvíkově době byli Germáni pro Mauroise jen barbary a jednota Galů byla udržována jen ortodoxií.⁶²⁹ Autorova zjevná zaujatost a nacionální cítění se týkají zejména vztahu k původním obyvatelům Galie, kdy galská společnost sice byla barbarská, avšak nikoliv divoká, ale inteligentní ke kráse slova a na římský život zvědavá.⁶³⁰

Francouzský pohled na Germány má oproti jiným národům nezanedbatelná specifika, zvláště vůči Gótům. Zajímavý pohled nabízí například Montesquieu. O jeho erudovanosti a poctivém přístupu historika nelze pochybovat, avšak jeho práce *Sláva a úpadek říše římské* je vůči Gótům také výrazně nepřátelsky naladěna. Ze všeobecného pohledu Montesquieova práce trpí zejména nekritickým přijímáním informací z děl pozdně antických autorů, včetně těch uváděných v předkládané práci. V několika případech je tento vliv přímo zásadní – v líčení bitvy u Adrianopole, kde přejímá informace od Ammiana, a situaci po ní charakterizuje jako nenapravitelnou zkázu a dlouholeté plundrování celé oblasti, což jen zvyrazňuje strach z Germánů.

Autorův postoj ke Gótům je krajně nepřátelský. Připomíná situaci za vlády císaře Galla⁶³¹ a následné události v Thrákii. Gallus skutečně dokázal odvrátit germánské nájezdy, kde právě Gótové měli hlavní roli. S odkazem na byzantského historika Malchuse⁶³² zdůrazňuje, že Gótové byli velmi ničivý národ, vyhubili všechny rolníky v Thrákii a usekli ruce všem, kdo

⁶²⁸ DIXON, W. P. *Barbarian Europe*, Elsevier Phaidon, 1976.

⁶²⁹ MAUROISE, A. c. d., s. 20–22.

⁶³⁰ tamtéž, s. 13.

⁶³¹ Trebonianus Gallus (251–253), císař, roku 245 konzul římský, jeho politická kariéra vůči Gótům se pojí s působením ve funkci místodržícího Horní a Dolní Moesie, kdy roku 250 přiměl Knivu a jeho Góty, aby se stáhli od Novae. Po smrti Decia u Abritta však uzavřel s Góty velmi nevýhodnou mírovou smlouvu, podle které se směli vrátit domů nejen s veškerou kořistí, ale rovněž i s římskými zajatci. (Grant, Římští císařové, s. 178)

⁶³² Malchus, byzantský historik, obsah jeho díla, *De Excerpta legationibus Romanorum ad gentes*, se nachází například v *Books of Histories, The Fragmentary Classicising Historians of the Later Roman Empire: Eutropius, Olympiodorus, Priscus and Malchus*, Liverpool, 1983., či v *Corpus Scriptorum Historia Byzantinae*, Vol 5, ed. B. G. Niebuhr, 1829, s. 244–278.

vedli vozy.⁶³³ Montesquieu si všímá i rozdílů mezi Germány v použití zbraní, kdy například Gótové byli s mečem velmi dobří, Herulové zase například vynikali v lehké pěchotě. Podobně jako Maurois i on si všímá galské odvahy. Ke svým argumentům využívá zejména poznatků ze Salviana, kdy občané pronásledováni výběřčími raději utíkali k barbarům.⁶³⁴

Až schizofrenním se v porovnání s pasážemi pojednávajícími o germánské barbarské krutosti může zdát jeho smýšlení o Francích. Při líčení Justiniánových výbojů v Itálii, kdy římského císaře překvapivě popisuje většinou velmi negativně, připomíná, že tak jak Justinián dobýval Afriku a Itálii, „naši“ Frankové podobně úspěšně porazili Vizigóty, Burgund'any, Lombard'any a Saracény.⁶³⁵ Jeho smýšlení o Germánech lze patrně charakterizovat tak, že jsou sice barbari, ale Frankové stojí u základů středověké Francie, kdežto Vizigóti jsou pojímáni jako uchvatitelé.

I jindy nezaujatý Le Goff zdůrazňuje pokles pozdní antiky a upozorňuje na vlastní zchátralost římského světa, barbarství starých primitivních sil a převzetí římského modelu s germánským nátěrem. Navíc barbari zmařili lidské životy, zničili památky, hospodářská zařízení, umělecké poklady, cesty, dílny, skladiště, zavodňovací systémy a obdělávané pozemky.⁶³⁶ O negativním přínosu Germánů pro pozdně antický svět jistě nemůže být pochyb, ale paušalizovat jej na celé západní impérium je obtížné.

Hovořit o konci západní civilizace, jak se pokoušeli někteří historikové novověku, lze jen těžko.⁶³⁷ Bárta podotýká, že kolaps je součástí vývoje jakékoliv civilizace, je to i naděje na nový zítřek, období, ve kterém nefunkční části společnosti zanikají a postupně se rodí nové, lépe adaptované na nové podmínky. Jedná se tak pouze o pokles složitosti, sofistikovanosti a kvality životní úrovně, protože ta původní již není nadále udržitelná, přijatelná a financovatelná.⁶³⁸

Pochopit tento proces však vyžaduje hluboké znalosti a ani ty nemusí být interpretovány správně. Bloch ve své práci *Obrana historie* dokonce kritizuje de Coulangesovy závěry a uvádí „že zkoumal počátky feudálního zřízení, o němž si, obávám se, učinil pouze poněkud zmatenou představu, a též prvopočátky nevolnictví, jež na základě popisů z druhé ruky

⁶³³ MONTESQUIEU, Ch. *Sláva a úpadek říše římské*. V češtině 1. vyd. Překlad Dana Melanová. Praha: Akropolis, 2010, 170 s., s. 135, ISBN 978-807-3041-311.

⁶³⁴ tamtéž, s. 131.

⁶³⁵ MONTESQUIEU, Ch. c. d., s. 140.

⁶³⁶ LE GOFF, J. c. d., s. 52.

⁶³⁷ O významu sledování času a jeho vlivu na proměny smýšlení zajímavě pojednává mj. práce *Zeit und Geschichte, Kulturgeschichtliche Perspektiven* (Herausgegeben von E. Chvojka, A. Schwarcz, K. Thien – Oldenburg Verlag Wien München, 2002).

⁶³⁸ TUREČEK, T., BÁRTA, M. *Kolaps neznamená konec*, Vyšehrad, 2013, s. 67 - 68.

pojímá zcela mylně“.⁶³⁹ Nešetří však ani sebekritikou „Ti nejslavnější z nás se někdy dopustili podivných omylů proto, že opomenuli v patřičném okamžiku a na patřičném místě uplatnit rozumně regresivní metodu.“⁶⁴⁰

Problém spočívá již například v samotných odborných názvech „*bienfait*“ – beneficium používaný pro Řím a „*fief*“ – léno, pojem užívaný mezi Germány. Další generace je nadále užívaly a přitom jim pozvolna dávaly, aniž by si to uvědomovaly, jiný význam.⁶⁴¹ Také římské právo platilo nadále jako osobní právo římského obyvatelstva nových germánských států a pro potřeby tohoto obyvatelstva se pokusil burgundský král *Gundobad*⁶⁴² a vizigótský panovník *Alarich II.*, pořídit kodifikaci, která měla čelit nejasnostem a zmatkům, přetrvávajícím v aplikaci římského práva ještě z doby samostatné západořímské říše.⁶⁴³

Lze pochopit, že některým francouzským historikům, etnografům či antropologům a jiným vědcům se může etnická příslušnost k francouzskému/galskému národu jevit výrazně jinak než autorům z německy hovořících zemí. U Montesquieua se pak zřetelně objevuje rozdíl ve vnímání „my“ Frankové a „oni“ germánští, barbarští Gótové. Le Goff však například připomíná i úzkou spolupráci, ba spojenectví mezi Franky a Vizigóty v Hispánii. Hlavní úlohu přitom sehrála žena, královna *Brunichilda*,⁶⁴⁴ dcera vizigótského aristokrata *Athanagilda*,⁶⁴⁵ který si přivlastnil toledskou korunu. Nakonec sňatkem jedné ze svých dcer s dědicem vizigótského trůnu Brunichilda obnovila spojenectví Franků s vizigótskou Hispánií.⁶⁴⁶ I Vandalové, kteří jsou často pojímáni jako symbol germánského barbarství, vytvářejí v severní Africe sice svébytnou, ale poměrně vysokou kulturu. Bednaříková s odkazem na Prokopia a Agathia připomíná, že oba autoři si cenili vandalské romanizace – bydleli v rezidencích bývalých římských majitelů, denně se věnovali hygieně, na hostinách jedli vybraná jídla, oblékali se do hedvábí, zdobili zlatem, pořádali a navštěvovali hudební a divadelní představení.⁶⁴⁷

Výjimečnost Galořímanů na sklonku antiky přiznává i Dahlheim. O nesnázích v Galii v 5.

⁶³⁹ BLOCH, M. *Obrana historie aneb povoláním historik*, Cahiers du CEFRES. No 8, Antologie francouzských společenských věd: Antopologie, Sociologie, Historie, ed. F. Mayer, V. Hubinger, L., Bazac-Billaud, juni 2010, Úvod a první kapitola knihy *Apologie pour l'histoie ou Métier d'historien* 7-38, Paříž, A. Colin, 1974, překl. M. Havlíková, s. 17.

(http://www.cefres.cz/pdf/c8/bloch_1995_obrana_historie.pdf)

⁶⁴⁰ taméž

⁶⁴¹ tamtéž, s. 13.

⁶⁴² Gundobad (473-516), římský patricij, příbuzný Ricimera a burgundský král.

⁶⁴³ KINCL, J., URFUS, V: *Římské právo*, s. 64 - 65.

⁶⁴⁴ Brunichilda (543-614), manželka austrasijského krále Sigiberta I.

⁶⁴⁵ Athanagild (555-567), jako vůdce vizigótské aristokracie se postavil proti vládě krále Agila (549-554)

⁶⁴⁶ *Muži a ženy středověku*. Vyd. 1. Editor Jacques Le Goff. Překlad Lada Bosáková. Praha: Vyšehrad, 2013, 447 s., s. 51 – 52, ISBN 978-807-4293-771.

⁶⁴⁷ BEDNAŘÍKOVÁ, J. *Stěhování národů*, s. 136.

století píší právě původní obyvatelé Galie, aristokraté a klerici, kteří se postupně začali duchovně i hospodářsky odpoutávat od Říma.⁶⁴⁸ Autor vystupuje jako nestranný historik a snaží se čtenáři přiblížit skutečnost, že Galořímané, a zejména aristokraté a duchovní, se snažili bránit proti Germánům i vojenskými prostředky. Sidoniův případ je také symbolem toho, že původní starý antický římský život spěl ke svému konci.

Kincl v úvodu díla Řehoře z Tours poznamenává důležitý vývojový předěl. Frankové na sklonku existence západního impéria přicházeli do Galie jako nepřatelé, dobyvatelé, kteří si podřizují i místní obyvatelstvo – římské provinciály, avšak národnostní antagonismus zatlačoval do pozadí antagonismus sociální, a to jak u dobyvatelů, tak u porobených.

Nenápadným způsobem se v Řehořově práci postupně objevuje skutečnost, že galská aristokracie si udržela a zajistila trvalý a významný vliv na všechen politický život v nových germánských státech.⁶⁴⁹ Je možné, že právě tento vývoj mohl výrazně ovlivnit možné cítění galské nadřazenosti vůči Germánům, kteří sice postupně nebyli pojímáni jako nepřatelé, ale duchovní silou nemalou dobu zaostávali oproti galorománské aristokracii. Na druhé straně Burckhardt si všímá zdivočení germánských říší na území římské říše ve smyslu toho, že se tehdy jednalo o hrozný život. Podle Burckhardta se Germáni chovali tak, jako by byli zbaveni vlastností své rasy a přejali od Římanů jen vlastnosti zlé. A až po čase, kdy byla krize překonána, vznikaly nové a zdravé národy.⁶⁵⁰ Důsledky těchto myšlenek, které mystifikovaly realitu dějin, připomíná i Bloch, kdy se velké epochy vyznačovaly nadvládou dobyvatelských populací ničících jedna druhou a kolektivní paměť v průběhu téměř celého středověku žila z apokalyptického mýtu o čtyřech říších – médské, perské, řecké a nakonec římské.⁶⁵¹

Závěrem lze jen připomenout a zdůraznit rozdílné nacionální cítění zejména mezi francouzským a německým pohledem. Ve velké většině případů oba interpretovaly vliv Germánů v Galii zcela odlišně. Nacionální hledisko představovalo nezanedbatelnou veličinu, která na jedné straně zdůrazňovala galskou výjimečnost a nositelku dědictví zanikajícího západního římského impéria, na druhé straně Germány, kteří svým životním stylem a přizpůsobivostí dokázaly navázat na antickou tradici a včlenit ji do nově vznikajících germánských království.

⁶⁴⁸ DAHLHEIM, W. c. d., s. 141.

⁶⁴⁹ ŘEHOŘ Z TOURS. *O boji králů a údělu spravedlivých*, s. 17-18.

⁶⁵⁰ BURCKHARDT, J. *Úvahy o světových dějinách*. Vyd. 2., V nakl. Votobia 1. Překlad Jiří Loser. Olomouc: Votobia, 1996, 263 s., s. 142-143, ISBN 80-719-8149-4.

⁶⁵¹ BLOCH, M. *Obrana historie: aneb, Historik a jeho řemeslo*. Vyd. 1. Překlad Helena Beguivinová. Praha: Argo, 2011, 159 s. Historické myšlení (Argo), sv. 57., s. 133, ISBN 978-802-5704-035.

ZÁVĚR

a) Dějinný význam pozdní antiky

Bez nadsázky lze říci, že podstatná část Evropy vděčí za svoji duchovní i materiální kulturu římské říši, jakkoli dějiny římského impéria byly pohnuté a protkané krutostí a násilím, což dokazují na sklonku antiky i díla římských autorů. Dawson výstižně zdůraznil, že od doby Julia Caesara, po více než čtyři staletí, procházela střední a západní Evropa postupnou romanizací, která postihla všechny stránky života a vytvořila trvalý základ pro pozdější rozvoj západní civilizace. Avšak veškerý skvělý rozvoj městské civilizace v sobě nesl zárodek svého vlastního úpadku. Tím, že byl vnucen shora, podrobené národy jej nikdy zcela nepřijaly za svůj.⁶⁵²

To, jakým způsobem odkaz antiky přijímaly středověké státy, však představuje velmi obtížnou otázku, neboť vyrovnání s kulturním dědictvím antické římské civilizace nebylo jednoduché. Šusta ve svých *Úvahách* například připomíná snahu alsaských a porýnských humanistů na konci 15. století charakterizovat příkrý protiklad mezi drsnou rekovností a strohou mravní kázní starých Germánů a úpadkovými rysy jejich římských souvěkoviců. Pro názornost uvádí opata Trithemia, který zbásnil soubor domnělých dokladů o pokročilosti národních řádů starých Franků, jen aby se nezdálo, že všechna vzdělanost vyvěrala pouze z římských zdrojů. S Šustou lze jistě souhlasit, že odkaz antiky je do nitra naší kultury tak hluboko vrostlý, že se sotva kdy stane pouhým vybledlým stínem dávné minulosti.⁶⁵³

Le Goff zdůrazňuje nutnost rozlišit pojmy objektivitu a nestrannosti s tím, že historik nesmí rozvíjet nějakou tezi, nesmí obhajovat nějakou věc, ať už je jakákoliv, proti výpovědi existujících svědectví. A konečně nejobtížnější fází je (a v tom německá i francouzská historiografie, v souvislosti s významem římského dědictví a germánské síly, měly často výrazné interpretační problémy), že by měl stanovit a zformulovat pravdu nebo to, co za pravdu pokládá. Nezanedbatelný je také vliv společenského prostředí. Reálný názor předkládá Wolfgang Mommsen, který definoval tři prvky společenského tlaku. Self-image, tedy představu, jakou si o sobě vytváří společenská skupina, jejímž je historik mluvčím a do níž sám patří, dále pojetí příčin společenských změn a konečně perspektivu budoucích společenských změn, které se jeví jako pravděpodobné a možné a které orientují historikovu

⁶⁵² DAWSON, Ch. *Zrození Evropy: úvod do dějin evropské jednoty*. Vyd. 1. Překlad Miroslav Kratochvíl. Praha: Vyšehrad, 1994, 244 s. Historica (Vyšehrad), sv. 41., s. 23, ISBN 80-702-1114-8.

⁶⁵³ ŠUSTA, J. *Úvahy o všeobecných dějinách: velké milníky*. Vyd. 1., Praha: Argo, 1999, 341 p. Historica (Vyšehrad), sv. 41., s. 61, ISBN 80-720-3217-8.

interpretaci.⁶⁵⁴ Konečně je vhodné zdůraznit i tři druhy historiografie, jak je zaznamenal Friedell. Tedy na referující – narativní, která zpravuje o událostech, pragmatickou – naučnou, jež události spojuje s motivacemi a zároveň se z nich snaží vyvozovat ponaučení, a genetickou – vývojovou, která podává události jako organickou souvislost a průběh.⁶⁵⁵ Pro bádanou problematiku analýzy narativních pramenů pozdní antiky má, v tomto kontextu, historiografie mimořádný význam.

Interpretace historického vývoje a událostí v období pozdní antiky tak zdaleka není uzavřenou kapitolou. Naopak, je velmi dynamickou. Německý a francouzský přístup k antickému dědictví je velmi specifický a tvoří i důkaz. V této souvislosti nelze pominout Spenglera a jeho dílo *Zánik západu*. K problematice úlohy římské říše Spengler uvádí, že civilizace je nevyhnutelným osudem kultury, neboť to jsou nejzazší a nejmělejší stavy, jichž je vyšší druh lidí schopen, a teprve tím člověk porozumí Římanům jako následníkům Helénů.

A jak doslova dodává: „*Neboť co má znamenat to, co lze popřít jen prázdnými slovy, že Římané se stali barbary, barbary, kteří již nepředcházeli velkému vzepětí, nýbrž je uzavírali? Bezduší, nefilosofičtí, bez umění, nechutní až k brutalitě, bezohledně se držící reálných úspěchů stojí mezi helénskou kulturou a nicotou.*“ Svoje myšlenky završuje zajímavou úvahou: „*Řecká duše a římský intelekt – to je to – tak se odlišují kultura a civilizace.*“⁶⁵⁶ Putnův zasvěcený a odborný doslov ke Spenglerově práci trefně označuje smysl díla, které představuje pokus o výklad skrze metodu „*morfologie světových dějin*“, kterou autor speciálně k tomu účelu vytvořil.⁶⁵⁷

Putna velmi výstižně popsal podstatu Spenglerova díla, neboť při pohledu do dějin evropského přemýšlení o Evropě je to práce velmi „tradiční“. Tento typ se právě objevuje již v období pozdní antiky.⁶⁵⁸ Autoři vybraní pro předkládanou práci pociťují, že epocha, ve které žijí, má za sebou velikou a nepřehlednou mnohost vývoje a že je nyní třeba ji nějakým způsobem celostně uchopit. S Putnou lze souhlasit i v tom, že mnozí, zvláště pohanští autoři pozdní antiky, mínili, že jsou „na konci“, a mnozí autoři středověku mínili, že jsou „po konci“. O to více se snažili shrnout, uchovat a na jeden jmenovatel převést veškeré vědění, které jim zbylo.⁶⁵⁹

⁶⁵⁴ LE GOFF, J. *Paměť a dějiny: velké milníky*. Vyd. 1. Překlad Irena Kozelská. Praha: Argo, 2007, 264 s. Historické myšlení, sv. 36., s. 122, ISBN 978-807-2038-626.

⁶⁵⁵ FRIEDEL, E. *Kulturní dějiny novověku*. Vyd. 1. Překlad Jan Hlavička. V Praze: Triton, 2006, 579 s., s. 18, ISBN 80-725-4683-X.

⁶⁵⁶ SPENGLER, O. *Zánik Západu: velké milníky*. Vyd. 1. Překlad Irena Kozelská. Praha: Academia, 2011, 264 s. Historické myšlení, sv. 36., Úvod, kap. 12., s. 39, ISBN 978-80-200-1886-1.

⁶⁵⁷ tamtéž, s. 735.

⁶⁵⁸ tamtéž, s. 742.

⁶⁵⁹ SPENGLER, O. c. d., s. 743.

Zároveň je však nutné se smířit se skutečností, na kterou upozorňuje Lévi-Strauss,⁶⁶⁰ že člověk nikdy nemůže, a to ani, když se stane historikem nebo archeologem, navázat přímý kontakt se zmizelou civilizací jen prostřednictvím psaných dokumentů nebo výtvarných památek, které daná společnost – nebo jiné společnosti – o sobě zanechaly.⁶⁶¹ Z antropologického pohledu se předkládaná práce pokoušela obhájit myšlenku, že římská kulturní výjimečnost se nezakládala na vrozených duševních vlastnostech. Podle Murphyho přesvědčení názory, že určité rasy a skupiny ztělesňují vrozené duševní vlastnosti, se nezakládají na žádných prokazatelných faktech. Také je nutné přijmout názor o lidské přirozenosti, který klade velký důraz na genetickou dědičnost lidského chování, aniž činí neoprávněné závěry o rasové odlišnosti – tento přístup vychází z toho, že lidstvo je psychologicky jednotné – a tudíž rozdíly v chování a duševních rysech existují jen mezi jednotlivci, nikoliv mezi národy.⁶⁶² V širším kontextu je však třeba zdůraznit, že pokud by tomu tak skutečně bylo, nebyla by žádná antropologie možná.

Odkazem antiky se zabývá i Huntington. Podle jeho mínění Západ byl Západem dlouho předtím, než se stal moderním, a hlavní charakteristické znaky Západu, které jej odlišují od ostatních civilizací, jsou mnohem staršího data než jeho modernita. A tak Západ jakožto civilizace třetí generace zdědil mnohé od civilizací předcházejících, z nichž tou nejvýznamnější byla právě civilizace antická. Toto dědictví je značně obsáhlé a zahrnuje řeckou filosofii a racionalismus, římské právo, latinu i křesťanství. Antický odkaz přejala i civilizace islámu a pravoslaví, ovšem zdaleka ne do takové míry jako Západ. Z jazykového hlediska Huntington připomíná, že Západ sice zdědil latinu, ale po vzniku jednotlivých národů se západní jazyky seskupily do dvou velkých celků – jazyky románské a germánské. Rovněž pojetí zákona jako ohniska civilizovanosti pochází z římského dědictví. Římské impérium také stojí na počátku oddělení duchovní a světské autority, kdy po celé západní dějiny existovala vedle státu i církve. Symbolem Západu se tak stávají znaky jako Bůh a císař, církve a stát, duchovní a světská autorita, které jsou právě znakovým dualismem převažujícím

⁶⁶⁰ Podle Wolfa, Lévi-Strauss představuje v dějinách moderní antropologie osobnost, která přispěla k poznání vzniku a vývoje lidské společnosti svojí strukturální teorií a metodou, objasňující souvislosti mezi předhistorickými a historickými společnostmi a to na celém světě a naše vědecké poznání člověka přiblížil nejen v dimenzích civilizačních epoch, ale i v rozměrech vesmírné orientace člověka a to na všech kulturních úrovních lidstva – od pravěku po dnešek. (WOLF, Josef. *Integrální antropologie na prahu 21. století*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2002, 439 s., s. 179, ISBN 80-246-0380-2.)

⁶⁶¹ LÉVI-STRAUSS, C. *Rasa a dějiny*. Vyd. 1. Překlad Hana Červinková. Brno: Atlantis, 1999, 71 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), sv. 15., s. 11, ISBN 80-710-8138-8.

⁶⁶² MURPHY, F. R. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Vyd. 1. Překlad Hana Červinková. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998, 267 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), sv. 15., s. 27, ISBN 80-858-5053-2.

v západní kultuře.⁶⁶³ Nejinak živým odkazem bylo antické umění. Duby zdůrazňuje předávání tradice antického umění prostřednictvím písemnictví. Například ilustrace karolinských rukopisů totiž podle všeobecného mínění obsahovaly poselství Augustova Říma a stejně jako vyučování gramatiků oživovaly čistou, panenskou latinskou kulturu, uchráněnou před zkázou barbarství.⁶⁶⁴

Římští historikové však také dokázali ve svých dílech velmi obratně využít pojmu „my“ – Římané a „oni“ – barbaři. Adekvátní odpověď, jak vzniká ono silné „my“, nabízí například Eriksen. Nepopírá, že v procesu vytváření vědomí „my“ jistě pomáhají společné zkušenosti, jazyk a náboženství, ale to není vše. Pomáhá třeba žít i na stejném místě, ale stále nenalézáme to fundamentální: Vytvořit jasný, společný cíl namířený do budoucnosti, ve kterém hraje nasazení jednotlivých členů klíčovou roli. Teprve můžeme-li jasně vytyčit svého společného nepřítele, onoho „druhého“, který by mohl zmařit veškeré naše společné plány, má společnost vše, co potřebuje ke stvoření silného a solidárního pocitu „my“, který trvá tak dlouho, dokud je možné vyvolávat nepřítele.⁶⁶⁵ Tuto úvahu lze uplatnit i na římské impérium ve vztahu ke Germánům, neboť napříč římskými dějinami bylo hlavním motivem ochránit římskou civilizaci, šířit „romanizaci“ a „nabídnout“ vyšší kulturní úroveň. Při pohledu například na proměnu Galie, která se zpočátku bránila římské expanzi, lze konstatovat, že Římané ve svém úsilí uspěli. Jestliže i takto existuje pro římský svět vymezení onoho „my“, nelze pominout jeden důležitý bod, co pro Římany představovala kultura, na kterou byli římští autoři tolik hrdí? Budil si pro tuto odpověď zvolil Cicera, který označil filosofii za kulturu ducha, a kultura byla pokládána za sféru, jejíž dosažení odráželo nejvyšší intelektuální a duchovní aspirace.⁶⁶⁶

* * *

⁶⁶³ HUNTINGTON, Samuel P. *Střet civilizací: boj kultur a proměna světového řádu*. Vyd. 1. Praha: Rybka, 2001, 447 s., s. 70-71, ISBN 80-861-8249-5.

⁶⁶⁴ DUBY, Georges. *Věk katedrál: umění a společnost 980-1420*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2002, 332 s., [32] s. obr. příl., s. 28, ISBN 80-720-3418-9.

⁶⁶⁵ ERIKSEN, Thomas Hylland a Marek JAKOUBEK. *Antropologie multikulturních společností: rozumět identitě*. Vyd. 1. Překlad Tereza Kuldová. Praha: Triton, 2007, 268 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), sv. 15., s. 144-145, ISBN 978-807-2549-252.

⁶⁶⁶ BUDIL, I.: c. d., s. 15-16.

b) Souhrnný pohled na vybrané pozdně antické římské autory a jejich díla

V předkládané práci jsem se pokusil přiblížit pohledy pozdně antických římských autorů, v čele se Sidoniem Apollinarem, na Góty a dílčí pohled i na ostatní významné germánské kmeny. Snažil jsem se zaměřit zejména na vnímání kulturních rozdílů a pokusit se nalézt případný progres ve změně tolerance odlišných kultur.

Z vybraných autorů zaujímal nejméně vstřícné stanovisko k barbarům Ammianus Marcellinus. Barbary chápal jako vážnou hrozbu pro římskou říši. Jeho tolerance ke Gótům, a Germánům obecně, je prakticky mizivá a jako „staroříman“ ani nehledal velké rozdíly mezi „barbary“. Povětšinou se omezoval jen na výčet jejich negativních vlastností.

Určitou výjimkou je povšimnutí si germánských dobrých vojenských vlastností, zejména vytrvalosti a zarputilosti, což pravděpodobně poznal za svého působení ve vojsku. Při hlubší analýze jeho díla lze však vysledovat i „hierarchizaci“ Germánů z pohledu jejich nebezpečnosti. Velmi nebezpeční pro říši jsou zejména Alamané, kteří jsou i velmi zuřiví, velmi nebezpeční jsou však i Gótové. Připomíná ale také barbarská etnika, která mohou být pro Řím dokonce prospěšná, kdy jmenuje například Burgundy. Přesto jejich pozitivum pro říši je dáno pouze poslušností vůči impériu v jeho snaze zastavit „divoká“ barbarská etnika.

Velkou roli v jeho posuzování představovalo zejména náboženské vyznání. Jako „staroříman“ připouštěl jedinou možnou záchranu impéria v návratu ke starým pořádkům, což však s sebou neslo jasné odmítání všeho neřímského. Tedy i negativní postoj k barbarským etnikům, která pro něj podvědomě představovala ve všech směrech velké nebezpečí.

Na rozdíl od ostatních popisovaných autorů ještě zažil římské impérium ve velké síle, což mohlo mít na jeho úsudek nezanedbatelný vliv. Češka uvádí, že Ammianus věřil v nezdolné kořeny tradic římské říše, ačkoliv si uvědomoval, že pro barbarské sousedy jen málo znamenají, a na obyvatelstvo neztvárněné antickou vzdělaností se díval se značným despektem, ba až nenávistí.⁶⁶⁷ V konečném výsledku však nepřipouští možnost jakékoliv spolupráce s germánskými etniky.

Zosimův postoj ke Gótům se jeví velmi podobný, jako tomu je v případě Ammiana. Spolupráce s Góty, i s Germány obecně, nepřipadá v úvahu bez ohledu na to, k jakému kmeni náležejí. Místy lze nalézt v jeho práci, na pozadí kritiky barbarů, také kritiku římských poměrů. Na první pohled je však obtížně rozpoznatelná, avšak v Zosimově práci je mnohem výraznější než u Ammiana.

⁶⁶⁷ AMMIANUS MARCELLINUS. c .d., s. 14.

Zosimos, na rozdíl od Ammiana, odmítá Germány jako celek a zároveň upozorňuje na jejich nebezpečnost pro říši, kdy poukazuje na možné dezintegrační tendence v římském impériu, pokud by barbarům byla umožněna širší asimilace.⁶⁶⁸

Zosimos také vystihl významný prvek, který přiblížil římskou říši k zániku, když poukazoval na časté střídání důstojníků, již organizovali povstání a palácové převraty s cílem uchopit absolutní moc nad říší. Ammianus správně postřehl, že tímto způsobem je umožněna infiltrace germánských důstojníků, s výrazným podílem Gótů, do římských služeb – a tento trend narůstal s tím, jak římská říše upadala do čím dál většího vnitřního chaosu.⁶⁶⁹ Zdaleka ne všichni germánští vojevůdci však byli pro římskou říši neprospěšní. Nezřídka germánský velitel, ať to byl například Stilicho nebo Arbogast, výrazně pomohl k záchraně římského impéria.⁶⁷⁰ Římská armáda vykazovala, co do početního stavu, vždy úctyhodnou sílu, avšak v otázce morálky, s postupem barbarizace říše, jak poukazuje v citované práci Bury, ztrácela své postavení. Navíc je vhodné vzít v úvahu skutečnost, že germánští vojevůdci mnohdy neměli ani příliš důvodu bojovat proti svým germánským druhům.⁶⁷¹

V předkládané práci jsem se snažil obhájit, ukázat, že Ammianus a Zosimos patřili k největším odpůrcům myšlenky možné tolerance Gótů, Jordanes však naopak zastával postoj, že Gótové mohou být římské říši výrazně prospěšní. Jako jediný také hned nezavrhoval jejich dějiny a morálku, ba naopak. V českém prostředí zcela výjimečná, a zde často citovaná Doležalova práce o interakci Gótů a římského impéria ve 3. - 5. století podává reálný pohled na Jordanovo vnímání Gótů. Přesto že Jordanes zůstával na římské straně. Podle Doležala ani jeho chvála Gótů a jejich úspěchů, ani jeho stranění jim oproti jiným germánským kmenům a intenzivní zájem o vše, co se v době jeho života bylo možno dozvědět o gótské historii, a dokonce ani jeho gótský původ nebyly v rozporu s tímto postojem. Základním problémem jeho díla bylo zejména mechanické přebírání ideologické náplně Cassiodorova spisu, a proto Getiky mohou často vytvářet nejednotný a nevyvážený obraz dějin Gótů. Metodologicky lze Jordana obvinít z toho, že nekriticky přebíral informace z Cassiodora a jeho vlastní motivace a názory se často v Getikách zcela ztrácejí.⁶⁷² Přestože Getiky nepředstavují seriózní faktografický pramen o gótských dějinách, má Jordanes nepopiratelné místo ve vnímání a přístupu římského autora vůči Gótům a v tomto ohledu je význam jeho díla obrovský.

Líčení dějin pozdní antiky Prokopiem z Kaisareie má stylisticky velmi mnoho společných

⁶⁶⁸ Odborný výklad k tomuto tématu podává Češkův doslov v Zosimově citovaném díle (s. 292-302).

⁶⁶⁹ GRANT, M. *Pád říše římské*, s. 102-103.

⁶⁷⁰ BURY, J. B. c. d., s. 126-137.

⁶⁷¹ GRANT, M.. *Pád říše římské*, s. 26-27.

⁶⁷² DOLEŽAL, S. c. d., s. 56.

rysů zejména s Ammianem. Jeho pohled se zaměřuje zejména na události po pádu západního římského impéria. Vavřínek, k *Doslovu Prokopiovým Válek s Góty*,⁶⁷³ vystihuje všechny podstatné rysy Prokopiova díla a zdůrazňuje jeho zájem o popis uměleckých památek, přírodních zvláštností, ale také o vývoj jednotlivých národů, které byly v kontaktu s římským impériem. S Ammianem jej navíc spojuje zvýšený zájem o vojenskou problematiku. Přesto jeho dílo nelze s jistotou zcela přiřadit k Ammianovi či Zosimovi. Důvodem je především Prokopiova upřímná snaha zdůraznit i kladné rysy nepřátel Říma, a to včetně Gótů.

Neochvějně však vždy zůstává na římské straně, jako Říman hrdý na nadřazenost a světové poslání římského impéria a jako přesvědčený zastánce římské státní myšlenky.⁶⁷⁴ Vavřínek i Bednaříková si shodně všímají například Totily, který dokonce vystupuje jako hrdina. Bednaříková přibližuje Totilovu řeč, jak ji popisuje Prokopios, ve které Totila měl zdůraznit, že Gótové si dříve cenili spravedlnosti méně než čehokoliv jiného, a to přimělo Boha, že se postavil na stranu nepřátel. Připouští však, že je možné, že Prokopios Totilovy řeči upravil, aby z nich učinil nástroj mravního působení na čtenáře svých dějin.⁶⁷⁵

V předkládané práci jsem se záměrně zabýval zejména jeho popisem událostí na Apeninském poloostrově v 6. století, abych se pokusil porovnat jeho vztah ke Gótům v konfrontaci nejen s Římany, ale i dalšími germánskými gentes. Konečný výsledek potvrzuje názory Vavřína i Bednaříkové s doplněním, že Prokopios učinil nezanedbatelný krok ve vývoji smýšlení o Gótech mezi římskými autory.

Sidonius i Prokopios používají při popisu gótského etnika různých metod. Sidonius poukazuje na všední život gótské nobility a přibližuje i systém královské vlády. Prokopios se více zaměřuje na politické dějiny a jeho komentáře působí jako dějepisný výklad, který však pojímá s velkým nadhledem a bez osobních emocí.

Způsob, jakým autoři vnímali Góty, je značně problematický. Oba, Sidonius i Prokopios, chovají ke Gótům nedůvěru. Sidonius bývá ke Gótům často kritický, a i když poukazuje na jistý civilizační posun, často nalezneme v jeho líčení podobnou římskou hrdost jako u Ammiana, kdy Gótové mají mít své vymezené hranice, které má strážit římská vláda.

Prokopios se však snaží vystupovat jako „nestranný“ historik. V Sidoniových dopisech lze nalézt pohled římského biskupa, pro kterého zůstávají některé gótské zvyky těžko pochopitelné, u jiných germánských kmenů zcela zavržením hodné. A to v oblasti stolování, odívání, zvyků a podobně. Uvědomoval si však, že je nutné jednat prozíravě a diplomaticky, a

⁶⁷³ PROKOPIOS Z KAISAREIE. *Válka s Góty*, s. 416-438.

⁶⁷⁴ tamtéž, s. 432.

⁶⁷⁵ BEDNAŘÍKOVÁ J. *Stěhování národů*, s. 133.

pokud existovala byt' malá naděje, že je možné se s Germány dohodnout, bylo pro římskou říši přímo nutností se o to pokusit, ať jsou jejich předsudky jakkoliv veliké.⁶⁷⁶ V případě potřeby se dokázal přenést přes „tíhu“ doby a hledat reálná řešení nastalé situace, což se ostatním autorům podařilo jen ve velmi omezené míře nebo vůbec. Sidoniova situace byla, oproti vybraným autorům, tíživá také proto, že byl přímým současníkem uchvácení části Galie Góty.

Ze Sidoniových textů lze zřetelně poukázat na to, co výstižně připomíná Bednaříková, že nadřazenost Římanů nad barbary nezanikla ani v křesťanské éře římské říše a u křesťanských autorů.⁶⁷⁷ Na druhé straně nelze opominout názor Salviana, který sice není předmětem předkládané práce, ale Bednaříková velmi dobře vystihla jeho smýšlení, kdy Salvianus spatřuje jeden z hlavních kořenů zla v římské společnosti v nenasytné touze po dalším bohatství, ale Gótové tak bezuzdnou chtivost neznají.⁶⁷⁸

Sidonius sám ochotně spolupracoval s Góty a dokonce je oceňoval (což dokazují vybrané Sidoniové texty), když byli hlavní oporou Avitova režimu. Byl také ochoten akceptovat kontrolovanou gótskou teritoriální expanzi.⁶⁷⁹ Protestoval však, když ovládli jižní Galii bez souhlasu ústřední vlády. Římští aristokraté z jižní Galie, včetně Sidonia po jeho návratu z exilu, byli ochotni podřídit se gótské moci, pakliže by jim nezbývala jiná možnost. Tato změna politické orientace měla velkou důležitost, neboť znamenala rozbití zájmové koalice, na níž byla západořímská říše založena.⁶⁸⁰

Sidoniusův význam pro dějiny Galie zůstává obrovský. Jeho svědectví o skutcích římských císařů, germánských panovníků, galořímské aristokracie, církevních hodnostářů a o kulturní perspektivě Gótů jako celku v období nestability Galie druhé poloviny 5. století je zcela výjimečné.⁶⁸¹ Řehoř z Tours o něm pojednává jako o muži, který vládl velkou výmluvností, úplně bez přípravy a bez jakýchkoliv překážek pojednával velmi jasnou, srozumitelnou řečí, o čemkoliv chtěl, byl mužem vynikající zbožnosti a patřil k nejpřednějším senátorům.⁶⁸²

* * *

⁶⁷⁶ BEDNAŘÍKOVÁ, J. *Stěhování národů*, s. 27.

⁶⁷⁷ BEDNAŘÍKOVÁ, J. *Sborník prací FF MU*, s. 72.

⁶⁷⁸ tamtéž, s. 78.

⁶⁷⁹ například odstoupení Narbonne

⁶⁸⁰ HEATHER P. *Gótové*, s. 200.

⁶⁸¹ HARRIES, J. c. d., s. 246.

⁶⁸² ŘEHOŘ Z TOURS. c. d., s. 108.

c) Shrnutí a vyhodnocení postupů a cílů předkládané práce

Základním pilířem předkládané disertační práce je analýza děl vybraných latinských autorů na základě zpřístupněných digitalizovaných edic, v MGH⁶⁸³ a Migne PL,⁶⁸⁴ ale také již přeložených děl vybraných autorů do anglického a českého jazyka. Hlavním kritériem práce nebyl překlad z latiny, ale pokusit se postihnout zásadní i dílčí problémy pozdně antické společnosti tak, jak ji římsí autoři zaznamenali ve svých dílech.

Analýza latinských textů se vztahuje zejména na samotný překlad Sidoniových *Dopisů*. V průběhu práce jsem však využil i Daltonova překladu Sidonia k porovnání významu latinských slov a obtížnějších výkladových pasáží, zejména pak při popisu dvora Theodericha II. Pro Ammianův text jsem využil Čěškova překladu Ammianova spisu přeloženého jako *Soumrak římské říše*. Jordanovy Getiky jsem primárně analyzoval jak latinským textem v MGH, tak také Doležalovým překladem z *Dějin Gótů*. Po zvážení jsem, pro díla Zosima a Prokopie z Kaisareie, využil, v prvním případě Hatmannův překlad, v druhém Benešův.

Srovnání Sidoniova pohledu s vybranými pasážemi děl jeho současníků – nebo téměř současníků – jsem se pokusil poukázat na zásadní rozdíly ve vnímání Gótů přímou i nepřímou metodou.

Povaha práce umožnila plné využití komparativní metody. Hlavní cíl komparace představoval Sidoniův přístup ke kulturním odlišnostem Římanů a Gótů. Sidoniovy texty i texty ostatních autorů nabídly zajímavá srovnání zejména v oblastech možné gótské asimilace, porovnání civilizačního stupně vývoje obou etnik, vojenského umění, otázky religiozity, vztahu „my“ a „oni“ jako vnímání cizího, vnímání strachu Římanů z Germánů, ale také pohledu gótských vůdců očekávajících výhody plynoucí ze spolupráce s Římany.

Předkládané texty umožnily i srovnání dílčích témat, jako například zemědělské produkce, chování společenských elit či sledování vztahů mezi jednotlivými germánskými gentes. V úvodu předkládané práce jsem vytyčil čtyři hlavní okruhy bádání, které jsem chtěl podrobit hlubší analýze napříč díly všech vybraných autorů: sledování společenských proměn pozdně antické společnosti, hospodářskou a vojenskou oblast a otázku náboženství. V celkovém hodnocení lze konstatovat, že všechny čtyři okruhy bádání byly podrobeny analýze – avšak s tím, že nikoliv u všech bylo dosaženo stejně úspěšné úrovně. Rezervy se nacházejí zejména v hospodářské oblasti, kde se texty vybraných autorů zabývají například problematikou

⁶⁸³ MGH (dMGH) – Die digitalen Monumenta Germaniae Historica

⁶⁸⁴ Migne Patrologia Latina

zemědělství jen velmi málo. Na druhé straně si však všichni autoři uvědomovali velmi tíživou hospodářskou a sociální situaci, která postihla římskou říši zejména od 4. století.

Větší počet narativních pramenů umožnil využití i geografické metody. Historický proces bádáního údobí se odehrával v postupně se měnícím geografickém prostředí a zejména Ammianus Marcellinus často spojoval s významnými událostmi i důležité geografické údaje, doplňoval je o důležité informace, kde se jaká událost konala. Nejen Ammianus, ale i Zosimos, Prokopios a Jordanes pečlivě sledovali pohyby jednotlivých germánských gentes na území římského známého světa. U Jordana migrace jednotlivých germánských kmenů tvoří dokonce jeden z nejdůležitějších aspektů jeho práce, a přestože jsou Jordanovy závěry často nepodložené hodnověrnými informacemi, v popisu pohybu Gótů je často naším jediným pramenem.

Ve velmi omezené míře jsem využil i metodu sondy. Zaměřil jsem se však pouze na jeden reprezentativní vzorek – na fenomén města. Nedílnou součástí prací římských autorů je popis fungování města, které podvědomě považovali za jeden z hlavních symbolů římské říše. Město jako fenomén antiky, který procházel ve 4. - 5. století velkou změnou, se například u Sidonia často stalo i symbolem a oporou římské moci. Všichni vybraní autoři s velkými obavami líčili úpadek a plenění měst, a to jak Germány, tak také zanedbáváním římským státem. V tomto případě tak postavení římského města na sklonku antiky vytvořilo i vzorek a důkaz postupného úpadku římského impéria na západě.

Texty Sidonia Apollinara – ale i ostatních vybraných pozdně antických autorů – umožnily zejména zajímavý antropologický pohled na společnost pozdní antiky – germánskou i římskou. Přestože se jednalo o prameny písemné narativní povahy, částečně se podařilo propojit a aplikovat vztahy jazyka, kultury a myšlení v různých sociokulturních systémech pozdní antiky. Ve výsledku tak vznikl určitý obraz o rozdílech ve vnímání Římanů a Gótů. Problémem však zůstává neexistence germánských pramenů, což v důsledku vytváří často jednostranný, prořímsky zaujatý pohled. Přesto lze mezi řádky textů římských autorů vyčíst upřímnou snahu gótské nobility o uplatnění svých schopností v římské říši (jako v případě Alaricha) či vytvoření korektních vztahů s Římem (v případě Theodericha II.).

Kromě překladů a komentářů k dílům pozdně antických historiků byla v předkládané disertační práci předložena i odborná literatura, ze které jsem se pokusil vytvořit konstruktivní pohled na úlohu Gótů v dějinách, v souvislosti s tradičním obrazem jejich úlohy při formování dějin nové, středověké Evropy přičemž jsem využil poznatků současných odborných autorů. Analýza použité odborné literatury potvrdila rozličný náhled na historickou úlohu Gótů a jejich význam pro dějiny Evropy. Odlišuje se nejen u jednotlivých autorů, ale odráží se i

v myšlení národů. Vzhledem k obrovskému rozsahu kvalitní odborné literatury pojednávající o pozdní antice a Gótech tvoří předkládané texty pouze reprezentativní vzorek, ze kterého však lze vyvodit podrobnější závěry. Porovnání rozdílů – či případných shod – nakonec umožnilo nemalou měrou doplnit závěry římských historiků, kteří však stále tvoří základní studijní materiál pro bádání v oblasti významu Gótů v dějinách Evropy.

Disertační práce měla za cíl předložit následující výsledky bádání:

- 1) analýza a komentář k dopisům Sidonia Apollinara v textech zabývajících se Góty (kap. 1)
- 2) porovnání a komentář s díly jeho téměř současníků (kap. 2)
- 3/ význam Gótů ve formování dějin Evropy v myšlení a pracích předních evropských historiků a odhalit možné antropologické přístupy (kap. 3)

Bod jedna se podařilo naplnit analýzou textů pojednávajících o Gótech ze Sidoniových *Dopisů*. Soustředil jsem se na výběr relevantních a podstatných informací, které Sidonius zaznamenal a které měly také za cíl poodhalit možnou krizi jeho identity v době nástupu a rozmachu Euricha, změnu jeho myšlení a také reakci na celkovou změnu uspořádání v Galii na sklonku 5. století.

Analýza dopisů potvrdila výraznou změnu Sidoniova chování vůči Gótům zejména za vlády Euricha. Potvrdila také kritiku poměrů v římské říši na sklonku antiky. Sidonius káral systém, římskou vládu, která nedokázala účinně zasáhnout proti gótské rozpínavosti v Galii, ale také, když bylo třeba, neváhal otevřeně kritizovat římské jednotlivce, byť by zastávali vysoký úřad. Nebezpečí nespatoval ani tak v gótské expanzi, se kterou se pravděpodobně, byť velmi neochotně, smiřoval, jako v šíření ariánství, ve kterém cítil nejzávažnější hrozbu pro galořímskou společnost.

Pohled na Sidonia však nemůže být v celkovém kontextu úplný, neboť jsem vycházel pouze z jeho dopisů, ale nikoliv z jeho básní, které také zahrnují množství relevantních informací o Gótech a gótsko-římských vztazích. Jazyková náročnost jeho básní je však velmi vysoká a vzhledem ke stále ještě přetrvávajícím nedostatkům v latinském jazyce jsem se zatím do hlubší analýzy jeho básní, na úrovni vědeckého zpracování v disertační práci, nepouštěl.

Druhý tematický okruh bádání lze považovat za nejlépe zpracovaný. Dostupné překlady děl římských autorů do anglického a českého jazyka umožnily podrobný výběr relevantních částí prací vybraných římských historiků pojednávajících o Gótech. Narativní prameny se převážně zabývaly politickými dějinami, avšak například Jordanovy Getiky umožnily pohled na gótskou společnost z římské perspektivy, která však mohla být výrazně ovlivněna

etnickým cítěním, které vyvolával Jordanův téměř jistě gótský původ. Je zřejmé, že Jordanes tak zůstává naším největším pramenem o dějinách Gótů.

Prokopios se ve své práci upřímně snažil vylíčit římsko-gótské vztahy v 6. století a nejen v oblasti diplomacie. Na vybraných příkladech Prokopiova díla jsem se pokusil poukázat na to, jakým způsobem autor hodnotil gótskou morálku a chování. Nespatřoval v nich jen pusté barbary, ale na několika příkladech vyzdvihl jejich ctnosti, Prokopiova práce je však na rozdíl od Jordana časově výrazně ohraničena. Na druhé straně se Prokopios aktivně účastnil bojů s Góty, byl přímým současníkem toho, co popisoval.

Jakkoliv jsou Getiky neocenitelným zdrojem informací, zásadní rozdíl spočívá v tom, že Jordanes mohl osobně zažít jen krátký úsek dějin, které popisoval, a navíc zůstává nevyřešena otázka původnosti myšlenek a informací v konfrontaci s Cassiodorem. Přesto Sidoniův, Prokopiov a Jordanův pohled vytváří místy podobné smýšlení o vybraných členech gótské nobility, i když doba jejich působení se lišila. Sidonius tak velebil činy Theodericha II., Prokopios Totily a Theodericha Velikého a Jordanes uvádí hned několik významných představitelů gótské provenience. Ammianův a Zosimův pohled na Góty se odvíjí od stylu jejich děl, která mají převážně povahu líčení politických událostí. Sice zmiňují původ Gótů, ale samotné líčení výrazně zasazuje do politických událostí římské říše.

Díla vybraných pozdně antických římských autorů nabídla různé pohledy na úlohu a význam Gótů, ale také nabídla zajímavá antropologická témata. Jedním z největších témat, kterému se římscí autoři pokoušeli ve svých dílech vyhnout, ale zůstávalo velmi intenzivní, byl strach z Germánů. Až na Jordana všichni pociťovali ve větší či menší míře existenční strach, který se prohluboval s tím, jak upadala moc římské říše. Při pečlivém rozboru však lze najít výrazné interpretační rozdíly. Ammianus, který s Germány bojoval, často zvýrazňoval strach z jejich zuřivosti, který jistě nebyl neopodstatněný, ale ve skutečnosti se v několika případech pokoušel zakrýt neschopnost římské vlády. Podobně tak činil i Zosimos s rozdílem absence vlastní zkušenosti. Sidoniovy dopisy jsou naplněny strachem z neznámého. Římský biskup se také obával Gótů, nikoliv z existenčních důvodů, ale z kulturních a religiózních.

Dalším možným antropologickým aspektem se jeví porovnání „my“ a „oni“. Vedle strachu se jedná o téma, která prostupuje díly všech římských autorů, neboť všechny římské autory spojoval smysl pro etnické cítění a sounáležitost s tradicemi a civilizací římské říše. Posledním tématem, které se jeví jako vědecky uchopitelné a zpracovatelné, je krize identity spojená se změnou jednání Sidonia Apollinara. Analyzovaná díla však svojí povahou řadu základních antropologických témat úplně pomíjejí. Přesto se domnívám, že narativní prameny pozdní antiky představují zajímavý potenciál k dalšímu bádání v rovině nejen historické.

PRAMENY A ODBORNÁ LITERATURA:

Prameny, sborníky:

- Ammianus Marcellinus: *Rerum gestarum libri qui supersunt*, BTL 2- Bibliotheca, Teubneriana, Latina, W. Seyfarth, L. Jacob-Karau, I. Ullman, 1978.
- AMBROŽOVÁ. L. Germáni, dějiny a zrod rasové teorie, in: *Antropowebzin*, 2008/2–3.
- Alcimi Ecditii Aviti Viennensis Episcopi, *Opera quae supersunt*, in dMGH, AA, 6.2, ed. Rudolf Peiper, Berlin: 1883.
- Bailey, R. D. Shackleton: *Notes, Critical and Interpretative, on the Letters of Sidonius Apollinaris*: in *Phoenix* Vol. 36, No 4, Classical Association of Canada, 1982.
- Bednaříková, J.: *Obdiv a kritika života barbarů v antických pramenech*, Sborník prací filozofické fakulty Brněnské univerzity G 39 – sociální studia 2, 1997.
- C. Cornelii Taciti: *Germania*, Gerlach F., Wackernagel W., Basel, 1835.
- Dark, K.: *The Archeological Implications of Fourth – and Fifth Century Descriptions of Villas in the Northwest Provinces of the Roman Empire*: in *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, Bd. 54, H 3, Franz Steiner Verlag, 2005.
- Eunapios, *Fragmenta historica*, ed. K. Müller, FHG 4, Paris, 1885.
- Flavi Vegeti Renati: *Epitoma rei militaris*, ed. Carolus Lang, Bibliotheca scriptorium Graecorum et Romanorum Teubneriana, Lipsiae, 1885.
- Frye, D.: *Aristocratic Responses to Late Roman Urban Change: The Examples of Ausonius and Sidonius in Gaul*: in *The Classical World* Vol. 96, No 2, The Johns Hopkins University Press, 2003.
- Hanovská, L., Horský, J., Hroníková, L. a kol.: *Evolvendi anthropologicae, Vývoj v antropologických perspektivách*, Togga, 2012.
- Hanovská, L., Hroníková, L. a kol.: *Člověk a strach, Strach v antropologických perspektivách*, Togga, Praha, 2013.
- Jordanes: *De summa temporum vel origine actibusque Romanorum*, ed. Th. Mommsen, MGH AA 5.1, Weidman, Berlin, 1882.
- Květina, P.: *Archeologie smyšlené identity*, in: *Archeologické rozhledy LXII*, Archeologický ústav Akademie věd České republiky, 2010.

- Mathisen, W. R.: *Sidonius of the Reign of Avitus: A Study in Political Prudence*, Transactions of the American Philological Association 109, University of Wisconsin, 1979.
- Orosius, Paulus: *Historia adversus paganos*, ed. C. Zangemeister, Teubner, Leipzig, 1889.
- Overwien, O.: *Kampf um Gallien: Die Briefe des Sidonius Apollinaris zwischen Literatur und Politik*, Hermes 137. Jahrg., H 1, Franz Steiner Verlag, 2009
- Salvianus Massiliensis, *De gubernatione Dei*, in: Migne, P. L., 1847.
- Sivan, S. H.: *Sidonius Apollinaris, Theodoric II., and Gothic-Roman Politics from Avitus to Anthemius*, Hermes 117. Bd. H 1, Franz Steiner Verlag, 1989.
- Sidonius Apollinaris: *Epistulae*, in: Migne, P. L., Tomus LVIII., 1847.
- Sidonius Apollinaris: *Carmina*, in Migne, P. L., Tomus LVIII., 1847.
- Smith, A.D.: *War and Ethnicity: The Role of Warfare in the Formation, Self-images and Cohesion of Ethnic Communities*, in: *Ethnic and Racial Studies* 4, 1981.
- Storchová, L., Horský, J. *Paralely, průsečíky, mimoběžky: teorie, koncepty a pojmy v české a světové historiografii 20. století*. Ústí nad Labem: Albis international, 2009.
- Victor Vitensis: *Historia persecutionis africanae provinciae sub Geiserico et Hunirico regibus Wandalorum*, rec. C. Halm, in: *dMGH, AA, 3.1*, Berolini: apud Weidmannos, 1879.
- *Zeit und Geschichte, Kulturgeschichtliche Perspektiven* (Herausgegeben von E. Chvojka, A. Schwarcz, K. Thien), Oldenburg Verlag Wien München, 2002.

Literatura:

- Ammianus Marcellinus: *Soumrak římské říše*, přeložil Josef Česka, Odeon, Praha 1975.
- Bacal, A.: *Ethnicity in the Social Sciences, A View and a Review of the Literature on Ethnicity*, Coventry 1991.
- Baetke, W.: *Die Religion der Germanen in Quellezeugnissen*, Diesterweg, 1938.
- Barbero, A.: *The Day of the Barbarians, The Battle had led to the Fall of Roman Empire*, Walker Publishing Company, New York, 2005.

- Bárta, M., Kovář, M. a kol: Kolaps a regenerace, cesty civilizací a kultur, Academia, Praha, 2012.
- Bednaříková, J.: Attila – Hunové, Řím a Evropa, Vyšehrad, Praha, 2012.
- Bednaříková, J.: Politické a společenské aspekty christianizace barbarů (Vizigótů, Ostrogótů a Vandalů), Masarykova univerzita Brno, disertační práce, 1990.
- Bednaříková, J.: Stěhování národů, Vyšehrad, 2003.
- Bednaříková, J.: Stěhování národů a východ Evropy, Vyšehrad, 2006.
- Benedictová, R.: Kulturní vzorce, Argo, 2003.
- Bič, M.: Při řekách babylonských, Vyšehrad, Praha, 1990.
- Bittnerová, D., Moravcová, M.: Etnické komunity, FHS UK, Praha, 2011.
- Bloch, M.: Obrana historie aneb povoláním historik, Cahiers du CEFRES. No 8, Antologie francouzských společenských věd: Antopologie, Sociologie, Historie, ed. F. Mayer, V. Hubinger, L. Bazac-Billaud, Juni 2010, Úvod a první kapitola knihy *Apologie pour l'histoire ou Métier d'historien* 7-38, Paříž, A. Colin, 1974, překl. M. Havlíková, s. 17. (http://www.cefres.cz/pdf/c8/bloch_1995_obrana_historie.pdf)
- Bloch, M.: Obrana historie, Argo, 2011
- Bouzek, J.: Vznik Evropy, Vyd. 1. Praha: Stanislav Juhaňák –Triton, 2013
- Brogiolo, P. G.: The Idea and Ideal of the Town Between Late Antiquity and the Early Modern Ages, Brill Academic Pub, 1999.
- Brogiolo, G. P., Gauthier, N., Christie, N.: Towns and their territories between Late Antiquity and early middle Ages, Brill, 2000.
- Budil, I.: Za obzor Západu, Triton: Praha, 2001
- Budil, I.: Mýtus, jazyk a kulturní antropologie, Triton, Praha, 2003
- Buchvaldek, M. a kol.: Dějiny pravěké Evropy, SPN, Praha, 1985.
- Burckhardt, J.: Úvahy o světových dějinách, Votobia, 1996.
- Burian, J., Oliva, P.: Civilizace starověkého Středomoří, Svoboda, Praha, 1984
- Burns, T. S.: A History of the Ostrogoths, Indiana University Press, Bloomington, 1984.
- Bury, J. B.: Later Roman Empire – from the death Theodosius I. to the death to Justinian I,II., Dover Publications, Inc. New York, 1958.
- Bury, J. B.: A History of the later Roman Empire, Ellibron Classics series, 2005.
- Bury, J. B.: The Invasion of Europe by the Barbarians, W. W. Norton, New York, 2000.

- Bystrický, P.: Sťahovanie národov (454–568), PRO HISTORIA, Bratislava, 2008.
- Cameron, A.: The later Roman Empire, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1993.
- Claudianus, C.: Claudii Claudiani Carmina, Vol II., překl. Maurice Platnauer, London, NY, 1922.
- Collins, R.: Evropa raného středověku, 300-1000. Vyd. 1. Překlad Martin Hořák. Praha: Vyšehrad, 2005.
- Collins-Dando, S.: Legions of Rome, Thomas Dunne Books, NY, 2010.
- Češka, J.: Zánik antického světa, Vyšehrad, 2000.
- Češka, J.: Římský stát a katolická církev ve IV. století, UJEP, Brno, 1983.
- Dahlheim, W.: U kolébky Evropy, Odkaz antického Říma, Vyšehrad, Praha, 2006.
- Dawson, Ch.: Zrození Evropy, Vyšehrad, 1994.
- Deansley, M.: A History of Early Medieval Europe 476–911, Methuen, London, 1969.
- Dixon, W. P.: Barbarian Europe, Elsevier Phaidon, 1976.
- Doležal, S.: Jordanes, Gótské dějiny/Římské dějiny, Argo, 2012.
- Doležal, S.: Interakce Gótů a římského impéria ve 3. - 5. století n. l., Karolinum, Praha: 2008.
- Drška, V., Picková, D.: Dějiny středověké Evropy, Skřivan, Praha, 2004.
- Duby, G.: Věk katedrál: umění a společnost 980-1420. Vyd. 1. Praha: Argo, 2002.
- Elton, H. W.: Warfare in Roman Europe: AD 350-425, Oxford, 1996.
- Ennenová, E.: Ženy ve středověku, Argo, 2001.
- Ericksen, H. T.: Etnicita a nacionalismus, SLON, Praha, 2012.
- Ericksen, H. T.: Antropologie multikulturních společností: rozumět identitě. Vyd. 1. Překlad Tereza Kuldová. Praha: Triton, 2007.
- Eutropius a Festus: Stručné dějiny Říma, Slavné osobnosti města Říma, překl. Bohumila Mouchová, Arista, Baset, Maitrea, 2008.
- Ferreira, A.: The Visigoths: Studies in Culture and Society, Brill, 1998.
- Ferreira, A.: The Visigoths in Gaul and Iberia (Update), A Supplemental Bibliography 2007–2009, Brill, 2011.
- Ferill, A.: Fall of the Roman Empire: The Military Explanation, Thames and Hudson, London, 1986.
- Fontana, J.: Evropa před zrcadlem, Lidové noviny, 2001.
- Franzen, A.: Malé církevní dějiny, Zvon, Praha, 1992.

- Friedell, E.: Kulturní dějiny novověku. Vyd. 1. Překlad Jan Hlavička. V Praze: Triton, 2006.
- Geary, J. P.: Before France and Germany: The Creation and Transformation of Merovingian World, Oxford University Press, 1988.
- Gellner, E.: Nacionalismus, CDK, 2003.
- Gellner, E.: Nations and Nationalism, Oxford, 1983.
- Gibbon, E.: The History of the Decline and Fall of the Roman Empire, London, 1837.
- Giddens, A.: Sociologie, Argo, 1999.
- Goffart, W.: Barbarian Tides: The Migration Age and the Later Roman Empire, University of Pennsylvania Press, 2006.
- Goffart, W.: The Narrators of Barbarian History (AD 550–800), Jordanes, Gregory of Tours, Bede, and Paul the Deacon, Princeton, 1988.
- Goldberg, E.: The Fall of the Roman Empire Revisited: Sidonius Apollinaris and His Crisis of Identity, University of Virginia, 1995.
- Goldsworthy, A.: Armáda starého Říma, Slovart, Praha, 2010.
- Grant, M.: Pád říše římské, BB ART, 1997.
- Grant, M.: Římští císařové, BB ART, 2002.
- Grant, M.: Dějiny antického Říma, BB ART, 1999.
- Günther, R.: Římské císařovny, NS Svoboda, 2000.
- James, E.: Frankové, Praha: Lidové noviny, 1997.
- Harries, J.: Sidonius Apollinaris and the Fall of Rome, A.D. 407–485, Oxford: Clarendon Press, 2002.
- Heather, P.: Gótové, Lidové noviny, 2002.
- Heather, P.: The Fall of the Roman Empire, A New History of Rome and the Barbarians, Oxford University Press, 2006.
- Heather, P., Mathews, J.: The Goths in the Fourth Century, Liverpool University Press, 2004.
- Heather, P.: Goths and Romans, 332–489, Clarendon Press, Oxford, 1991.
- Heer, F.: Evropské duchovní dějiny, Vyšehrad, 2000.
- Hodgkin, T.: Theodoric, King of the Ostrogoths, G. P. Putnam's Sons, NY, London, 1891.
- Hroch, M.: Úvod do studia dějepisu, SPN, 1985.
- Hughes, I.: Stilicho, The Vandal Who Saved Rome, Pen and Sword Books Ltd., 2010.

- Hughes, I.: *Belisarius: The Last Roman General*, Westholme Publishing, 2009.
- Huntington, S. P.: *Střet civilizací: boj kultur a proměna světového řádu*. Vyd. 1. Praha: Rybka, 2001.
- Childe, G. V.: *The Dawn of European Civilization*, Paladin, 1957.
- Chlumský, J.: *Světcí k nám hovoří*, <http://catholica.cz/sv>. Mamert.
- Isidor ze Sevilly: *Etymologiae IX*, OIKOYMENH, Praha, 1998.
- Jantač, P.: *Hledání Evropy*, C. H. Beck, Praha, 2011.
- Jones, A. H. M.: *The Decline of the Ancient World*, Longmans, Green and Co Ltd, London, 1966.
- Jones, A. H. M.: *The Later Roman Empire, 284-602: A Social, Economic, and Administrative Survey*, University of Oklahoma Press, 1986.
- Kelly, Ch.: *Ruling the Later Roman Empire*, Harvard, 2004.
- Kepartová, J.: *Římané a Evropa: [antické dědictví v evropské kultuře]*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005.
- Kincl, J., Urfus, V.: *Římské právo*, Panorama, Praha, 1990.
- Kincl, J.: *Všeobecné dějiny státu a práva*, Panorama, 1983.
- Kincl, J.: *Studie o otrocích, kolónech a propuštěncích ve vizigótském státě 5. – 8. století*, UK, 1968
- Kulikowski, M.: *Rome's Gothic Wars: From the Third Century to Alaric*, Cambridge University Press, 2007.
- Kincl, J., Urfus, V.: *Římské právo*, Panorama, Praha, 1990.
- Kossina, G.: *Altgermanische Kulturhöhe. Eine Einführung in die deutsche Vor- und Frühgeschichte*, J. F. Lehmanns Verlag, 1927.
- Kučera, M.: *Slovenské dějiny I.*, LIC, Bratislava, 2008.
- Lafferty, S.: *Law and Society in the Age of the Theoderic the Great*, Cambridge University Press, 2014.
- Leach, E.: *Political System of Highland of Burma: A Study of Kachin Social Structure*, Harvard University Press, 1954.
- Lee, A. D.: *From Rome to Byzantium AD 363 to 565, The Transformation of Ancient Rome*, Edinburgh University Press, 2013.
- Le Goff, J.: *Paměť a dějiny: velké milníky*. Vyd. 1. Překlad Irena Kozelská. Praha: Argo, 2007.
- Le Goff, J.: *Kultura středověké Evropy*, Odeon, 1991.

- Lenski, N.: Failure of Empire: Valens and the Roman State in the Fourth Century A.D., University of Californian Press, Berkeley, 2002.
- Lévi-Strauss, C.: Strukturální antropologie – dvě, Argo, 2007.
- Lévi-Strauss, C.: Rasa a dějiny. Vyd. 1. Překlad Hana Červinková. Brno: Atlantis, 1999.
- Lucas, J.: Válka na východní frontě 1941–1945, Mustang, 1997.
- Mathisen, R. W. S., Danuta, R.: Romans, Barbarians, and the Transformation of the Roman World: Cultural Interaction and the Creation of Identity in Late Antiquity, Ashgate Publishing Group, 2011.
- Mauroise, A.: Dějiny Francie, NLN, 1994.
- Mazal, O.: Justinian I. und seine Zeit, Böhlau GmbH & Cie, Köln, 2001.
- Montesquieu, Ch.: Sláva a úpadek říše římské, Akropolis, 2010.
- Murphy, F. R.: Úvod do kulturní a sociální antropologie. Vyd. 1. Překlad Hana Červinková. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998.
- Nyssen, W., Sonntag, P. F.: Der Gott der wandernden Völker, Leipzig, 1969.
- Oliva, P.: Zrození evropské civilizace, Scientia, 1995.
- Perowne, S.: The End of the Roman World, Hodder and Stoughton, 1966.
- Pirenne, H.: Středověká města, Historický klub, Praha, 1928.
- Podborský, V.: Dějiny pravěku a rané doby dějinné, MU v Brně, MU, Brno-Kraví Hora.
- Priscus: Priscus at the Court Attila, Fragmenta Historicorum Graecorum, IV, J. Vanderspoel, Department of Greek, Latin and Ancient History, University of Calgary, translated by J. B. Bury, Fragment 8.
- Procopius: History of the Wars, 7 vols., trans. H. B. Dewing, Cambridge, Mass., and London: Harvard University Press & Wm. Heinemann, 1914; reprint ed., 1953–54.
- Prokopios z Kaisareie, Válka s Góty, Odeon, Praha, 1985.
- Prokopios z Kaisareie, Válka s Peršany a Vandaly, Odeon, Praha 1985.
- Rádl, E.: Dějiny filosofie, starověk a středověk, Votobia, Praha, 1998.
- Ravik, S.: Velká kniha světců, Regia, Praha, 2002.
- Renfrew, C.: Archaeology: Theories, Methods, and Practice, London, 1991.
- Rostovtzeff, M.: The Social and Economic History of the Roman Empire, Oxford at the Clarendon Press, 1957, second edition.

- Ridley, M.: Červená královna. Sexualita a vývoj lidské přirozenosti. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1999.
- Řehoř z Tours: O boji králů a údělu spravedlivých, překl. J. Kincl. odeon, Praha, 1986.
- Schmidt, L.: Die Geschichte der Ostgermanen, Weidmannsche Buchhandlung, Berlin, 1910.
- Schmidt, K.: Die Bekehrung der Germanen zum Christentum, Vandenhoeck & Ruprecht, 1939.
- Sidonius Apollinaris: Letters, Tr. O. M. Dalton, Oxford, Clarendon Press, 1915, text was transcribed R. Pearse, Ipswich, UK, 2003.
- Spengler, O.: Zánik Západu: velké milníky. Vyd. 1. Překlad Irena Kozelská. Praha: Academia, 2011.
- Suchánek, D. a Drška, V.: Církevní dějiny. Vyd. 1. Praha: Grada, 2013.
- Šusta, J.: Úvahy o všeobecných dějinách: velké milníky. Vyd. 1. Překlad Miroslav Kratochvíl. Praha: Argo, 1999.
- Thompson, E.: Romans and Barbarians, The Decline of the Western Empire, The University of Wisconsin Press, London, 1982.
- Thompson, E.: Hunové, Praha: Lidové noviny, 1999.
- Todd, M.: Everyday Life of the Barbarians: Goths, Franks, Vandals, Batsford, 1972.
- Todd, M.: The Early Germans, Blackwell Publishing, 2004.
- Todd, M.: Germáni, NLN, 1999.
- Tretera, I.: Nástin dějin evropského myšlení, Paseka, 2006.
- Tureček, T., Bárta, M.: Kolaps neznamena konec, Vyšehrad, 2013.
- Turonensis, Gregorius: O boji králů a údělu spravedlivých: kronika Franků: dějiny v deseti knihách. Vyd. 2. Praha: Argo, 2006
- Villais, G.: Ausonius' cities: perception of the urban space in fourth century Gaul, University of Birmingham, 2009.
- Ward-Perkins, B.: The Fall of Rome: And the End of Civilization. Oxford University Press, 2005.
- Wenskus, R.: Stammesbildung und Verfassung. Das Werden der frühmittelalterlichen Gentes, Köln, 1961.
- Wolf, J.: Duchovní odkaz národů, ARSCI, 2007.
- Wolf, J.: Integrovaná antropologie na prahu 21. století. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2002
- Wolfram, H.: History of the Goths, University of California Press, 1988.

- Wolters, R.: Římané v Germánii, Vyšehrad, Praha, 2002.
- Zástěrová, B.: Dějiny Byzance, Academia, Praha 1996.
- Zosimos: Stesky posledního Římana, Odeon, 1983.